

POLITIK FRA NEDEN

Om 1980ernes fredsbevægelse

© 1992 Judith Winther

POLITIK FRA NEDEN

Om 1980ernes fredsbevægelse

Førsteudgaven:

Sats: SP Sats og Layout, Gistrup

Omslag: Rasmus Keldorff, Mousehouse, Århus

Tryk: Centertrykkeriet, Aalborg Universitetscenter

Forlag: Edupax, Elmelunden 15, 9260 Gistrup, Tlf. 98 31 43 87

ISBN: 87-983121-6-2

Andenudgaven:

Illustrationer og layout: Holger Terp

Redaktion og stikordsregister: Holger Terp

Udgiver: Fredsakademiet 2009

ISBN: 978-87-91085-03-1

Materialet kan frit kopiers / gengives i sin helhed eller i uddrag, under de følgende betingelser:

- En fuld kildeangivelse vises
- Indholdet forbliver uændret

Det må ikke bruges til at skabe det indtryk, at det sted hvor den nye gengivelse vises bliver godtaget eller støttet af Judith Winther eller Fredsakademiet.

Forarbejdet til denne bog blev gjort med støtte fra Center for Freds- og Konfliktforskning ved Københavns Universitet. Udgivelsen er muliggjort via støtte herfra samt fra Fredsfonden, som jeg begge bringer en hjertelig tak. Bogens indhold hæfter jeg alene for.

Judith Winther

Herfølge i august 1992

Indhold

INDLEDNING.....	6
En karakteristik af fredsbevægelsen.....	7
Bogens emne.....	10
HISTORIE OG IDENTITET.....	12
Fredsbevægelsens historie.....	13
1. periode.....	13
2. periode.....	15
3. periode.....	18
Kampagner.....	20
Neutronbomben.....	23
NATO'S MISSILBESLUTNING.....	24
Når den politiske konsensus svinger.....	25
De folkelige reaktioner.....	27
Danmark.....	28
NATO-beslutningen.....	30
Fredsbevægelserne.....	31
1980 "OMSÆT DIN ANGST I HANDLING!".....	34
Den folkelige bekymring.....	35
Den militære bekymring.....	38
Fredsbevægelserne i Danmark.....	39
Nej til atomvåben (NTA).....	40
Kvinder for Fred.....	43
Forsvar.....	45
Den bredere diskussion i fredsbevægelserne	46
Forstærkningsaftalen.....	46
Lyttesystemer.....	48
Internationalt samarbejde.....	49
END-bevægelsen.....	52
Den politiske udvikling og atomdebattens virkninger.....	52
1981 "VÆLG LIVET".....	55
Atomdebatten.....	56
Høringer om sikkerhedspolitik og civilforsvar.....	58
Vælg livet.....	60
Internationalt samarbejde.....	63
Internationale konferencer.....	66
Den politiske udvikling og reaktionerne på fredsbevægelsen.....	68
Paradeforslag.....	69

Rygtekampagner.....	70
NYE UDFORDRINGER.....	73
Ensidige skridt.....	74
Små landes muligheder.....	75
Om at hæve atomtærsklen.....	76
De nye doktriner.....	77
Udstationeringsbeslutningen.....	78
Det politiske spil bag beslutningen i Europa.....	78
- og i Danmark.....	80
Udstationeringen påbegyndes.....	80
ØST-VEST FORHOLDET - SET I FREDSBEVÆGELSESPERSPEKTIV.....	82
Krigsretstilstanden i Polen.....	83
Kontakter til øst.....	85
De uofficielle fredskræfter.....	86
Det ukendte Østeuropa.....	88
Ungarn.....	90
Tjekkoslaviet.....	91
Polen.....	94
Trust-gruppen i Moskva.....	97
TRE EKSEMPLER PÅ POLITIK FRA NEDEN.....	100
1. Fredslejre.....	101
England.....	103
Andre fredslejre.....	106
Italien.....	107
Vesttyskland.....	109
Andre lande.....	111
2. Faglige fredsgrupper.....	112
Læger for fred.....	113
Kirken.....	114
Generaler for fred.....	116
Arkitekter for fred.....	116
Jurister mod Krig.....	117
Lærere for fred.....	117
Fagbevægelse for Fred.....	118
3. Samarbejde mellem fredsbevægelser i USA og Vesteuropa.....	119
Fastfrysningbevægelsen.....	120
Modforanstaltninger.....	122
Fredssamarbejde over Atlanten.....	123
KAMPAGNER, AKTIONER OG DEMONSTRATIONER.....	125
Det globale samarbejde.....	126
Demonstrationer.....	129
Parolediskussioner.....	130
Marchens betydning.....	134
ATOMVÅBENFRIE ZONER.....	136
En nordisk zone.....	139
Lokale atomfrie zoner.....	142
De lokale zoners aktive arbejde.....	145
AFSPÆNDING FRA NEDEN.....	147

Kontakter på alle planer.....	148
Samarbejdet med de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper.....	151
Prag-appellen.....	152
Den uofficielle side af Helsinkiprocesen.....	154
Et Netværk for Øst-Vest dialog.....	155
Det civile samfund.....	157
Kontakten til de officielle fredskomiteer.....	158
Kontroverser skaber dialog.....	160
OPRUSTNINGEN TIL SØS - DET NORDATLANTISKE	
NETVÆRKSSAMARBEJDE.....	162
Det nordatlantiske fredssamarbejde.....	164
En global kampagne.....	166
Atomvåbenfrie havne.....	168
Det danske valg.....	170
Atomallergien.....	171
De perifere samfund.....	172
DEN MILITÆRE LOGIK - FRED SARBEJDET EFTER UDSTATIONERINGEN	
.....	174
Reykjaviktopmødet.....	175
Fredbevægelsernes indsats.....	176
Den militære logik.....	177
Nye protester.....	178
Bevægelsernes fredsforskning.....	180
AFSLUTNING	
- FRED OG DEMOKRATI.....	182
APPENDIKS 1. FRED SBEVÆGELSESAKTIVITETER	186
Fredsbevægelsesaktiviteter 1980.....	186
1981.....	189
1982.....	191
1983.....	195
1983, internationalt.....	199
1984.....	201
APPENDIKS 2. END-APPELLEN.....	204
APPENDIKS 3. INTERVIEW I NATOHOVEDKVARTERET • NATO ALERT	
NETWORK.....	206
Efterord ved Holger Terp.....	207

*Judith Winther i sin have i Græsted i sommeren 1995.
Foto: Holger Terp*

INDLEDNING

Som direkte aktiv deltager i 80ernes fredsbevægelsesarbejde har jeg ofte undret mig over de beskrivelser af fredsbevægelserne og deres arbejde, man træffer på. Afstanden mellem det, der faktisk er foregået, aktiviteter, overvejelser og vekselvirkningen mellem bevægelsernes indsats og den politiske udvikling, og det, der i følge beskrivelserne skulle være foregået, er lige så stor som forskellen mellem et foredrag og et 10 linjers referat, mellem en sejlads og en logbog. Tidspunkter og omstændigheder er med, indholdet og nuancerne er væk.

Det kan der være mange årsager til. En årsag kan være, at fredsbevægelserne som alle folkebevægelser stadig til en vis grad ligger uden for samfundets sædvanlige normer for samfundsaktiviteter. Den, der vil betragtes som en seriøs iagttager af samfundet, kan derfor umuligt tillade sig at tage bevægelserne helt alvorligt. En anden og i denne forbindelse måske den væsentligste årsag kan være, at det emne fredsbevægelserne tager op i virkeligheden er et tabuområde. De emner, folkebevægelser i almindelighed beskæftiger sig med, er nok kontroversielle og forsøg på at bane nye veje - økologi, ligestilling, vedvarende energi osv. - men de er knyttet til det nære, indenrigspolitiske samfund. Fredsbevægelserne arbejder med udenrigspolitik, forholdet mellem nationerne og den internationale magtkamp. Og de emner er stadig forbeholdt en afgrænset kreds af udenrigs- og forsvarspolitiske politikere og embedsmænd, der formodes at have tilstrækkelig viden og indsigt til at kunne bedømme konsekvenserne af de beslutninger, der træffes.

Folkets indblanding er uønsket og ildeset, der manipuleres med den, udenrigspolitiske emner undgås i valgsituationer (EF var den nødvendige undtagelse), og ikke engang folkets valgte repræsentanter i deres helhed har adgang til fuld viden om, hvad der foregår. Resultatet af denne uudtalte norm bliver, at journalister og forskere,

der beskæftiger sig med denne indblanding nedefra, når den dukker op til overfladen i en bølge af folkeligt engagement, kaldet fredsbevægelse, tydeligt føler sig usikre på, hvordan de skal forholde sig til dette fænomen. Ofte tyr de til nedlæthed eller direkte latterliggørelse.

I forskningen hersker der stor usikkerhed om, hvilken kategori fredsbevægelserne overhovedet skal henregnes til. Skal de beskrives ud fra et sociologisk, et psykologisk eller et fænomenologisk synspunkt? Er de udtryk for politik, filosofi, eller skyldes de blot de evige ballademagere og samfundssoprørere? Skal de betragtes som et øjeblikbestemt svar på bestemte begivenheder, eller er de udtryk for nogle langsigtede tendenser i samfundet? Hovedparten af de fagfolk, der hidtil har beskæftiget sig med emnet både herhjemme og i udlandet, har været sociologer og fredsforskere, og begge parter har været tilbøjelige til at studere bevægelserne snarere som et samfundsmæssigt end som et politisk fænomen. Derimod er der ingen, eller så godt som ingen historikere eller politologer, der har taget emnet op. De ville ellers have kunnet tage fredsbevægelserne for pålydende og placeret dem i forhold til den politiske udvikling, som de er en reaktion på.

Den samme usikkerhed går igen i medierne. Som "stof" falder fredsbevægelserne uden for de almindelige inddelinger. De har kunnet betragtes som en nyhed, der blev registreret, når demonstrationerne var tilstrækkeligt store og overraskende. Men der var jo grænser for, hvor længe demonstrationerne kunne overraske ved deres størrelse, og gentagelser fik efterhånden interessen til at forsvinde. De er aldrig blevet betragtet som politisk stof, fordi deres indflydelsesveje ikke var klart defineret som f.eks. fagforeningers, politiske partiers og interesseorganisationers indflydelseskanaler er det. Endelig havde de ingen status som autoritet, og det var derfor kun sjældent, at aviser fandt det værd at citere deres udtalelser.

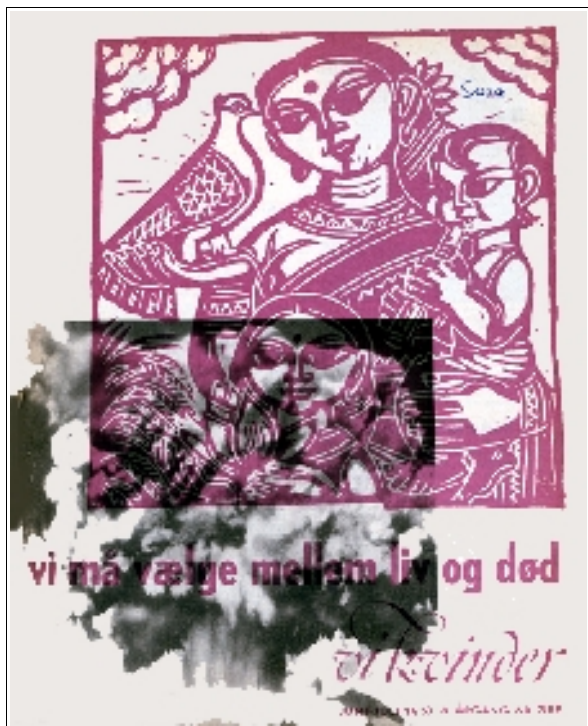
En karakteristik af fredsbevægelsen

80ernes fredsbevægelse er blevet kaldt "antimissilbevægelse", "protestbevægelse", "antiestablishmentbevægelse". Ingen af udtrykkene er forkerte i sig selv. De er blot utilstrækkelige. De placerer bevægelsen i en ren negationsrolle, således at det, de protesterer imod, automatisk får karakter af "det positive". Følgen af den måde at betragte fredsbevægelsen på bliver, at der ikke spørges om, hvad det er denne bevægelse vil, og beskrivelserne af den bliver dermed påfaldende amputeret.

I fredsbevægelsernes selvforståelse er bevægelserne et led i staternes politiske liv. Ifølge fredsbevægelsernes opfattelse er der intet negativt i at sige nej til krig eller til atomvåben, for krig er i sig selv noget negativt. Og jo mere "effektive" våben mennesker bliver i stand til at fremstille, jo mere nødvendigt bliver det også, at staterne finder andre måder at løse deres konflikter på end gennem krig. Fredsbevægelserne har gjort meget for at oplyse om disse andre måder.

Historien igennem har der været mennesker, der har hævdet, at krig er uacceptabelt. Men de har været enere, store filosoffer eller religiøse tænkere. Det er noget nyt, at der gennem de seneste århundreder har rejst sig store folkebevægelser, der forkaster krig som et acceptabelt led i staternes internationale samliv. En af fredsbevægelsernes oftest gentagne citater er Einsteins ord om, at "Atomets frigjorte kræfter har ændret alt, undtagen vor måde at tænke på". Valget af citat er ikke tilfældigt. For mens Einsteins ord stadig har fuld gyldighed for "toppen" - de besluttede myndigheder og deres talerør - er fredsbevægelserne og det brede folkeengagement jo i sig selv udtryk for, at en ny måde at tænke på er ved at vokse frem fra nedden. Alt imens har Einsteins ord øjensynlig stadig fuld gyldighed for toppen - og det gælder fra regeringer til hovedparten af vore samfunds opinionsdannere.

80ernes fredsbevægelser befandt sig i en mærkelig paradoksal situation. På den ene side repræsenterede de holdninger, som var internationalt anerkendte blandt andet gennem FN, og som ingen statsleder ville undlade at fremhæve ved højtidelige lejligheder. På den anden side blev de betragtet som negative elementer og en fare for statens sikkerhed, der bevidst eller ubevidst støttede "fjenden".

På den ene side var de et af tidens kendteste fænomener. I en af de første offentlige beskrivelser af 80ernes fredsbevægelser skriver den skotske forsker Malvern Lumsden i det svenske fredsfnorskningsinstitut SIPRIs årbog fra 1983, at fredsbevægelserne er udtryk for "et så omfattende folkeligt engagement for fred og nedrustning, at det ikke er muligt at overse det. De millioner af mennesker, der gik på gaden i demonstrationer og andre aktiviteter i alle verdens hovedstæder og større byer, blev en af tidens vigtigste begivenheder"¹. På den anden side forblev de et påfaldende perifert fænomen, man anerkendte deres eksistens, når de tilstrækkeligt massivt gjorde opmærksom derpå, men man slettede dem også hurtigst muligt ud af samfundets opmærksomhed og hukommelse igen. Da

1 Malvern Lumsden, *Nuclear Weapons and the Peace Movement*. SIPRI Yearbook, 1983, s. 101.

aviserne fejrede årtiet, "der gik", ved nytåret 1989/90, var de spektakulære demonstrationer i fakkellys og de omfattende, internationale fredsmarcher helt forsvundet. Det samme var de diskussioner, de havde rejst.

Den endimensionalitet, fredsbevægelserne for øjeblikket forlenes med i de fleste skildringer, er ikke sagligt berettiget. Den er heller ikke fornuftig, for fredsbevægelserne har taget nogle spørgsmål op, som udviklingen før eller siden tvinger samfundene til at finde svar på. På den baggrund mener jeg, at det er vigtigt, at få forholdene omkring fredsbevægelserne i 1980erne belyst så grundigt som muligt nu, mens den politiske udvikling, de reagerede på, endnu er tæt på i tid, samt at få fremhævet bevægelsernes egne tanker, erfaringer og vurderinger ved siden af de mere udvendige skildringer, man oftest træffer.

80ernes fredsbevægelse var i sin helhed en protestkampagne i forhold til en bestemt politisk situation, men de enkelte bevægelser bestod af mange og forskelligartede retninger, der hver på deres vis rakte ud over øjeblikket. De var øjeblikksbetonede som protestbevægelser, men de var samtidig grænseoverskridende som led i en lang udvikling, der sigtede på at ændre den internationale sikkerhedspolitikens normer. De var en blanding af det målrettede og det langsigtede, og i deres arbejde lagde de altid vægt på begge disse sider. I bedømmelsen af bevægelserne ser man dog som regel kun den første side omtalt.

En lignende utilstrækkelighed gør sig gældende i skildringen af de enkelte nationale bevægelser i forhold til det internationale fredsarbejde. I virkeligheden er det umuligt at forklare de enkelte bevægelser uden at forstå den internationale sammenhæng de indgår i. Alle 80ernes fredsbevægelser befandt sig på den eller den anden måde i deres ideologi og i deres aktiviteter i en international sammenhæng. Det samme gælder de virkninger, de har haft. Ingen af dem kan forklares udelukkende på det nationale plan. Det politiske pres, de udøvede, skyldtes i høj grad det faktum, at der fandtes tilsvarende bevægelser i en lang række andre lande. At nøjes med at lede efter bevægelsernes virkninger udelukkende inden for de enkelte staters nationalgrænser, som man ofte ser det gjort, er at gøre 80ernes fredsbevægelser uforståelige.

Endelig er det forbløffende, hvor selektiv den brug, der gøres af det foreliggende fredsbevægelsesmateriale, er. De fleste skildringer bygger hele deres bedømmelse af bevægelserne på et meget generelt fredskrav eller måske på nogle af bevægelsernes mest iøjnefaldende paroler og krav. Der er ellers skriftligt materiale nok at studere i form af udtalelser, tidsskrifter, mødereferater og uddelingsmateriale, hvis man vil bedømme bevægelsernes mål, overvejelser og arbejde. Resultatet af denne selektivitet bliver, at fredsbevægelserne kommer til at fremstå som et statisk og meget ensporet fænomen.

Bogens emne

Emnet er således enormt, og det kan selvfølgelig hverken dækkes helt eller halvt i denne korte gennemgang. Men der kan peges på nogle af de sider, der nødvendigvis må med, hvis man skal forstå 80ernes folkelige fredsengagement og fredsbevægelserne.

Selv har jeg deltaget aktivt i fredsarbejdet inden for bevægelsen Nej til Atomvåben fra dennes start i januar 1980. Før da var jeg (et noget mindre aktivt) medlem af Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed. Og endelig har jeg gennem 80erne som repræsentant for Nej til Atomvåben deltaget i en række internationale fredsmøder og i et kontinuerligt internationalt fredssamarbejde. Denne baggrund sammen med et almindeligt ønske om at orientere mig så bredt som muligt har givet mig en forholdsvis stor viden om, hvad der er foregået inden for 80ernes fredsarbejde, samt om hvor hovedkilderne til de enkelte bevægelsers arbejde kan findes.

For at skabe overskuelighed i det kolossale materiale er det dog nødvendigt at træffe nogle valg og lægge nogle begrænsninger, og jeg har derfor valgt at lægge hovedvægten på de bevægelser, der efter min mening har været de mest radikale og markante eksponenter for arbejdet med at finde svar på netop de problemer, som 80erne stillede os overfor. Det drejer sig internationalt om de såkaldte END-bevægelser, og i Danmark om bevægelsen Nej til Atomvåben, der fra sin start og allerede før et egentligt samarbejde var etableret, lå på linje med de tanker, der fik udtryk i END-samarbejdet.

Dette betyder dog ikke, at jeg udelukkende vil beskæftige mig med END-bevægelserne. Det ville give et skævt billede af, hvad der er foregået. Samtlige fredsbevægelser har spillet en rolle i arbejdet med at samle og aktivere den brede befolkningsopinion, og de fleste større aktioner er blevet arrangeret i fællesskab af hovedparten af bevægelserne. Men jeg vil lade END-bevægelserne og udviklingen inden for dem danne kernen i skildringen, ligesom gennemgangen af det fredsarbejde, der foregik i Danmark, vil tjene som udgangspunkt for skildringen af de større, internationale sammenhænge.

Efter en kort gennemgang af fredsbevægelsens historie og specielt udviklingen efter 1945 følger en beskrivelse af fredsbevægelsesarbejdet i første halvdel af 1980erne (afsnit 2-8). Set på afstand fremgår det klart, at det var i denne periode, at grundlaget for det følgende fredsarbejde blev lagt samt for bevægelsernes politiske indflydelse. Det er derfor rigtigt, at skille denne periode ud som en speciel enhed, hvor udviklingen i det danske og det internationale fredsarbejde følges kronologisk, samtidig med at det sammenholdes med den politiske udvikling. Det er ikke meningen med omtalen af den politiske udvikling at grave nye og ukendte politiske oplysninger frem, derimod at se på hvilke oplysninger, der stod til rådighed for bevægelserne, hvilken indflydelse de havde på deres arbejde, og hvordan vekselvirkningerne mellem bevægelser og politisk udvikling var. I afsnittene 9 -12 vil jeg følge udviklingen fra de tidlige år og 80erne igennem inden for bestemte, vigtige områder af fredsarbejdet, og i det afsluttende afsnit vil jeg se på betydningen af, hvad der er foregået, og hvilken fremtid disse års arbejde kan pege frem imod.

1980ernes fredsbevægelse udgør en afsluttet periode. Men den er en vigtig del af folkebevægelsernes historie, dens erfaringer er af betydning for kommende bevægelser, og fredsbevægelsen som sådan fortsætter.

Jeg vil her gerne benytte lejligheden til at bringe en varm tak til Toni Liver-sage, Søren Møller Christensen, Troels Toftkær og Ole Wæver, der er kommet med en række nyttige kommentarer og råd.

HISTORIE OG IDENTITET

For folk i almindelighed er "fredsbevægelserne" et mærkeligt diffust begreb, og i den officielle litteratur er der ikke megen hjælp at hente for dem. Til trods for, at disse bevægelser har næsten 200 år gamle og traditionsrige rødder over store dele af verden og dermed er de ældste udtryk for det moderne begreb folkebevægelser, indgår de ikke i skolernes historiebøger eller i de seriøse værker om verdenshistorien, og i de faglige studier af fredsbevægelserne fremhæves udtrykkeligt bevægelsernes periodiske og punktvis karakter. I nogle arbejder finder man en direkte afvisning af, at der skulle være tale om nogen form for kontinuitet². Det er rigtigt, at der med mellemrum er tale om særligt intense perioder med bred befolkningsopbakning, men det er ikke rigtigt, at der ikke er foregået et kontinuerligt fredsarbejde, der har ført fra den ene kampagne og videre til den næste, og som til stadighed har arbejdet med og videreudviklet fredstanken, dvs. mulighederne for at undgå krige og stoppe oprustningen.

Resultatet af denne usynliggørelse er, at hver gang en ny bølge af bredt engagement og aktiviteter indtræffer, fremtræder kravet om fred og om at verden må lære at løse sine kriser ad ikke-militær vej som om, det var noget helt nyt. Som om det var første gang, der findes befolkningsgrupper, der beskæftiger sig med sådanne emner.

Historie giver identitet. Den bedste måde at fratage folk deres identitet på er ved at fjerne deres historie. Det kan verdenshistorien lige indtil den nyeste tid opvise eksempler nok på. Og det er, hvad både kvindebevægelse og arbejderbevægelse har indset, og hvad de nu søger at råde bod på. Også fredsbevægelsen har brug for sin historie, og op gennem 1980'erne er der da også startet flere forsøg på at udarbejde en mere samlet oversigt.

Men da almindelig viden om denne historie endnu er så godt som ikke-eksisterende, og da netop 80'ernes fredsbevægelser bevidst har optaget, videreudviklet og fornyet mange af de tanker og arbejdsformer, der er opstået i løbet af fredsbevægelsernes 200-årige historie - fra brug af ikkevoldsmetoder til krav om internationale, fredelige konfliktløsninger - skal hovedlinjen i denne historie trækkes op her som baggrund for gennemgangen af 1980'ernes fredsarbejde.

Medalje givet til den fransk amerikanske huguenot og senere kvæker Anthony Benezet (1713 - 1789), for hans arbejde med at slutte fred mellem de hvide og indianerne i Nordamerika. Benezet, kaldet den venlige underviser, løftede de sociale bevægelser ud af kirken og opfandt borgerrettighedsbevægelsen, kvindebevægelsen og afholdssagen og fredsbevægelsen. Illustrationen stammer fra Roberts Vaux Benezet biografi fra 1817 og er en af de første dokumentationer af pacifisme.

² Nigel Young, *The Peace movement: A Comparative and Analytical Survey*. Alternatives. Vol. XI, no. 2, april 1986. - Karlheinz Koppe, *Distanz und Nähe - Zur dialektischen Beziehung zwischen Friedensforschung und Friedensbewegung*. I Josef Janning, Hans-Josef Legrand og Helmut Zander (Hrsg.), *Friedensbewegungen*, Köln 1987.

Fredsbevægelsens historie

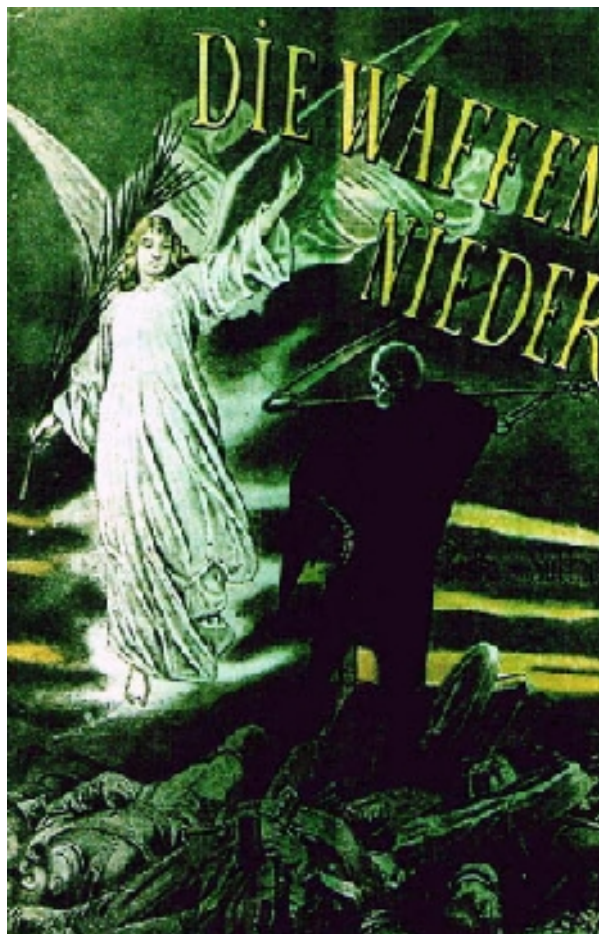
Fredsbevægelsens historie kan inddeles i 3 klart afgrænsede perioder. Den første strækker sig fra oprettelsen af de første fredsforeninger i henholdsvis USA i 1815 og i England i 1816 og til 1. verdenskrig. Den anden går fra 1. verdenskrigs begyndelse og til 1945, og endelig går den 3. periode fra 1945 og til nu. Om vi står over for en ny periode i fredsarbejdet nu, vil først fremtiden kunne vise, men med de ændrede politiske og sikkerhedspolitiske forhold er det vel det mest sandsynlige.

1. periode

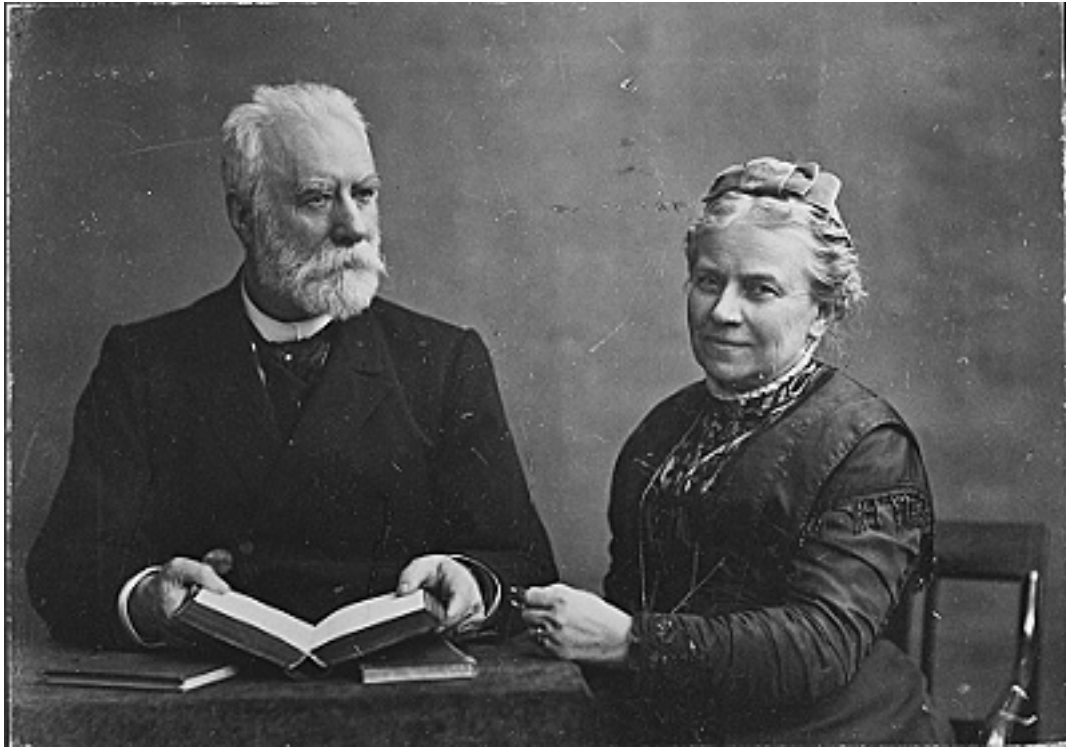
Der var mange årsager til, at de første egentlige folkelige fredsforeninger opstod i begyndelsen af 1800-tallet. Nye tanker om demokrati og borgernes medbestemmelse rørte på sig i mange lande, krige var ved at blive til totalkrige, der involverede hele samfundet, og efter Napoleons eksempel blev der gradvis indført almindelig værnepligt i de fleste europæiske lande. Fra de første små fredsgrupper bredte interessen for freds-tankerne sig hurtigt, der opstod fredsforeninger i de fleste europæiske lande, og der udviklede sig efterhånden et internationalt fredsarbejde med store fredskonferencer i Europas og USAs større byer.

Grundtanken var, at frihandel og samarbejde på tværs af landegrænserne skulle afløse tidligere tiders magtbegær og stridigheder, og at konflikter, når de opstod, skulle løses ved international voldgift. Kendte politikere og statsoverhoveder som den engelske, liberale premierminister Gladstone, Zar Nikolaj II i Rusland og præsident Woodrow Wilson i USA støttede på den ene eller den anden måde fredsarbejdet, og i slutningen af århundredet formulerede arbejderbevægelsen tanken om, at arbejdernes internationale solidaritet på tværs af grænserne skulle hindre krig.

1. verdenskrig satte et absolut punktum for denne periode. Den kan i dag virke naiv i sin tillid til enkle løsninger og aftaler. Men den efterlod sig en vigtig arv, som følgende generationer kunne bygge videre på. "Vor tid har arvet et internationalt sæt af love og regler, som folkeretten har kunnet bygge på siden, og som trods alle forbrydelser og fordrejelser betyder, at der findes et internationalt moralkodeks, man må legitimer sig overfor", skrev den svenske nedrustningsminister Alva Myrdal³.

³ Alva Myrdal, *The Game of Disarmament*. New York, 1976, s. 226.

Fredrik og Mathilde Bajer, grundlæggerne af Dansk fredsförening og Dansk kvindessamfund i 1871.

En af konsekvenserne af 1800-tallets fredsarbejde blev oprettelsen af Folkenes Forbund efter 1. verdenskrig, der igen blev forløber for FN. Men der er også almindelige, folkelige organisationer som f.eks. Internationalt Fredsbureau (International Peace Bureau), som går tilbage til forrige århundrede. Det internationale Fredsbureau blev grundlagt i 1891 med bl.a. danskeren Fredrik Bajer som en af stifterne. Det har hovedkontor i Genève.

I Sverige kunne Svenska Freds och Skiljedomsföreningen fejre sin 100-års fødselsdag i 1983, og den er stadig Sveriges største og stærkeste fredsbevægelse⁴.

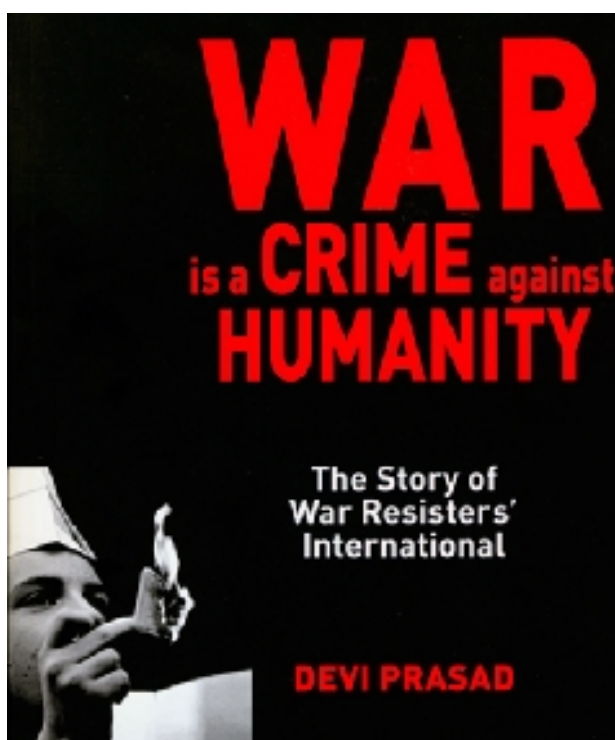
⁴ En omtale af fredsbevægelsens tidlige historie kan bl.a. findes i følgende værker: *Aldrig Mere Krig*, København, 1966. - Svend-Erik Larsen, *Militærproblemet i Danmark 1914-1967*. Odense Universitetsforlag, 1977. - Karl-Klaus Rabe (red.), *Handbuch der Friedensarbeit*, Wuppertal, 1982. - John Minnion and Philip Bolsover (red.), *The CND Story*. London, 1983. - Per Anders Fogelström, *Kampen*

2. periode

Den første verdenskrig er blevet grundigt analyseret og beskrevet, men hvad man aldrig hører om er de mange strejker og protester, der fandt sted imod krigens fortsættelse i især England og Tyskland. Men også ved fronten var der forsøg på protestdemonstrationer blandt andet som fraternisering⁵. I 1915 grundlagde kvinder fra mange lande Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed ved et møde i Haag, hvortil de var rejst under store vanskeligheder. Og samme år blev der oprettet fredsbureauer i mange lande, bl.a. Danmark, der skulle udføre hjælpearbejde under krigen og forberede et internationalt fredssamarbejde efter den.

*I Europa var det forbudt at spise mennesker
-- Hvorfor blev de da slagtet?*

Efter chokket over 1. verdenskrig udviklede fredsarbejdet sig til at blive langt mere radikalt. Det søgte ind til konflikternes grundliggende årsager, og det stillede krav til det enkelte menneske og ikke blot til staterne. Efter krigen oprettede det internationale kirkesamarbejde organisationen IFOR, International Fellowship of Reconciliation, i 1919. IFOR eksisterer stadig, og organisationen udfører et stort internationalt social- og fredsarbejde. Den har bl.a. ydet støtte til Sydamerikas fredsteologer⁶.

I 1921 blev den pacifistiske organisation War Resister's International oprettet, dansk afdeling Aldrig Mere Krig. WRI har bl.a. gjort et stort arbejde for at få retten til militærnægtelse gennemført rundt om i verden.

för Fred. Stockholm, 1983. - Kimo Kiljumen, Folke Sundman, Ilkka Taipale, *Finnish Peace Making.* Helsinki, 1987. - Andrew Young, *The Disarmer's Handbook.* Middlesex, 1983. - International Fellowship of Reconciliation, /FO/? Report.

⁵ F.L. Carsten, *War against War, British and German Radical Movements in the First World War.* London, 1982.

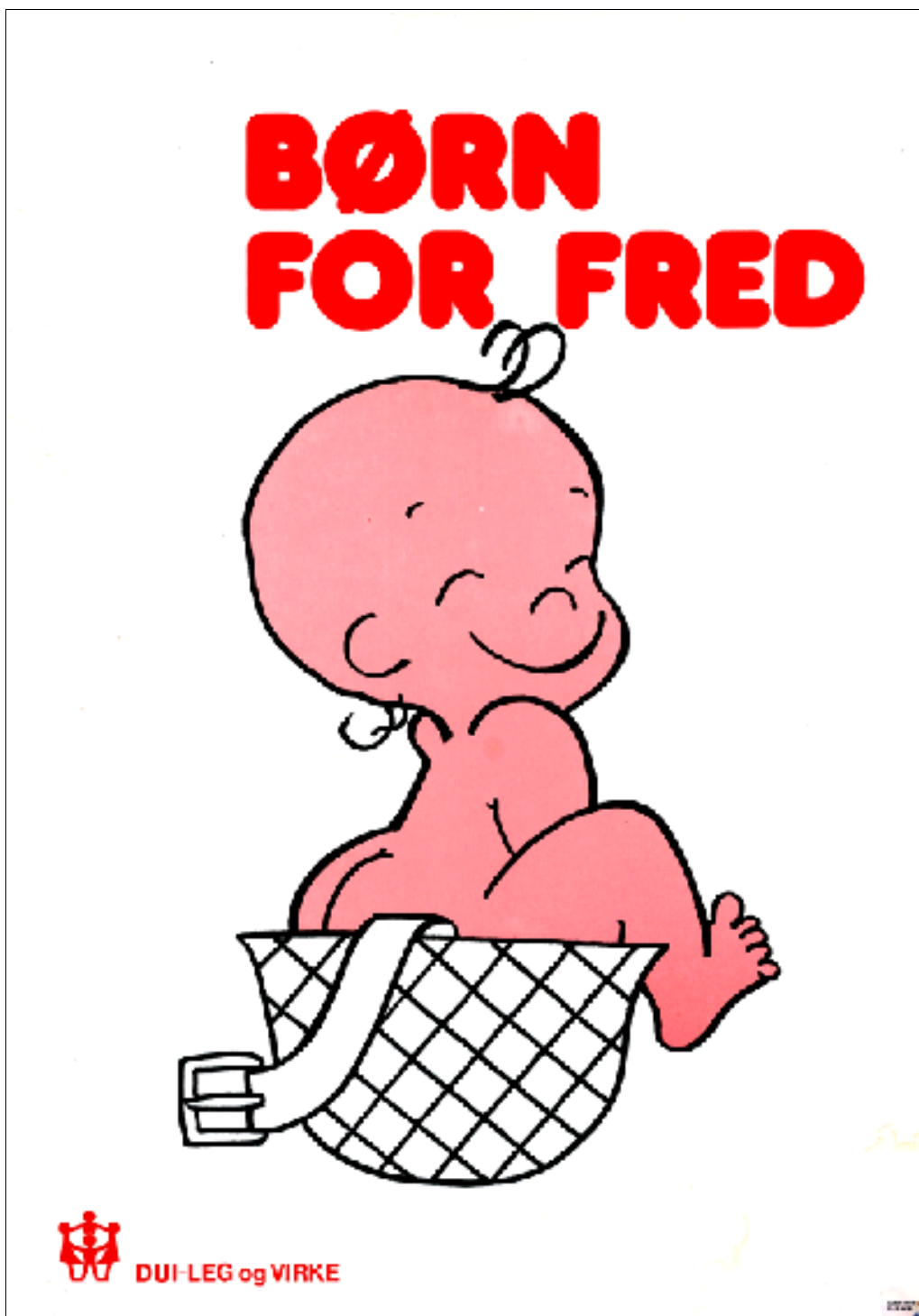
Gandhis ikke-volds tanker vandt stor udbredelse, og i Europa opstod der Friends of India grupper i mange lande. På grundlag af Gandhis tanker oprettede fredsgrupper i England Fredsløfte Forbundet (Peace Pledge Union), hvis medlemmer lovede ikke at kæmpe, selv om der skulle udbryde krig. Blandt forbundets medlemmer var bl.a. forfatterne H.G. Wells, Bernard Shaw og Aldous Huxley⁷.

6 IFOR Report, november 1984.

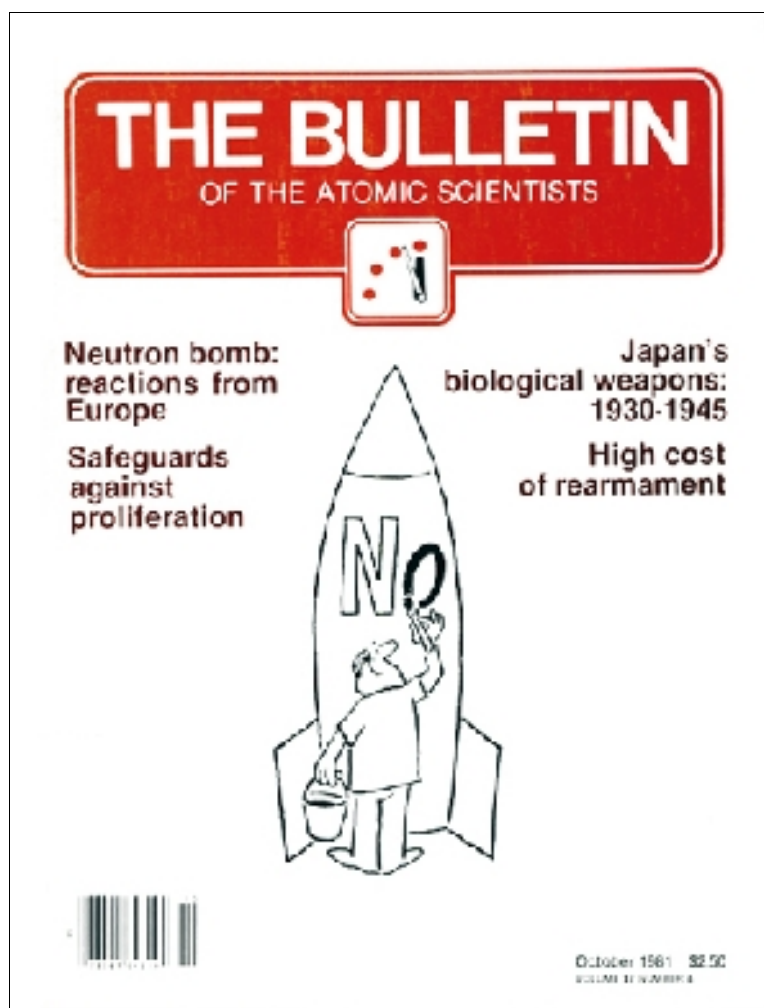
7 Bob Overy, *How Effective Are Peace Movements?* Montreal, 1982, s. 11

to våbenarter Tyskland vandt sine første store sejre med⁸.

8 Basil Liddell, en af 20ernes dygtigste militærteoretikere gjorde i 1961 opmærksom på, at hvis produktionen af tanks og militærfly var blevet forbudt, sådan som der var forslag fremme om, ville Hitler aldrig have kunnet gennemføre sine lynkrige. Et sådant forbud ville have været let at kontrollere, for "tanks og bombeflyes effektivitet er helt afhængig af, at mandskabet har haft lejlighed til at øve sig - og det ville være svært at skjule". Philip Noel-Baker, *The First World Disarmament Conference 1932-1933 and why it failed*. Pergamon Press, 1979, s. 136. I virkeligheden var lande som England og Frankrig mere interesserede i at bevare den store eksport til Tysklands våbenindustri. Selv Sverige samarbejdede med den tyske våbenindustri. Se, Lars Jederlund, *Kanonekonomi*. Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. Stockholm, 1986, s. 37.

3. periode

I denne periode er det atombomben, der har været det altdominerende emne for fredsarbejdet.

De første advarsler imod atombomben kom fra videnskabsmænd allerede under selve krigen, og mens de eksisterende fredsgrupper og -foreninger koncentrerede sig om efterkrigstidens hjælpearbejde, fortsatte videnskabsmændene deres oplysningsarbejde om atomtruslen. I 1950 udsendte Niels Bohr sit åbne brev til FN, hvori han advarede om, at besiddelsen af atomvåben "fuldstændig vil ændre al fremtidig krigsførelse" og foreslår et åbent "videnskabeligt samarbejde for at undgå den fare, besiddelsen af atombomber kunne blive".

På initiativ af Albert Einstein og Bertrand Russell grundlagde videnskabsfolk og især atomfysikere fra mange lande inklusive Sovjetunionen og de østeuropæiske

lande Pugwashbevægelsen, der på videnskabeligt plan ville arbejde med problemerne omkring atomvåbnene. Det var bl.a. en kampagne ført af videnskabsmænd fra Pugwashbevægelsen, der skabte offentlighed omkring farerne ved den atmosfæriske forurening, og som gav anledning til de første store antiatommarcher i slutningen af 1950erne. Resultatet blev indførelsen af det delvise prøvestop i 1963.

De første folkelige protester imod atomoprustningen fandt sted i England, da det i slutningen af 40erne forlød, at landet planlagde sin egen atombombeproduktion, og da England sprængte sin første atombombe, var der protester ud over hele landet. Den ledende kraft bag protesterne var ikkevoldsforbundet Peace Pledge Union, der bl.a. arrangerede en sid-ned strejke foran krigsministeriet i London. Der voksede i de følgende år en række fredsbevægelser frem og i 1957 samledes de i CND, Campaign for Nuclear Disarmament. CND er stadig Englands største og mest aktive fredsbevægelse⁹.

⁹ John Minnion and Philip Bolsover, op. cit., s. 12 ff.

I Vesttyskland var de første bevægelser, der voksede frem efter krigen, anti-krigsbevægelser i bred almindelighed. Omkring 1950 kunne den spontant opståede og uorganiserede Ohne-mich¹⁰ bevægelse samle bred modstand i alle kredse i landet imod kansler Adenauers tale om behovet for "et stærkt, tysk forsvar". I 1954 rygtedes det, at NATO ved et møde i Paris havde vedtaget at gennemføre en atomar bevæbning af de vesteuropæiske styrker, og det fremkaldte en omfattende bølge af protester. Der var tale om en bred, udenomsparlamentarisk massebevægelse, der markerede sig gennem demonstrationer, strejker og politiske udtalelser. "I tilfælde af krig vil der ingen beskyttelse være for det tyske folk, hverken på den ene eller den anden side af zonegrænsen", hed det. I protesterne deltog mange videnskabsfolk og politikere (SPD) og repræsentanter fra kirkerne og fagforbundene¹¹.

10 Den vesttyske forbundskansler Adenauer foreslår i august 1950 de tre besættelsesmagter i Vesttyskland oprettelsen af en international hærstyrke, Europahæren med vesttysk deltagelse rettet mod Sovjetunionen. Forslaget indebærer en remilitarisering af Vesttyskland, hvilket sker med landets optagelse i NATO i 1955. Protestbevægelsen Ohne-uns-Bewegung opstår spontant. Store dele af medlemmerne i SPD, KPD og selv CDU var imod genoprustningen pga erfaringerne med den tyske militarisme i fascistperioden 1933-1945 og bevægelsen argumenterede for, at planen om den vesttyske genoprustning stred imod Postdam-aftalens bestemmelser om Tysklandenes fortsatte afmilitarisering.

I januar 1951 spørger præsten Martin Niemöller: »Sind sie gegen die Remilitarisierung Deutschlands und für einen Friedensvertrag mit Deutschland im Jahre 1951 ?«

Amerikanerne og den tyske regering forsøger at isolere og kvæle bevægelsen med slagord som disinformation. Ohne-uns-Bewegung fortsættes i slutningen af 1954 som [Frankfurter] Paulskirchen-Bewegung mod Vesttysklands kommende NATO-medlemsskab. Lorenz Knorr Kleines Lexikon: *Rüstung, Abrüstung, Frieden*, 1981.

11 Karl-Klaus Rabe, op. cit., s. 12 og s. 14 ff.

I Japan betragtede myndighederne de små fredsgrupper, der opstod efter krigen, som ulovlige trods landets erklærede antimilitære forfatning. Blot det at samle underskrifter kunne medføre arrestation. Men da nedfaldet fra en amerikansk brintbombeprovsprængning over Bikini-atollen i Stillehavet i 1954 ramte en japansk fiskerbåd, rejste der sig så voldsomme protester over hele landet, at de ikke kunne standses. Husmødre, fiskere, fiskehandlere og mange andre organiserede sig til en fredsbevægelse, der omfattede folk fra både højre og venstre. Bevægelsen var uafhængig, hverken partier eller organisationer stod bag den, men den havde bred opbakning i hele samfundet. Bl.a. var der mange rådhus, der stillede lokaler til rådighed for oplysende udstillinger¹².

Mens alle disse bevægelser var folkeligt brede og tværpolitiske, opstod Verdensfredsrådet som en del af den kolde krig mellem øst og vest. Det oprettedes i 1949. Dets funktion var i starten en videreførelse af det kommunistiske Komintern, men det blev hurtigt til organet for de kommunistiske partiers og komitéers fredsarbejde. Hovedopgaven var at kræve forbud mod atomvåben og at protestere imod dannelse af militærblokke og imod USAs oprustning. Verdensfredsrådet var således den første fredsorganisation, der tog politisk side, og som ikke tog klar afstand fra krig og våben som sådan. Det var på den måde et brud med fredsarbejdets traditioner, men selv har Verdensfredsrådet altid hævdet, at det var en del af det internationale samarbejde for fred. Resultatet var, at der i befolkningen i almindelighed og blandt mange politikere opstod forvirring om, hvad fredsarbejdet egentlig stod for. Det blev starten på en raffineret udløber af den kolde krig, hvor politiske kredse i Vesten hævdede, at alt fredsarbejde skyldtes kommunistisk infiltrering, og hvor Østen tog alt fredsarbejde i Vesten som bevis for sin indflydelse dér. Folks oprigtige holdninger blev mistænkeliggjort fra den ene side og misbrugt fra den anden¹³.

Kampagner

I slutningen af 1950erne koncentrerede protesterne sig i stigende grad om de fortsatte atomprøvesprængninger, da det kom frem, at sprængningerne medførte radioaktivt

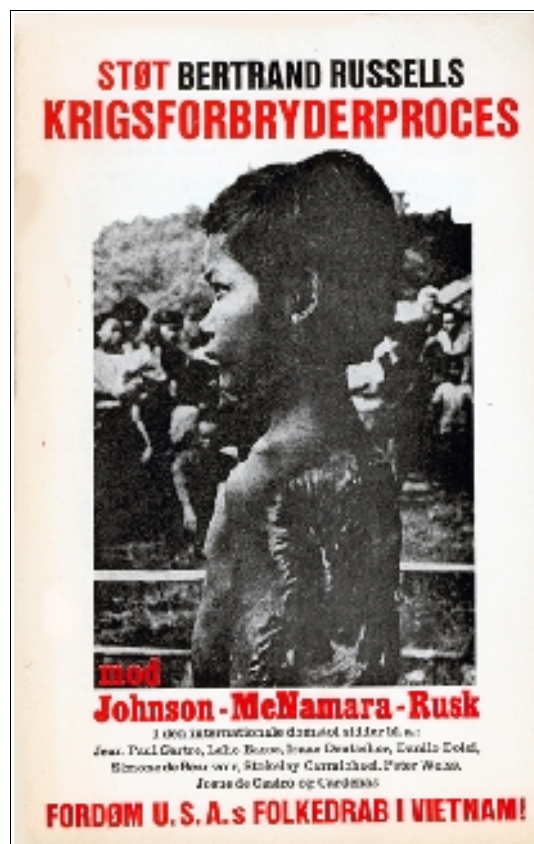
¹² Fumi Gamashita, *Peace at the grassroots*. Sanity, August 1985, s. 23.

¹³ *Det fredssyge Danmark, 100 års dansk fredsarbejde*. Danmarks kommunistiske studenter, historie / København. 1982. - Jolyon Howorth, France. *The Politics of Peace*. London 1984. - Peppe Engberg, *Sovjet och fredsrörelsen*. Timbro Förlag, 1985. - Rüdiger Schlaga, *Peace Movement as a Party's Tool. The Peace Committee of the German Democratic Republic*. IPRA Study Group Conference, 17.-20. august 1987, Lund.

Under indtryk af Aldermastonmarcherne grundlagde Aldrig Mere Krig Kampagnen imod Atomvåben, og kampagnen arrangerede sin første atommarch i 1960. Marchen gik fra Holbæk, hvor et NIKE-batteri for nylig var opstillet, og til København i dagene 23.-24. oktober. NIKE-raketterne ville, hvis det ønskedes, kunne udstyres med atomvåben. Marchen blev gentaget de følgende år, og fra 1962 mødte kampagnen mærkbar anerkendelse fra flere af de politiske partier¹⁵.

Opmærksomheden omkring prøvesprængningerne gav resultat, og i 1963 indførtes et delvist prøvestop. Kun underjordiske prøvesprængninger skulle være tilladt i fremtiden. For folk i almindelighed og for pressen i særdeleshed havde atommarcherne været protester imod prøvesprængningerne, selv om fredsbevægelserne gennem udtalelser og paroler hele tiden havde søgt at give protesterne et bredere sigte imod hele atomoprustningen. Og da folk nu følte, at målet var nået, forsvandt den store opbakning og med den mediernes opmærksomhed. Fredskampagnerne fortsatte dog nogle år endnu deres protester imod atomoprustningen. I Danmark havde den danske kampagne således i 1966 endnu 47 lokalgrupper tilbage. Men da prøvestopaf-talen blev fulgt op af andre aftaler og af atomnedrustningsforhandlinger, svandt kampagnerne efterhånden ind eller ophævede sig selv, mens mange af aktivisterne vendte sig mod Vietnamproblemet.

¹⁵ Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*. Odense University Press, 1973, s. 60 f. og s. 118.

I 1973 afholdt Verdensfredsrådet en verdensfredskongres i Moskva, og en af konsekvenserne af denne kongres blev, at der oprettedes fredskomiteer i mange lande. De skulle tage atomdebatten op og fungere som en slags paraplyorganisation for så vidt muligt samtlige landets fredsbevægelser. I Danmark blev Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed oprettet i 1974¹⁶. Der gik dog nogle år endnu, før opmærksomheden igen samlede sig om atomvåbnene, og da det skete, skyldtes det ikke manipulation med den offentlige mening, men foruroligende nyheder fra USA.

Neutronbomben

I 1977 opdagede en vågen journalist nogle linjer i en rapport om økonomiske bevillinger til det amerikanske Kontor for Energiudvikling¹⁷, der også står for atomoprustningen. De afslørede, at USA var ved at udvikle et nyt våben, neutronbomben¹⁸. Bomben var planlagt til udstationering i Europa. Afsløringen førte til en række artikler i flere af den vestlige verdens større aviser og til stærke folkelige reaktioner på dette våben, "der dræber mennesker, men lader byer, huse og fabriker intakte"¹⁹.

Den tillid til våbenkontrolforhandlingernes seriøsitet, der havde holdt atomvåbenprotesterne i ave gennem flere år, var

brudt. Der blev dannet nye protestgrupper, de eksisterende bevægelser intensiverede deres arbejde, og der er ikke tvivl om, at det var den vrede og protest, der rejste sig mod neutronbomben, der skabte en sådan fornyet opmærksomhed omkring hele atomoprustningen, at NATOs efterfølgende beslutning, dobbeltbeslutningen i 1979 om udstationering af nye mellemdistancemissiler, Pershing II og krydsermissiler, i Europa ikke fik lov at gå upåagtet hen. Protesten imod dobbeltbeslutningen blev til 80er-

16 Ollis Klem, *Verdenskongressen for sikkerhed og national uafhængighed*, International Ligas blad, *Fred og Frihed*, nr. 6, 1973, s. 4. Det militærkritiske magasin *Forsvar*, nr. 1, 1980, s. 24. 14.

17 Læs: Energiministeriet.

18 Neutronvåben Enhanced radiation weapons. Atomvåben med forøget strålingseffekt. Kortdistancevåben. I princippet en lille brintbombe ved hvis eksplosion, der udvikles meget neutronstråling eller EMP. USA begyndte udvikling af neutronvåbenteknologi allerede under anden verdenskrig og senere i slutningen af 1950erne. Editorial: *The neutron bomb decision*. *The Bulletin of the Atomic Scientists*, 1981:nr. 8 s. 5. Fred Kaplan, *What it is, the way it works*. Samme sted s. 6. *Reactions from Europe*. Samme sted, 1981 nr. 8 s. 7-12.

19 Første artikel i Danmark var af Per Nyholm i *Aktuelt*, 24. september 1977. - Om udviklingen omkring neutronbomben se Jørgen Dragsdahl, *Neutronbomben - atomkrig uden tårer* i Thorbjørn Jagland, Sverre Bergh Johansen, Jostein Nyhammar, Arne Treholt, *Atomvåben og usikkertetspolitik*. Tiden Norsk Forlag, 1980, s. 163 ff.

nes store fredsbevægelse. Beslutningen om udstationering af neutronvåben i Europa blev i øvrigt opgivet igen på grund af de voldsomme befolkningsprotester, der kom helt uventet for de sikkerhedspolitiske beslutningstagere. Men våbnene selv blev ikke opgivet. USA besluttede selv at opbevare dem, så de var parat og kunne bringes over til Europa, når der blev brug for dem.

NATO'S MISSILBESLUTNING

12. december 1979 vedtog NATO, at styrkerne i Europa skulle forsynes med 572 mellemdistancemissiler -108 Pershing II missiler og 464 krydsermissiler. Missilerne havde været under udvikling i USA siden begyndelsen af årtiet og skulle udstationeres i Europa, så snart de var færdigproducerede. Til gengæld ville man trække 1.000 ældre, kortrækkende atomvåben hjem.

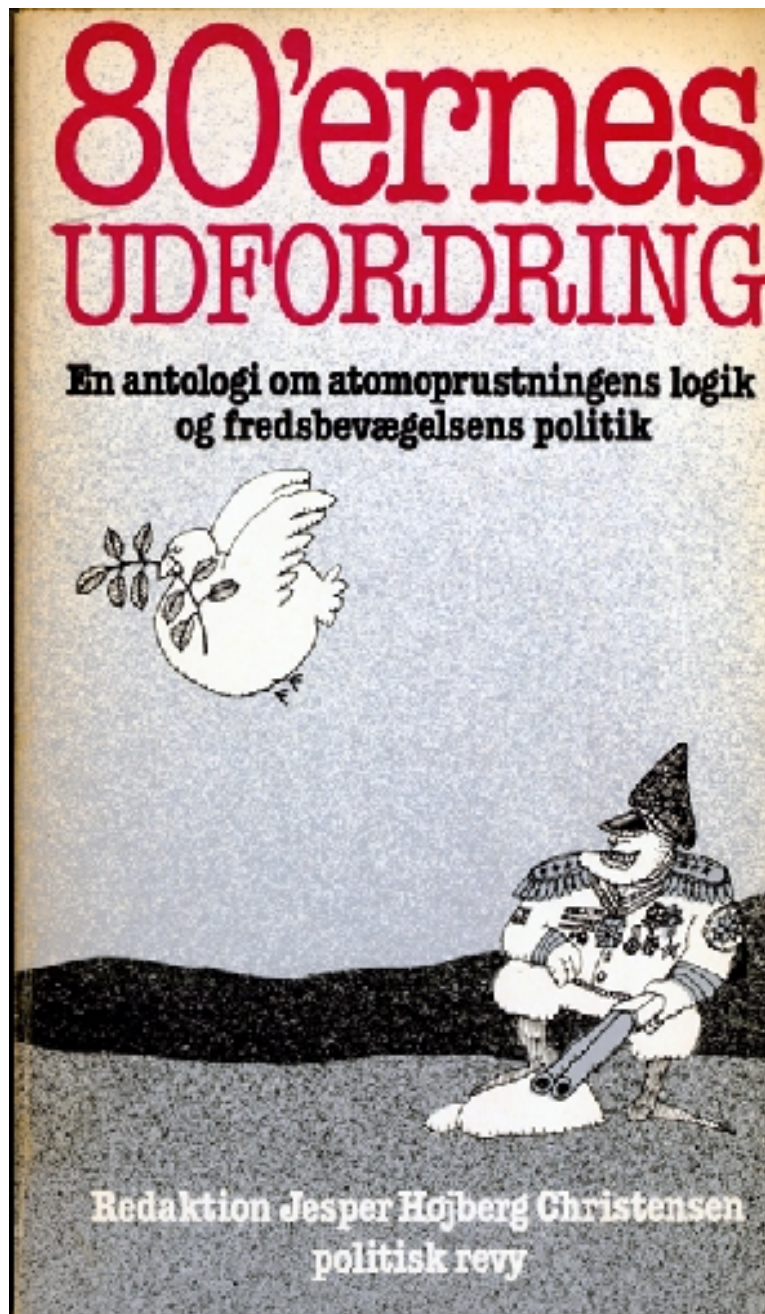
Men beslutningen drejede sig ikke blot om udskiftning af ældre våben med nye. Den drejede sig om våben af en helt ny karakter og større effektivitet. Med Pershing II missilernes hurtighed - et affyret missil kunne nå Moskva på ca. 6 minutter -, med krydsermissilernes evne til at undgå radarovervågningen og "luske" sig ind på deres mål, og med alle missilernes nye præcisionsevne ville disse våben ændre både krigsførelse og krigstrussel afgørende. De ville øge Sovjetunionens usikkerhed og dermed faren for, at landet, hvis det følte sig truet, ville foretage et forebyggende angreb, og fordi der ikke længere var tid til at vente og se, om truslen var reel, fik en førsteslagsstrategi en langt større betydning end hidtil. Samtidig betød udstationeringen af de nye mellemdistancemissiler, at det var Europa, der ville blive gjort til krigsskuepladsen i tilfælde af krig. At det netop var meningen, sagde allerede navnet på de nye styrker, Theater Nuclear Forces (TNF). Der var således årsager nok til de protester, der rejste sig imod denne nye fase i det teknologiske våbenkapløb mellem supermagterne - for at russerne ville søge at udvikle tilsvarende våben, kunne der ikke herske nogen tvivl om.

Men trods neutronbombedebatten nogle få år forinden kom den folkelige protestreaktion alligevel som en overraskelse. I årevis havde NATO taget sine beslutninger og udsendt sine kommunikationer uden, at nogen ud over de snævrere kredse havde interesseret sig derfor. Men denne gang var planerne blevet en politisk varm kartoffel og genstand for offentlig debat, allerede før den endelige beslutning blev truffet, og selve beslutningen var omgivet af en usædvanlig stor opmærksomhed. Katten var sluppet ud af sækken, nøjagtig det de militærsagkyndige i forvejen havde advaret indtrængende imod.

Beslutningen førte til en mangeårig strid mellem på den ene side store befolkningsgrupper først i Vesteuropa, men efterhånden også i hele den "vestlige verden", det vil foruden Vesteuropa sige USA, Canada, Japan, Australien og New Zealand, og på den anden side de politiske og militære beslutningstagere. For de sidste var det efterhånden det mest afgørende at få beslutningen ført igennem for enhver pris, også selv om mange efterhånden indrømmede, at dens militære værdi var tvivlsom. Som det så ofte går, når et modsæt-

ningsforhold bryder igennem og kommer klart til udtryk, udvidede grundlaget for protesterne sig fra at dreje sig om et begrænset våbenproblem til at blive en almen diskussion om hele den sikkerhedspolitik, Vesten havde bygget op, om den kolde krig og om den kolde krigs symbol, Europas deling. Det var denne vækst i grundlaget, der gav 80ernes fredsbevægelse dens politiske styrke og gennemslagskraft.

Når den politiske konsensus svigter

NATO's beslutninger træffes altid ved konsensus mellem de 16 medlemsnationer. Ved at undgå flertalsbeslutninger understreger alliancen, at den er udtryk for en fælles vilje og ikke står over de enkelte medlemmer. Den sikrer sig også derved mod interne konflikter og dermed risikoen for eksterne debatter og de komplikationer, der vil kunne følge dermed. Konflikter er der og har der selvfølgelig altid været alligevel, men den lange vej, som ethvert forslag skal gå gennem militære og politiske planlægnings- og rådgivningsgrupper besat med embedsmænd, militærekspertes og diplomater fra samtlige medlemslande, sikrer til en vis grad alliancen imod alt for store overraskelser og konflikter. Når et forslag endelig foreligger ved det afgørende ministerrådsmøde, er der derfor i højere grad tale om en bekræftelse end en egentlig beslutning.

TNF-forslaget gik i alt fald så langt tilbage som til 1975, da Pentagon anbefalede den amerikanske kongres, at de amerikanske

atomstyrker i Europa skulle moderniseres. Siden er forslaget blevet indarbejdet i NATO's politik gennem de forskellige trin i alliancens beslutningsproces, indtil det så i 1979 lå klar til sin endelige godkendelse²⁰. Men uheldigvis var den politiske enighed smuldret, før forslaget nåede så langt, og den voksende betænkelighed i politiske kredse førte til, at debatten bredte sig til offentligheden.

²⁰ Oliver Rambotham, *Modernizing NATO's Nuclear Weapons*, London, 1989, s. 126 f.

Det var i det vesttyske socialdemokrati, at den politiske modstand først brød offentligt frem. Kun få dage efter, at den tyske kansler Helmut Schmidt ved et møde i Guadeloupe den 5. og 6. januar 1979 med den amerikanske præsident Carter, den engelske premierminister James Callaghan og den franske præsident Giscard d'Estaing i princippet havde godkendt en udstationering af de nye mellemdistancemissiler, mødte han efter at have forelagt planerne en kraftig modstand i sit eget parti.

"Det er overhovedet ikke i overensstemmelse med forholdene i Forbundsrepublikken at begynde at argumentere for nye våbensystemers påståede nødvendighed og dermed fremprovokere faren for, at Forbundsrepublikken udstyres med sådanne våben i stedet for at lægge kræfterne i vægtskålen for våbenkontrol og nedrustning", sagde den aldrengende og indflydelsesrige SPD-politiker, Hans Wehner.

Det var især Forbundsrepublikkens forhold til Østtyskland han frygtede ville kunne lide skade ved sådanne dispositioner, og han advarede imod, at de vesteuropæiske landes forhold til Sovjetunionen igen skulle synke under nulpunktet²¹.

Debatten bredte sig fra partiet til medierne, og for at berolige modstanderne af den nye modernisering så Helmut Schmidt sig nødsaget til at kræve, at alle NATO-lande skulle have lige ansvar for beslutningen, og at der skulle nedsættes en særlig NATO-gruppe, hvis opgave det skulle være at udarbejde forhandlingsmuligheder med det formål at reducere antallet af udstationerede missiler. Helmut Schmidts forslag om en forhandlingsforberedelsesgruppe blev vedtaget ved et NATO-møde den 6. april 1979, og dermed var grunden lagt for det, der skulle blive en "dobbelbeslutning", en beslutning om udstationering og forhandlinger²².

Kravet om en fælles NATO-beslutning skulle tjene til at dæmpe den hjemlige kritik i Vesttyskland. Og det lykkedes til dels. Diskussionen i SPD døde hen. Aviserne talte beroligende om "Nachrüstung" og antydede dermed, at der kun var tale om et svar på oprustningen i øst, en sprogbrug overtaget direkte fra Hitlertiden. Men i den tyske befolkning fortsatte protesterne, og diskussionen voksede i omfang. I Vesttyskland fremhævede fysikeren og fredsforskeren Carl von Weizsäcker, at der måtte indgås en aftale, der omfattede alle våbenstyrker fra Atlanten til Ural, og den måtte bygge på "tilstrækkelige og frie inspektioner, en drastisk nedskæring af atomvåbnene og en ligevægt mellem de konventionelle styrker". Og fra Østtyskland sendte fysikeren og systemkritikeren Robert Havemann en artikel til det vesttyske ugeblad Die Zeit, hvori han opfordrede til "tilbagetrækning af alle sovjetiske tropper, alle panserkøretøjer og alt krigsmateriel, der er under sovjetisk kontrol -", og til at "USA samtidig er parat til også at trække sine tropper, panservogne, fly og andet krigsmateriel ud af Vesttyskland". Det vil mindske faren for en konfrontation, fremhævede han²³.

21 Hans Günther Brauch, *Die Raketen kommen!* Köln, 1983, s. 34.

22 Diana Johnstone, *The Politics of the Euromissiles*. London 1984, s. 46.

23 Hans Günther Brauch, op. cit. s. 156. - Klaus Ehring/Martin Dallwitz, *Schwerter zu Pflugscharen - Friedensbewegung in der DDR*. Hamburg, 1982, s. 211.

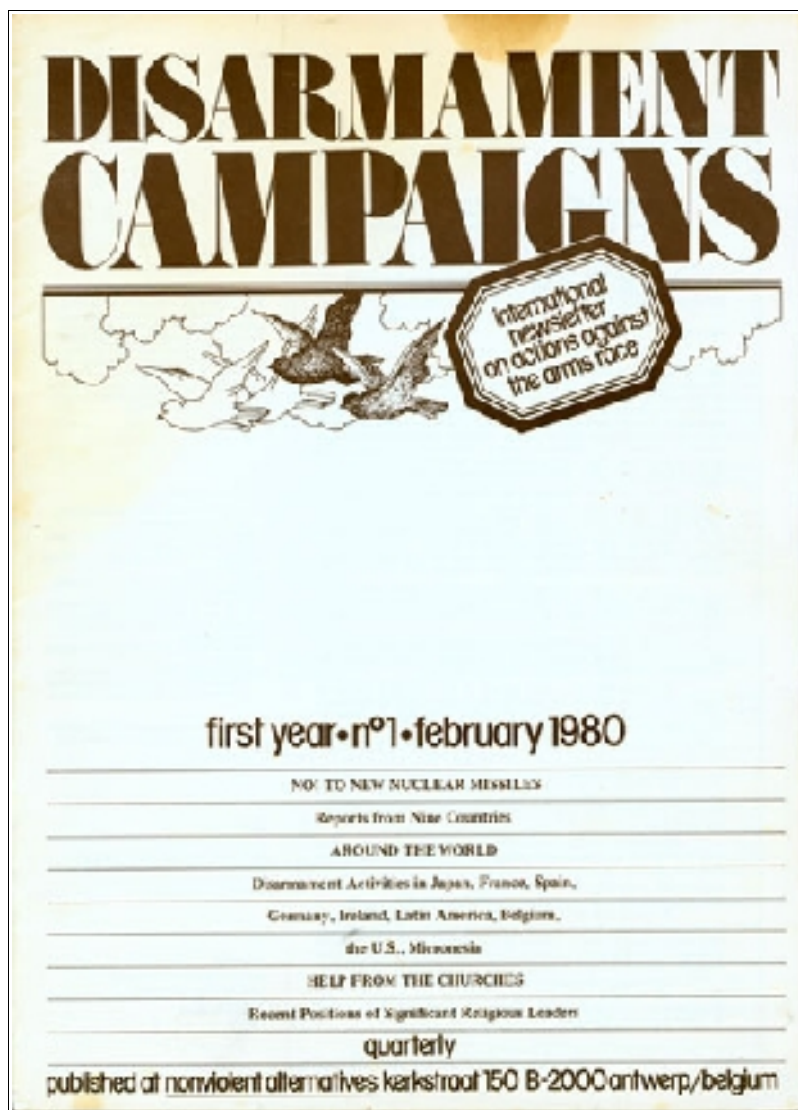
Men Helmut Schmidts krav om et fælles ansvar for missilbeslutningen fik langt videre konsekvenser. Det bevirkede, at diskussionerne overførtes til de øvrige vesteuropæiske lande, netop det NATO havde frygtet mest af alt. Missilspørgsmålet blev med USA-ambassadør David Abshires udtryk om neutronbombede-batten til en "politisk fodbold"²⁴.

I en rapport, der indeholdt overvejelser om, hvorledes missilerne bedst skulle sælges i Europa, står, "Hvis forslag om at modernisere NATOs taktiske atomstyrker for tidligt bliver genstand for opmærksomhed i videre dele af den europæiske og amerikanske befolkning, da kan de muligheder, som moderniseringsbestræbelserne indebærer, vise sig at være urealisable"²⁵.

De folkelige reaktioner

Rapportens bekymring viste sig at være fuldt berettiget. Der var voksende uro både i befolkninger og i politiske kredse i Europa, og der var en stigende skepsis over for den officielle begrundelse for missilernes nødvendighed, Sovjetunionens SS 20 missiler. SS 20 missilernes eksistens havde allerede været kendt i flere år, uden at nogen havde talt om et nødvendigt modsvar, og hvis man havde brug for et modsvar så fandtes det jo allerede i de langt mindre sårbare missiler, som NATO for længst havde valgt at lægge ud i ubådene.

"Det såkaldte svar på SS 20 er ikke noget svar på SS 20. Allerede for 12 år siden vidste man, at SS 20 ville blive opstillet. USAs og USSR's våbenprogrammer følger i højere grad deres egen logik, end de er svar på hinanden", skrev det internationale fredsbevægelsestidsskrift *Disarmament Campaigns*. De nye våben vil "gøre kontrol vanskeligere", og de er udtryk for en "farlig udvikling i retning af, at man afløser afskrækkelsestænkningens vurdering af, at en atomkrig kun kan skabe tabere, med planer for en atomkrig med præcise "counter-force" våben. Den nye tanke er, at man

²⁴ Statement by ambassador Davis M. Abshire, US Permanent Representative to the North Atlantic Treaty Organization before the Strategic and Theater Nuclear Forces. Subcommittee of the Senate Armed Services Committee, Second Session 99th Congress, Chemical Program. 10. April 1986, s. 5.

²⁵ David Jens Adler, Det europæiske teater - bogen om raketterne og den nye atomvåbendebate. København, 1984, s. 26.

kun kan afskrække fra atomkrig ved at være i stand til at vinde den, dvs. slippe igennem den med "begrænset skade"²⁶.

Den stærkeste modstand imod missiludstationeringen fandt sted i Holland, og ved en parlamentsdebat den 6. december lykkedes det arbejderpartiet, det venstreradikale parti og nogle mindre partier ved hjælp af 10 stemmer fra regeringspartiet at få besluttet, at Holland skulle gå imod produktion og udstationering af missilerne. I Belgien afslørede den stærke katolske fredsbevægelse, Pax Christi Flanders, at der fra regeringsside allerede var truffet beslutning, men at parlamentet intet kendskab havde dertil. Pax Christi krævede derfor en åben parlamentsdebat. Den 9. december, 3 dage før NATO-topmødet, hvor afgørelsen skulle finde sted, fandt en demonstration med 50.000 til 70.000 deltagere sted i Bruxelles. "Vi vil ikke have bomber i baghaven, vi vil have forhandlinger nu", råbte folk²⁷.

I *Italien* skrev 8 større religiøse grupper et åbent brev til regeringen om våbenkapløbet, "Brug våbenudgifterne til at skaffe mad til de sultende", hed det. Og det kommunistiske parti overraskede ved at opfordre Sovjetunionen til øjeblikkelig at standse udplaceringen af sine SS 20ere og at bede NATO om et halvt års udsættelse af sin beslutning, således at planerne ville kunne standses, hvis forhandlingerne lykkedes. Men lederen af det socialistiske parti, Craxi, afviste forslaget. Det ville ellers have bragt det italienske socialistparti på linje med socialdemokratierne i Danmark, Holland og Belgien.

I *Norge* opfordrede fagforeninger og Kirkernes Samfundsetiske Råd regeringen til at gå imod planerne og kræve forhandlinger. Men forsvarsminister Johan Jørgen Holst, der øjensynlig frygtede at missilerne skulle udstationeres i Norske Havet, gik stærkt ind for de landbaserede mellemdistancemissiler. I en artikel i *New York Times* omtales han ligefrem som en aggressiv markedsfører for de nye våben²⁸. Heri var han i fuldt overensstemmelse med USAs ønsker, mens forbundskansler Helmut Schmidt oprindeligt foretrak søbaserede krydermissiler²⁹. Begge parter ville således nok have missilerne, blot de ikke blev placeret i eller nær ved deres eget land.

Både i *USA* og *Canada* kom der stærke protester både fra fredsbevægelser og fra kirkelige og videnskabelige kredse. Men gidseltagningen i Iran den 4. november 1979 druknede protesterne i ophidselsen over det iranske overgreb imod amerikanske statsborgere, og Carter brugte affæren som bevis på nødvendigheden af at styrke NATO-forsvaret³⁰.

Danmark

For Danmark var det en ny situation at få tildelt et direkte og offentligt udtalt medansvar for Alliancens bestemmelser, og "grunden var dermed lagt for en mere intensiv våbendebat"³¹. Der var stigende modstand i befolkningen imod NATOs planer. Opinionsundersøgelser viste, at kun 31% støttede dem. På det tidspunkt havde

26 Disarmament Campaigns, *International Newsletter on Actions against the Arms Race*. Februar 1980, s. 7. *Disarmament Campaigns* bestod af artikler skrevet af fredsaktivister først og fremmest fra Vesteuropa og USA, men efterhånden blev også andre dele af verden repræsenteret.

27 Diana Johnstone, op. cit. s. 140.

28 *Ny Tid*, Norge, nr. 20, 26. august 1982.

29 Hans Günther Brauch, op. cit. s. 67.

30 *Disarmament Campaigns*, februar 1980, s. 4 f.

31 Ib Faurby, *Fredsbevægelsen skriver dagbog*, Politiken, 18. maj 1987.

flere aviser taget spørgsmålet op, så der herskede en rimelig god orientering i befolkningen om spørgsmålet. Ikke mindst Jørgen Dragsdahl ved Information havde med en række artikler gjort en stor indsats for at højne vidensniveauet. Han havde også formidlet, at amerikanske forskere kom til Danmark for at deltage i diskussionsmøder om emnet. Ligaen for Fred og Frihed indsendte protestskrivelser til folketinget, Kristne for Nedrustning samlede underskrifter inden for kirkekredse, og Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed startede en underskriftsindsamling. Den 27. november 1979 indrykkedes der store flersides annoncer, "Danmark kan sige Nej" i Politikken og Information med mere end 5000 underskrifter. Initiativet til annoncerne var taget af en mindre gruppe af kendte mennesker, og annoncerne kom senere til at danne grundlag for dannelsen af bevægelsen Nej til Atomvåben. Annonceordlyd var:

Danmark kan sige NEJ!

"Til Folketinget!

NATO skal i december tage endeligt stilling til anskaffelse af adskillige hundrede nye atomraketter. Initiativet kan indlede en ny farlig fase i våbenkapløbet. Fordi Vesttyskland har krævet enstemmighed, har Danmark et konkret medansvar. Vi opfordrer Folketinget til at tage afstand fra både Warszawapagtens og NATOs atomoprustning. Vi opfordrer endvidere Folketinget til at kræve, at regeringen får beslutningen om raketternes anskaffelse udsat. Forhandlinger mellem NATO og Warszawapagten bør først undersøges".

Den første debat i Folketinget om emnet fandt sted i maj 1979, og Danmark var således tidligt ude i forhold til hovedparten af de vesteuropæiske lande. Debatten fandt

sted på foranledning af SF og med tilslutning fra Socialdemokratiet. Socialdemokratiets holdning havde indtil da været passiv. Gennem arbejdet i atomplanlægningsgruppen og dens specielle High Level Group, der blev nedsat i 1977 for at arbejde med missilspørgsmålet, har Socialdemokratiet kendt til de planer, der var under udarbejdelse, uden at det dog havde følt noget behov for at drøfte emnet i Folketinget. Og endnu i november måned kunne udenrigsministeren, den socialdemokratiske Kjeld Olesen, under et besøg i Rom sige, at han havde "svært ved at se, hvad der kunne udskyde en beslutning om modernisering". Han advarede imod uenighed inden for NATO³².

Ved folketingsvalget efteråret 1979 medførte den øgede sikkerhedspolitiske interesse i befolkningen imidlertid, at der blev indvalgt en række ny socialdemokratiske folketingsmedlemmer, der var stærkt imod udstationeringsplanerne³³, og sammen med de medlemmer, der i forvejen ønskede en mere klar socialdemokratisk mod-

³² Forsvar. Militærkritisk Magasin. Nr. 1, 1980 s. 5.

stand imod NATO-planerne, forskød de vægten i partiet. Samtidig pressede partiets græsrodder på. Før partiet i slutningen af november skulle vedtage sin endelige stilling, rejste de enkelte folketingsmedlemmer hjem til deres kredse for at høre folks holdning, og "de vendte tilbage og sagde, at det havde de alligevel ikke troet. Den enorme modstand, der var imod disse raketter. Det kom bag på dem. Og de tog konsekvensen af det, de havde oplevet", fortalte socialdemokraten Jytte Hilden ved Nejt til Atomvåbens stiftelsesmøde, januar 1980³⁴. Ved gruppemødet den 22. november vedtog Socialdemokratiet, at det på ministermødet i NATO ville anbefale et halvt års udsættelse, således at man gennem forhandlinger kunne undersøge Sovjetunionens vilje til at standse opstillingen af de sovjetiske missiler. Allerede på det tidspunkt var befolkningspresset således begyndt at virke.

NATO-beslutningen

Den 12. december traf NATO ved udenrigsministermødet i Bruxelles sin enstemmige beslutning om udstationering og forhandlinger, den såkaldte dobbeltbeslutning. Først efterhånden kom det frem, at enstemmigheden i virkeligheden dækkede over adskillige divergenser.

Der var det danske forslag om et halvt års udsættelse. Forslaget blev ikke engang fundet værdigt til en sidebemærkning i slutkommunikéet, en "fodnote", som det senere kom til at hedde. Der var Holland og Belgien, der nok principielt tilsluttede sig beslutningen, men forbeholdt sig afgørelsen om udstationering i deres egne lande. Og der var Norge, som følte sig nødsaget til at indsætte et forbehold, et ønske om at søge forhandlinger, et forbehold, som en embedsmand fra det norske forsvarsdepartement dog kaldte en "camouflageforanstaltning"³⁵.

Ud over dette dækkede enstemmigheden også, at der eksisterede store politiske uoverensstemmelser i flere af NATO-landene, samt at der var en bred befolkningsmodstand. Havde der været kontakt mellem de enkelte landes partier, kunne resultatet måske være blevet et andet. Senere er det kommet frem, at der tværtimod var kræfter, der direkte arbejdede på at hindre, at der skulle opstå gensidig forståelse. Således havde den belgiske udenrigsminister Henri Simonet efter tur sagt til de belgiske, hollandske og danske socialdemokrater, at de var de eneste, der stod i vejen for en beslutning, mens alle de andre var enige³⁶.

I Danmark var fredsbevægelserne ikke imponerede over det socialdemokratiske initiativ for et halvt års udsættelse. Den almindelige opfattelse var, at der var tale

33 Ib Faurby, samme sted.

34 Båndoptagelse, NTAs landskontor.

35 "Hovedsigtet var at give rygdækning for moderniseringsvedtagelsen og derved lette den praktiske afgørelsesproces i de respektive hovedstæder. Ønsket om nedrustning som sådan var et helt sekundært motiv i dette arbejde. - Nedrustningsspillet var et langt stykke ad vejen en camouflage-foranstaltning", sagde konsulent Per Haakonson fra forsvarsdepartementet til Ny Tid, 26. august 1982.

36 Diana Johnstone, op. cit. s. 174.

om et halvhjertet kompromis, der på den ene side skyldtes et ønske om at vise befolkningen, at man gjorde noget ved sagen, og på den anden side var så forsigtigt, at man kunne være sikker på ikke at provokere NATO. Først de følgende år gik det op for folk, at selv dette beskedne socialdemokratiske "pip" havde kunnet vække postyr i NATO, hvor divergerende holdninger øjensynlig var helt uvante, og at det havde haft sine virkninger. Den 27. oktober 1981 kunne Jens Holsøe i Politiken således fortælle, at "den amerikanske nutidshistoriker Katherine Kelleher, lærer ved det amerikanske forsvarsakademi i Washington, siger, at det var den danske anmodning om seks måneders udsættelse, "der startede jordskredet mod stationering af TNF-våben" idet, som det hed "især Holland var bundet til at ville modtage 48 krydsermissiler på egen jord, men havde benyttet den spage danske protest som en undskyldning til en ny forhandling".

I Holland var skuffelsen stor over regeringens ja til dobbeltbeslutningen på trods af den parlamentsbeslutning om at gå imod en udstationering, der var blevet truffet den 6. december. Ikke desto mindre lykkedes det regeringen at overleve en 16 1/2 timer lang parlamentsdebat om beslutningen ved at henvise til det hollandske forbehold over for udstationering på hollandsk jord. Regeringen forklarede forbeholdet som udtryk for Hollands principielle betænkelighed ved beslutningen. Sådan opfattede NATO det dog ikke. Ifølge NATOs øverstkommanderende, general Rogers, var det NATOs opfattelse, at "Holland fuldt ud deler ansvaret for moderniseringsbeslutningen. Det har både sagt ja til de 572 missiler, til udstationeringen i udvalgte lande og til at dele udgifterne i forbindelse dermed"³⁷. Belgien fulgte den hollandske fremgangsmåde og tog forbehold over for en udstationering på belgisk jord - eller rettere sagt over for tidspunktet derfor. Også her skete det af hensyn til befolkningen, hvor modstanden var stor. En opinionsundersøgelse foretaget i slutningen af november og offentliggjort 12. december viste, at 46,8% af belgierne var "absolut imod" en udstationering på belgisk jord, og kun 7.8% "absolut for"³⁸.

Fredsbevægelserne

NATO-beslutningen den 12. december, der skulle være afslutningen på debatten om missilerne, blev tværtimod indledningen til mange års omfattende folkelige protester. Der er ofte blevet udtrykt undren over, hvorfor netop denne oprustningsbeslutning fremkaldte så voldsomme protester og så stærkt et fredsengagement, befolkningsmæssigt bredere og geografisk mere omfattende end alt, hvad man har oplevet tidligere.

Udgangspunktet var protesterne imod udstationeringen, og politikeres og mediers koncentration om dette emne har tjent til at befæste indtrykket af bevægelsen som en Missilbevægelse. Men ser man på bevægelsernes paroler og læser man deres skrifter fremgår det klart, at engagementet fra starten var langt videre.

Man har forsøgt at forklare engagementets styrke med befolkningens generelle angst atombomben og/eller med, at der var tale om en kommunistisk manipulation med befolkningsopinionen³⁹. Begge dele er udtryk for en nedladende holdning til befolkningen. "Angst" er normalt en tilstand, der kan afhjælpes, når den rette sammenhæng forklares. Men folks frygt for atomvåbnene havde en særdeles reel bag-

37 Disarmament Campaigns, februar 1980, s. 4 f.

38 Diana Johnstone, samme sted.

39 Kim Salomon, *Fred i vår tid. En studie i 80-talets fredsbevægelse*. Malmø, 1985, s. 11.

grund. Og forklaringen om den kommunistiske manipulation indebærer, at man ikke forventer evnen til selvstændig stillingtagen hos "folket".

En anden forklaring har været, at 80ernes fredsbevægelse hænger sammen med det almindelige opbrud i værdinormer og i tilliden til politikerne, der er foregået op gennem 60erne og 70erne, og som afspejler sig i de mange folkebevægelser: økologibevægelsen, kvindebevægelsen, energibevægelsen osv. Det er givet, at denne udvikling har spillet en rolle. Det gælder ikke mindst antiatomkraftbevægelsen og dens påvisning af faren ved den radioaktive stråling. Alt efter holdning kan man så give denne forklaring en negativ karakter, som nogle gør, der taler om et engagement, der søger "sager", eller en positiv vurdering ved at betragte det som et engagement, der indeholder kernen til samfundsmæssige alternativer⁴⁰. Forklaringen er dog i sig selv stadig ikke udtømmende for, hvorfor netop missilspørgsmålet blev så afgørende.

Det mest præcise svar findes nok bedst ved ikke at se på missilerne i sig selv, men på hvad de er udtryk for. De betød sammenbrud af forhandlinger, en ny kold krig, øget spænding, og folk nægtede at vende tilbage til den tilstand igen. Den nye spænding stemte ikke med europæernes egen oplevelse af situationen. 70erne har været præget af en vis afspænding og af Willy Brandts "de små skridts politik". Folk i Europa ønskede denne afspænding fortsat og videreudbygget. De havde også svært ved at følge kold-krigens opfattelse af Warszawablokken som en truende blok, når de oplevede et Rumænien, der nægtede at øge forsvarsudgifterne, et Ungarn, hvorfra der lød rygter om større økonomisk og kulturel åbenhed, og et Polen, hvor der var tydelige uoverensstemmelser mellem befolkning og regime.

Den tyske fredsforsker, Joseph Jannings, udtalelse om, at man skal søge årsagen til fredsbevægelserne "i erkendelsen af afspændingspolitikens krise" (23) er nok det, der kommer nærmest virkeligheden. Dermed bliver også kontinuiteten mellem 80ernes folkelige engagement og 60ernes atomkampagner klar. Det var tilliden til forhandlingerne som tegn på afspænding, der standsede fredsbevægelserne i 1960erne. Og det var afspændingens sammenbrud, der kaldte dem frem igen. Folk mistede troen på, at der fra storpolitisk side virkelig blev arbejdet for afspænding og nedrustning. Demonstrationerne var udtryk for vrede og intensiveret af frygt for, hvad udviklingen kunne bringe.

Baggrunden for fredsbevægelsens opståen i 80erne var således langt bredere end det umiddelbare udgangspunkt. Og ligesom man er nødt til at forstå det, for at forstå fredsbevægelsens karakter, er man også nødt til at forstå den vekselvirkning, der lige fra starten fandt sted mellem de forskellige grupper i samfundet, der tilsammen udgjorde det, vi kalder fredsbevægelsen. Fredsbevægelser, medier, faglige kredse

40 "Er det antiestablishmentholdningen og ikke primært ønsket om fred og afskaffelse af våben, der har været drivkraften i 80ernes fredsbevægelse", spørger Kim Salomon, op. cit., s. 17. - "Behovet for en protestbevægelse var uden tvivl en vigtig drivkraft for atompacifismen. I slutningen af 70erne stod politisk bevidste personer og organisationer uden en sag. Afslutningen af Vietnambevægelsen havde gjort millioner af mennesker og snesevis af organisationer hjemløse", skriver Paul Wehr i *Nuclear Pacifism as Collective Action* i *Journal of Peace Research*, vol. 23, no. 2, juni 1986, s. 104.

Peter Schlotter derimod skriver om de folkelige bevægelser, at"- på grund af deres forudsigelige og stabile samfunds- og værdimæssige holdning, samt establishments utilstrækkelige evne til at løse opgaver, kan de under bestemte betingelser udgøre kernen til et alternativ". Peter Schlotter, *Zur Zukunft der Friedensbewegung*, i Reiner Steinweg (red.), *Die neue Friedensbewegung. Analysen aus der Friedensforschung*, Frankfurt am Main, 1982, s. 22. 23. Josef Janning, Hans-Josef Legrand og Helmut Zander (red.), *Friedensbewegungen*, Köln, 1987, s. 37

som f.eks. kirke, videnskab og fagforbund, politiske partier og deres græsrodde indgik i et fortsat samspil og modspil. Det skabte den samfundsdebat, det ikke var muligt at sidde overhørig.

Og for at fuldkommengøre billedet af fredsbevægelsen er man endelig nødt til også hele tiden at inddrage den politiske udvikling i sine vurderinger - den nationale politik, stormagtspolitikken og militærplanlægningen -, som fredsbevægelsen forholdt sig til og eksisterede i vekselvirkning med. Den var jo ikke et i luften frit svævende monstrum, der råbte på et eller andet abstrakt begreb "fred", noget man ofte kan få indtryk af, når man læser skildringer af den. Den var særdeles konkret og aktuelt orienteret. Og den gav et klart og omfattende svar på et spørgsmål, der havde vokset sig større og større igennem de mange år, atomoprustningen havde fået lov at udvikle sig helt ud fra sine egne betingelser.

1980 "OMSÆT DIN ANGST I HANDLING!"

Befolkningsprotesterne imod den nye oprustning, som dobbeltbeslutningen indebar, var i virkeligheden ikke andet end et civilt forsøg på at pege på vanskeligheder, som allerede var kendt i militærstrategernes kredse. Konsekvenserne af en atomkrig ville være absolut uacceptable, og atomvåben derfor ubrugelige. Militærstrateger har gennem efterkrigsårene haft deres vanskeligheder med på en brugbar og troværdig måde at inkorporere atomvåbnene i den militære planlægning, og forklaringerne på, hvordan atomvåbnene skulle anvendes er skiftet gennem tiden, men udadtil har de altid stået sammen om at hævde våbnenes nødvendighed. Og for hovedparten af verdens politikere udgjorde atomvåbnene stadig den endelige og absolutte sikkerhed, hvis alt andet skulle slå fejl. Problemet var, at folk sagde det højt. De sagde, at der ikke skulle udstationeres flere og endnu mere provokerende atomvåben, at de slet ikke ville have atomvåben.

Fredsbevægelsens historie igennem 1980'erne er historien om, hvordan befolkningerne i de vestlige lande løb stormløb imod denne mur af urokelig tro på atomvåbnene, deres indsats for at grave eksakt viden og hemmeligholdte oplysninger om atomvåbnene og deres konsekvenser frem, deres arbejde for gennem demonstrationer og debatter at råbe politikkerne op og at få stadig større dele af befolkningerne til at forstå faren ved den fortsatte atomoprustning og deres selvstændige forsøg på at ændre forudsætningerne for den koldkrigs politik, der skabte grundlaget for det påståede behov for atomvåbnene. Modstanden mod denne bevægelse var stor. Den gik fra en afvisning af overhovedet at lytte til den og til latterliggørelse eller direkte bagvaskelse. I dag erkender de fleste det ønskværdige i en atomnedrustning. Fredsbevægelsen sejrede - til en vis grad. Men det siger man selvfølgelig ikke højt.

Den udvikling, der var foregået med atomvåbnene op gennem 1970'erne, tvang strateger og politikere til endnu engang at ændre deres atomare strategi. Atomvåbnene skulle nu være egnede til at anvendes i krig og ikke blot til at afskrække med, og det gav sig udslag i planlægningen. Da det storpolitiske klima samtidig forværredes, begyndte frygten for en atomkrig at stige. Medierne var fyldte med advarsler og profetier. Det var lige ved, at man kunne sætte årstal på katastrofen.

"Jeg mener helt realistisk, at verden vil opleve brugen af kernevåben inden for de kommende 35 måneder", sagde den forhenværende Pentagon-specialist og nuvæ-

MOT ATOMVÅPEN

Nr. 1 — 1980

SEPTEMBER

Hvorfor vi gir ut et blad

Bladet er et uttrykk for den norske befolkningens motstand mot atomvåpen. Det er et uttrykk for informasjon og for å skape bevissthet om atomvåpen. Det er et uttrykk for informasjon. Derfor gir vi ut et blad med et klart forløp. Vi gir ut et blad som kan hjelpe oss til å forstå og motstå atomvåpen. Det er et uttrykk for informasjon. Derfor gir vi ut et blad med et klart forløp. Vi gir ut et blad som kan hjelpe oss til å forstå og motstå atomvåpen.

Hvorfor vi er imot atomvåpen

- Bruk av atomvåpen skaper ikke mellomstadium og dermed ingen sikkerhet. Bruken vil ikke bli i noe som helst forhold til den militære fordel som kan tenkes oppnådd.
- Bruk av atomvåpen vil føre til uendelige katastrofer. Bruken vil ikke bli i noe som helst forhold til den militære fordel som kan tenkes oppnådd.
- Bruk av atomvåpen vil føre til langtidseffekter for kommende generasjoner. Bruken vil ikke bli i noe som helst forhold til den militære fordel som kan tenkes oppnådd.

Bruk av atomvåpen — en forbrytelse mot menneskeheten

Produksjon og utrustning av atomvåpen er en forbrytelse mot menneskeheten. Det representerer et uunnselig menneskeforbruk.

rende atomvåbenmodstander, Daniel Ellsberg, i et interview med Information⁴¹. Og i et radioforedrag i Danmarks Radio sagde den daværende direktør for det svenske fredsforskningsinstitut SIPRI, Frank Barnaby, "Jeg kan ikke sige, at der vil blive atomverdenskrig. Men når folk anslår, at vi har en atomkrig inden år 2000, hvis tingene fortsætter, som de kører nu, synes jeg, at der er et vist hold i deres pessimisme"⁴². Fredsbevægelserne tog advarslerne op og bragte dem videre ud. Formålet var ikke at skræmme folk, men at få dem til at forstå nødvendigheden af at arbejde for ændringer.

"Atomkrig bliver bestandig mere mulig og sandsynlig", skrev en række Århus-fredsgrupper i deres uddelingspjece. "Krydsermissiler og Pershing II gør Europa til bombemål, derfor må Europa gøres til en atomvåbenfri zone", foreslog de. "Vi må forhindre, at der bruges menneskelige kræfter på at spekulere i ødelæggelse. Vær med til at sige, vise og vide, at vi simpelt hen ikke vil ha' det - og lad det brede sig som ringe i vandet", stod der i en anden fredsfolder. "Vi må ikke stå alene og føle os magtesløse med vor angst. *Omsæt din angst i handling*".

Den folkelige bekymring

Frygten kan være svær for os at forstå i dag, hvor den politiske baggrund er en anden. Man taler nu hånligt om atomangsten, der blev gjort til en hel religion. Den har været direkte skadelig for fredsarbejdet, mener flere, for krigen kom jo ikke. Men en gennemgang af tidens aviser og officielle udtalelser viser, at årsagen til "hysteriet" kom fra toppen. Krigs- "angsten" skyldtes ikke en kommunistisk eller pacifistisk kampagne, der ønskede at opgejle folk til at gå imod atombomben. Den var tværtimod en meget realistisk reaktion på en massiv "alarmist"-kampagne fra verdens toppolitikeres side. Her var atomkrig fra at være noget, der skulle undgås, blevet til noget, der var både tænkeligt og gennemførligt⁴³.

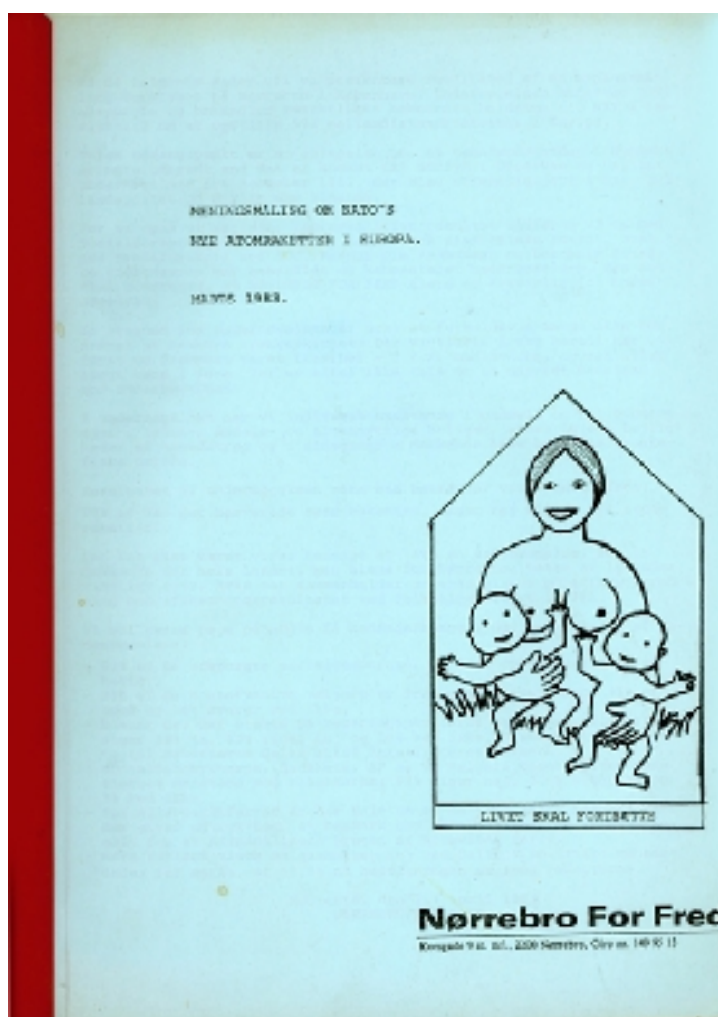
41 Information, 6. december 1980.

42 Citeret i Niels Munk Plum, "Krigen og Freden". Nej til Atomvåben, 1980, s. 50.

43 Tanken om en begrænset atomkrig blev første gang formuleret offentligt af Henry Kissinger i 1958 (*Nuclear Weapons and American Foreign Policy*). Men selv om den reelt har været en bestanddel af doktrinen om det fleksible svar, blev det først gjort til officiel politik med Presidential Directive nr. 59 i 1980.

Allerede præsident Carters presidential directive nr. 59 fra 1980 lagde op til en godkendelse af et begrænset atomangreb, og den efterfølgende Reaganadministration gjorde muligheden for en begrænset atomkrig til et stadigt tilbagevendende tema og en atomkrig til en særdeles realistisk mulighed. En krig kunne vindes, hvis blot en vis procentdel overlevede. Det var, hvad der fremgik af udtalelser fra højtstående personer, refereret i pressen gennem de tidlige 80'ere. Den 15. oktober 1981 fortalte det tyske ugeblad STERN f.eks., at den amerikanske vicepræsident George Bush i et interview med Los Angeles Times havde sagt, "Man må sikre den øverste hærkommandos overlevelse og et vist industripotentiels overlevelse, desuden må man sikre beskyttelsen af en vis procentdel af borgerne og en våbenduelighed, der er tilstrækkelig til, at den stadig kan tilføje modparten større skade, end denne kan tilføje en selv". Bush mente, at den nødvendige procentdel måtte ligge over 5%.

Fredsbevægelserne brugte flittigt eksempler på alarmerende udtalelser i det materiale, de udsendte. "Vi lever i en førkrigstid, ikke en efterkrigstid", skal Reagans nedrustningsekspert, Eugene Rostow, således have sagt. NATOs øverstkommanderende, general Haig, forklarede, at "Atomvåben må anvendes - for at frembringe en beslutsom eskalering med tilstrækkelig effekt til overbevisende at tvinge fjenden til at tage den politiske beslutning om at standse angrebet og trække sig tilbage. For at tydeliggøre vor solidaritet regner jeg med brug i alle regioner af både engelske og amerikanske våben". Udtalelsen faldt i forbindelse med en Wintex øvelse, hvor NATO for første gang gennemgik udkæmpelsen af en begrænset atomkrig i Europa⁴⁴. Og Sir John Hackett, general for den engelske Rhinhær, kunne oplyse europæerne om, at "Det supermagterne ikke vil gøre, hvis de på nogen måde kan undgå det, er at angribe hinandens landområder. Min erfaring er, at hver af dem har vist sig i stand til at bruge sine allierede, selv om dette betyder at slå disse allierede helt ned. Vi er nødt til at være realistiske på det punkt"⁴⁵.

Sådan var det politiske klima i de tidlige 80'ere. Der er ikke noget mærkeligt i, at folk reagerede. Men hvis meningen havde været, at fremelske en stemning af be-

44 Pjece udgivet af Århus-afdelingerne af International Liga, AMK og NTA, "Europa uden atomvåben".

45 NTAs uddelingsavis om atomtruslen, 1981.

slutsom kampberedvillighed og ønsket om en stærk oprustning, så slog beregningerne fejl. Folk dannede fredsbevægelser. De gik den diametralt modsatte vej af myndighederne. Den eneste løsning på faren for en atomkrig måtte være at fjerne atomvåbnene, mente de.

Også opinionsundersøgelserne bidrog til at gøre atomkrigsangsten til et centralt tema. "Mener De det er sandsynligt, at der inden for de næste 5 år kommer en krig mellem øst og vest"? "Hvor sandsynlig mener De det er, at der inden for de næste 10 år vil komme en global atomkrig mellem USA og Sovjetunionen?" "Hvor stor sandsynlighed er der efter Deres mening for, at Rusland angriber Vesteuropa inden for de næste 5 år"? spurgte f.eks. en dansk, en amerikansk og en belgisk opinionsundersøgelse i henholdsvis 1980, 1981 og 1982⁴⁶. Men det var ikke faren for et angreb i sig selv folk frygtede så meget som faren for, at de mange atomvåben, der blev placeret i Vesteuropa, kunne fremprovokere et angreb.

"En dansk sikkerhedspolitik, et dansk forsvar, skal være rettet mod den største og mest sandsynlige trussel imod os, og det er truslen om en atomkrig. Det er den vi må forsvare os imod, men hvis først atomvåbnene er på vej er ethvert forsvar umuligt. Det eneste forsvar NU er et angreb på atomvåbnene. Og det bedste og mest realistiske atomnedrustningsskridt vil være en atomvåbenfri zone i Europa. - Oprustningen er ingen varig løsning, den må vendes før eller siden - og ikke for sent", skriver Ole Wæver fra Nej til Atomvåben i en kronik i Politiken⁴⁷. For traditionel forsvarstænkning var denne form for logik uforståelig. Når folk vendte sig imod deres egne våben, kunne det kun betyde, at de enten var uvidende, eller at de gik fjendens ærinde.

46 Observer, 11.-12-1980, Jyllandsposten, cit. i *Udenrigspolitisk Årbog* 1980, s. 425. - Newsweek, 5. oktober 1981, s. 25. - Luc de Smet, "Belgian Peace Movement Polled", Lund IPRA Study Group on Peace Movement Conference on Peace Movements, aug. 1987. For øvrigt viser svarene en påfaldende forskel mellem USA og Vesteuropa. I USA mener 68%, at en krig er næsten sikker eller til en vis grad sandsynlig, mens 28% betragter den som usandsynlig. I Danmark mener 9%, at en krig er mere eller mindre sandsynlig, 62%, at den er usandsynlig. I Belgien var procenterne 22,5 for sandsynlig, 52,7 for usandsynlig.

47 Ole Wæver, "Angreb er det bedste forsvar", Politikens kronik, 21. juni 1981.

Den militære bekymring

Det paradoksale var, at der intet nyt var i denne bekymring over atomvåbnene. Læser man udviklingen af de forskellige atomstrategier igennem, får man en klar fornemmelse af, at atomvåben altid har udgjort et problem i militærplanlægningen, i alt fald fra det øjeblik USA ikke længere var alene om besiddelsen af atomvåben.

Længe stod den rene atomafskrækkelse som løsningen. Truslen om et altødelæggende atomsvar skulle afskrække fjenden fra at anvende sine atomvåben. Denne enkle løsning skabte to problemer. Faren for, at egne atomvåben blev ødelagt, før de kunne anvendes i et svar. Og nødvendigheden af, at atomstrategien virkelig skulle kunne overbevise fjenden om viljen til at bruge og ikke blot afskrække med atomvåben. Atomafskrækkelsen måtte være troværdig, som det hed, og dette måtte betyde, at de korttrækkende atomvåben og mellemdistancemissilerne blev inddraget i den samlede planlægning med en selvstændig funktion. Resultatet blev "det fleksible svars" doktrin, der blev vedtaget i NATO 1967. Men også efter indførelsen af denne doktrin "fremgår det af fortegningerne, at der fortsat var betydelig uenighed om, hvilken rolle de oplagrede, korttrækkende atomvåben i Europa skulle spille, og en udbredt skepsis, ikke mindst i USA, om der overhovedet var nogen omstændigheder under hvilke det ville være fornuftigt at ty til brug af selv en lille del af dem. Denne skepsis bundede i en vurdering af, hvor omfattende ødelæggelser det ville kunne føre til i Europa", forklarer William Park i sin historiske gennemgang af NATOs udvikling⁴⁸. Eller som Helmut Schmidt, der i hvert fald ikke kan betegnes som fredsaktivist, advarende sagde i 1962, "Hvis forsvaret betyder atomødelæggelse af Europa, vil europæerne hurtigt miste interessen for at tillade atomvåben på deres territorium"⁴⁹.

Heller ikke folks frygt for at blive bombemål på grund af de oplagrede arsenaler syntes at adskille sig væsentligt fra militærplanlæggernes overvejelser. De relativt ubeskyttede lagre var sårbare og indbød i alt for høj grad til et forebyggende angreb. Allerede i 1974 opfordrede den amerikanske forsvarsminister, James Schlesinger, derfor til, at lagrene i Europa skulle beskyttes bedre. Det er dog aldrig sket⁵⁰.

Teoretisk set skulle der således eksistere et udmærket grundlag for, at militærstrateger og fredsbevægelser kunne mødes i en saglig debat. I virkeligheden var det umuligt. Dertil var deres svar for forskellige. Det officielle svar på de problemer, der ikke officielt erkendtes som problemer, var, at den militære afskrækkelse måtte øges, så krig kunne undgås. Det folkelige svar var en afvisning af afskrækkelsesdoktrinen, som den kom til udtryk i atomoprustningen. Hvis afskrækkelsen slog fejl, ville omkostningerne være uacceptable. Den eneste mulige vej var ingen nye våben og øjeblikkelige forhandlinger om atomnedrustning.

48 William Park, *"Defending the West. A History of NATO"*. Brighton, Sussex, 1986, s. 143.

49 samme sted, s. 159.

50 samme sted, s. 145.

Fredsbevægelserne i Danmark

Fredsbevægelsernes eksplosive vækst i begyndelsen af 1980'erne var en klar demonstration af den mistillid til den førte forsvarspolitik og til missilbeslutningen, der prægede store dele af befolkningen. Medlemstallet i de gamle fredsbevægelser steg, og der opstod nye bevægelser.

Af større fredsbevægelser fandtes der i Danmark på det tidspunkt Aldrig Mere Krig, International Liga for Fred og Frihed, Forsoningsforbundet, Militær- og Nægterforeningen, det halvofficielle FN-Forbund og Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. I forbindelse med NATO-beslutningen opstod yderligere Nej til Atomvåben, Kvinder for Fred og Kristne for Nedrustning. Desuden startede det militærkritiske magasin Forsvar.

De to største af de nye bevægelser, Nej til Atomvåben og Kvinder for Fred, blev hurtigt landsdækkende med lokalgrupper rundt om i landet. I de første år var det hovedsagelig de to bevægelser, der repræsenterede en aktiv modstand imod missilbeslutningen i folks bevidsthed, og det var der folk søgte ind, når de ville med i fredsarbejdet. Begge de to bevægelser adskilte sig fra de ældre fredsorganisationer i den struktur og den arbejdsform, de valgte. De benyttede den flade græsrodsstruktur uden central ledelse, foreningsvedtægter eller medlemskab, der var blevet almindelig med 70'ernes folkelige bevægelser. Der var tale om et bevidst forsøg på "i praksis at demonstrere en anden måde at løse konflikter på. Ingen valgt ledelse eller komité skal tage bestemmelse på andres vegne. Det er et kollektivt demokrati baseret på selvadministration, kollektivt ansvar og kollektivt samarbejde, der kan give frit spillerum for den enkeltes ideer og initiativer"⁵¹. Strukturen kunne skabe vanskeligheder - en langsom beslutningsproces og utilstrækkelig koordination af arbejdet -, men begge bevægelser anså fordelene for større end ulemperne og holdt fast ved den vedtagne struktur.

Ingen af de to nye bevægelser gik ind under Samarbejdskomiteens paraply. Derimod udviklede der sig hurtigt et samarbejde mellem de fleste af de eksisterende organisationer og bevægelser omkring de enkelte større arrangementer.

⁵¹ Pjecen "En introduktion til Nej til Atomvåben". 1983 s. 11.

Nej til atomvåben (NTA)

"Forløberne for *Nej til Atomvåben* var initiativgruppen til indsamling af underskrifter imod NATOs nye atomraketter i Vesteuropa", som der står i NTAs første uddelingsfolder. "I forlængelse af annonceinitiativet samledes i januar 1980 et halvt hundrede mennesker for at diskutere det fortsatte arbejde mod atom-oprustningen. Resultatet blev dannelsen af *Nej til Atomvåben*".

Motiveringen for at danne en ny fredsbevægelse var, at man følte behov for en bevægelse, som tog sit udgangspunkt i den øjeblikkelige situation, som forholdt sig politisk til den, og som tog klar afstand fra både NATOs og Warszawapagtens atomoprustning.

På det stiftende møde blev det vedtaget, at NTA skulle være en "tværpolitisk, anti-bureaukratisk bevægelse af enkeltpersoner, samlet i decentrale lokalgrupper med et centralt kontor for koordination og inspiration"⁵². Til navnet *Nej til Atomvåben* føjedes "Nedrustning NU" og "For global sikkerhed" for at give bevægelsen et videre sigte.

NR. 2 JUNI 1980 UDGIVET AF "NEJ TIL ATOMVÅBEN"

*I sommeren 1980 begynder *Nej til Atomvåben* at udsende et tidsskrift. De to første numre af tidsskriftet hedder " ", fordi organisationens medlemmer skulle komme med navneforslag. Tidsskriftet får senere navnet *Ekstra-Posten*. Forsidetegning: Claus Deleuran.*

Grundstrukturen for bevægelsens arbejde blev, at det halvårige landsmøde skulle være bevægelsens besluttende instans. Her blev de afgørende retningslinjer for arbejdet lagt, mens det ugentlige koordineringsmøde på landskontoret i København skulle tage sig af de aktuelle sager. Foruden lokalgrupper oprettedes efterhånden en række emnegrupper som kontorgruppen, økonomigruppen, bladgruppen, planchegruppen, undervisningsmaterialegruppen, international gruppe, gadesalggruppen m.fl. Alle grupper, både lokal- og emnegrupper, havde fuld selvbestemmelsesret inden for rammerne af det fælles grundlag. Kampen imod atomvåben og oplysning om atomfaren fik første prioritet. Det var nødvendigt med en indsats for at oplyse om disse forhold i en tid "hvor politikere i supermagterne som i de europæiske lande tror på en

⁵² Samtlige følgende oplysninger er hentet fra NTAs tidlige skrifter: NTAs første (blå) uddelingsfolder, NTAs blad nr. 1, maj 1980 og nr. 2 juni 1980 samt introduktionspjecen "*Hvad er *Nej til Atomvåben*?*"

sikkerhed, der bygger på truslen om at forvandle jorden til et rygende, radioaktivt krematorium", hedder det i en af NTAs tidlige redegørelser. Desuden understregedes det, at selv om "ansvaret for atomoprustningen hviler tungt på de to supermagter, der tilsammen råder over 95% af alle atomvåben - - (så er) ethvert land, der baserer sit forsvar på mulig anvendelse af atomvåben i krig, medansvarlig, uanset om landet selv har atomvåben eller lader sine allierede have dem. Derfor er også Danmark medansvarlig for den atomoprustning, der truer verden."

"Verden driver støt mod en atomkrig, hvis omfang og virkning ingen har fantasi til at forestille sig. Verdens atomvåbenlagre ligger inde med tusinder af atomvåben, muligvis mere end 60.000. Deres samlede eksplosionskraft svarer til mere end en million Hiroshima-bomber. De fleste af disse sprængladninger er rettet imod den nordlige halvkugle. Følgerne vil være uoverskuelige, hvis de alle eller en betydelig del af dem bliver brugt i en krig. Alle store byer på den nordlige halvkugle vil blive ødelagt. Størstedelen af befolkningen vil blive dræbt af sprængvirkningen og ild, og størstedelen af befolkningen på landet af stråling.

Især to ting øger i den kommende tid yderligere faren for en global atomkrig

- indførelsen af de nye, uhyre præcise atomraketter i Europa, som gør lokale atomkrige sandsynlige
- udviklingen af nye atomvåbensystemer, som i et slag kan udslette modpartens langtrækkende atomvåben, inden disse er affyret. Dette øger fristelserne hos stormagterne til i en krisesituation at starte et overraskelsesangreb.

Det eneste, der kan standse farten mod afgrunden, det eneste håb for fremtiden, er, at almindelige mennesker gør sig kendsgerningerne klart i tide, og at en oprørt folkelig modstand tvinger tøvende politikere til at standse oprustningskapløbet og begynde nedrustningen.

Verden bruger hvert minut fem millioner kroner på militær. Der er grund til at være bange, men det nytter ikke at grave beskyttelsesrum. Fred er din eneste beskyttelse. Omsæt din angst til handling!

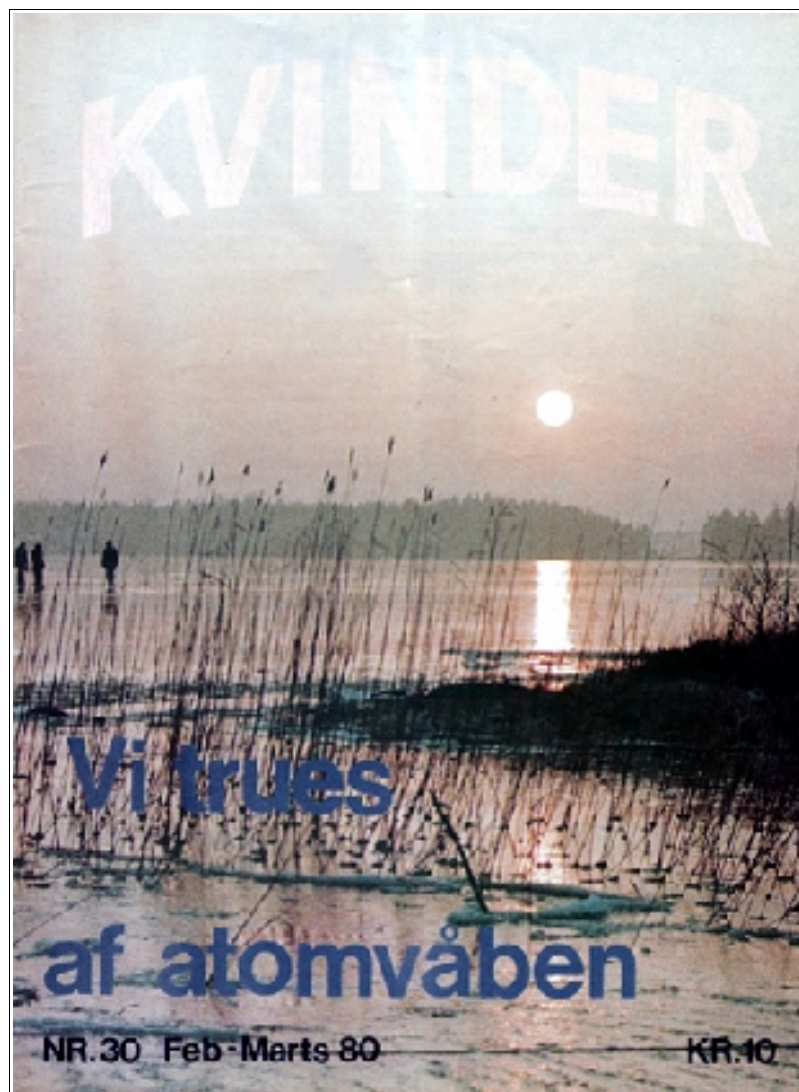
NEJ TIL ATOMVÅBEN arbejder for, at Danmark i samarbejde med andre lande fører en konsekvent politik

- mod de militær-industrielle kræfter
- for reel afspænding og nedrustning
- for at hindre, at atomvåben under nogen omstændigheder placeres på dansk jord
- for forståelse og venskab mellem folkene
- for en ny økonomisk verdensorden, som opfylder den 3. verdens krav om en omfordeling af ressourcerne".

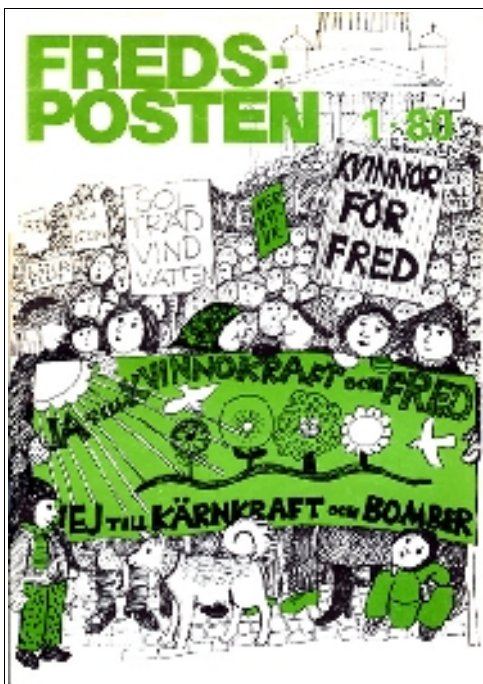
Fra *Nej til Atomvåbens* første introduktionsfolder.

I hovedparten af disse holdninger var der til en vis grad overensstemmelse mellem NTA og de fleste af de øvrige fredsbevægelser. Der hvor NTA i stigende grad gik egne veje, var den vægt bevægelsen lagde på at se på oprustningen i begge militæralliancer og at betragte den i sammenhæng med den politiske baggrund og med blokopdelingen af Europa. Det erklærede mål var at arbejde for en udvikling, der kunne frigøre Europa for supermagternes dominans. "De to supermagter lægger gennem deres alliancesystemer et massivt pres på hver deres halvdel af Europa. Blokopdelingen og

atomoprustningen er undertrykkende -lande imellem og i de enkelte lande". Derfor erklærede NTA at ville "samarbejde med de kræfter i øst og vest, hvis arbejde bidrager til, at Europas folk bliver i stand til at bestemme deres fremtid". Holdningen betød, at NTA lå på linje med de tanker, der udvikledes inden for den europæiske END-bevægelse (*European Nuclear Disarmament*), som de også ret hurtigt indgik samarbejde med⁵³.

53 Se s. 46

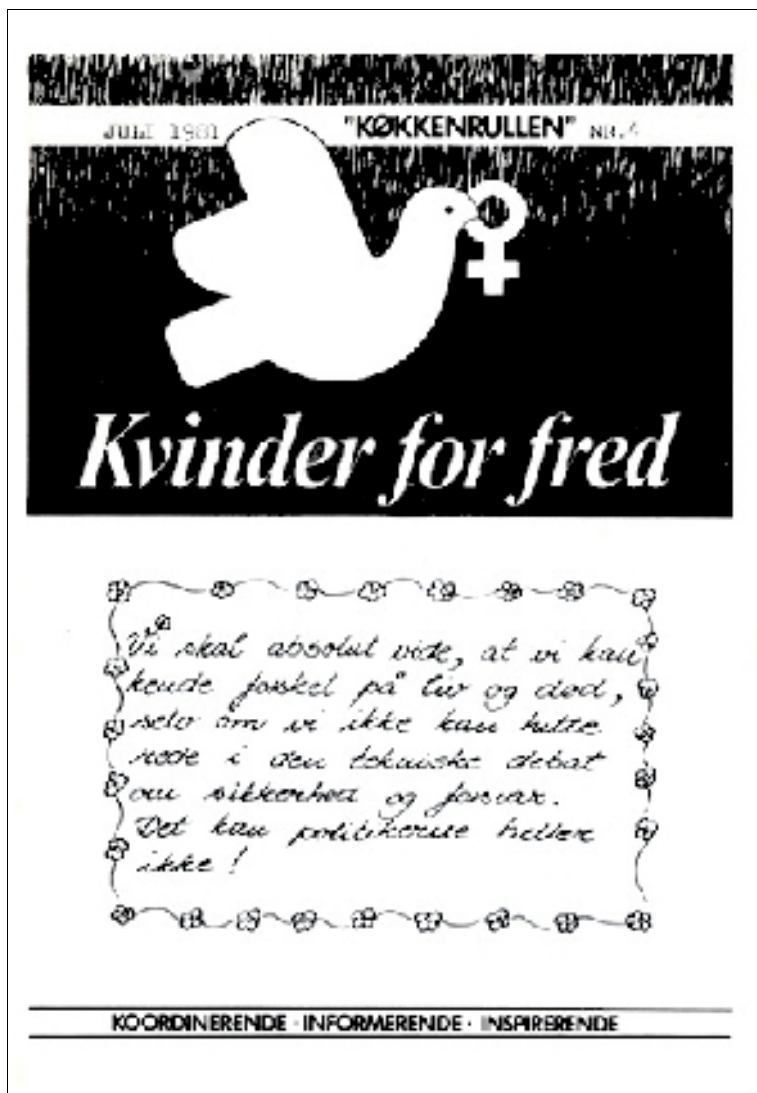

Bevægelsens styrke og dens vanskeligheder har ligget i dens krav om en gennemarbejdet forståelse "af sikkerhedspolitikens komplekse problemer. Forudsætningen for forandring er indsigt i, hvad der rent faktisk sker, og hvilke handlingsmuligheder, der er". Når bevægelsen var bedst levede den op til dette formål, men aktivistarbejde er ikke forskning, og mange aktivister både i og især uden for bevægelsen protesterede imod at "gøre tingene for indviklede". En overgang blev det direkte brugt i nogle fredskredse som en indvending imod NTA i det hele taget.

Kvinder for Fred

Kvinder for Fred startede som en spontan internordisk aktion, og den samlede på kort tid en bred opbakning mellem kvinder i alle de nordiske lande.

Initiativet udgik oprindeligt fra Finland, og på et møde i Oslo i begyndelsen af 1980 udformede en gruppe nordiske kvinder en appel om nedrustning og verdensfred til brug for en storstilet underskriftsindsamling. Appellen viste sig at være et meget præcist udtryk for den utålmodighed, mange kvinder følte over for den øjeblikkelige situation og over deres egen magtesløshed. I alle de nordiske lande strømmede det ind med henvendelser om lister til indsamling af underskrifter og med tilbud om hjælp til arbejdet. "Mange gav udtryk for deres befrielse. Endelig! Nu kunne de gøre noget. Være aktive"⁵⁴. Appellen samlede i løbet af de følgende måneder godt ½ million underskrifter, og den blev overrakt FNs daværende generalsekretær Kurt Waldheim ved åbningen af FNs kvindekongress den 14. juli 1980 på Bella Centeret.

54 Bodil Graae, "Kvinderne og Freden". Aros, 1980 s. 27

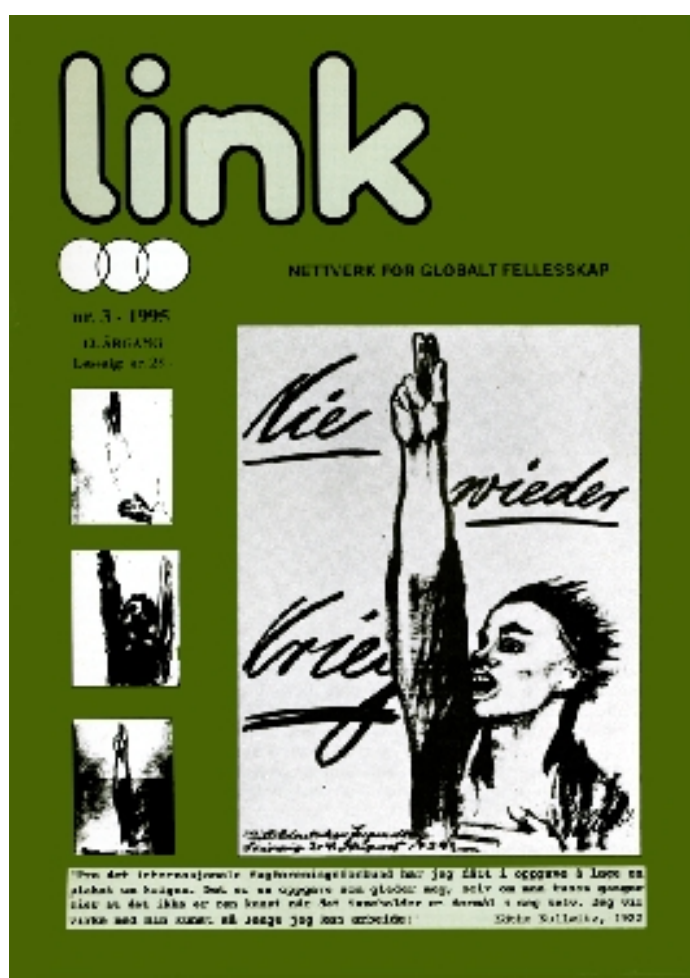
På grundlag af arbejdet med underskriftsindsamlingen blev *Kvinder for Fred* dannet som en "tværpolitisk bevægelse, der vender sig mod oprustningsvanviddet i både øst og vest". Strukturen var den fladeste og mest åbne, man kunne tænke sig. "Kvinder for Fred består af større og mindre grupper over hele landet, de såkaldte køkkengrupper. Alle grupper arbejder selvstændigt - også i samarbejde med andre fredsbevægelser. Kvinder for Fred er os allesammen. En køkkengruppe kan bestå af dig og din nabo. I skal bare beslutte det"⁵⁵. Og der var mange, der besluttede det ud over hele landet. Det landsdækkende blad, hvis redaktion gik på omgang mellem lokalgrupperne, hed *Køkkenrullen*.

Kvinder for Fred var mere end nogen af de andre bevægelser eksponent for den utålmodighed, engagerede begejstring og tro på egen styrke, der var så karakteristisk for de tidlige 80eres fredsarbejde. Kvinder for Fred baserede alt deres arbejde på ikke-voldstanken, de gennemførte kurser i ikke-voldsstrategi, og de har mest konsekvent af alle fastholdt at tale på grundlag af almindelige menneskelige værdier og ikke på de militærstrategiske præmisser. "Vi skal vide - at vi kan kende forskel på liv og død, selv om vi ikke kan hitte rede i den højere våbenterminologi. Det kan politikerne heller ikke", som der står i en af bevægelsens uddelingsfoldere.

Foruden i de nordiske lande opstod der *Kvinder for Fred*-bevægelser i bl.a. Holland, Vesttyskland, England, Frankrig, Schweiz, Italien, New Zealand, USA, og Canada. Bevægelserne har som kvindegupper gennem tiden været ude for mange spydige og ironiske bemærkninger. Men det er et faktum, at de netop som kvindebevægelser nåede ud til og engagerede befolkningsgrupper, som de andre fredsgrupper aldrig nåede.

Det er også et faktum, at kvindebevægelserne i de forskellige lande har taget initiativ til ofte utraditionelt udformede aktioner, fredsmarcher,

⁵⁵ Kvinder for Fred. Blå folder.

fredslejligheder og ikke-volds-aktioner, der har haft langtrækkende betydning i fredsarbejdet. På grund af kvinders placering i samfundet har de endelig kunnet se og fokusere på sider af militariserings og oprustnings konsekvenser for vore samfund, som ellers forblev upåagtede i debatten.

Forsvar

Der fandtes på det tidspunkt ikke noget dansk institut, der kunne arbejde politisk uafhængigt med sikkerhedspolitiske spørgsmål. Det første forsøg i 80'erne på at skabe et selvstændigt forum for en dansk kritisk sikkerhedspolitisk debat og international fredsforskning blev taget af et par unge studerende, der i samarbejde med nogle journalister oprettede det militærkritiske magasin Forsvar.

Bladet var uafhængigt "Sådan at forstå, at hverken personer eller grupper, organisationer eller partier har krav på indflydelse"⁵⁶. Det forholdt sig uafhængigt over for blokkene og førte en klar militærkritisk linje over for begge sider. Dets formål var at "skabe grundlag for en kritisk debat om militæret. - Vi afviser, at forsvar skal være ensbetydende med militær", skrev redaktionen i lederen i det første nummer.

Bladet, der i sine holdninger stod NTA nært, fik aldrig den store læserskare. Alligevel fik det betydning, fordi det nåede ud til de mange, der i forskellige sammenhænge førte debatten og oplysningerne videre. Efter 14 numre og 4 års eksistens baseret på frivillig arbejdskraft gik det ind.

⁵⁶ Forsvar nr. 1. 1980 s. 2.

Den bredere diskussion i fredsbevægelserne

Forstærkningsaftalen

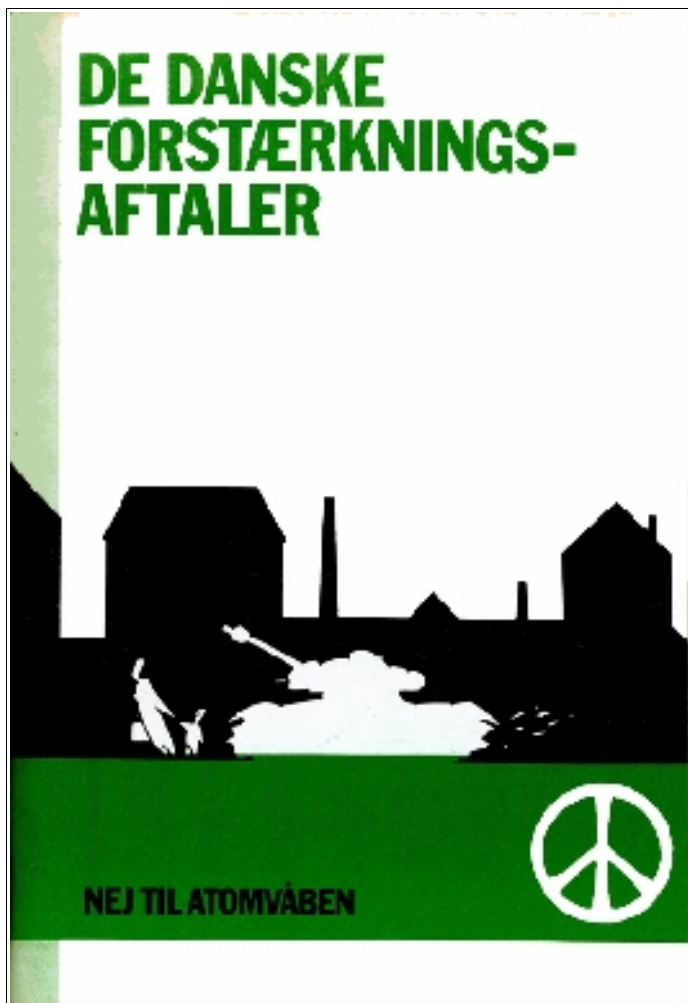
Det var fra starten klart, at diskussionen om missiludstationeringen ikke kunne stå alene. Fredsbevægelserne måtte se på den sammenhæng, hvori den indgik, og de rettede derfor deres opmærksomhed mod den nationale og internationale forsvars- og sikkerhedspolitik. Der kunne være forskelle mellem de enkelte bevægelses udgangspunkt og arbejdsformer, men der herskede interesse for at trække de bredere sammenhænge frem i samtlige bevægelser.

*International høring, afspænding og nedrustning et troværdigt alternativ til kaprustning.
Udateret i Fredsakademiets arkiv.*

Danmark var medansvarlig for missilbeslutningen, men missilerne skulle ikke udstationeres i Danmark, der erklærede sig atomvåbenfri i fredstid. For fredsbevægelserne måtte spørgsmålet derfor være, i hvor høj grad Danmark i virkeligheden var integreret i NATOs atomstrategi. Opmærksomheden samlede sig umiddelbart omkring en forstærkningsaftale, der skulle være indgået mellem USA og Danmark. Ifølge forlydender indebar den, at fremmede tropper, sandsynligvis udrustet med atomvåben, kunne udstationeres på dansk jord allerede i en førkrigssituation. Det stred imod Danmarks hidtidige politik om ikke at modtage fremmede tropper og atomvåben på dansk

jord i fredstid/under de nuværende omstændigheder⁵⁷, og det bekræftede fredsbevægelserne i deres frygt for, at Danmark var mere involveret i en atomkrigsførelse end det fremgik offentligt. Sådanne foranstaltninger var efter deres mening mere krigsfremkaldende end krigsdæmpende.

Hvordan kan en så vidtrækkende aftale indgås uden, at der har været nogen offentlig debat derom, spurgte fredsbevægelserne. Den var ved et tilfælde opdaget af en dansk journalist ved gennemlæsningen af budgetrapporter fra den amerikanske kongres⁵⁸, og ved forespørgelser i folketinget viste det sig, at hverken forsvarsudvalget eller det udenrigspolitiske nævn havde været orienteret. Senere viste det sig, at aftalen var indgået allerede i 1976, 3 år før opdagelsen af dens eksistens. I 1984 blev den offentliggjort.

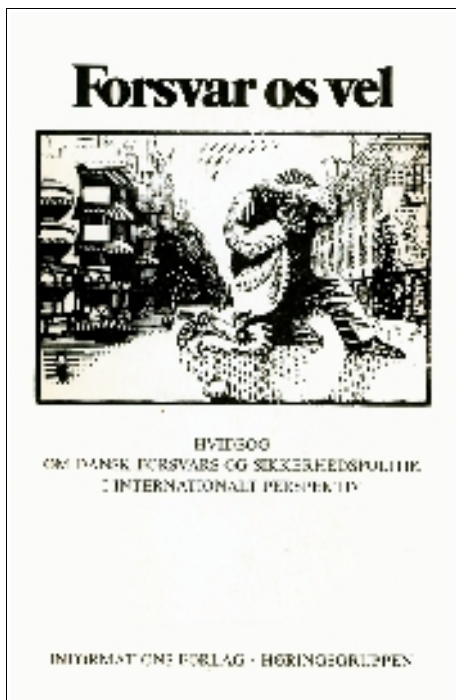
Ved siden af missilprotesterne blev der derfor protesteret imod base- og forstærkningsaftalerne ved de fleste demonstrationer. Aftalerne var desuden genstand foren kulegravning ved Høringsgruppens sikkerhedspolitiske høring på Borups Højskole i København⁵⁹. Høringen blev skelsættende for det videre fredsarbejde. Den demonstrerede fredsbevægelsernes modenhed og vilje til at sætte sig ind i forholdene og den grundlæggende forskel,

der var mellem forsvarets folk samt hovedparten af politikerne og fredsbevægelserne i deres opfattelse af faren for og konsekvenserne af en atomar krigskonfrontation.

⁵⁷ "Vi advarer mod at gøre en fremtidig forsvarsordning til springbrædt for udbygning af NATO-depoterne for amerikanske tropper og fly. Det drejer sig om tropper og fly, der skal "komme os til hjælp" på "et tidligt tidspunkt i en krise", dvs. allerede i fredstid. En udbygning af NATO-depoterne er en trussel mod dansk selvstændighed i det mest afgørende spørgsmål: spørgsmålet om krig og fred. Efter alt at dømme vil de amerikanske "hjælpetropper" kunne medføre atomvåben. Dermed gøres Danmark til atomvåben-område allerede i fredstid. Dette er et klart brud med den hidtidige politik, der afviser stationering af atomvåben på dansk jord", udtalte NTA fra sit landsmøde, november 1980. Udtalelsen blev omtalt i Socialistisk Dagblad, 4.11.1980.

⁵⁸ Politiken, 19. september 1979.

⁵⁹ Høringsgruppen bestod af folk fra en række af de større fredsbevægelser. Høringen er gengivet i "Forsvar os vel - Hvidbog om dansk forsvars- og sikkerhedspolitik i internationalt perspektiv". Høringsgruppen og Informations Forlag, 1980

Det lykkedes ikke de to parter at nærme sig hinanden under diskussionen, men fredsaktivisterne opnåede en større indsigt i, hvilke tanker, der rørte sig i forsvaret. Ved ihærdig udspørgen lykkedes det dem også at få bekræftet, at det var sandsynligt, at forstærkningerne ville have atomvåben med sig, samt at der faktisk blev uddannet i brug af atomvåben ved forsvarets uddannelsesvirksomhed. Begge dele var forhold, som ved alle tidligere forespørgsler var blev afvist fra officiel side for ikke at have noget på sig.

Fredsaktivisterne protesterede over den hemmeligholdelse, der fandt sted omkring forsvarspolitiske spørgsmål, der "angår os alle". Hvordan forestiller I jer, at der skal kunne føres en virkelig debat, når præmisserne for de forskellige beslutninger og dispositioner aldrig bliver fremlagt, spurgte de. Og i den forbindelse efterlyste de et uafhængigt dansk freds-forskningsinstitut på linje med, hvad der fandtes i de andre nordiske lande.

Lyttesystemer

Magasinet Forsvar offentliggjorde en undersøgelse foretaget af Søren Møller Christensen, den ene af magasinet's redaktører, af en af de mindre kendte sider af det danske forsvar, de elektroniske overvågnings- og lyttesystemer, der er et led i NATOs og USAs verdensomspændende overvågningssystemer. Anlæggene er ikke blot af forsvarsmæssig karakter, skrev han. "En gennemgang af de danske anlæg viser, at de i højere grad end almindelig antaget har to funktioner. Ud over en vis varslingsværdi for os selv, er de med til at føde USA med informationer, der primært har offensiv værdi. - Alene det må sætte de danske efterretningsstationer på den russiske hitliste for bombemål i Vesteuropa". Undersøgelsen, der udelukkende var baseret på offentligt tilgængelige kilder, skaffede Søren Møller Christensen en sigtelse på halsen.

I modsætning til lignende sager i Sverige og Norge frafaldt de danske myndigheder dog tiltalen igen og undgik derved klogeligt for megen offentlig omtale af anlæggene⁶⁰.

"Den nuværende udvikling (er) en klar mindskelse af sikkerheden, fordi den øger Danmarks risiko for at blive inddraget i en konfrontation. Hensynet i den nuværende NATO-strategi synes i langt mindre grad at gå på dansk sikkerhed end på NATOs magtdemonstration og amerikansk sikkerhed", skrev NTA⁶¹.

Det betød ikke, at "Ud af NATO" var et generelt fredsbevægelseskrav. Ikke engang inden for de enkelte bevægelser herskede der enighed om spørgsmålet. Nogle hævdede, at Danmark skulle forlade NATO. Det gjaldt f.eks. Samarbejdskomiteen, andre, bl.a. en stor del af NTAs aktivister mente, at det var temmeligt ligegyldigt, om Danmark var med eller ej, for resultatet ville i sidste ende blive det samme for landet. Det var selve NATO-strategien, der måtte ændres.

For en gennemgang af fredsbevægelsernes øvrige større aktiviteter se appendiks 1, side 187f.

Internationalt samarbejde

Fredsarbejde har altid været internationalt, for de svar, det søger, kan kun gives internationalt. Fredsarbejdets grundtanke har fra starten været, at det er i landenes fælles interesse at få løst problemerne, "fælles sikkerhed", som det kaldes i dag, i stedet for at afgøre konflikterne gennem krig.

De fleste større organisationer er opstået som internationale organisationer. De har en central ledelse, et hovedkontor et eller andet sted i verden og mere eller mindre selvstændigt arbejdende underafdelinger i forskellige lande. Det gælder f.eks. organisationer som International Liga for Fred og Frihed og War Resister's International. Anderledes forholder det sig med de fredsbevægelser, der opstod eller blev nyorganiseret i 80'erne. Reaktionen på missilbeslutningen opstod spontant og uafhængigt af hinanden i de forskellige lande og udviklede sig til nationale bevægelser, der så det som en vigtig opgave at påvirke deres eget lands politikere. Først efterhånden opdagede de, at der eksisterede lignende bevægelser i andre lande, og der blev gradvist opbygget et samarbejde. Det blev til et netværkssamarbejde, der foregik på mange planer mellem selvstændige, nationale organisationer, bevægelser og grupper i stedet for gennem en fælles international organisation.

60 Forsvar, nr. 4, 1981, s. 12 ff og s. 19.

61 Nej til Atomvåbens blad, nr. 2, juni 1980, s. 28

Det kan være, at det er denne arbejdsform, der er årsag til, at hovedparten af forskere og politikere er af den overbevisning, at der ikke har fundet noget internationalt samarbejde sted. Nævnes den internationale side af 80ernes fredsarbejde overhovedet i studierne af fredsbevægelserne, sker det som regel ved en sidestillet gennemgang af de større landes bevægelser eller som en sammenligning mellem to eller tre landes bevægelser⁶², ikke som en skilddring eller vurdering af et samarbejde. Ja, man kan komme ud for, at eksistensen af et sådant samarbejde direkte afvises. Således fremhæver et østrigsk studie, at de enkelte bevægelser "kun har få, om end nok centrale punkter fælles, og at det først og fremmest er gennem de større medier, at bevægelsernes aktivister overhovedet kender til hinanden. Skulle der være tale om kontakter landene imellem, drejer det sig højst om nogle få såkaldte 'prominente personer'"⁶³.

I betragtning af, at der nok aldrig har været så bred og alsidig en international kontakt mellem bevægelsernes aktivister og så udbredt en ideudveksling, kan denne tendens til kun at opfatte fredsbevægelserne i deres nationale kontekst forekomme besynderlig. I virkeligheden var kontaktområderne legio, og interessen for at skaffe sig kendskab til bevægelserne i andre lande kan bl.a. aflæses af de mange håndbøger og kalendere, der blev udarbejdet med oplysninger om de enkelte bevægelses navne, adresser og særlige interesser i de forskellige lande⁶⁴.

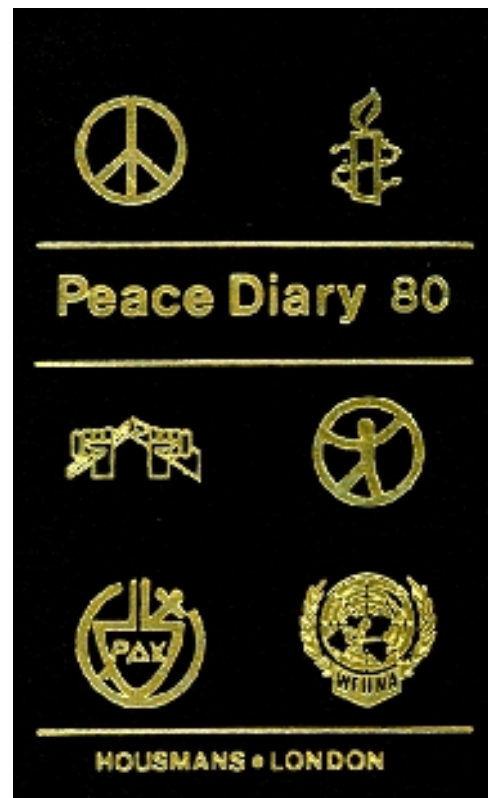
Det internationale fredssamarbejde kan groft deles op i:

- fortsættelse af samarbejde og møder inden for de ældre, allerede eksisterende internationale fredsorganisationer.
- etablering af samarbejde mellem nyopståede eller reorganiserede fredsgrupperinger, fordelt efter gruppernes fredspolitiske karakter og arbejdsform, f.eks. Kvinder for Fred, END-bevægelserne.
- etablering af samarbejde omkring specielle emner som f.eks. atomvåbenfrie lokale zoner, våbenhandel, fremmede baser.

62 Se f.eks. Reiner Steinweg (red.), op. cit. - Josef Janning, Hans-Josef Legrand og Helmut Zander (red.), op. cit. - *Journal of Peace Research*, vol. 23, no. 2, juni 1986. - Klaus Eichner, "*The Peace Movements of the United States of America and Western Germany: Results of an Intercultural Empirical Study*". Lund IPRA Conference on Peace Movements, aug. 1987

63 "*Friedensbericht 1985 - Friedensforschung zur Lage*", (bearb. Reiner Steinweg), *Dialog Beiträge zur Friedensforschung* 5 (2/86). Österreichisches Institut für Friedensforschung und Friedenserziehung, s. 121 ff

64 Af de mere kendte kan nævnes: *The International Peace Movement Guide*, udg. af Disarmament Campaigns første gang i 1983. - *American Peace Directory*, Cambridge Massachusetts, første gang udg. 1984. - *The International Peace Directory*. University of Bradford, School of Peace Studies. - *Housman's International Peace Diary*. (5, Caledonian Road, London). - Her i Danmark: Paul Villaurme, (red.), *Fredshåndbogen*. Udg. af FN-Forbundet, 1983.

- større møder, der samlede fredsaktivister fra mange forskellige organisationer til en omfattende fredsdebat. Mest kendt er nok de årlige END-møder.

Ud over disse mere eller mindre formaliserede møder er der foregået en udveksling af informationer og en opbygning af kontakter på et meget bredt aktivistgrundlag. Der har været en stadig strøm af litteratur, nyhedsbreve, fact sheets, foldere, pjecer og aktionsmateriale mellem de forskellige landes bevægelser ikke blot i Europa, men på verdensplan. Der er blevet skabt venskabsordninger (twinning) for kortere eller længere perioder mellem fredsgrupper, ofte lokalgrupper, i forskellige lande, både vest-vest og øst-vest. (Noget danskerne dog har været forholdsvis tilbageholdende med). Busfulde af aktivister har deltaget i større demonstrationer i andre lande for at hjælpe med at understrege begivenhedens internationale betydning og for at bringe solidariske hilsner fra fredsbevægelser i deres eget land. Udenlandske gæster er blevet indbudt til nationale arrangementer og fredsmarcher, og ikke mindst fredsløjrene har været vigtige kontaktcentre for græsrodderne. Her udveksledes erfaringer og tanker, der trænedes i ikke-vold, og der aftaltes nye former for samarbejde over grænserne.

Alle disse kontakter fik ikke og ønskede ikke at have nogen formel karakter. Men de betød, at der gradvis dannedes en global fredskultur med en efterhånden ret bred forståelse af de problemer, som oprustningen skabte rundt om i verden. Det var en kultur, som både aktivister, videnskabsfolk og kunstnere bidrog til, og hvor udtalelser fra en historiker i England, en fysiker i Tyskland, en aktivist i New Zealand, en forfatter i Tjekkoslaviet, en hibakusha⁶⁵ i Japan eller en advokat fra Stillehavsøen Belau i lige grad var med til at opbygge de tanker, der rørte sig i fredsbevægelsen.

Et hibakusha.

Belau - den mangeårige kamp for at bevare verdens første atomfrie forfatning. Udateret pjece, formodentlig fra 1986 i Fredsakademiets arkiv.

65 **Atombombeoffer fra Hiroshima eller Nagasaki.**

END-bevægelsen

Det var END-bevægelsen (END - European Nuclear Disarmament), der bragte den egentlige fornyelse i 80ernes fredsarbejde. Man kan sige, at det var den, der mest klart forholdt sig til 80ernes politiske verden, og som søgte at give oprustningprotestene en politisk dimension. Den tog fra starten klart afstand fra begge de to blokke og fra blokpolitikken som sådan. Den så Europas deling som en væsentlig årsag til våbenkapløbet krævede et helt Europa, og den tilskyndede til kontakt og samarbejde med personer og grupper i Østeuropa, der stillede lignende krav.

Grundlaget for END-bevægelsen var END-appellen. Den blev til på initiativ af kredsen omkring Bertrand Russell Peace Foundation. "Den varet enkelt formuleret, men ambitiøst dokument: en appel om et atomvåbenfrit Europa fra Polen til Portugal. I sit opgør med blokmentaliteten henvendte den sig i lige grad til folk i Øst- som i Vesteuropa"⁶⁶. Den blev udformet i et samarbejde mellem formanden for Bertrand Russell-fonden, Ken Coates, Peggy Duff, ledende aktivist fra Aldermaston marcherne, historikeren Edward Thompson, den katolske præst og senere formand for CND, Bruce Kent og fredsforskeren Mary Kaldor. I april 1980 sendtes appellen til "personer og grupper, der havde gjort sig bemærket i fredsdebatten rundt om i europæiske lande" for at skabe "et internationalt, alliancefrit svar på et internationalt problem". I løbet af kort tid opnåede appellen flere tusinde underskrifter fra både Øst- og Vesteuropa. END-appellen er gengivet i appendiks 2.

Appellen udtrykte en holdning, der mere eller mindre klart allerede fandtes i en række af de vesteuropæiske fredsbevægelser, og i den følgende tid fandt de sammen inden for END-samarbejdet. For Danmarks vedkommende var den naturlige END-partner Nej til Atomvåben. Efterhånden udvidedes samarbejdet til også at omfatte beslægtede grupper fra USA og Canada samt uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper fra Østeuropa og Sovjetunionen.

Den politiske udvikling og atomdebattens virkninger

Trods den voksende debat i samfundet og de mange demonstrationer og aktiviteter var der ikke megen genklang at spore fra politisk side. Den opmærksomhed, der før og omkring NATO-beslutningen havde været i partierne, syntes på det nærmeste at være døet hen igen. Men lidt skete der dog, og en vigtig fornyelse var dannelsen af Scandilux.

Fra starten var det socialdemokratierne i de vesteuropæiske lande, der viste størst usikkerhed i deres holdning til missilbeslutningen. Partierne til venstre for socialdemokratierne var og forblev afvisende over for beslutningen, mens størsteparten af partierne til højre for dem støttede den. Det var det generelle billede i samtlige lande. En undtagelse var enkelte partimedlemmer fra højrefløjspartierne, først og fremmest de kristelig-demokratiske partier, der i alt fald til tider støttede modstanden, og enkelte midter-højre partier, der forholdt sig tøvende uden dog at gå så langt som socialdemokraterne. Mest bemærkelsesværdigt i denne forbindelse var Det Radiale Venstre i Danmark, der med sin traditionelle pacifistiske holdning gik klart og konsekvent imod

⁶⁶ John Lambert, *"EUROPE, Talking Peace. The inside story of the European Nuclear Disarmament Conventions"*. Agenor 97, Brussels 1986, s. 7.

udstationeringsplanerne og dermed ofte var mere radikal end socialdemokratiet. For fredsbevægelserne i Vesteuropa betød det politiske billede, at det var udviklingen i socialdemokratierne, der samlede størst interesse og som de søgte at påvirke.

Oprettelsen af Scandilux var udtryk for partiernes egen følelse af, at de befandt sig i en vanskelig situation. Det var "den tiltagende offentlige debat omkring oprustningen, derfor så vidt startede allerede med neutronbombede-batten i 1977, og erfaringen fra NATO missilbeslutningen, hvor de enkelte socialdemokratier endte med forskellig stillingtagen, (der) tilskyndede socialdemokratierne i de små NATO-lande til oprettelsen af Scandilux", skriver Nicolaj Petersen i et af de få studier, der findes om Scandilux⁶⁷. Scandilux blev oprettet 1980 og omfattede socialdemokratierne fra de to skandinaviske NATO-lande Norge og Danmark og fra Beneluxlandene. Det vesttyske SPD, det engelske Labour og efterhånden også det franske socialistparti deltog som observatører. Det var klart, at eksistensen af Scandilux kom til at betyde en støtte for partierne i de følgende år.

Men i 1980 syntes det opbrud, der havde vist sig i socialdemokratierne, nærmest at gå i stå igen. Årsagen var den sovjetiske invasion i Afghanistan december 1979, 14 dage efter at NATO-beslutningen var blevet truffet. Den syntes at bekræfte behovet for en fortsat oprustning, og i Vesttyskland førte det til, at flere SPD-medlemmer, der gik ud med en offentlig kritik af missilbeslutningen, direkte blev udelukket af partiet. På den anden side var det dog også tydeligt, at en mand som Willy Brandt i stilhed var tilfreds med fredsbevægelsernes eksistens, og i løbet af året voksede der da også gradvis en modstand imod Pershing IIs placering i Tyskland frem igen⁶⁸. Men i begyndelsen var det uden for partiet, at man måtte søge klare holdninger. SPD-medlem og fredsaktivist Jo Leinen fortæller, at "der var ved at danne sig en massebevægelse omkring problemer, som SPD endnu ikke var parat til at tage op". Men denne massebevægelse ville kunne ændre hele landets kulturelle og politiske liv, derfor var det nødvendigt at deltage uden for partiet, sagde han⁶⁹.

I England skete der endnu mindre på det politiske plan. Ud over fredsbevægelsens aktiviteter var det vigtigste initiativ i 1980 nedsættelsen af Den Alternative Forsvarskommission den 4. oktober 1980. Det var private institutioner, der stod bag initiativet, men flere politikere bl.a. fra Labour, deltog i kommissionens arbejde⁷⁰. Endelig oprettedes der inden for Labour en Labour CND (Campaign for Nuclear Disarmament)-gruppe.

Efter det mislykkede, danske udspil ved NATO-topmødet, hvor det socialdemokratiske ønske om et halvt års udsættelse af beslutningen blev fejlet af bordet, syntes den socialdemokratiske forsigtighed igen at have fået overtaget. På et spørgsmål fra den radikale Bilgrav Nielsen, september 1980, om, hvad regeringen ville gøre for at få USA til at leve op til NATO-beslutningens anden del om forhandlinger, svarede udenrigsminister Kjeld Olesen, at socialdemokratiet altid har ønsket forhandlinger, men han gav intet konkret svar. På et spørgsmål fra Gert Petersen, SF, i oktober 1980 om regeringens holdning til stationering af fremmede tropper og placering af atomvåben på dansk jord "i såkaldte spændingsperioder", svarede Kjeld Olesen, at det ikke tjente

67 Nikolaj Petersen, "The Scandilux Experiment: Towards a Transnational Social Democratic Security Perspective?", *Cooperation and Conflict, Nordic Journal of International Politics*, vol. XX, 1985, s. 1 ff

68 Diana Johnstone, op. cit., s. 48 f-

69 samme sted, s. 67

70 "Defense without the Bomb", *The Report of the Alternative Defense Commission*, London 1983.

noget formål at drøfte forslag, "hvis indhold vi ikke kender"⁷¹.

I indledningen til en skriftserie om Forsvarets langtidsplanlægning udgivet af Forsvarets Oplysnings- og Velfærdtjeneste (FOV) skrev den socialdemokratiske forsvarsminister Poul Søgaard "Forsvaret angår os alle indtil det livsvigtige. Derfor bør kundskaber, overvejelser og holdninger ikke være begrænset til en lille flok politikere, fagmilitære og embedsmænd. Beslutningsgrundlaget må ud til debat i vide kredse". Det kunne jo være sagt af fredsbevægelserne selv, og arrangørerne af den sikkerhedspolitiske høring i Borups Højskole tog forsvarsministeren på ordet. Men det lykkedes hverken at få FOV eller Hjemmeværnet til at deltage som medarrangører, og både forsvarsministeren og højtstående personer fra forsvaret sendte afbud. Der var klart politiske betænkeligheder ved at deltage. Det lykkedes dog til sidst at få nogle yngre officerer og Hjemmeværnets kommitterede, socialdemokraten Knud Damgaard, til at deltage. Men det var "ikke forsvarsminister Poul Søgaards skyld, at sikkerheds- og forsvarsdebatten for første gang i mange år har nået et ikke tidligere set omfang, både i kvantitativ og kvalitativ henseende. Æren herfor må tilskrives de folkelige bevægelser og en række enkeltpersoner, der har haft mod og kræfter til at sætte spørgsmålstegn ved fornuften ved den offentlige sikkerhedspolitik og bringe alternative muligheder til debat", forklarer arrangørerne i den hvidbog de udgav efter høringen.

Et resultat kom der dog ud af den voksende samfundsdebat. Oktober 1980 bestemte regeringen at nedsætte et sikkerheds- og nedrustningspolitisk udvalg fra 1. januar 1981. I følge kommissoriet skal medlemmerne i udvalget udnævnes af regeringen, men det understreges, at udvalget skal handle uafhængigt og på eget ansvar. Et virkeligt uafhængigt fredsforskningsinstitut, således som fredsbevægelserne havde drømt om, blev det ikke til.

⁷¹ Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1980, s. 259 ff. og s. 271.

1981 "VÆLG LIVET"

Hvis de politiske reaktioner gennem 1980 var små, og politikerne havde regnet med, at der var tale om et lune i befolkningerne, som ville drive over igen, så overbeviste 1981 dem om at de måtte tænke om igen. Fredsbevægelserne voksede, opbakningen voksede. Alene i årets tre sidste måneder demonstrerede omkring 3 millioner mennesker imod atomoprustningen i Vesteuropas større byer. Også i USA og Canada voksede fredsdemonstrationerne. Atomdebatten fyldte så godt op overalt i samfundene, at den ikke var til at komme uden om. Der var mange høringer, læserbreve, avispolemik. I togene kunne man høre passagerer diskutere atommissiler, skolerne indbød fredsanskyndere til at holde foredrag, og en del aviser sluttede op med nye oplysninger og afsløringer.

Fra oktober til december bragte det tyske blad STERN således en række artikler⁷² med meget grundige oplysninger om atomvåben og deres antal, art og styrke, om strategier og krigsscenerier og om civilforsvarets tro på at kunne sikre tilstrækkelig overlevelse til, at en atomkrig kunne vindes. Bladet bragte bl.a. et kort over placering af kortrækkende og mellemdistanceatomvåben, flyvepladser, atomvåbenlagre og kommandocentraler i Vesttyskland, der viste, hvor tæt landet var spækket med atomare militærinstallationer. Artiklerne vakte opsigt langt uden for Vesttysklands grænser. For øvrigt kunne bladet også oplyse, at Repræsentanternes Hus i USA med 293 mod 88 stemmer havde stemt for en produktion af neutronbomben, det våben, der havde vakt så stor vrede i de europæiske befolkninger, og som Carter i 1978 havde stoppet produktionen af som følge af befolkningspresset⁷³.

Ved slutningen af året var det helt tydeligt, at det ikke længere var muligt for politikerne at komme uden om det folkelige pres. Ikke at man tog atomstrategien op til fornyet overvejelse, men enhver ny atomar militærplanlægning foregik nu med et øje til, hvordan reaktionerne i befolkningerne ville blive, og supermagterne påbegyndte en kappestrid om den offentlige mening i Europa med våbenkontrollforslag.

⁷² Peter Koch, *Wahnsinn und Rüstung*, STERN, 8. oktober 1981 - 10. december 1981.

Artikler serien af den tyske chefredaktør blev udgivet i bogform. Peter Koch: *Wahnsinn Rüstung. - Das Bomben-Geschäft mit der Angst*. Hamburg, STERN, 1981, 304 s.

⁷³ Samme artikelserie, STERN, 8. oktober 1981, s. 84.

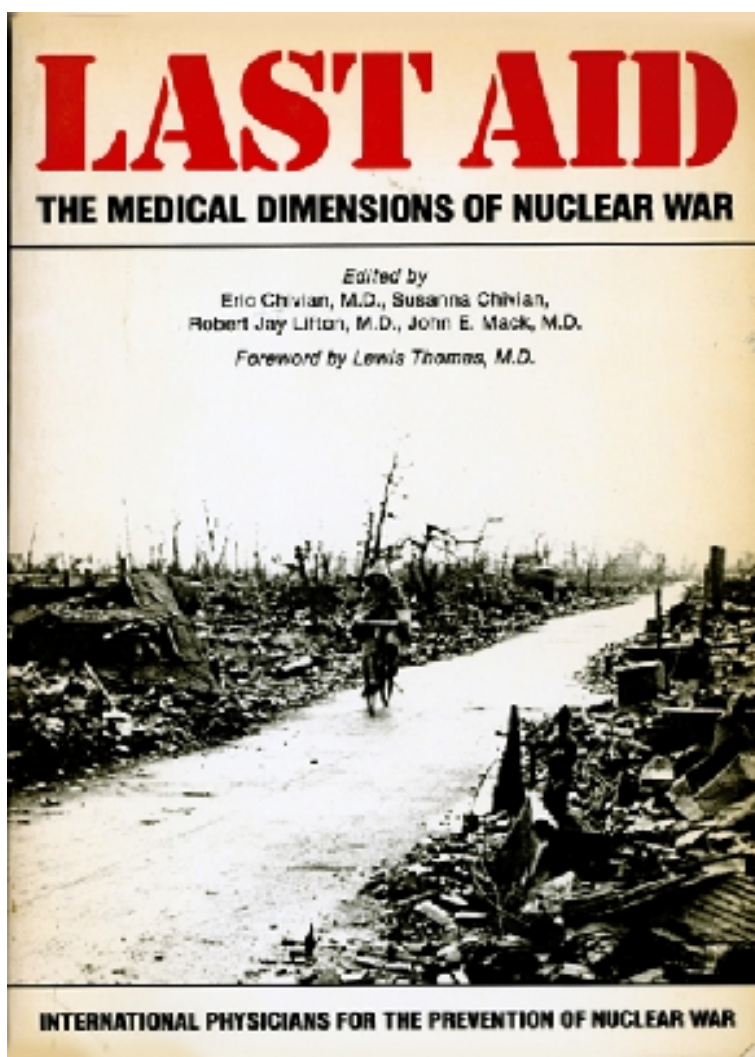
Atomdebatten

Det var atomvåbnenes virkning, debatten nu især drejede sig om. Gjorde man sig overhovedet klart, hvad konsekvenserne af en atomkrig ville blive, og hvilket enormt ødelæggelsespotentiale, der var tale om? For at give en forståelse af de kræfter, der lå bag beskrivelsernes tørre tal, blev det almindeligt at bruge Hiroshimabomben som sammenligningsgrundlag.

Atombomben "Little Boy", kastet over Hiroshima i 1945, havde en sprængkraft på 13.5 kiloton TNT (Trinitrotoluen, et højeksplosivt sprængstof). Den dræbte ca. 100.000 mennesker og udslettede Hiroshima. Sprænghovedet på de interkontinentale Minutemanraketter var på ca. 1 megaton (= 1000 kiloton) hver. Det vil sige, at hvert sprænghoved havde ca. 74 gange Hiroshimabombens styrke. "Det nuværende atomarsenals samlede sprængkraft svarer til ca. 1 million gange Hiroshimabomben. Det svarer til mere end tre tons TNT til hvert menneske på jorden

- mænd, kvinder og børn", kunne Ruth Leger Sivard-publikationen med statistiske oplysninger om verdens militære og sociale facts oplyse i 1981⁷⁴. Og i 1979 beroligede præsident Carter den amerikanske befolkning med, at "en eneste af vore relativt usårige Poseidon ubåde, der udgør mindre end 2% af vort samlede atomarsenal - fører tilstrækkeligt mange atomsprængladninger til at kunne ødelægge alle store og mellemstore byer i Sovjetunionen med. Vore afskrækkelsesevner er overvældende"⁷⁵.

Ved møder og foredrag og i bøger og publikationer beskrev fredsaktivisterne følgerne af atomangrebene på de to japanske byer Hiroshima og Nagasaki⁷⁶ og bragte beretninger af hibakusha'er, overlevende fra de to angreb⁷⁷). De opstillede beregninger

74 Ruth Leger Sivard, *Verdens militære og sociale Udgifter*, København 1983, s. 78.

75 samme, 1979, s. 14.

76 Et typisk eksempel er de to bøger om atomkrig og nedrustning, der blev udgivet af norsk fredsbevægelse og norsk fagbevægelse i fællesskab: Thorbjørn Jagland, Sverre Bergh Johansen, Jostein Nyhamar og Arne Treholdt (red.), *Atomvåpen og Usikkerhetspolitikk*, Tiden Norsk Forlag, 1981, s. 71 ff., og Thorbjørn Jagland og Sverre Bergh Johansen (red.), *Før det bliver FOR SENT*, Tiden Norsk Forlag, 1982, s. 17 ff.

77 F.eks. *Unvanquished, We March - Towards a peaceful world free from nuclear weapons*, NGO International Conference for Disarmament, Genève, 1978.

over, hvad et atomangreb på en bestemt by ville betyde, hvor langt virkningerne ville nå ud, hvor mange døde og sårede, der ville blive, og hvor store eller rettere små mulighederne for overlevelse i den radioaktive ørken efter et atomangreb ville være⁷⁸.

Der blev vist film, der illustrerede resultaterne af et atomangreb og af atomprøvesprængninger⁷⁹, og hibakusha'erne blev inviteret til Europa for at holde foredrag. Læger dannede et internationalt samarbejde for at oplyse om realiteterne omkring en atomkrig. "Over for medicinske skadevirkninger ved en atomkrig må al lægevirkningssomhed, som går ud på at behandle og lindre melde pas", var deres budskab, og de afviste civilforsvarets tale om nødhjælpsstationer og -lagre som helt urealistiske⁸⁰.

I USA oprettedes fredsbevægelsen Ground Zero, der tog udgangspunkt i realistiske beskrivelser af de fysiske konsekvenser af et atomangreb på navngivne amerikanske byer. Og i Danmark udgav NTA en folkeavis med skildring af konsekvenserne af et angreb på København.

"Atompornografi" er denne opremsning af konsekvenserne af et atomangreb blevet kaldt. Og al denne svælg i antal dræbte og sårede ved et atomangreb⁸¹, af varmemestrålingens virkninger⁸² af trykbølgen og eksplosionsvindens udbredelse samt af de langsigtede virkninger⁸³ kunne virke både makaber og masochistisk. Men baggrunden var jo ikke mindre makaber.

"Atompornografien" var et desperat forsøg på at bringe den glemte menneskelige dimension ind i statsmændenes stereotype trusselsvurderinger, militærstrategernes abstrakte balancediskussion og avisernes nøgterne oprustningstal.

78 F.eks. E.P. Thompson, *Protest and Survive*, London, 1980, s. 16 ff.

79 Meget brugte film var Peter Watkins *the War Game* og Paul Jacobs *Atombanden* fra 1978. Den sidste om de amerikanske prøvesprængninger. *The War Game* fra 1965 kan nu i 2009 ses helt på en BBC produceret DVD fra 2003 og i Google Video, hvorfra den kan downloades.

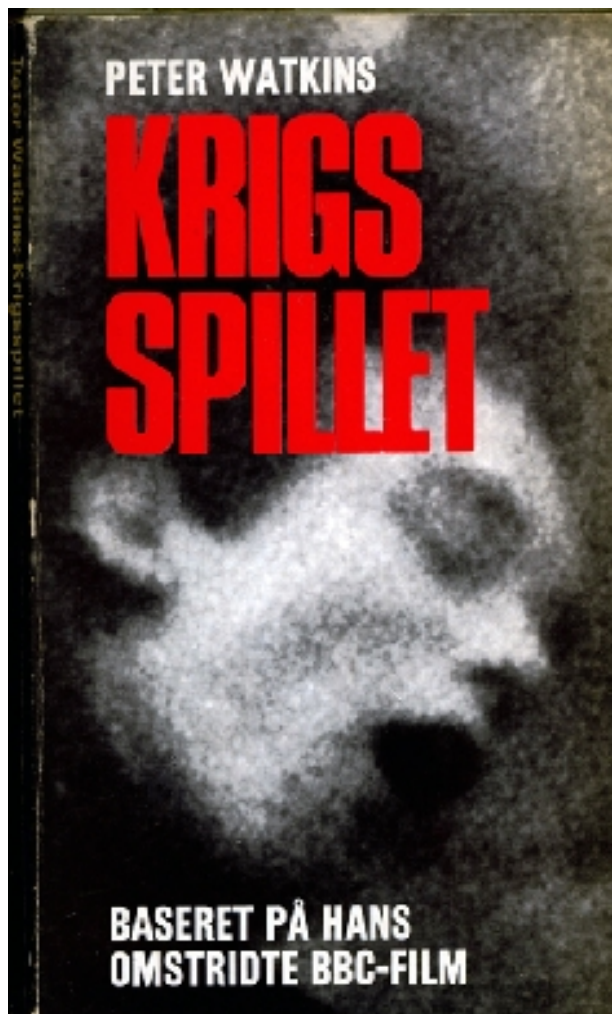
<http://video.google.com/videoplay?docid=2864871032688882557>

80 Thoralf Christoffersen og Hans Prydz (red.), *Atomkrig i medicinsk perspektiv*, Oslo, Bergen, Tromsø, 1981.

81 Beregninger, der gentoges i mange af skildringerne, viste, at ved atmosfæriske atomsprængninger af en 1 megaton atombombe over henholdsvis Detroit og Leningrad ville 1/4 af befolkningen være døde eller sårede, og ved sprængning af 25 megaton over Detroit og 9 megaton over Leningrad ville over halvdelen af befolkningen blive ramt. Medicinske konsekvenser af krig med kernevåben. Lægeforeningens Forlag, København 1982.

82 I Hiroshima var det ca. 50%, der døde af disse virkninger. Nej til Atomvåbens uddelingsavis, 1981.

83 Dvs. "forureningen af fødekæde, kræftsygdomme og skader på arveanlæggene". NTAs uddelingsavis.

"Jeg vil, at ethvert statsoverhoved skal berette for sine børn, hvad der vil ske, om noget land affyrer en atombombe. Jeg vil, at ethvert statsoverhoved med egen mund skal berette for sine børn, hvordan datamater i andre lande opfanger signalerne, hvordan de skyder tilbage, hvordan bomberne træffer deres mål, hvordan ildstormene brænder og mennesker bliver til aske -", skrev en kvinde i en fredspamflet i et forsøg på at fange afstanden mellem den officielle virkelighed og den virkelighed, der kunne blive sandheden for millioner af mennesker, om oprustningen ikke blev standset.

Faktisk forholdt det sig sådan, at den viden, der vitterligt fandtes om konsekvenserne af atombombninger og afprøvninger, var blevet hemmeligholdt gennem mange år. I de første 8 til 10 år efter angrebene på de japanske byer skulle tilladelse til alle undersøgelser på stedet hentes i det militære hovedkvarter, og offentliggørelse af data var forbudt. Beskrivelser af de første timer og dage efter angrebene, skrevet og filmet af overlevende og af amerikanske soldater, blev undertrykt. Først nu begyndte de at dukke op. Ligesom konsekvenserne af atomprøvesprængningerne i Nevadaørkenen for beboerne og de udkommanderede soldater først nåede frem til offentlighedens kendskab i slutningen af 70'erne, da staten Utah anlagde sag mod den amerikanske regering for en usædvanlig høj forekomst af leukæmi, kræft, ufrugtbarhed hos kvinder og andre helbredsproblemer blandt Utahs befolkning⁸⁴. Hemmeligholdelsen begrundedes med militære sikkerhedshensyn. For at kunne fortsætte atomvåbenopbygningen i ro, hævdede fredsbevægelserne. Havde denne viden være alment tilgængelig, ville en fortsat atomvåbenproduktion være blevet vanskeliggjort.

Høringer om sikkerhedspolitik og civilforsvar

Det var den viden, der gav perspektiv til fredsbevægelsernes sikkerhedspolitiske diskussioner og deres analyser af dansk forsvarspolitik, forholdet til NATO og de trusselsbilleder, der drev den fortsatte militærudbygning fremad.

Erfaringerne viste, at et af de bedste midler til at få diskussioner i gang, til at få politikerne i tale og til at få nye oplysninger frem var høringer, og der blev afholdt mange sikkerhedspolitiske høringer rundt om i landet i løbet af 1981. Blandt de vigtigste var "Appel om Fred", arrangeret af Kolding Fredsgruppe september 1981, "Hvilken sikkerhed", arrangeret af Høringsgruppen i København oktober 1981 samt en høring om civilforsvaret og dets rolle, arrangeret af NTAs lokalgruppe i Skive februar 1981. Alle steder var fremmødet og interessen for debatten stor. I Skive måtte folk "sidde på skødet af hinanden"⁸⁵.

Det lykkedes høringerne, der for Kolding- og Københavnhøringens vedkommende kan læses i deres helhed i de rapporter, arrangørerne bagefter udgav⁸⁶, at formulere en nærgående kritik af grundlaget for den herskende sikkerhedspolitiske tænkning og at pege på alternativer. Blandt de emner, der blev taget op, var de militære sikkerhedsbegreber, trusselsbilledet set fra øst og vest, kravet om militær balance, NATOs forsvarsdoktriner, oprustningsudgifterne, set bl.a. i forhold til ulandsstøtten,

84 Rosalie Bertell, *No Immediate Danger*. London 1985, s. 135 ff.

85 Skive Folkeblad. 13. og 16. januar 1981.

86 Appel om Fred. Kolding Fredsuge 1981. Udgivet af Fredsugegruppen i Samarbejde med Kolding Højskoles Forlag. Kolding, 1981. - Hvilken Sikkerhed? - et oplæg til nytænkning om Danmarks forsvar. Udgivet af Høringsgruppen, 1982.

nye eller alternative forsvarssystemer, atomvåbenfrie zoner, samt som nævnt civilforsvaret.

Endelig rejste flere af høringerne spørgsmålet om demokrati og militær. "Udgangspunktet for et demokratisk samfund med borgernes fulde medbestemmelse gennem det repræsentative demokrati er, at der i alle sager hersker åbenhed og gennemsigtighed. Man spørger, "hvordan forholder disse demokratiske grundprincipper sig til et militær, hvor der argumenteres med fortrolighed, hemmelighed og nødvendigheden af et efterretningsvæsen? Er demokrati og militær forenelige?", spørger Kolding Fredsgruppe. Og Høringsgruppen fremhæver, at den våbenteknologiske, den storpolitiske og den økonomiske udvikling har gjort traditionen for, at sikkerhedspolitikken behandles for lukkede døre i fortrolige forhandlinger, uacceptabel. "Militæret og sikkerhedspolitikken er et lige så politisk område som skatte- eller socialpolitik".

Derfor disse høringer, der viste fredsbevægelsernes vilje til at bevæge sig ud over parolernes og slagordenes forenklede verden og forsøge en seriøs kulegravning af de spørgsmål, de rejste. Initiativet forblev dog ensidigt på fredsbevægelsernes side. Det kunne nok lykkes for dem ved stor ihærdighed at få repræsentanter for forsvar og myndigheder til at deltage, men fra officiel side blev der intet gjort for at tage debatten op.

Vælg livet

I skarp kontrast til de detaljerede beskrivelser af atomkrigens rædsler, som fredsbevægelserne gav sig i kast med, stod den livsglade, sejrssikre, næsten triumferende begejstring og tro på egen styrke, der prægede årets demonstrationer og arrangementer. "Vælg livet", sagde den tyske præst Dorothee Sölle, der i de år var en af de fremtrædende eksponenter for den vesttyske og hele den vesteuropæiske fredsbevægelse.

"Betragt hinanden, brødre og søstre. Giv hinanden et tegn på freden, et håndtryk, et smil, en omfavelse. Vid, at vi sammen er stærkere end alle oprustningskræfter, at vi sammen har mere grund til at elske livet, at livet er stærkere end al oprustning. Vi føres af en anden magt. Vi ønsker ikke den magt at kunne udslette andre", sagde hun ved en af de store vesttyske demonstrationer.

Det var i lige så høj grad begejstringen og troen på sine kravts berettigelse og styrke som det var demonstrationernes og aktiviteternes antal og omfang, der brød mediemuren, fik bevægelsen til fortsat at vokse og tvang politikerne til at lytte. Det var også troen og begejstringen, der gjorde, at rædselsberetningerne aldrig blev til selvmedlidenhed eller sensationstrang.

En illustration af denne stemning af optimisme og gå-på-mod var Fredsmarch 81, et af årets mest særprægede arrangementer. Da fredsmarchen samtidig løb ind i en række af de vanskeligheder, som fredsbevægelserne ofte mødte, efterhånden som de voksede, vil en beretning om marchens forløb give et godt billede af fredsbevægelsernes arbejde og vilkår på godt og ondt.

Fredsmarch 81 gik fra Rådhuspladsen i København den 21. juni - 21. juni blev i den anledning erklæret for international fredsdag - og til Paris, hvor den afsluttedes på Bastillepladsen den 6. august, årsdagen for atomangrebet på Hiroshima, en tur på i alt 1.125 km. Hovedparolen, der blev båret gennem de vesteuropæiske lande, var "Europa uden atomvåben". Hertil føjede de enkelte lande deres egne paroler. De skandinaviske lande krævede "Norden som atomvåbenfri zone". Bertrand Russell Peace Foundation bar sin parole "Et atomvåbenfrit Europa fra Polen til Portugal".

Initiativet til marchen kom fra nogle norske kvinder, men det varede ikke længe, før hovedparten af de nordiske fredsbevægelser sluttede op omkring forberedelserne. I Danmark deltog fra begyndelsen Kvinder for Fred, NTA, Samarbejdskomiteen og Aldrig mere Krig. Efterhånden kom flere til. I tiden før selve marchen gennemførtes flere kulturelle fredsarrangementer i København for at samle ind til marchen, og i Marmorkirken afholdtes en fredsgudstjeneste i forbindelse med marchens start⁸⁷. På Rådhuspladsen, hvor ca. 3.000 var mødt op for at deltage i marchens første etape, indledtes med taler og musik. Derefter fortsatte man til Valbyparken, hvor deltagerantallet var vokset til omkring 5.600. Her fra udgik den egentlige march.

10 kvinder fra hvert af de nordiske lande påtog sig at gå hele vejen med, marchens kerne. Desuden havde 20 nordmænd, 10 svenskere, 1 fra Finland, 5 fra England, 6 fra USA, 1 italiener, 1 israeler plus 3 japanske munke meldt sig til at deltage i hele marchen. Ud over disse faste personer deltog et vekslende antal i dele af marchen, alt efter hvor på marchruten man befandt sig. Mange kom tilrejsende for at deltage over kortere eller længere strækninger, ikke mindst den afsluttende del på vejen til Paris. Ledelsen bestod af marchens oprindelige initiativtagere, mens mange af de organisatoriske opgaver fordeltes mellem marchens deltagere.

Marchen var et udtryk for fredsarbejdets tiltagende internationalisering, og mange af deltagerne beretter om, hvordan nationale barrierer og fordomme blev brudt ned undervejs, og solidariteten voksede frem mellem strabadser, vanskeligheder og komiske episoder⁸⁸. Marchen blev også en håndgribelig anskuelsesundervisning for deltagerne i de holdningsforskelle, der herskede mellem de enkelte lande. I Vesttyskland var modtagelsen meget vekslende. Den gik fra glæde og begejstring nogle steder og til ligegyldighed og kølig tilbageholdenhed andre steder. Generelt modtog befolkningen dog marchen med varme. "Det er godt, at der er nogen, der gør noget", sagde folk, og blandt de ældre, der havde oplevet 2. verdenskrig, var der flere, der græd. Mange støttede marchen med fouragering og indkvartering. I enkelte byer var der reception på rådhuset, andre steder forholdt man sig afvisende. Et sted i Tyskland oplevede marchens fortrop, hvordan det tyske politi særdeles hårdhændet afbrød en lokal fredsdemonstration, for nogle timer senere høfligt at modtage den internationale

87 Derimod blev klokkeringning i landets kirker for at markere fredsdagen og marchens start forbudt. Kirkeministeriet meddelte, at klokkeringning var forbeholdt varsling af krig og katastrofer, ikke fred. Berlingske Tidende, 16. juni 1981.

88 For en omtale af marchen, se Toni Liversage, *Den tredje verdenskrig - kan vi forhindre den?* Rosinante, 1982, s. 18 ff.

fredsmarch og eskortere den igennem byen. I Holland var modtagelsen overdådig. Her blev marchen overalt modtaget med festligheder og i byerne med klokkeringning. I Frankrig var myndighederne til gengæld yderst kølige. De lokale grupper, marcharrangørerne havde haft kontakt med, viste sig ikke at have kunnet få de lokale arrangementer op at stå, og den planlagte march ad Champs Elysée blev ikke til noget. Efter en del forhindringer og misforståelser nåede marchen dog frem til Bastillepladsen ad omveje. Af "høflighed" over for værtslandet var hovedparolen ændret til et intetsigende "Marchen fra København til Paris for Freden, Håbet og Livet". Ingen tale om atomvåben her⁸⁹.

Organisatorisk var gennemførelsen af fredsmarch 81 en kæmpepræstation, udført som den var af 100% amatører på området, der satte en enorm energi ind for at få det hele til at klappe. For deltagerne og for mange af de mennesker, som marchen mødte på sin vej, var den en stor oplevelse. Folk oplevede gennem samvær og samtaler, hvor mange mennesker rundt om i landene, der delte deres egen uro og stillede de samme krav, som de selv. Mediemæssigt var resultatet blandet⁹⁰. Omtalen stod ikke mål med anstrengelserne, og aviserne gjorde mere ud af at fortælle om fodvabler end om formålet med marchen.

Det var det dilemma, fredsbevægelserne hele tiden stod over for. Den opgave, de havde stillet sig, var at formidle en viden, som regeringerne tav stille med, samt at mobilisere befolkningerne til at stille krav til regeringerne og øve pres på politikkerne. For at nå det mål og skabe kontakt til så mange mennesker som muligt, var de stærkt afhængige af mediernes opmærksomhed. Men mediernes krav om nyheder og usædvanlige begivenheder gjorde, at bevægelserne måtte lægge mange kræfter i at skabe spektakulære og opmærksomhedsskabende sider ved deres arrangementer, og det blev så disse sider, der blev refereret, frem for det indhold bevægelserne ønskede diskutert. Det kom højst med i en sidebemærkning.

Også politisk omklamring oplevede marchen flere eksempler på. Det var for så vidt ikke andet end, hvad enhver folkelig bevægelse må være forberedt på, hvis den er succesrig, men marchens erklæret upolitiske ledelse var øjensynlig ude af stand til at gardere sig derimod. "Upolitisk" kom dermed til at stå for "ukritisk". "Fred var bare fred, og det lå i luften, at var det enkelte menneske godt, så skulle verden nok blive fredelig", skriver en kvindelig journalist ironisk⁹¹. I flere vesttyske byer blev marchledelsen inviteret til reception af CDU-borgmestre, der i deres velkomsttaler udbredte sig om oprustningens velsignelser, mens marchledelsen af høflighed tav stille. I Paris blev den modtaget på den sovjetiske ambassade og fik overrakt et lykønskningstelegram fra Bresjnev. Også her optrådte ledelsen "høfligt" og undlod at oplyse, at marchen faktisk i lige grad var vendt imod de sovjetiske våben. Den gjorde sig ikke klart, at den dermed i virkeligheden stillede sig på linje med den ene part i den kolde krig imod den anden. Blandt marchens "menige" medlemmer var der mange protester imod ledelsens optræden. Det lykkedes dog ikke at ændre noget derved. Hændelsen blev

89 Gretelise Holm, *En ufredsmarch*, Politiken, 15. august 1981.

90 I Danmark sendte Information en medarbejder med på marchen. Han sendte jævnlige, nogle gange daglige, referater om stort og småt hjem. Politiken bragte 15. august én lang reportage efter marchen, ugeavisen København bragte både forhåndsomtale 2.4.1981 og længere og solidariske reportager i løbet af marchperioden. TV-avisen sendte 1 ½ til 2 minutter fra afslutningen på Bastillepladsen. Ud over det var der enkelte korte oplysninger i forskellige medier.

91 Gretelise Holm, Politiken 15. august 1981.

selvfølgelig brugt og misbrugt til at bevise fredsbevægelsens kommunistiske sympati-er med⁹².

Hvad man vanskeligere havde kunnet gardere sig imod, var derimod det skæve indtryk afmarchen, som en sovjetisk film gav. Et sovjetisk filmhold deltog i en stor del afmarchen og filmede ivrigt. Senere viste det sig, at alle paroler imod den sovjetiske oprustning "tilfældigvis" ikke var kommet med på billederne. På den måde tjente filmen i sit hjemland til at bekræfte styrets påstand om, at den vestlige fredsbevægelse udelukkende var rettet imod NATO⁹³.

Fredsmarch 81 var den tidlige fredsbevægelses første store og mest særprægede manifestation. Der var skønhedspletter og fejlgreb, men marchen opnåede at skabe opmærksomhed og brede fredsdiskussionen videre ud i samfundene samt at betone diskussionens internationale karakter.

Den fik også en mere langtrækkende betydning. Inspireret af marchen tog nogle engelske kvinder i august måned initiativ til en fredsmarch fra Cardiff ved Wales grænse til Greenham Common, stedet, der var udpeget som en af de kommende baser for krydsermissiler. Marchen fik stor tilslutning undervejs, men da den nåede frem til Greenham Common, måtte deltagerne erkende, at den mediemæssige dækning havde været meget ringe. Kvinderne besluttede derfor at slå lejr ved hovedindgangen til basen og at blive der for at sikre opmærksomhed omkring basen. Det lykkedes. *Greenham Common lejren* blev til 80ernes bedst kendte og mest omtalte freds- og ikke-voldslejr⁹⁴. Greenham Common-kvindernes lejr blev på sin side ifølge udtalelser fra den new zealandske fredsbevægelse til stor inspiration for de newzealandske kvinders fredsarbejde og for deres meget aktive deltagelse i protesterne imod besøg af atombevæbnede skibe i new zealandske havne⁹⁵.

Internationalt samarbejde

I efteråret 1981 eksploderede atomprotesterne overalt i Vesteuropa med store demonstrationer i hovedstæderne og en række af de større byer. Bag de mange demonstrationer lå helt klart en følelse af tidspres. Der var nu kun få år til at hindre opstillingen af de 572 atommissiler. Omfanget af tilslutningen til disse demonstrationer kom som en overraskelse for alle. Demonstrationerne forløb fredeligt alle steder. Der var ingen uro eller voldelige episoder⁹⁶.

92 Information, 9. november 1981.

93 En mere ærlig og solidarisk skildring af marchen findes i en film optaget af Svanholmkollektivet.

94 Marchen startede 5. september 1981, og i starten deltog 40 kvinder. 10 dage efter var de ved Greenham Common. "Vores hovedformål er at vække kvinders bevidsthed om den magt, de har til at forme de politiske begivenheder. - Vi håber med vort eksempel at vise, at ikke-voldelige aktioner efterhånden kan tvinge myndighederne til at lytte til almindelige mennesker som os, hvis liv forringes af de enorme summer offentligheden bruger på våbenproduktionen, mens uddannelse, hospitalsarbejde og beboelser skæres ned", fortæller Greenham Common kvinderne. Disarmament Campaigns, febr. 1982, s. 9.

95 Judith Winther, *Hvem behersker havene? Indlæg fra fredsgrupper jorden rundt*. NTAs debatserie, København, 1987, s. 97 f.

96 Hvor store var demonstrationerne? Politiet havde gennemgående en tendens til at skønne for lavt, arrangørerne derimod nok noget for højt. Men selv efter politiets laveste skøn var der tale om demonstrationer af usædvanlig størrelse. De internationale nyhedsbureauer foretrak som regel at formindske tallene betydeligt. F.eks. var der iflg. en enig hollandsk presse og et forskerhold fra Amsterdam Universitet ca. 400.000 deltagere ved demonstrationen i november i Amsterdam.

Det begyndte i Bonn. "I april måned 1981 tog det hollandske mellemkirkelige fredsråd (IKV) og det vesttyske forsoningsforbund (Aktion Sühnezeichen/Friedensdienst, ASF) initiativ til en stor demonstration i Bonn. Den skulle finde sted i oktober. Efter to års diskussioner om det nye våbenkapløb i Europa mente man, at det nu var tid at "demonstrere", hvor stærkt ønsket om en radikal ny politik havde vokset sig. Der skulle ikke være tomme paroler, men konkrete krav. Forslaget blev diskuteret med andre organisationer i Holland og Vesttyskland og under de vesttyske kirkedage i Hamborg i juni"⁹⁷.

Demonstrationen fandt sted den 10. oktober i Bonn. Der kom over ¼ million mennesker, og demonstrationen fyldte hele den indre bydel af Bonn. Ingen var forberedt på, at demonstrationen ville blive så stor, ikke engang arrangørerne. Ved et forberedelses-møde i slutningen af august, i hvilket der også deltog aktivister fra England, Danmark, Holland og Belgien, fortalte de stolt, at efter tilmeldingerne at dømme ville der nok komme op mod 70.000 mennesker. Og det var et flot resultat, mente de! Også fra de omkringliggende lande kom der mange mennesker, både som deltagere i demonstrationen og som talere. Fra Danmark talte Toni Liversage for Nej til Atomvåben.

I de følgende måneder fulgte demonstrationer rundt om i de øvrige vesteuropæiske lande. Hovedkravet var overalt stop for Pershing II, krydsermissiler og SS 20 og et atomfrit Europa. Hertil supplerede de enkelte lande med nationale ønsker. I de nordiske lande stod kravet om en nordisk atomvåbenfri zone øverst på listen, i England krævede demonstrationerne en unilateral engelsk atomnedrustning, i Athen var demonstrationen samtidig til minde om juntaens blodbad i 1973 ved den polytekniske læreanstalt, og i Madrid vendte spanierne sig imod landets indtræden i NATO. I Vesttyskland fulgtes Bonndemonstrationen op af seks forskellige marcher i anledning af Bresjnevs besøg. Marcherne var en protest imod Sovjetunionens invasion i Afghanistan og et krav om et atomvåbenfrit Europa i øst og vest.

Demonstrationerne gjorde indtryk langt uden for Vesteuropa. De omtaltes på forsiden af flere af den 3. verdens større aviser, og ved senere kontakter med bevægelser fra disse lande erfarede de vesteuropæiske aktivister, at hvad der skete i Vesteuropa gjorde stort indtryk også her. I USA fik Europa demonstrationerne betydning for de amerikanske fredsbevægelser, der oplevede en stærk tilvækst i den følgende tid. I Melbourne i Australien blev der organiseret en march i solidaritet med Amsterdamdemonstrationen den 2. november. Kravet her var en atomvåbenfri zone i det sydlige Stillehav. Ca. 20.000 deltog.

I flere andre landes presse blev tallet via et internationalt pressebureau opgivet til mellem 100.000 og 150.000.

Et forsigtigt skøn viser, at ca. 3 mill. deltog i demonstrationerne det efterår i Vesteuropa. 27. sept. Perugia-Assisi: 50.000. 10. okt. Bonn: 300.000. 10. okt. Comiso, Sicilien: 35.000. 17. okt. Turin: 40.000. 24. okt. London: 250.000. 24. okt. Helsinki og andre finske byer: 80.000. 25. okt. Paris: 50.000. Milano: 100.000. Venedig: 50.000. Vicenze: 70.000. 15. nov. Athen: 500.000. Madrid: 500.000 - 1.000.000. 21. nov. Amsterdam: 400.000. 22. nov. Bonn: 6 forskellige marcher. 28. nov. Firenze: 185.000 (?). 29. nov. Palermo: 50.000. 5. dec. Athen: 40.000. Bern: 30.000. København og Århus: 70.000. 6. dec. Barcelona: 40.000. Disarmament Campaigns, marts 1982, s. 5.

⁹⁷ Disarmament Campaigns, november 1981, s. 6. I forbindelse med demonstrationen udsendtes et opråb, der var underskrevet af 752 tyske og udenlandske organisationer. Her krævede man ophævelse af missilbeslutningen, så der kan banes vej for reduktion af atomvåben i øst og vest i en gensidig nedrustningsproces; et atomvåbenfrit Europa, hvor der ikke produceres, oplagres eller anvendes atomvåben eller andre masseødelæggelsesvåben; egne initiativer fra de europæiske regeringers side til fremskyndelse af nedrustningsforhandlinger og afspænding.

Den 28. december fulgte de australske fredsbevægelser demonstrationen op med udsendelse af skibet The Pacific Peacemaker. Det skulle demonstrere imod de franske atomprøveprængninger på Moruroa, dumping af atomaffald i Stillehavet og atombevæbning af Philippinerne. Sejladsen afsluttedes i Seattle i USA, hvor der protesteredes imod Trident-ubåden.

Selv jerntæppet blev gennembrudt. I de østeuropæiske lande følte de uafhængige og isolerede freds- og menneskerettighedsgrupper demonstrationerne som en opmuntring og inspiration, og fra Tjekkoslaviet sendte menneskerettighedsgruppen Charter 77 den 15. november en støtteerklæring til de vesteuropæiske fredsbevægelser, "som i deres omfang og deres vilje til at modsætte sig atomoprustningen overgår alt, hvad Europa endnu har oplevet". Og Charter 77 mindede de vesteuropæiske bevægelser om Helsinkiaftalen og under-

stregede, at "uden respekten for menneskerettigheder er en fredspolitik, der skal være sit navn værdig, utænkelig"⁹⁸.

98 Disarmament Campaigns, febr. 1982, s. 12 f. og marts 1982, s. 6.

Internationale konferencer

Følelsen af tidspres satte også skub i de internationale konferencer. Her kunne der formidles oplysninger om, hvad der skete politisk i de enkelte lande, der kunne koordineres besøg, udveksles ideer og oplyses om forestående demonstrationer. Hovedparten af demonstrationerne var en ren national indsats, besluttet og arrangeret af de nationale bevægelser, men der blev lagt stigende vægt på deltagelse og hilsner fra andre landes bevægelser. Konferencerne omfattede som regel et bredt udsnit af fredsgrupper fra vesteuropæiske lande, END-grupper, Kvinder for Fred-grupper, kirkelige organisationer, miljøfolk, militærnægtere osv.

En noget anden form for internationalt møde blev afholdt i København den 5.-6. september. Det var *Nej til Atomvåben*, der tog initiativet til mødet. Bevægelsen havde besluttet, at der

var behov for at tale med bevægelser fra andre små NATO-lande, men det endte med, at den inviterede samtlige nordiske lande samt alle de nærliggende NATO-lande. Til gengæld inviteredes kun beslægtede grupper, dvs. END-relaterede grupper, og kun få deltagere fra hvert land. Denne mødeform viste sig at indebære så mange fordele, at mødet blev starten på en fast møderække, der fortsatte dette årti igennem. Deltagerne antal og beslægtede politiske holdning betød, at det blev muligt at gennemføre en dybtgående diskussion om den politiske situation, om fredsbevægelsernes muligheder og visioner og om mere langsigtede mål og planlægning. "Fredsbevægelsen er blevet voksen", var en af de engelske deltageres kommentar om mødet⁹⁹.

Mødets emner var Atomvåbenfrie zoner, TNF-spørgsmålet, Forbindelser til de østeuropæiske lande, Alternativer samt Fredsbevægelsens strategi og indbyrdes kommunikation. Og da de to dages diskussion udtrykte nogle af de grundlæggende tanker

⁹⁹ *Minutes of the International Meeting of Peace Movements*, Copenhagen, 5th and 6th September 1981. NTAs landskontor. "Mit vigtigste indtryk fra denne konference," skriver en af de engelske deltagere til END Bulletin, nr. 7, vinter 1981/82, "er, at den vesteuropæiske fredsbevægelse er ved at blive voksen. I stedet for "naiv idealisme" - var der nøgtern realisme og vilje til forud at være forberedt på regeringernes skift". "Det mest dynamiske internationale samarbejde i fredsbevægelsen", kalder Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen IPCC-samarbejdet. Verksamhetsberättelse for Svenska Freds och Skiljedomsföreningen, 1984.

i det fortsatte END-arbejde, skal de refereres ganske kort her.

Fredsbevægelsens krav om atomvåbenfrie zoner er vokset ud af kravet om et atomvåbenfrit Europa, og det har derved fået en anden karakter end, når det tidligere var fremme i den politiske debat. Der var ikke tale om forslag, der skulle tjene til at løse nationale eller eventuelt regionale problemer. De skulle ses i et større perspektiv. På mødet blev det slået fast, at "en zone er et bidrag til afspænding, og derfor betyder den ikke, at en gruppe lande tror, at de kan skabe et helle for sig selv og trække sig ud af atomkrigen derved. - Vort mål er et atomfrit Europa, en atomvåbenfri verden. Dette må nås gennem en proces, hvor vigtige første skridt kan være et atomvåbenfrit område i Norden, Benelux-landene eller evt. Balkan".

Nøjagtig det samme gjaldt TNF-spørgsmålet, mente mødedeltagerne. (Endnu i 1981 talte man om TNF (Theater Nuclear Forces). Først så blev det på anmodning af den tyske forbundskansler ændret til INF, *Intermediate Nuclear Forces*. Det lød mindre provokerende i europæiske ører). Også her måtte der være tale om en proces. Et isoleret krav om fjernelse/ikke-opstilling af en bestemt våbentype kunne nok tjene til at skabe opmærksomhed omkring hele atomvåbenspørgsmålet, men hvis ikke man drøftede TNF-våbnene som en del af oprustningens helhed, og hvis ikke man fik koblet afspænding sammen med en eventuel nedrustning, kunne virkningen af en ophævelse af dobbeltbeslutningen blive kortvarig. Ud fra denne holdning var der bl.a. flere, der mente, at det havde været en fejl, at fredsbevægelserne i 1977-debatten havde isoleret neutronbomben fra den øvrige oprustning. Militæret arbejder med en integreret slagmark, hvor alle våbenarter har deres funktion, og hvor den enkelte våbenart om fornødent kan skiftes ud med en anden eller overføres til nye sammenhænge. Allerede nu var der planer om også at udstyre fly og skibe med flere tusinde konventionelle og atomare krydsermissiler. En ophævelse af dobbeltbeslutningen kunne derfor kun få politisk betydning, hvis den blev brugt som starten på en videre nedrustningsproces og blev koblet sammen med afspænding. Vi har "brug for en politik, der starter en nedrustningsproces i Europa, og denne proces kan bygge på velberegne, unilaterale skridt", blev deltagerne enige om på mødet.

Endelig blev det slået fast, at TNF-spørgsmålet hørte tæt sammen med afspænding og en løsning af Europas politiske problemer. Et af fredsbevægelsernes vigtigste mål måtte derfor være at få blokmentaliteten ophævet. Flere pegede på, at der fandtes tiltagende modsætninger både inden for den østlige og den vestlige blok. Det viste, at Europa var under forandring, og denne tendens måtte støttes, ikke hæmmes gennem nye oprustninger. Nye oprustninger kunne kun tjene til at låse udviklingen fast. Hvis TNF-beslutningen ophævedes, og truslen fra Vesten mindskedes, ville det måske kunne tjene til, at også presset mod den østeuropæiske befolkning ville blive lettet og vejen til et helt og autonomt Europa åbnet.

I Københavnsrådet deltog kun bevægelser fra den nordlige del af Vesteuropa. Det var *Nei til Atomvåben* fra Norge, *Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen* fra Sverige, *Tampere Fredsinstitut* fra Finland, *Kampagnen mod militære Baser* fra Island, *IKV* fra Holland, *Pax Christi International* fra Belgien, *Aktion Sühnezeichen Friedensdienst* fra Vesttyskland og *END* og *Bertrand Russell Peace Foundation* fra England. Desuden deltog en repræsentant fra den amerikanske Freezebevægelse (Fastfrysningbevægelse) samt redaktøren af det internationale fredsblad *Disarmament Campaigns*. Med hensyn til det fremtidige samarbejde besluttedes det, at be-

slægtede grupper fra de øvrige vesteuropæiske lande, der ikke var med på mødet, skulle inddrages, at forbindelserne med Freeze-bevægelsen i USA skulle udbygges¹⁰⁰, og at der skulle skabes kontakter til de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper i Østeuropa. Samarbejdet, hvis sekretariat blev lagt hos IKV i Holland, den stærkeste og mest velhavende af fredsbevægelserne på det tidspunkt, fik navnet International Peace Coordination and Communication Center, IPCC.

Den politiske udvikling og reaktionerne på fredsbevægelsen

I slutningen af 1981 blev det endelig besluttet at starte de forhandlinger, der udgjorde det andet spor i NATOs dobbeltbeslutning. I sig selv var det selvfølgelig positivt. Det havde været et af fredsbevægelsernes vigtige krav. Men i betragtning af, at allerede halvdelen af tiden indtil udstationeringen var gået, kunne man også med god grund spørge, om der overhovedet var noget seriøst ønske om at nå til resultater med forhandlingerne. Alle erfaringer viste, at forhandlinger kræver lang tid, og nu var der kun 2 år tilbage til nogle efter alt at dømme meget vanskelige forhandlinger.

Foråret 1981 kom der meldinger fra USA om, at TNF-forhandlingerne ville blive startet i løbet af året, men først den 17. november annoncerede præsident Reagan i en tale forhandlingernes start. Den skulle finde sted den 30. november. I samme tale meddelte han også, at USA var parat til at acceptere en "nul-løsning". Med nul-løsning mentes, at Sovjetunionen skulle fjerne alle sine mellemdistanceraketter, SS 4, SS 5 og SS 20, og at NATO til gengæld ville undlade at opstille de planlagte TNF-våben. Endelig foreslog han at afløse de afbrudte SALT-(*Strategic Arms Limitation Talks*) forhandlinger, hvis resultat fra vesttysk side var blevet fremhævet som en forudsætning for en udstationering af mellemdistanceraketterne, med START-(*Strategic Arms Reduction Topforhandlinger*). Det lød jo umiddelbart positivt. Nu skulle der være tale om virkelige våbenreduktioner, altså reel nedrustning, og ikke blot begrænsende våbenkontrol. Få dage efter kom Bresjnev med sit modspil under et besøg i Bonn. Han foreslog et moratorium for opstilling af nye mellemdistanceraketter og for modernisering af gamle, så længe forhandlingerne stod på.

Dermed begyndte supermagternes kamp om den offentlige mening i Europa, hvor begge parter søgte at stjæle billedet med sit udspil. Det var holdningen i Europa, der blev spillet op til. Fredsbevægelsen fandt ud af, at embedsmænd fra USA og Vesttyskland allerede i juni måned var blevet enige om, at den militære begrundelse for udstationeringsbeslutningen var for svag, og at der måtte lægges mere vægt på våbenkontrollens side, hvis man ville sikre sig befolkningernes støtte¹⁰¹. Og *Atlantic News* forklarede, at "det er af hensyn til europæerne, at man tager dette skridt"¹⁰², som om det ikke drejede sig om opfyldelse af et flere årgammelt løfte. Også retorikken var direkte lagt an på fredsbevægelserne i USA og Vesteuropa. "Den amerikanske opfattelse af fred går langt ud over den rene ikke-krigs tilstand", kundgjorde Reagan i sin

100Der var allerede kontakter mellem europæiske og amerikanske fredsbevægelser. Således besøgte folk fra IKV, ASF og CND den amerikanske Freezebevægelse og American Friends Service Committee i juli måned, og de amerikanske bevægelser havde inddraget problemet omkring Euro-missilerne i deres overvejelser. Således udtalte Freezebevægelsen i sine kongrespapirer for 1981, at "en hindring af udstationering af de Eurostrategiske missiler (Pershing II og krydsermissiler) er af direkte betydning for gennemførelsen af en fastfrysning". Disarmament Campaigns, nov. 1981. s. 8.

101Disarmament Campaigns, febr. 1982, s. 5.

102David Jens Adler, *Det europæiske teater*, Eirene, 1984, s. 296.

novembertale . "Jeg har anmeldt en dagsorden, der skal bidrage til fred, sikkerhed og frihed i hele verden"¹⁰³.

Men selv om hensigten måske først og fremmest var at neutralisere den voksende befolkningsmodstand, så var den nye form for kappestrid i alle tilfælde et fremskridt frem for den kolde krigs hadefulde retorik. Det kunne måske åbne for nye muligheder. Som det italienske kommunistparti bemærkede, at nok har Reagan et tydeligt propagandformål, men "hvis det er tilfældet, er det ikke nogen dårlig ting, da det er en bedre propaganda for fred end den krigslignende propaganda, som den amerikanske regerings talsmænd desværre har ført gennem et år"¹⁰⁴.

Udviklingen var således udtryk for fredsbevægelsernes og befolkningsmodstandens første sejr. Sådan bedømtes det af samtiden¹⁰⁵ (34), og sådan bedømmes det stadig. "Administrationen var nødt til at forny våbenkontrolforhandlingerne med Sovjetunionen under presset fra den amerikanske og den europæiske opinion, der holdt fast ved, at 1979-beslutningen om udstationering af mellemdistancemissiler i Europa var afhængig af fremskridt i våbenkontrolforhandlinger", skriver to amerikanske videnskabsmænd i 1989 i deres gennemgang af Reaganperioden (35).

Paradeforslag

Udspillet fra Reagan blev modtaget med tilfredshed i politiske kredse. "Den amerikanske beredvillighed til at indlede seriøse våbenkontrolforhandlinger - er et positivt skridt. Det må hilses med tilfredshed, at USA har accepteret den nulløsning, som de europæiske lande har tillagt så stor vægt under konsultationerne med de allierede" (36), sagde Kjeld Olesen og udtrykte dermed den almindelig holdning blandt europæiske politikere. Det er rigtigt, at forslaget oprindeligt kom fra det vesttyske SPD, men i det forslag var der dog forudset en betydelig højere grad af lighed mellem de to parter ydelse.

I fredsbevægelserne var der derimod langt fra enighed om, hvordan man skulle forholde sig til den nye udvikling. Der var forskel i holdningen mellem de enkelte bevægelser - END-bevægelserne var de mest skeptiske, de kommunistiske fredsbevægelser de mest begejstrede - og der var forskelle mellem de enkelte lande. Bevægelserne i de nordeuropæiske lande var gennemgående mere skeptiske end bevægelserne fra Sydeuropa.

END-bevægelsernes holdning blev udtrykt af IKVs generalsekretær, Mient Jan Faber. "Når Reagan kræver alt af Sovjetunionen og ved, det ikke bliver accepteret - så er det ikke et reelt forhandlingsgrundlag", sagde han. Og fra et møde i Antwerpen/Bruxelles, en opfølgning af mødet i København, udtrykte bevægelserne, at "erfaringerne har vist os, at alle sådanne forhandlinger mere har haft til opgave at vende offentlighedens opmærksomhed fra den fortsatte oprustning end at sikre ægte nedrustningsforhandlinger". De opfordrede begge parter til i stedet for paradeforslag at gå i gang med ensidige nedskæringer og dermed vise vejen, så der kunne opnås virkelige resultater. Og de opfordrede dem til at stoppe alle udstationeringsforberedelser, der fortsatte, som om ingen ventede noget resultat af forhandlingerne¹⁰⁶.

103Hans Günter Brauch, *Die Raketen kommen!*, Köln, 1983, s. 215.

104Overvejende positiv reaktion i Vesteuropa på Reagans tale, *Information*, 20. nov. 1981.

105Jørgen Dragsdahl, *Europas sjæl*, *Information* 20. nov. 1981.

106 Ref. af konference i Bruxelles 6. december. NTAs landskontor.

Fredsbevægelsernes skepsis har senere vist sig at være fuldt berettiget. Således oplyses det i *Foreign Affairs* i 1989, at "forslaget faktisk var udformet af den amerikanske regering som et tilbud, Sovjetunionen ikke kunne acceptere"¹⁰⁷.

I stedet for supermagternes forslag, der på traditionel vis tilgodeså egne interesser - (US As forslag betød fjernelse af alle sovjetiske mellemdistancevåben, også dem rettet imod Kina, mens USA kun skulle undlade at opstille nogle nye, og Sovjets forslag indebar, at det kunne bevare hovedparten af sine missiler, efter alt at dømme var Sovjetunionens missilprogram på det tidspunkt på det nærmeste gennemført) - valgte fredsbevægelserne en mere konsekvent og radikal nulløsning. Nul er nul, sagde de. "Nulløsning må være en virkelig nulløsning, dvs. ingen atomvåben i Europa. Vi foretrækker en situation, hvor politikerne fra begge lande taler sammen, frem for en situation, hvor der ikke er kommunikation eller forhandlinger. Men vi frygter, at forhandlingerne i stedet for at bringe os nærmere til målet, snarere vil blokere vejen"¹⁰⁸. Som et første skridt og som et tegn på viljen til seriøse forhandlinger anbefalede de, at NATO-alliancen øjeblikkeligt standsede alle forberedelser til udstationering, og at Sovjetunionen med det samme gennemførte sit moratorium for alle missiler, rettet imod Europa, inklusive SS 20, og at det reducerede antallet af mellemdistanceraketter til i alt fald 1979-niveauet.

Rygtekampagner

Var starten på forhandlingerne en erkendelse af fredsbevægelsernes eksistens, så var den rygtestorm, der voksede frem omkring dem i løbet af 1981, i lige så høj grad udtryk for, at deres arbejde ikke gik upåagtet hen. I Vesteuropa svirrede det med rygter om, at KGB-agenter finansierede de vesteuropæiske fredsbevægelser og deres aktiviteter, og i mediernes beretninger om fredsbevægelsesaktioner var det meget ofte kunde kommunistiske fredsbevægelses aktiviteter og holdninger, der blev gengivet, som var det normen for den samlede fredsbevægelse. Politikere i de større lande kom med advarende udtalelser. "Fredsbevægelsens medlemmer er som regel ærlige og velmenende mennesker, som er blevet skræmt og ledet af marxister og kommunister, der alle synger med på hr. Brejtsnevs melodi", forklarede den engelske forsvarsminister John Nott¹⁰⁹. I foråret 1981 startede det engelske forsvarsministerium en "forårsoffensiv", hvis hovedsigte var CND. Bl.a. fik ministeriets ansatte forbud mod at deltage i offentlige diskussioner, hvor nogen fra fredsbevægelserne var repræsenteret.

107 Graham T. Allison Jr., *Testing Gorbachew* i *Foreign Affairs*, efteråret 1989, vol. 67, nr. 1, s. 22. - I NSC-68, National Security Council, Report to the President Pursuant to the President's Directive of January 31, 1950 (document 60, 7. april 1950), der blev deklassificeret i slutningen af 70erne, står, "Det kan ikke desto mindre være ønskeligt at gennemføre denne taktik (forhandlinger) både for at vinde befolkningens støtte til programmet og for at minimere krigsrisikoen. - Forhandlinger er ikke en selvstændig forhandlingsmulighed, men snarere et middel til at opnå støtte for planerne for at bygge sin styrke op og til at registrere den kolde krigs udvikling, hvor det er nødvendigt og ønskeligt". Cit. i Pam Solo, *From Protest to Policy*, Cambridge, Massachusetts, 1988, s. 11. Indholdet af dokumentet nåede via den amerikanske fredsbevægelse til den vesteuropæiske.

108 Common Statement from IKV, the Netherlands, and ASF, the Federal Republic of Germany, concerning the start of the negotiations between the United States and the Soviet Union on the weapons-control. 26. nov. 1981. Udtalelsen var formuleret på grundlag af en vedtagelse fra Københavns-mødet.

109 *New Statesman*, 7. aug. 1981, cit. i Esko Antola, *Campaigns against European Peace Movements*. Turku University, 1984, s. 28 f.

I Vesttyskland nåede man frem til samme vurdering som mr. Nott. Regeringen nedsatte en undersøgelsesgruppe til at studere fredsbevægelsen, og den fandt ud af, at bevægelsen nok bestod af både religiøse grupper, pacifister, miljøbevægelser, atommodstandere i al almindelighed samt mindre grupper af kommunister, men man måtte frygte, sagde den, at det var kommunisterne, der manipulerede alle disse bevægelser, således at resultatet blev, at de støttede den sovjetiske udenrigspolitik. Deres atomkrigsfrygt var udtryk for ren uvidenhed¹¹⁰.

I november måned kom der endelig en konkret sag at hænge alle disse rygter op på. Det var her i Danmark. Forfatteren Arne Herløv Petersen blev arresteret, anklaget for at have modtaget penge fra Sovjetunionen til en annonce for en nordisk atomvåbenfri zone. Sagen vakte stor opsigt. Den blev omtalt langt uden for Danmarks grænser. Det endte dog med, at sigtelsen mod Herløv Petersen blev frafaldet (ifølge dansk lov er der i øvrigt intet ulovligt i at modtage penge til et sådant formål), men sagen blev aldrig klart ophævet. Derimod gav den de forfattere, der havde støttet annoncen med deres underskrift, lejlighed til at bekræfte, at de ville have skrevet under i alle tilfælde. Hvem, der eventuelt betalte annoncen, kunne ikke influere deres holdninger, sagde de. Og episoden fik både justitsministeren og udenrigsministeren fra den socialdemokratiske regering til at understrege, at der var forskel på de enkelte fredsbevægelser, og til at advare mod lignende kampagner imod fredsbevægelsen¹¹¹.

Men beskyldningerne fortsatte. I Norge blev medlemmer af det norske Nei til Atomvåben anklaget for at være blevet betalt af KGB for at skrive læserbreve mod atomoprustningen. NTA bad om navnene på de personer, det skulle dreje sig om, men fik aldrig noget svar. Efter nogen tid afslørede det, at historien var plantet¹¹². I Holland påstod chefen for udenrigsministeriets rådgivende komité, at han havde "klare tegn, men ikke beviser" på, at Sovjetunionen stod bag IKVs kampagner, og NATOs generalsekretær, Joseph Luns, oplyste, at han havde beviser for økonomisk støtte fra Sovjetunionen til IKV. Ingen af dem fremlagde dog nogen beviser, og IKV mente, at deres åbne regnskaber talte for sig selv. I Vesttyskland hævdede CDU/CSU, at demonstrationen den 10. oktober var arrangeret af den kommunistisk orienterede Komité für Frieden, Abrüstung und Zusammenarbeit. De stærke kirkelige bevægelser svarede, at fredsbevægelserne i Tyskland talte med mange stemmer på baggrund af forskellige holdninger og traditioner, og at selve deres dynamiske karakter betød, at kommunisterne ikke var i stand til at dominere dem¹¹³.

110 Esko Antola, op. cit., s. 35.

111 Politiken, 6. og 7. nov. 1981, Information, 5., 6. og 7. nov. 1981, samt Politiken, 18. april 1982. Disarmament Campaigns, marts 1982, s. 9.

112 Information, 16. december 1981.

113 Disarmament Campaigns, marts 1982, s. 8.

Der dannedes også modgrupper. I England oprettedes f.eks. "Peace through NATO" af British Atlantic Council og "Coalition for Peace through Security" af det konservative parti¹¹⁴. Og i Danmark oprettede nogle erhvervsfolk og reserveofficerer "Værn om Danmark" eller Pindsvinebevægelsen. Den præsenteredes som en græsrodsbevægelse, der støttedes af frivillige bidrag fra befolkningen, altså med samme status som fredsbevægelserne. I 1988 kunne Information dog oplyse, at Værn om Danmark fik betydelige støttebeløb fra den logeagtige organisation Mars og Merkur¹¹⁵. Lignende Pindsvinebevægelser oprettedes i flere andre NATO-lande.

Det paradoksale ved disse sladderkampagner var, at de midt i den kolde krigs gensidige trusler og beskyldninger viste en bemærkelsesværdig enighed mellem øst og vest. Begge sider, Sovjetunionen og NATO, gjorde deres bedste for at fremstille fredsbevægelserne som kommunistisk inspirerede, den ene part for at tage dem til indtægt, den anden part for at bevise deres upålidelighed. Ingen af dem troede eller ville tro på muligheden af en autonom, folkelig bevægelse¹¹⁶.

114 Esko Antola, op. cit., s. 39.

115 Information, 5. maj 1988. Desuden Berlingske Tidende januar 1981, aftrykt i Nej til Atomvåbens blad, marts 1981.

116 Således blev f.eks. den sovjetiske ambassadør i Holland, A. Romanov, belønnet med en orden "for sine bidrag til den store succes med kampagnen mod neutronbomben i Holland", fortæller Kirsten Mikkelsen i artiklen Hollandsk fredsråd udfordrer kirken, regeringen og NATO i Weekendavisen, 26. febr. 1982. Faktum er, at arbejdet mod neutronbomben blev delt så godt som fifty-fifty mellem det politisk uafhængige IKV og den kommunistisk orienterede Stop de Neutronenbomb.

NYE UDFORDRINGER

Ved indgangen til 1982 stod fredsbevægelserne over for en betydeligt mere kompliceret situation end den, der eksisterede, da protesterne imod missiludstationeringen begyndte. Det skyldtes dels de påbegyndte forhandlinger. Enkelt formulerede krav og protester var ikke længere nok. Der var skabt muligheder for en ny politisk bevægelighed, som fredsbevægelserne var nødt til at tage stilling til. Og det skyldtes dels indførelsen af krigsretstilstanden i Polen i december 1981. Begivenhederne i Polen betød, at den åbning mellem de to militærblokke, som måske kunne opnås gennem forhandlingerne, nu var alvorligt truet. Øst-vestspændingen øgedes, men de påbegyndte forhandlinger fortsatte trods alt.

Medierne berettede omstændeligt om "slagets gang" ved Genèveforhandlingerne, som om ethvert stort eller lille frem- og tilbageskridt var afgørende for verdens videre skæbne. Forslag fra den ene og den anden side blev vurderet og kommenteret. Også fredsbevægelserne følte sig forpligtet til at udtale sig for og imod så det ene så det andet udspil, og politikerne henviste til forhandlingerne som vejen til at få løst hele missilspørgsmålet. I virkeligheden var de to parter mål med forhandlingerne uforenelige. NATO brugte dem som et middel til at begrunde og sikre en udstationering, Sovjetunionen som et middel til at hindre udstationeringen. Derfor skete der ingen virkelige fremskridt.

Det eneste forhandlingerne i virkeligheden drejede sig om ifølge END-bevægelsernes vurdering var antallet af udstationerede missiler på begge sider.

Det er vanskeligt at forstå, "at der indtil nu fortsat ikke er nogen af de ledende politikere, inklusive de politikere der forholder sig sympatisk til fredsbevægelsernes holdninger, der forstår, hvad Genèveforhandlingerne drejer sig om. De fortsætter med at se Genève som det mulige alternativ til en udstationering af de amerikanske strategiske missiler i Europa. De ser ikke (eller de ser det, men vil af politiske grunde ikke sige det), at NATOs forhandlingsoplæg aldrig har været et tilbud om et alternativ til udstationering. Det er kun antallet af nye missiler, der kan forhandles, ikke selve udstationeringen", skrev Laurens Hogebrink fra IKV i Disarmament Campaigns på grundlag af bevægelsernes fælles analyser¹¹⁷.

På deres møder opstillede de en række kriterier for en vurdering af forhandlingerne:

1. Tjener de til at stabilisere det internationale system?
2. Sigter de efter reelle nedrustningsskridt og efter virkelig at bruge forhandlingerne til at stoppe våbenkapløbet med?
3. Standser de udviklingen henimod en atomkrig, og vil de hjælpe til at befri Europa for atomvåben?
4. Er de et bidrag til at skabe afspænding mellem øst og vest?

Ingen af spørgsmålene kunne for øjeblikket besvares positivt. Forhandlingerne sigtede nok efter stabilisering, men det var en stabilisering af det nuværende "status quo" i Europa, en tilstand der var latent ustabil. Der taltes nok om fjernelse af våben, men som altid var det de forældede våben, der handledes med. Og endelig blev forhandlingerne brugt direkte som disciplinerende kraft. Fredsbevægelser og de politikere, der

117 Disarmament Campaigns, febr. 1982, s. 5 f.

stillede oppositionelle forslag, blev bedt om "ikke at forstyrre forhandlingerne" men afvente resultaterne. Foreløbig tjente forhandlingerne således først og fremmest til at legitimere bloksystemet. I stedet for passivt at afvente forhandlingsresultater opfordrede bevægelserne befolkningerne til selv at søge at skabe de rigtige betingelser for en anderledes udvikling og presse deres egne regeringer derfor.

"Vi må fortsætte med at fokusere på og udvikle vore egne mål. Det betyder i Europa at slippe af med atomvåben igennem uafhængige initiativer uden at vente på supermagterne -og bestemt afvise nye atomvåben. Programmet for fredsbevægelserne i Europa må være ensidige, første skridt som atomvåbenfrie zoner, nej til "modernise ring", samt brobygning til bevægelser og grupper i Østeuropa"¹¹⁸.

Ensidige skridt

Kravet om énsidige/unilaterale nedrustningsskridt er nok det af fredsbevægelsernes krav, der har været vanskeligst fordøjeligt for politikere. Men fredsbevægelsernes krav om ensidige skridt var logisk nok. Det tog udgangspunkt i, at det endnu ikke var lykkedes nogen nedrustningsforhandlinger at nå frem til resultater, der betød reel nedrustning eller afspænding. Forhandlingerne er baseret på meget strenge krav om gensidighed, sagde fredsbevægelserne, og på krav om en balance, som det er fuldstændig urealistisk at tro på, det er muligt at opnå, så længe der er geografiske, politiske, våbentekniske og befolkningsmæssige forskelle mellem de to parter. Kravene stiller sig i sig selv hindrende i vejen for at nå en løsning. I oprustning derimod er ethvert initiativ ensidigt. Den eneste måde at få brudt det nuværende dødvande er derfor, at de enkelte stater tager ensidige skridt og derved får sat en proces i gang. Med omfanget af den nuværende oprustning vil ethvert land kunne gøre det uden at udsætte sig for nogen fare for angreb. Ensidige nedrustningsinitiativer lå derfor inden for ethvert lands politiske muligheder, hvis det ellers overhovedet ønskede nedrustning.

"Hvis den traditionelle måde at arbejde på for nedrustning og våbenkontrol har vist sin ubrugelighed, og hvis ensidig, fuldstændig nedrustning hverken er gennemførlig eller tilrådelig - på grund af manglende støtte i befolkningerne, der ikke føler, at deres sikkerhedsbehov bliver tilgodeset på den måde - så må det være muligt at finde en tredje vej, der omfatter de vigtigste dele af begge fremgangsmåder"¹¹⁹. Ud fra sådanne overvejelser udvikledes forslag om at forsøge at skabe en proces af gensidig nedrustning gennem unilaterale initiativer". "De initiativer, der skal tages, må være små nok til, at de kan få støtte i befolkningen og ikke forstyrre den militære magtbalance. Men de må være store nok til, at de kan få indflydelse på den internationale politik".

Forhandling gennem handling, kaldte NTA det:

"Supermagternes forhandlere taler hen over hovedet på befolkningerne og bruger forhandlingerne som dække for en fortsat oprustning på begge sider. Derfor er en acceptabel løsning næppe mulig.

Vi opfordrer i stedet supermagterne til at forhandle gennem handling. Det betyder, at de må skabe en gensidig nedrustningsproces, der består af uafhængige, ensidige skridt"

¹²⁰

118 Laurens Hogebrink, *Vent ikke på Genève*, Forsvar nr. 8-9, s. 3.

119 Philip P. Everts, *Information on the Dutch Interchurch Peace Council (IKV)*, Haag, (1981?), s. 4 f.

120 NTA-folder "*Forhandling gennem Handling*", 1983.

Begrebet "ensidige skridt" er blevet grundig misforstået. Til dels med vilje, som når regeringer afviste det, som om der var tale om en total nedrustning. Til dels ufrivilligt, som det engelske Labour, der i 1982 gjorde unilateral og fuldstændig engelsk atomnedrustning til sin officielle politik, uden at partiet forstod at føre en konsekvent og klar kampagne, at forklare tanken bag unilaterialisme eller at påvise udviklingsmuligheder¹²¹.

Men begge supermagter/militæralliancer lærte begrebets propagandamæssige værdi. I forbindelse med dobbeltbeslutningen fremhæver NATO, at de unilateral trækker 1.000 atomsprænghoveder tilbage. I forbindelse med Montebelloaftalen, 1983, hårde yderligere vedtaget unilateralt at fjerne 1.400. I alle tilfælde var der dog tale om forældede våben, der rigeligt opvejedes af nyudstationeringernes færre men mere effektive våben. Sovjetunionen taler om unilaterale flådenedrustninger, men glemmer at oplyse at omkring 200 af deres atomubåde er så gamle, at de ikke holder meget længere.

Små landes muligheder

I logisk forlængelse af kravet om ensidige skridt stillede fredsbevægelserne kravet om selvstændig handlen fra de enkelte landes side. En væsentlige del af fredsarbejdet i alle lande bestod i presset for at få egne regeringer til at handle selvstændigt. Modsatte sig oprustningsplaner, modsatte sig fremmede tropper og baser, skære sin våbenproduktion ned, ændre sit forsvar i defensiv retning, støtte FNs nedrustningsforslag og arbejde for atomvåbenfrie zoner.

Selvstændige skridt kunne lige så godt tages af små lande som af store. Ja, små lande havde måske endda større manøvremligheder end stormagterne. Med arsenalernes faktiske over-kill var man nået til den paradoksale situation, at skellet mellem store og små magters styrke i realiteten var ophævet.

"Vi behøver ikke overlade nedrustningen til supermagterne. Nej til Atomvåben kræver, at den danske regering fører en aktiv nedrustningspolitik og herunder tager skridt til ensidig nedrustning. - Vi tror, at ensidig nedrustning i et land vil styrke kravet om tilsvarende skridt i andre lande, således at en ægte nedrustningsproces sættes i gang", skrev NTA i sin introduktionsfolder.

Det var den samme tanke, der lå bag den parole, det hollandske IKV lagde til grund for sit fredsarbejde. "Hjælp med at skaffe atomvåbnene ud af verden - begynd i Holland".

Og små lande kunne slutte sig sammen, eventuelt regionalt, for at styrke deres initiativ og danne modvægt mod de store magters pres.

"De små lande kan løsrive sig fra trykket fra supermagterne på forskellig måde. De kan sammen skabe en politik med det formål at neutralisere magtophobiaen så meget som muligt. Det kan de gøre ved at finde samarbejdsmetoder, der giver et vist spillerum og så megen modvægt mod supermagterne, der kan opnås. Uretfærdig pression mod et (lille) land må besvares med initiativer fra andre (små) lande"¹²².

Formålet var ikke tidligere tiders letkøbte krav om, at de enkelte lande skulle forlade NATO. Formålet var, at de små lande, der måske var de mest udsatte ved en eventuel

121 Julian Harber, *Tory fudge sweetens Bomb*, END journal, aug.-sept. 1983, s. 16.

122 *Small-Nations-Policy*, IKV, juni 1981.

konfrontation, krævede en ændret strategi og afskaffelse af atomvåben.

Om at hæve atomtærsklen

Mens forhandlingerne gik deres træge gang, og fredsbevægelserne stillede forslag, der ikke var urealistiske men blot ikke stemte overens med den officielle verdens politiske ambitioner, fik bevægelserne pludselig støtte fra en uventet side.

Foråret 1982 udtalte så politiske indflydelsesrige personer i USA som George Kennan, Robert McNamara, Gerard Smith og George McBundy i en artikel i det amerikanske tidsskrift *Foreign Affairs* dyb mistillid til atomvåbenets nyttevirkning. De opfordrede NATO til at give afkald på første-brug af atomvåben, og de fik støtte fra adskillige videnskabsmænd og politikere.

De nye signaler blev modtaget med tilfredshed af fredsbevægelserne. De så det som et første lille tegn på opbrud i troen på atomvåben. Men begejstringen dæmpedes hurtigt, da det viste sig, at motivationen for disse holdninger ikke så meget var bekymring over atomoprustningen som over den uenighed, de fortsatte protester kunne skabe. I en artikel forklarede George McBundy, at han i de senere måneder var nået til den konklusion, at en fastholden ved første-brugsdoktrinen ville have en "nedbrydende virkning på enigheden i NATO". Prisen for at opgive første-brugsdoktrinen måtte så være, mente han, at der blev opbygget "et betydeligt og troværdigt konventionelt forsvar"¹²³.

Også i NATO-kredse herskede der bekymring over atomprotesternes eventuelle skadelige virkning på sammenholdet i Alliancen, og man overvejede, hvad der kunne gøres. Lige frem at give afkald på første-brug var nok at gå for vidt, men man kunne måske tale om at "hæve atomtærsklen". Det vil sige, at der i højere grad skulle sættes på konventionelle våben, så det blev muligt at føre konventionel krig i længere tid, før det blev nødvendigt at indsætte atomvåben.

Set i den sammenhæng kunne de ubelejlige befolkningsprotester måske ligefrem bruges til noget nyttigt. Som den amerikanske militærekspert Lynn Davies sagde ved en høring i senatet marts 1982, "De europæiske regeringer må ikke lade den chance gå fra sig, som den folkelige modstand giver for at søge støtte til en forbedring af de konventionelle styrker"¹²⁴.

I den følgende tid blev offentligheden præsenteret for en række nye begreber. Der blev talt om "Rogers-planen", om "Field Manuel 100-5" og om "Air Land Battle 2000". Men hvad disse nye doktriner egentlig gik ud på, var det svært at få klar besked om, ud over at de, som det hele tiden blev fremhævet, skulle mindske afhængigheden af atomvåbnene.

Det pludselige skift i fokusering tog fredsbevægelserne på sengen. I deres snævre antiatomvåbenkampagne havde de ikke beskæftiget sig med den kobling, der i al planlægning eksisterer mellem atomare og konventionelle våben, og mange aktivister var derfor lette ofre for den opståede begrebsforvirring. "Vil bevægelserne imod atomvåben betale mere til et konventionelt forsvar?" blev der spurgt på en høring, som Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg (SNU) arrangerede i 1982 om "Sikkerhedspolitikken i 80'erne og opinionens rolle". En repræsentant for NTA svarede, at

123 Bulletin of the Atomic Scientists, vol. 38, nr. 6, juni 1982, s. 5 ff.

124 Ikke-Vold, Oslo, nr. 7, sept. 1982, s. 3.

hun personligt i alt fald gerne ville betale sig fra atomvåben¹²⁵.

I maj 1984 inviterede Det krigsvidenskabelige Selskab fredsaktivister, politikere og folk fra forsvaret til et seminar om NATOs strategi. Igen viste det sig, at hovedtemaet var bekymring over atomvåbnene. Nok virkede atomvåben afskrækkende og dermed krigsforebyggende, men flere atomvåben øgede også risikoen for en altødelæggende katastrofe, hed det. Og igen viste det sig, at en løsning kunne være at udbygge den konventionelle forsvarsstyrke på det taktisk/operative niveau, "så den perciperede, destabiliserende effekt af de langtrækkende atomsystemer minimeres"¹²⁶.

De nye doktriner

Efterhånden som flere informationer kom frem, eller blev gravet frem¹²⁷, viste det sig dog, at de nye doktriner så langt fra at mindske brugen af atomvåben snarere integrerede dem yderligere i krigsplanlægningen.

Der var næppe tvivl om, at de amerikanske militærplanlæggere mente, at de med det nye feltreglement, Field Manuel 100-5 fra august 1981, også kaldet "Air Land Battle", kunne effektivisere en eventuel krig i "det europæiske teater". Mange af de amerikanske politikere så derimod planen som en måde at dæmpe uroen omkring atomvåben på. "Den nye konsensus, der langsomt er ved at blive til, går på tværs af det politiske spektrum - fra forsvarsorienterede konservative til de mere ansvarlige dele af antiatombombebevægelsen", forklarede den amerikanske senator Sam Nunn¹²⁸.

I Europa blev planen modtaget med blandede følelser. Det gjaldt ikke mindst Vesttyskland, der endnu engang så sig selv udpeget som krigsskueplads. Derfor udarbejdedes andre planer, men i grundtrækkene adskilte hverken Rogers-planen eller Air Land Battle 2000 sig fra tankerne med den oprindelige Air Land Battle¹²⁹. Endelig var der politiske oppositionskredse, der pegede på, at de nye "smarte" våben, der var nødvendige til de nye doktriner, betød, at europæerne måtte købe nyt elektronisk våbenudstyr fra USA¹³⁰.

Efter den første forvirring nåede fredsbevægelserne frem til en klar afvisning af de mange nye planer. "Modsat af hvad general Rogers gentagne gange har hævdet, er Air Land Battle ikke en "konventionel" doktrin, men drejebogen for en begrænset atomkrig. For øvrigt modsiges Rogers' udtalelser af, at USA planlægger at øge sine atomarsenaler fra de nuværende 26.000 til op imod 32.000 omkring 1990", skrev den flamske Rik Coolsaet i END-journal¹³¹.

Endnu engang oplevede fredsbevægelserne og de store befolkningsgrupper, der vendte sig imod oprustningen, at deres protester blev taget alvorligt - men kun som en

125 Information, 13. sept. 1982.

126 Oberstløjtnant K. V.Nielsen og major S. Bergstein, *En ny NATO-strategi*. Det krigsvidenskabelige Selskab, Seminar om NATOs Strategi, 26.-27. maj 1984.

127 De Grønne i Vesttyskland udgav planerne med analyser og baggrundsdokumenter. Die Grünen im Bundestag, *Angriff als Verteidigung, Air Land Battle, Air Land Battle 2000, Rogers-Plan*, Bonn/Hamburg, 1984.

128 Mary Kaldor, *Beyond the Blocks: Defending Europe the Political Way*, World Policy, vol. 1, nr. 1, efteråret 1983, s. 8.

129 Diana Johnstone, *The Politics of Euromissiles*, London, 1984, s. 161 f.

130 samme sted, s. 70 f.

131 END journal, juni-juli 1983, s. 22 f.

trussel, der måtte neutraliseres eller som her direkte udnyttedes som støtte for nye planer, der allerede længe havde været under forberedelse.

Udstationeringsbeslutningen

Den pessimistiske vurdering af forhandlingerne, som især END-bevægelserne havde givet udtryk for, fik sin endelige bekræftelse, da de to chefforhandlere Nitze fra USA og Kvinsinski fra Sovjetunionen i sommeren 1983 forelagde deres "skovtursforslag", som det kaldtes. Kompromiset gik ud på helt at undlade en udstationering af Pershing II-missilerne og at skabe ligevægt mellem krydsermissiler og SS 20 missiler. Det mest positive ved dette forslag var, mente bevægelserne, at det ville sikre et grundlag for fortsatte forhandlinger. Men selv dette forsigtige forslag var øjensynligt for vidtgående, og USA afviste det uden overhovedet at rådføre sig med sine allierede derom.

Afvisningen skabte vrede langt uden for fredsbevægelses kredse. Helmut Schmidt kaldte den et brud på dobbeltbeslutningen, og ved en demonstration den 22. oktober 1983 var Willy Brandts kommentar, at "der er nogle mennesker, der er overbevist om, at det er vigtigere at få udstationeret Pershing II end at slippe af med SS 20". De sovjetiske missiler var tredoblet fra 81 til 243, siden Sovjetunionens tilbud om forhandlinger om reduktioner umiddelbart før NATO topmødet december 1979, men dengang foretrak NATO at sikre sig sin dobbeltbeslutning.

Til trods for den udbredte vrede over, at man ikke ville give forhandlingsforslaget en chance, lykkedes det de vesteuropæiske regeringer at få den endelige accept af selve udstationeringen vedtaget, umiddelbart før den ifølge planerne skulle begynde. Men det holdt hårdt, og der var store befolkningsprotester. I løbet af efteråret 1983 (det "varme" efterår) samlede demonstrationerne endnu flere mennesker end i 1981, befolkningsrepræsentationen var bredere end nogensinde før, flere lande deltog og ud over de større byer var der især i udstationeringslandene demonstrationer og aktiviteter ud over hele landet. I Vesttyskland anslog man således, at ca. 1,2 millioner mennesker havde deltaget i demonstrationer den 22. oktober et eller andet sted i landet¹³².

Det politiske spil bag beslutningen i Europa

Regeringerne i Holland og Belgien havde stadig svært ved at træffe en afgørelse om udstationering i egne lande. I Holland, hvor beslutningsfristen var udsat fra 1981 til

¹³² Disarmament Campaigns, dec. 1983, s. 7.

1983, nåede man i 1983 langt om at længe til at udpege den lille by Woensdrecht som udstationeringssted. Det skete efter at flere andre steder var blevet opgivet på grund af befolkningsprotester. Men også i Woensdrecht kom reaktionen omgående. En hastigt indkaldt demonstration samlede omkring 10.000 deltagere, og de socialdemokratiske byrådsmedlemmer foreslog en anti-udstationeringsbeslutning. Den blev vedtaget af et byråd, der overvejende bestod af højrepartier¹³³. Det lykkedes regeringen fortsat at skelne mellem udstationering i almindelighed og i Holland specielt, og ved den endelige afgørelse kunne Holland godkende en udstationering - i andre lande.

Belgien befandt sig i samme vanskeligheder med store demonstrationer ved det udpegede udstationeringssted, den lille wallonske by Florennes, og en 300.000 mennesker stor demonstration i Bruxelles den 23. oktober 1983, der omfattede 40 af parlamentsmedlemmerne, deriblandt flere fra Kristeligt Folkeparti (CVP), der som parti gik ind for udstationeringen. Da den endelige beslutning skulle træffes, klarede regeringen det ved en taktisk manøvre. I stedet for at lade parlamentet stemme for eller imod udstationering, foretoges en afstemning om, hvorvidt regeringen eller parlamentet skulle træffe afgørelsen. Det blev regeringen, og parlamentsmedlemmerne undgik en direkte stillingtagen¹³⁴.

Ved den endelige afstemning, den 15. november 1983 i Italien gav det italienske parlament sin tilslutning til en udstationering ved Comiso med 351 mod 219 stemmer. Det skete efter en to dage lang debat. Allerede nogle dage forinden havde USA dog offentligt meddelt, at hvis Comisobasen ikke blev færdig til tiden, ville man midlertidigt benytte NATOs Signorellabase, som om der ikke var tvivl om afstemningens udfald¹³⁵.

Både i England og Vesttyskland betød de store oppositionspartier, Labours og SPDs, nederlag ved valgene i 1983, at henholdsvis de engelske konservative og det vesttyske CDU brugte valgene som bevis for befolkningens tilslutning til dobbeltbeslutningen. Så enkelt var det dog ikke. I England kørte de konservative en valgkamp, der gjorde valget til et valg mellem et forsvar overhovedet eller en unilateral atomnedrustning, og i Vesttyskland, hvor opinionsundersøgelser viste, at 61 % af befolkningen mente, at valget drejede sig om økonomi, lagde CDU hele sin valgtaktik an på de økonomiske spørgsmål og vandt. I virkeligheden betød valget ikke, at antallet af missilmodstandere reduceredes, og et markant fredsparti som De Grønne blev for første gang repræsenteret i Bundestag¹³⁶.

SPD selv havde støt bevæget sig i retning af et nej til en udstationering, og i en rapport, som partiet fremlagde i juni 1983 introduceredes begrebet "sikkerhedspartnerskab". I atomalderen kan sikkerhed kun opnås sammen med modparten, ikke imod ham. Rapporten opfordrede til en "klart defensiv" strategi i NATO¹³⁷. Hvis ikke FDP i oktober 1982 var trådt ud af regeringssamarbejdet med SPD og dermed væltede SPD som regeringsparti, var det muligt, at missiludstationeringen var blevet forkastet. Nu stemte den vesttyske Bundestag med 286 imod 236 stemmer for en udstationering af Pershing II og krydsermissiler efter en ophedet debat, hvor SPD hævdede, at supermagterne ikke havde forhandlet i god tro i Genève, og at en udstationering ville mindske chancerne for senere at kunne nå frem til en aftale.

133 END journal, aug.-sept. 1983, s. 3, og dec. 1983, s. 16 f.

134 Disarmament Campaigns, dec. 1983, s. 10.

135 Disarmament Campaigns, 1983, s. 9. - Diana Johnstone, op.cit., s. 141.

136 END journal, april-maj 1983, s. 13 f.

137 Diana Johnstone, op. cit., s. 69 f.

- og i Danmark

I Danmark blev konsekvensen af, at Socialdemokratiet efter økonomisk pres gik i opposition eftersommeren 1982, at det alternative sikkerhedspolitiske flertal dannedes. Det bestod af Socialdemokratiet sammen med det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne, og det fortsatte indtil foråret 1988, da de radikale gik i regering med konservative og venstre. "Det alternative flertal" i det danske folketing blev den direkte årsag til de danske "fodnoter" i NATO kommunikéerne. Det alternative flertal bestemte den danske sikkerhedspolitik. Regeringen valgte at administrere den for NATO ubehagelige politik.

Første gang det "alternative flertal" markerede sig var, da det 7. december 1982 stemte imod støtte til NATOs infrastrukturprogram for Euromissilerne. "Det, der får os til det her, er, at modstanden i Holland og Belgien og måske også i Vesttyskland har fået større betydning, end man regnede med i 1979", forklarede den nu forhenværende statsminister, Anker Jørgensen¹³⁸. Den specielle politiske situation i Danmark tillod således den vesteuropæiske befolkningsmodstand imod atommissilerne at komme til orde.

For øvrigt viste det sig, at denne NATO-udgift, der var blevet endeligt vedtaget af samtlige forsvarsministre ved et NATO-møde i 1981, var blevet hemmeligholdt på anmodning af den danske socialdemokratiske forsvarsminister, Poul Søgaard, og hans hollandske kollega. Danmark og Holland var på det tidspunkt de lande, hvor modstanden mod dobbeltbeslutningen var stærkest i befolkningerne, og med en hemmeligholdelse undgik man for megen diskussion¹³⁹ (23). Ved en lignende afstemning om støtten til infrastrukturprogrammet i det norske storting gik støtten igennem med et flertal på kun en stemme, 77 imod 76.

26. maj 1983 stillede Socialdemokratiet et dagsordenforslag, deropfordrede regeringen til at arbejde for en forlænget forhandlingsperiode, et moratorium for udstationering, mens forhandlingerne var i gang, inddragelse af de engelske og de franske våben i forhandlingerne og en integration af INF- og START-forhandlingerne, således at udstationeringsmoratoriet også kom til at omfatte de strategiske våben. Målet med forhandlingerne skulle være en reduktion af SS 20, så den vestlige udstationering kunne undgås. Forslaget blev vedtaget med 83 stemmer mod 70. Majdagsordenen blev fulgt op af en ny dagsorden i december, der klart sagde, at Danmark ikke var enig i missiludstationeringen og ikke mente, at forhandlingsmulighederne var udtømte. Begge dagsordenforslag kom med som en "fodnote" i kommunikéerne fra NATOs møder. For øvrigt var der en afstemning om et lignende forslag i Norge, og også denne gang var stortinget kun én stemme fra at nå det samme resultat som i Danmark.

Udstationeringen påbegyndes

Bag NATO-enigheden om at påbegynde en missiludstationering stod altså nogle politisk dybt splittede vesteuropæiske lande og en modvillig vesteuropæisk befolkning. Der kunne ellers være grunde nok til at udsætte en beslutning. Missilprogrammerne var ifølge flere kilder op til to år bagud for planerne, og hidtil havde ingen af systemerne klaret prøveaffyringerne tilfredsstillende. Der var især problemer med Pershing II-

138 Information, 15. okt. 1982.

139 Nuclear Disarmament News, Nei til Atomvåpen, Norge, nr. 5, okt. 1982, s.2.

missilets styringsmekanisme, og det ville "betyde en alvorlig begrænsning af Pershing IIs operationelle brug". Oversat til almindeligt sprogbrug betød det, at missilernes præcision ville blive mindsket. For at klare dette problem oplyste Pentagon, at man til gengæld ville sørge for, at "sprængladningernes styrke reguleres, så de sikrer den størst mulige effekt", hvilket - igen oversat til almindeligt sprogbrug - betød større sprængladninger. Skete det, forsvandt et af de væsentligste argumenter for de nye våben, at de med deres præcision ville kunne begrænses til militære mål og dermed forårsage mindre civile ødelæggelser¹⁴⁰. Det var man nu villig til at se stort på for at kunne sikre overholdelsen af en helt teoretisk fastsat udstationeringsdato.

Hastværket skyldtes ikke nogen overhængende trussel fra en fjende men derimod truslen om et oprud i den politiske opbakning bag den oprindelige dobbeltbeslutning og om fortsatte protester i den vesteuropæiske befolkning, hvis man ikke kom til en afgørelse nu. En overholdelse af igangsættelsen af programmet "er afgørende for sammenholdet i Alliancen", sagde forsvarsminister Weinbergers afdelingschef, Richard Wagner. "NATOs embedsmænd frygter, at det meget skrøbelige NATO-kompromis om udstationering og forhandlinger skal falde fra hinanden, hvis Pershing II ikke er udstationeret til tiden", lød fredsbevægelsernes udlægning¹⁴¹. Ironisk nok kan protesterne således selv have været med til at fremme en hurtig udstationering.

Den 23. november, mindre end 24 timer efter, at den vesttyske Bundestag havde givet den endelige accept af missiludstationeringen, blev de første Pershing II fløjet til det amerikanske luftvåbens base i Ramstein.

140 House Appropriation Committee, Department of Defense Appropriation for Fiscal Year 1983, Part 4, s. 444, cit. i William M. Arkin og Richard Fieldhouse, Pershing and Cruise - no room for compromise, ADIU Report, vol. 5, nr. 2, marts-april 1983, s. 4 ff.

141 END journal, februar-marts 1983, s. 21.

ØST-VEST FORHOLDET - SET I FREDSBEVÆGELSESPERSPEKTIV

Igennem den kolde krigs år var Østeuropa blevet til en hvid plet på landkortet for den almindelige vesteuropæer, så effektivt var grænsen gennem Europa blevet trukket. Geografisk, politisk og mentalt kunne Østeuropa have ligget på den anden side af jordkloden i forhold til Vesteuropa. Og grænsen opretholdtes ikke blot af de kommunistiske regimer. Også i vest udgjorde den et sikkert element i det politiske verdensbillede, som man ikke umiddelbart ønskede, at der blev rørt ved.

Taberne i det spil var de østeuropæiske befolkninger. Der var kontakter på det politiske og diplomatiske plan. De var ganske vist hovedsageligt baseret på fjendtlighed og mistro, men de var der¹⁴². Og der var kontakter på det partipolitiske plan mellem overordnede medlemmer af kommunistpartier i øst og vest. Men hvad der foregik i de østeuropæiske befolkninger, var der ingen, der interesserede sig for. Undertrykkelsen af et oprør i Østberlin, Polen eller Ungarn eller af et forsøg på at skabe socialisme "med et menneskeligt ansigt" i Tjekkoslovakiet kunne samle opmærksomhed for en tid; de var jo beviser på den kommunistiske undertrykkelse - så glemte man Østeuropa igen. Det var derfor terra incognita, de vestlige uafhængige fredsbevægelser begav sig ud i, da de sagde, at de ville opbygge kontakter i østlandene.

For en fredsbevægelse er det naturligt at advare mod afbrydelse af kontakter over landegrænserne. Det vil hindre anstrengelser for fredelige løsninger, og det er først og fremmest befolkningerne, det vil ramme.

END-appellen formulerede det tydeligt. Det er befolkningerne, der må handle, - sammen over grænserne må de arbejde for at skabe afspænding og kontakt, sag de den. Under hele den kolde krig havde regeringer og partier vist større interesse i at udtrykke deres fjendtlige og ubøjelige holdning over for modparten end at søge at nå til ændringer, og stormagtsforhandlingerne handlede mere om magtbalance og dermed en sikring af de to magtsystemer, end de drejede sig om at bryde nye veje. Lige så meget blokkene var blevet til som svar på det, man opfattede som en ydre trussel, lige så meget var blokkene nu blevet afhængige af den ydre trussel for at sikre deres eget indre sammenhold. Det var derfor den kolde krig, der måtte ophæves, mente END.

"Den traditionelle opfattelse af den kolde krig er, at den er et sammenstød mellem to sociale systemer. Den opfattelse er den almindeligt accepterede i både øst og vest. For vest er den kolde krig frihed mod totalitarisme, for øst er den socialisme mod kapitalisme. Og mange venstreorienterede i vest tilslutter sig en eller anden form af den østlige opfattelse, mens mange oppositionelle grupper i øst deler det vestlige synspunkt. -I den vestlige fredsbevægelse er der ved at udvikle sig en alternativ analyse, der betragter den kolde krig som en krig, der bliver ført mellem to indflydelsessfærer, hvor begge parter har brug for truslen for at bevare deres indre sammenhæng"¹⁴³.

142 En bemærkelsesværdig undtagelse var den forhenværende tyske kansler Willy Brandt. Med sin øst-politik gennemførte han, at der for første gang blev ført en politik, der tog hensyn til befolkningen og de konsekvenser, som delingen af Tyskland havde for den.

143 END journal, juni-juli 1984, lederen.

Krigsretstilstanden i Polen

Men gennem 1980 og 1981 forblev disse tanker mere eller mindre teoretiske hensigts-erklæringer, mens fredsbevægelserne koncentrerede sig om atomoprustningen. Indførelse af krigsretstilstand i Polen 13. december 1981 ændrede dette radikalt. END-bevægelserne blev klar over, at der måtte gøres en aktiv og vidtspændende indsats.

"Vi skammer os, fordi vi kun var tilskuere, og fordi vi (endnu) ikke havde direkte kontakt med Solidaritet", skrev IKV fra Holland i en vurdering af situationen¹⁴⁴. Og flere vesteuropæiske uafhængige fredsgrupper udsendte spontant støtteerklæringer til Solidaritet og fremhævede sammenhængen mellem fred og demokrati.

"Fred og demokrati er udelelige", skrev den engelske END-gruppe i en solidaritets-erklæring, de udsendte allerede dagen efter krigsretstilstandens indførelse. "Vi må arbejde for demokrati i ethvert lands politiske og økonomiske liv, så de grundlæggende menneskerettigheder - ikke mindst freden - sikres alle mennesker". Og den umbriske fredskomite fra Perugia i Italien, der også var mellem de første, der reagerede, understregede sammenhængen mellem fred, udvikling og demokrati¹⁴⁵.

Men begivenhederne i Polen demonstrerede også de forskelle, der herskede mellem de enkelte bevægelser indbyrdes både i Danmark og de øvrige vesteuropæiske lande. Det gik fra bevægelser, der bevidst og direkte søgte at holde Polen uden for fredsdebatten, over bevægelser, der beklagede udviklingen i Polen, men frygtede, at de ved at inddrage andre emner i debatten risikerede at svække atomvåbenmodstanden, og til bevægelser, der som END-bevægelserne kaldte krigsretstilstanden i Polen for et slag mod fredsarbejdet.

I Danmark foretog Information et rundspørge hos forskellige fredsbevægelser om deres holdning. Samarbejdskomiteen svarede, at "Situationen omkring Polen ligger ikke inden for det område, som vi beskæftiger os med. - Det er ikke et spørgsmål om op- eller nedrustning". Aldrig Mere Krig udsendte en resolution, hvori de blandt andet udtalte, "AMK hverken kan eller vil anerkende nogen form for autoritær ledelse, idet denne ledelsesform er konfliktskabende. Vi må derfor på det kraftigste protestere mod militærkuppet i Polen". Fra NTA udtalte en aktivist, at "vi skal ikke blande tingene sammen. Selv hvis Sovjetunionen går ind i Polen, vil vi ikke have Pershing II raketter og krydsermissiler. - Hvis vi skal tage stilling til andet end atomvåben, så bliver vi et politisk parti"¹⁴⁶.

Udtalelsen vakte vrede i store dele af NTA, men den var også symptomatisk for bevægelsen, hvor man under våbendebatten havde ladet forskellige holdninger eksistere side om side uden at forsøge at nå frem til en klar stillingtagen gennem en dyberegående debat. Nu fulgte der en heftig intern diskussion, og resultatet blev, at nogle forlod NTA, mens bevægelsen fra sit ugentlige fællesmøde, noget forsinket udtalte:

"Krigsretstilstanden vækker frygt og vrede i Nej til Atomvåben, fordi den undergraver den tillid mellem nationerne, som er en forudsætning for ethvert skridt mod ægte nedrustning. Så længe de mest elementære frihedsrettigheder undertrykkes i Polen, er der i Danmark kun ringe tillid til, at det ønske om fred og nedrustning, som også udtrykkes af Polen og dets allierede, er alvorlig ment. Krigsretstilstanden i Polen er - i

144 Mient Jan Faber, *The IKV and the half-hearted reactions to Poland. An attempt to break through the walls between East and West*. IKV (NTAs landskontor).

145 Nej til Atomvåbens blad, februar 1982, s. 8.

146 Information 23.-24. december 1981.

lighed med ethvert militærdiktatur - en alvorlig hindring for det arbejde, vi gør for at stoppe atomoprustningen. Derfor appellerer vi til de polske myndigheder: Ophæv krigsretstilstanden. Frigiv de politiske fanger. Stop forfølgelsen af den frie fagbevægelse, Solidaritet"¹⁴⁷.

Udtalelsen udsendtes som reaktion på en bemærkning, som den polske Wieslaw Gornik kom med på et møde Verdensfredsrådet afholdt i København 6.-8. januar 1982. Han kaldte krigsretstilstanden i Polen for en direkte støtte til freden. Wieslaw Gornik var militærregimentets officielle talsmand ved mødet, der dårligt kunne være afholdt på et mere provokerende tidspunkt.

I den vurdering af situationen, som IKV udsendte umiddelbart efter krigsretstilstandens indførelse, understregede organisationen, at selv om der på den ene side var tale om en fredsbevægelse og på den anden side en fagbevægelse, så "må vi lære at forstå, at vi har brug for hinanden". Vi ønsker, ligesom I gør det, Jalta-aftalen, som bloksystemet hviler på, afskaffet, skrev IKV, men understregede, at for øjeblikket var det kun højrekræfterne i de vestlige samfund, der talte om at fjerne "Jalta", og de gjorde det kun ud fra et ønske om en videreførelse af John Foster Dulles tilbagerulningsteori. Venstrekræfter og socialdemokrater derimod advarede imod at røre ved "Jalta", fordi de betragtede status quo som en garanti for afspændingspolitikken. Kynisk sagt betød det, at de mente, at general Jaruzelski med sin krigsretstilstand havde "reddet" afspændingen. Fredsbevægelsens krav, skrev IKV videre, må derfor være, at "Jalta" skal overvindes både i øst og vest til fordel for større demokrati i alle lande. Vejen må være større kontakt på alle planer, også på det folkelige plan, og et fælles arbejde med grupper som Charter 77 i Tjekkoslaviet og Solidaritet i Polen. Og IKV sluttede sin analyse med spørgsmålet "Kan fredsbevægelsen blive forløberen for en ny kurs?"¹⁴⁸.

De politiske reaktioner på krigsretstilstanden var en foruroligende bekræftelse af IKVs analyse. Den politiske midte og venstrefløjen holdt en lav profil eller udtalte ligefrem en vis accept af begivenheden. Redaktøren af det vesttyske blad Die Zeit mente, at selv "om man ikke behøver at bifalde Jaruzelskis militære statskup, så må man ønske ham held og lykke". Herhjemme erklærede Gert Petersen, at en socialistisk udenrigspolitik må bygge på "en fortsat anerkendelse af Jalta", altså Polen som sovjetisk interessesfære. Og den socialdemokratiske udenrigsminister, Kjeld Olesen, der allerede om efteråret havde advaret Solidaritet imod at gå for langt, udtalte nu, at Solidaritet ikke skulle "overdrive situationen". Han håbede, at produktionen snart måtte komme i gang igen i Polen¹⁴⁹.

Fra USA og europæiske højrepartier øgedes kravet om yderligere oprustning.

De eneste, der så betydningen af at gå nye veje og bryde med de stivnede dogmer i både øst og vest, var fredsbevægelserne. "At forene kravet om fred og frihed kan vise sig at være den eneste vej til at tø den nuværende status quo i Europa op og hindre faren for en atomkrig" (se note 141).

147 Nej til Atomvåbens blad, februar 1982, s. 9. 7.

148 Se note 140.

149 Politisk Revy, marts 1982. Tema: Et sikkert Europa-Kort? Polen og Fredsbevægelserne - Warszawapagten og NATO.

Kontakter til øst

Der var to former for kontaktmuligheder for de vesteuropæiske fredsbevægelser i øst: de officielt nedsatte fredskomiteer, der fandtes i alle landene, og som via verdensfredsrådet samarbejdede med de vestlige fredskomiteer, og de oppositionelle, uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper, der fandtes i flere af østlandene.

Fredsbevægelserne valgte konsekvent at dyrke begge former for kontakter, men med en klar erkendelse af forskellen mellem dem. "Vi ønsker dialog med alle, så megen dialog som muligt, men vi ønsker samarbejde med de uofficielle freds- og menneskerettighedsgrupper", skrev NTA i sin formålsparagraf. For øvrigt opfordrede disse grupper selv de vestlige aktivister til at vedligeholde kontakten til fredskomiteerne for på den måde måske at få komiteerne til at høre på "dissidenterne" og at acceptere dem.

Ville man i kontakt med repræsentanter for systemet var komiteerne den letteste og måske eneste mulighed, og fredskomiteerne pressede selv på for at oprette forbindelser med de uafhængige fredsbevægelser i Vesteuropa. De så sig selv, eller de fremstillede sig selv som de vestlige fredsbevægelsers naturlige samarbejdspartnere og meningsfæller i deres egne lande. Fredsaktivisterne behøvede dog ikke at opholde sig ret længe i et østeuropæisk land for at se, at der var måde med, hvor repræsentative komiteerne var. "Folk her er så stopfodrede med fredspropaganda, at de næppe kan bære at høre ordet fred", fortalte Wolfgang Muller, der arbejdede med kontakter i Østtyskland for IKV, efter et af sine besøg i Østtyskland¹⁵⁰.

Og Troels Toftkær fra NTA skrev i en artikel i Information i 1981, "Hvis vi fortsat skal pleje omgang med de stats- og partiautoriserede fredsorganisationer i øst, må det ske i åben erkendelse af, at deres troværdighed er ringe, fordi de aldrig har protesteret mod oprustningen i deres egne lande"¹⁵¹, og han foreslog, at man skulle prøve sig for hos Solidaritet i Polen.

Artiklen fremkaldte en vred reaktion fra det danske kommunistparti. Finn Hermann fra DKPs freds- og solidaritetsudvalg frarådede indstændigt i en svarartikel, at nogen fra fredsbevægelsen skulle søge kontakt med Solidaritet. Det ville være indblanding i andre landes interne forhold.

For øvrigt beklagede han, at der øjensynligt var "folk, som er mere bange for kommunisterne end for den tiltagende krigsfare" og advarede imod den tendens "til splittelse i fredsbevægelsen", som artiklen var udtryk for¹⁵².

Kontakten til fredskomiteerne i øst som i vest krævede en bestandig årvågenhed og evne til at holde tungen lige i munden, hvis ikke man ville inddrages i en stor, fælles og yderst abstrakt fredsvilje og i fællesudtalelser, der i deres angreb på oprustningen og i deres krav om oprettelse af atomvåbenfrie zoner o.lign. umiddelbart lød velkendte nok, men som ved en lidt mere kritisk gennemgang viste sig udelukkende at være møntet på den vestlige oprustning.

Ensidigheden i holdning var gensidig i de to blokke, og det var fredsbevægelsernes opgave, om nogens, at gennemskue og påvise det.

150 END journal, december 1982 - januar 1983, s. 12.

151 Troels Toftkær, Fredsbevægelserne mellem øst og vest. Information 13. februar 1981.

152 Finn Hermann, Kold krig eller kold fred. Information 24. februar 1981.

"Det er værd at mærke sig, at "fred" og "nedrustning" er respektable ord i de socialistiske lande. De bliver tilsyneladende brugt som legitimation af de østeuropæiske ledere. "Frihed" og "demokrati" har omtrent samme funktion i vest. Tidligere blev menneskerettighedsforkæmpere i øst forført af de vestlige leders sprogbud, ligesom nedrustningstilhængere i Vesteuropa af og til er gået i skranken for Sovjetunionen. Men det bliver stadig mere klart, at hverken begreberne "fred" eller "frihed" altid bliver brugt ærligt af dem, der har magten. De sovjetiske ledere taler ikke om oprustningen i Sovjetunionen, når de taler om fred og nedrustning. De vestlige ledere lader til at være meget mere begejstrede for en stærk fagbevægelse i Polen end i f.eks. England, og langt mere bekymrede over undertrykkelsen af menneskerettighederne i Polen end i Tyrkiet og Chile. Det er måske derfor, at de, der søger mere demokrati og selvstyre i Østeuropa, begynder at forstå, at deres sande allierede i Vesteuropa er de, der kæmper for nedrustning og fred, og vice versa", skrev Mary Kaldor, engelsk fredsforsker og en af initiativtagerne til END¹⁵³.

De uofficielle fredskræfter

De første spæde kontakter til de oppositionelle fredskræfter i Østeuropa gik via den evangeliske kirke i Øst- og Vesttyskland, der havde opretholdt et vist samarbejde gennem alle koldkrigsårene. Og de første fredsbevægelser, der gik i gang med at opbygge et øst-vest samarbejde var derfor den vesttyske Aktion Sühnezeichen/Friedensdienst og dens samarbejdspartner i Holland, det mellemkirkelige fredsråd, IKV. Men END, England, og de øvrige END-bevægelser kom hurtigt med, og flere andre østlande blev inddraget i samarbejdet.

Heller ikke de oppositionelle grupper kunne reelt siges at repræsentere befolkningen. Det havde systemet (og fredskomiteerne) effektivt sørget for gennem en fortsat forfølgelse og gennem undertrykkelse af ytringsfriheden. Der var ingen dialog mulig på tværs gennem samfundet. Men deres holdning svarede til de uafhængige fredsbevægelser. De forkastede som de den kolde krig. De gik imod oprustningen både i øst og i vest, og de krævede et frit og udelt Europa baseret på demokrati og menneskerettigheder.

Men da dialogen først kom i gang, viste det sig, at det også var nye og anderledes tanker, der kom til udtryk fra øst. Det var ikke atomvåbnene, der bekymrede folk så meget der. Det, der foruroligede i de østeuropæiske lande var den tiltagende militarisering af hele samfundet: storstilede civilforsvarsøvelser hvor hele byer blev evakueret, strenge love for militærtjeneste, militærundervisning (Wehrunterricht) i skolerne og endda i børnehaverne, hvor legemsøvelser kombineredes med brug af militærudstyr, alt sammen forenet med en altomfattende undertrykkelse af det enkelte menneskes rettigheder i samfundet.

"Vi må sikre vort truede kontinents indbyggere den mest elementære menneskeret: retten til liv. Og med "liv" forstår vi et liv uden krig og uden andre former for brutalitet og undertrykkelse - et liv, hvor de mest elementære menneskerettigheder respekteres", skrev Charter 77 til IKV august 1982.

Solidaritets talsmand i Amsterdam, Jan Minkiewicz, forklarede, at befolkningerne i Østeuropa følte sig isolerede og glemt af Vesten, og han tilføjede, "De fleste tanker i vest samlede sig om at sikre en stabil fred i vest og glemte, at fred og retfærdighed blev undertrykt i øst. De østeuropæiske samfund er blevet holdt ude fra

¹⁵³*Disarmament Campaigns*, april 1982, s. 3.

øst-vestrelationerne, men de eksisterer, og de hæver deres stemme". Mens den uafhængige ungarske fredsgruppe, Dialog, lidt mere optimistisk i en støtteerklæring til sultestrejkende aktivister i fredslejren ved Comiso, Sicilien, sagde, "Jeres initiativ styrker vor tro på, at den eksisterende spaltning mellem øst og vest er kunstig, og at de europæiske befolkninger ikke ønsker den. Vi må arbejde mod blokmentalitet og ny kold krig"¹⁵⁴.

Og da missiludstationeringen begyndte i Vesteuropa og blev fulgt op af en tilsvarende sovjetisk udstationering i Østtyskland og Tjekkoslovakiet, sendte freds- og menneskerettighedsgrupper fra de to lande følgende hilsen til deres vesteuropæiske partnere.

"Ligesom de uafhængige fredsbevægelser i Polen, Sovjet og Ungarn er vi overbevist om, at det ikke er atomoprustningen, der er årsagen til den nuværende internationale krise. Den nuværende tilstand er resultatet af magtpolitik og forfølgelse af egne, selviske interesser. De, der tænker i begreber som "blokke" og "fjender" gør en virkelig dialog umulig. De, der tolererer social ulighed eller måske endda øger den, er ansvarlige for hungersnød og fattigdom. De, der nægter det enkelte individ dets værdighed og ytringsfrihed må nødvendigvis søge at løse nationale og internationale problemer med voldsanvendelse. - Vi ønsker at leve i et åbent samfund med respekt for de enkelte individer. Vejen til et sådant samfund går ikke gennem militærbarakker, forurenede miljøer eller missilaffyringsramper". Henvendelsen sluttede med at opfordre til at fjerne alle atommissiler fra Ural til Atlanten"¹⁵⁵.

De vestlige aktivister måtte lære at lytte, hvis der skulle komme en virkelig dialog i gang, en dialog, hvor der var plads til mangfoldighed og forskelle i både vest og øst til gavn for begge parter. Som forfatteren og medlem af Charter 77¹⁵⁶, Vaclav Havel, udtrykte det,

"Når vore venner i vest hjælper os, er der ikke blot tale om en humanitær støtte- og barmhjertigheds-handling - et spørgsmål om de bedrestilledes hjælp til dem, der er i vanskeligheder. Disse udtryk for solidaritet må - og jeg mener, de gør det i stigende grad - udspringe af en fælles forståelse af, at vore skæbner er tæt forbundne og udelelige, og at ved at hjælpe os hjælper folk i vest sig selv"¹⁵⁷.

154 END Journal, december 1982 - januar 1983, s. 14,16 og 25.

155 END journal, februar-marts 1985, s. 30.

156 <http://www.vons.cz/information-Charter77>

Vaclav Havel 2008. Billedkilde: Den engelske Wikipedia.

157 East European Reporter, vol. 2, nr. 3,1987, s. 17. Interview med Vaclav Havel.

Det ukendte Østeuropa

De første reaktioner på den voksende fredsbevægelse i Vesteuropa kom i 1981 fra kirkekredse i *Østtyskland*. "Ad hoc gruppen for nedrustning" fra den østtyske, evangeliske kirkes teologiske studieafdeling i Østberlin udsendte en erklæring, der lagde sig tæt op ad de vesteuropæiske bevægelsers tanker.

"Efter vor mening bør DDR i forståelse med sine allierede i Warszawapagten indlede skridt i retning af en europæisk denuklearisering ved ensidigt at give afkald på de våbensystemer, der kan fremføre atomvåben", sagde de. Udtalelsen gjorde udtrykkelig opmærksom på, at der sandsynligvis ikke fandtes atomsprænghoveder i Østtyskland, men derimod et antal missiler og fly, der var indrettet til at bruge dem. Selve sprænghovederne fandtes i Sovjetunionen¹⁵⁸.

Udtalelsen fik støtte fra kirkelige fredsgrupper og kirkemøder rundt om i DDR, og i oktober måned sendte Kirkens uafhængige Fredsseminar i DDR en skriftlig tilslutning til Bonn-demonstrationen den 10. oktober 1981.

Der var intet overraskende i, at det netop var kredse fra den østtyske evangeliske kirke, der var tidligt ude. De byggede på mange års traditioner for kirkeligt fredsarbejde, der skilte sig væsentligt ud fra statens almindelige fredsbegreber. Fra 1964 havde den østtyske, evangeliske kirke arbejdet for retten til militærnægtelse, hvad der førte til oprettelse af begrebet Bausoldaten. Det vil sige, at de indkaldte, hvis de ønskede det, kunne udføre bygningsarbejder for hæren i stedet for militærtjeneste.

På baggrund af Helsinkiaftalen, 1975, begyndte den evangeliske kirke at udgive fredsundervisningsmateriale, og heri introducerede den bl.a. tanken om ikke-vold som en vej til fred. I 1978 startede den tillige en kampagne imod Wehrunterricht i skolerne, og det lykkedes den at få en ordning igennem, der i alt fald i princippet betød, at det ikke ville få konsekvenser som bortvisning fra skolen og lignende for de børn, der nægtede at deltage i militærundervisningen. Samme år indsamlede kirken 7.000 underskrifter på kravet om civil værnepligt, altså et skridt videre end Bausoldaten, og sammen med den evangeliske kirke i Vesttyskland gennemførte den en årlig "fredsdekade", ti dage for freden, der blev brugt til udstillinger, seminarer og fredsguds-tjenester. Ved dekaden 1982, "*Angst, Vertrauen, Frieden*", deltog for første gang også fredsaktivister fra flere vesteuropæiske lande¹⁵⁹.

158 Disarmament Campaigns, august 1981, s. 12.

159 Disarmament Campaigns, marts 1983, s. 7 f.

Som forholdene var i DDR, var kirken forsigtig med selv officielt at tage stilling, men lod arbejdet foregå i de enkelte sogne og ved de enkelte kirkemøder. På den måde blev der tale om et egentligt græsrodsarbejde, der nåede langt bredere ud i samfundet end nogen officiel, kirkelig erklæring havde kunnet gøre det. Samtidig optrådte kirken som paraply for grupper af unge, der beskæftigede sig med alle de samfundsspørgsmål, som også vestens unge var optaget af, men som de i DDR ikke havde nogen steder at kunne gå hen og diskutere: fred, økologi, kvindebevægelse, bøsser og lesbisk forhold osv. De unge fredsaktivister, der arbejdede for civil værnepligt, benyttede kirkens fredsmærke "Sværd til Plovjern" som deres emblem, men der satte styret en grænse. Det var for stor en provokation offentligt at skilte med sin kritiske holdning, og emblemet blev forbudt¹⁶⁰.

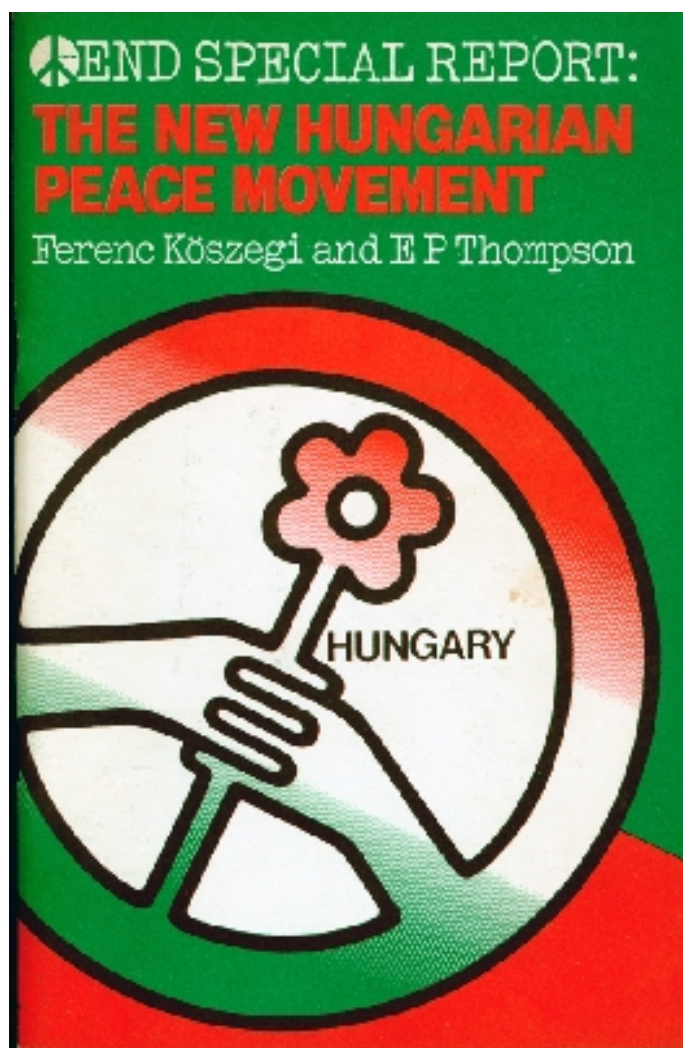
Men protesterne og kritikken voksede sig stadig stærkere og trådte mere dristigt frem til trods for myndighedernes repressalier, der kunne strække sig fra forbud, bortvisning fra skole-, lære- eller arbejdsplads, fratagelse af pas og til arrestationer og udvisning af landet¹⁶¹.

Den 25. januar 1982 udgav ungdomspræsten Rainer Eppelmann, der tidligere sammen med Robert Havemann havde søgt at rejse en fredsdebat i Østtyskland, "Berlin-appellen - Om at skabe fred uden våben". Her krævede han atomvåben afskaffet i øst som vest, forhandlinger mellem de to Tysklunde og tilbagetrækning af

¹⁶⁰ Emblemet er en gengivelse af en statue, som Sovjetunionen har skænket FN-bygningen i New York. Statuen forestiller en mand, der er ved at smede et sværd om til plovjern.

¹⁶¹ Bare kontakt med vestlige fredsaktivister kunne betyde straf. I 1983 blev Ulrikke Poppe, der havde været med til at starte en forældrebarnehave i protest mod militærundervisningen, og Baerbel Böhley fængslet på grund af kontakt med Barbara Einhorn fra CND/END. Straffen kunne blive op til 12 års fængsel. Efter nogle måneder blev de dog løsladt. Arrestationen fandt sted, samtidig med at NATO påbegyndte sin missiludstationering, og de blev løsladt samtidig med, at der fandt en vis åbning mellem Moskva og Washington sted igen. Fredsbevægelserne så det som en bekræftelse af deres advarsel, om at oprustning i vest førte til øget undertrykkelse i øst. END-journal, februar-marts 1984, s. 5.

allierede styrker fra begge Tysklænde. Han foreslog fri og åben diskussion om krigslegetøj, militærundervisning i skolerne, retten til militærnægtelse og civilforsvaret. Og han opfordrede folk til at støtte appellen med deres underskrift. Tre måneder efter havde 2.000 borgere skrevet under. Det er mange i et land, hvor bare en underskrift kunne risikere at ødelægge de fremtidige eksistensmuligheder¹⁶². Og mindre end en måned efter, den 13. februar 1982, mødte mere end 5.000 unge op ved et fredsforum i Kreuzkirchen i Dresden, hvor blandt andet biskop Hempel lovede de unge kirkens støtte i deres fredsarbejde. Begivenheden vakte opsigt langt uden for Østtysklands grænser.

I Vesteuropa benyttede fredsaktivisterne de nye kontakter, de var ved at bygge op, til konstant at overvåge begivenhederne i Østtyskland og til at gribe ind over for fængslinger og repressalier med protester til den østtyske regering og de østtyske ambassader. "Hvorfor skal jeres lands unge straffes for at gøre nøjagtig det samme, som I roser os for at gøre", spurgte de ironisk¹⁶³.

Ungarn

Det forholdsvis friere klima i Ungarn gav også et noget større spillerum for en diskussion i befolkningen. I Ungarn var det universiteterne og læreanstalterne, der gav plads til og dannede grund for opvæksten af uafhængige fredsgrupper og fredsdialoger, og i 1981 dannede en gruppe universitetsstuderende Fredsgruppen for Dialog. Målet var dialog med myndigheder, med fredskomiteén og med Vesten. Gruppen fik blandt andet opbakning fra Ungarns premierminister fra 1950erne, András Hegedüs. Han kaldte den for en "konstruktiv opposition".

Gruppen afholdt sine møder rundt om i privatlejligheder, og det lykkedes den flere gange at få vestlige deltagere med i diskussionerne. Den optrådte meget åbent af en østeuropæisk fredsgruppe at være, den udsendte offentlige afspændingsforslag, som for eksempel at hver gang en belgisk soldat forlod hæren, skulle en ungarsk soldat gøre det samme som en slags afspænding fra neden, og den gennemførte aktioner, som ikke ville have været mulige i andre østeuropæiske lande. For eksempel

¹⁶² Klaus Ehring/Martin Dalwitz, *Schwerter zu Pflugscharen*. Friedensbewegung in der DDR. Hamburg 1982. - Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær (red.) *Fredsstemmer fra Østeuropa - indlæg i en dialog*. NTAs debatserie, nr. 4, s. 8 ff.

¹⁶³ Læserbrev i Information, 28. april 1982.

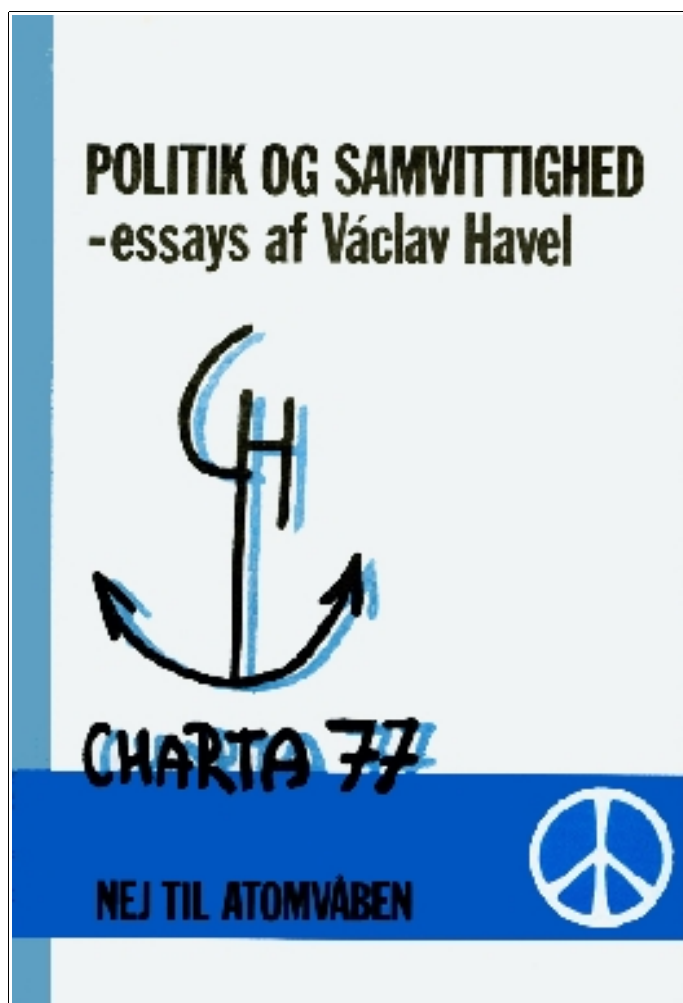
erklærede den Vermezo-parken i Budapest for atomvåbenfri zone og hængte symboler op i træerne for at få en diskussion i gang mellem folk.

Den officielle fredskomite støttede til en vis grad gruppens aktiviteter. Men der var grænser. Da de ungarske aktivister afholdt en international fredsløjr med deltagelse af vestlige fredsaktivister, blandt andet kvinder fra Greenham Common, sagde komitéen stop. Løjren blev lukket, og kvinderne vist ud af landet. Men i stedet for at nedlægge Dialoggruppen, benyttede fredskomiteen den gode, gamle del- og hersk taktik. Den tilbød Dialoggruppens medlemmer medlemskab i komitéen. Nogle af dem tog imod tilbuddet i håb om på den måde at kunne opnå større indflydelse, og de dannede en selvstændig gruppe inden for komitéens rammer. 4-6-0 kaldte de den¹⁶⁴. Andre fortsatte i mindre diskussionsgrupper. Men ingen af dem opnåede den indflydelse, som Dialoggruppen havde haft.

Diskussionsmiljøet i Ungarn bevarede dog forholdsvis frit, og det var fra Ungarn, at de første personer uden tilknytning til en officiel fredskomite fik mulighed for at deltage i de vesteuropæiske END-møder¹⁶⁵.

Tjekkoslovakiet

Den gruppe, der kom til at betyde den største udfordring, men også den største inspiration for END-bevægelserne, var menneskerettighedsgruppen Charter 77 fra Tjekkoslovakiet. Det blev efterhånden også den, der engagerede sig mest af de østeuropæiske, uafhængige bevægelser i øst-vest dialogen. Med udgangspunkt i sine egne erfaringer præciserede gruppen lige fra starten sit eget brede og meget konsekvente krav til, hvad fred var, og det var dette brede fredsbegreb, der blev grundlaget for de kommende års øst-vest fredssamarbejde.

"Den største trussel imod freden er i virkeligheden den manglende respekt for andre menneskers værdighed og frihed. Hvis demonstrationer og andre fredsbevægelsesaktiviteter er rettet alene imod den militære trussel, så er den krævede form for fred højst problematisk. - Bestræbelserne for at fremme de universelt anerkendte, fundamentale menneskerettigheder og forpligtelser fortjener faktisk at blive betragtet som fredsbe-

164 Tallene 4-6-0 står for varigheden i år af henholdsvis den 1, den 2. og den 3. verdenskrig.

165 END journal, december 1982 -januar 1983, s. 15. f., samt oktober 1983, s. 11 f. - Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær, op.cit., s. 30 ff. - Ferenc Köszegi og E.P. Thompson *The New Hungarian Peace Movement*, END Special Report, London.

stræbelser, fordi de forkynder gensidigt ansvar, når det drejer sig om mennesker indbyrdes, og når det gælder medlemmer af andre nationer eller racer, nære eller fjerne, når det gælder ansvaret for samfundet, naturen og over for hele verden" skrev Charter 77 i et svarbrev august 1982 til IKV, der havde opfordret til samarbejde¹⁶⁶.

Charter 77 blev oprettet i 1977 af 240 forfattere, undervisere, journalister og politikere, der var blevet udelukket fra det offentlige politiske liv, efter at den sovjetiske invasion havde afbrudt Pragforåret i 1968. Udgangspunktet for gruppens arbejde var Helsinki-aftalen fra 1975, og formålet var at overvåge, at menneskerettighederne blev overholdt. Charter 77 arbejdede blandt andet tæt sammen med den betydeligt ældre Komité til Forsvar for Uretfærdigt Forfulgte (VONS), der gjorde et stort arbejde for politisk anklagede eller dømte og for folk, der blev tilbageholdt uden retssag. Takket være en fortsat offentliggørelse af anklagedes og dømtes navne og sager, som de udsendte ikke blot i Tjekkoslaviet men også i Vesten, opnåede de flere gange at standse retssager eller forkorte fængselsstraffe.

Men både Charter 77 og VONS medlemmer oplevede også selv adskillige, ofte flerårige straffe. Således blev f.eks. Petr Uhl, der både var et meget aktivt medlem af Charter 77 og en af drivkræfterne i VONS, idømt 5 års særlig streng fængselsstraf i 1979, og selv som fri var han genstand for konstant overvågning af sikkerhedspolitiet. Václav Havel, der havde været med til at grundlægge Charter 77 var fængslet fra 1979 til 1983 og igen fire måneder i 1989, mens en af Charter 77's talsmænd, Ladislav Lis, blev idømt 14 måneders fængsel for at etablere kontakter med den vestlige fredsbevægelse.

Charter 77 var ikke nogen homogen gruppe. Den bestod af reformkommunister fra 1968, folk fra kirken, arbejdere, studerende og folk fra åndslivet.

"Charter 77 er ikke en fredsbevægelse, den er ikke engang en organisation. Den er en uformel samling af folk, der beskæftiger sig med respekten eller snarere med manglen på respekt for menneskerettigheder i vort land. Men vi betragter det som vor opgave at sige, hvad vi mener om fredsspørgsmål, og vi er glade for, at vor stemme er hørt også af de uafhængige fredsbevægelser i vest", sagde Anna Marvanova, tidligere talsperson for Charter 77 i et interview med den franske fredsbevægelse CODENE¹⁶⁷.

Charter 77 var nok Østeuropas intellektuelt stærkeste, mest vidtfavnende og mest visionære oppositionsgruppe. Hvor langt den nåede ud i befolkningen, kandetvære svært at bedømme. Den havde ikke som i Østtyskland de kirkelige kredse at kunne kommunikere igennem, og den stod i modsætning til de ungarske fredskräfte over for et politisk system, der gjorde, hvad det kunne for at isolere gruppen. Alligevel har det nok betydet mere for landet, end man i politiske kredse i Vesten var klar over, at der fandtes en sådan kerne af mennesker, der vovede højt at udtrykke de sandheder, som flertallet mente i det stille. Det har ad den ene eller den anden kanal bredt sig i befolkningen. I 1988 nåede således den månedlige, kulturelle samizdat-publikation Lidové Noviny ud til 70.000 læsere, til trods for at politiet gjorde sit bedste for at undertrykke det¹⁶⁸. Det blev startet som kulturelt dagblad i Brno i 1893. Det blev genoplivet af Charter 77 som undergrundsblad, og fra december 1989 er det igen udkommet som dagblad.

166 END journal, december 1982 - januar 1983, s. 25.

167 Bulletin de CODENE, 4. oktober 1983, s. 10.

168 La Lettre de People to People, no. 1, Supplement de l'Autre Journal. Teksten har som så mange af fredsbevægelsesskrifterne hverken dato eller årstal. Det er nu det foregår.

Tjekkoslaviet og især Prag var fra slutningen af 1970erne i det hele taget bemærkelsesværdigt ved sit forholdsvis brede oppositionelle klima, ikke mindst blandt ungdommen, der brugte musikken til at udtrykke sine ønsker og protester igennem. Der var John Lennon-gruppen, der brugte John Lennons freds- og kærlighedssange som protestform, og som oprettede en mindesten for ham i Prag. Den blev fast samlingssted, hvor folk mødtes for at synge Lennon-sange sammen. Politiet søgte flere gange at "sprede mængden".

Og der var Jazz Sektion, der blev oprettet allerede i 1971, og som fra starten havde flere tusinde medlemmer. Den arrangerede koncerter, udstillinger og festivals, der kunne samle titusindvis af unge mennesker. Myndighederne søgte flere gange at standse Jazz Sektion, der stadig voksede, og i 1983 blev den forbudt. Flere af dens ledende medlemmer blev arresterede. I 1987 oprettedes den første egentlige fredsbevægelse, Det uafhængige fredsforbund - Initiativer for demilitarisering af samfundet. Gruppen indgik i samarbejde med Charter 77 og END-bevægelserne.

Polen

Polen var det land, de vestlige fredsbevægelser var længst om at finde direkte samarbejdspartnere i, til trods for bevægelsernes opbakning til Solidaritet efter indførelsen af krigsretstilstanden i Polen. Men i Solidaritet har der altid været en vis skepsis over for de vestlige bevægelser. Hadet og mistilliden til Sovjetunionen og til den polske marionetregering var så dyb, at mange i Solidaritet mente, at den eneste udvej var et militært stærkt Vesteuropa, der kunne presse Sovjetunionen, og de betragtede enhver form for aftaler mellem de to militærblokke med den største skepsis. "Der er ingen som helst samfundskontrol og ingen tilgængelige oplysninger om, når en masseproduktion af tanks og raketter begynder på vore fabrikker. Derfor vil enhver nedrustningsaftale være til gavn for Sovjetunionen", forklarede Jacek Kuron fra Solidaritet og fra KOS, *Komitéen for Samfundsmodstand*, i et interview med IKV¹⁶⁹.

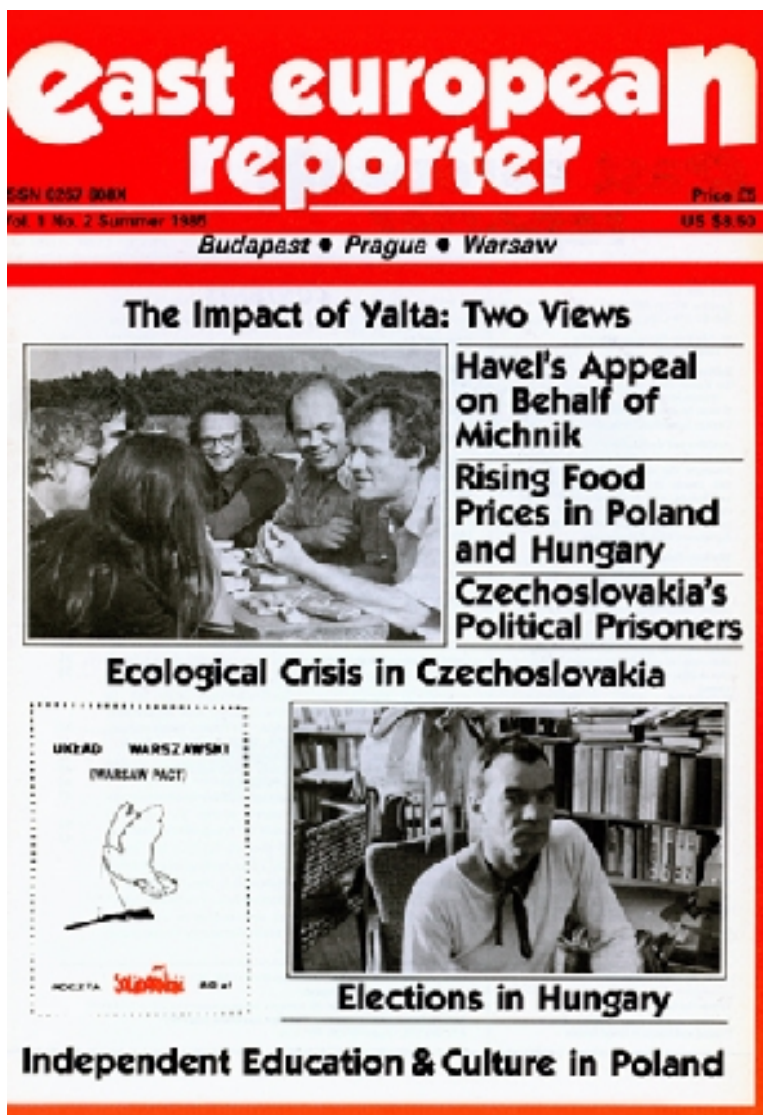
De havde også svært ved at frigøre sig fra den statslige propaganda, der til stadighed fortalte dem, at de vestlige fredsbevægelser kun krævede de vestlige våben fjernet. Det varede derfor noget, før de tøvende nærmede sig den vestlige fredsbevægelse. I et brev "Til deltagere i fredsbevægelser og antiatomgrupper i Vesteuropa", maj 1983, skriver KOS:

"Ligesom I er vi af den overbevisning, at krige ikke kan bringe verden andet end død og ødelæggelse. Ligesom I siger vi NEJ til våbenkapløb. Vi er klar over, at opbygning af atomlagre på begge sider af grænsen, som adskiller de to store militærblokke, truer os alle med uberegnelige konsekvenser.

Vi mener dog, at protester mod krigstruslen først bliver virkningsfulde, når de påbegyndes i fællesskab og støtter sig på et fælles program, udarbejdet af mennesker, der bor på begge sider af den grænse, der adskiller de to militærblokke.

Vi synes ikke, at kravet til NATO om at standse opbygningen af militært potentiel uden et tilsvarende krav til Warszawapagtlandene om reduktion af militært potentiel tjener fredens sag. Jeres protester imod våbenkapløbet bliver i øjeblikket udnyttet i propagandaøjemed af de østeuropæiske regimer og bliver fremstillet som værende ensidige krav, der kun angår våbenbegrænsning i Vesten. På den måde vil de totalitære kommunistiske regimer udnytte fredsbevægelserne i Vesten til deres aggressive politik, som bygger på tvangsmidler. Det er en tragisk karakteristisk af vor periode, at alle oprigtige og autentisk engagerede mennesker i fredssagen bliver udsat for manipulation af dem, som repræsenterer et militært styre".

169 Disarmament Campaigns, juli-august 1985, s. 3.

Brevet slutter med en opfordring til samarbejde og et udtalt håb om, at de vestlige Bevægelser vil ledsage deres protester mod den vestlige oprustning med krav om Begrænsninger af den østlige oprustning, og at de vil støtte polakkernes kamp imod den totalitære overmagt¹⁷⁰.

Men efterhånden udviklede der sig et nærmere samarbejde også med den polske undergrundsbevægelse. Det var bl.a. den, der introducerede begrebet Jalta i fredsdiskussionen, et begreb, der havde langt mere betydning i de østeuropæiske lande end i vest. "Vi lever under arven fra Jalta, hvor vestmagterne overlod halvdelen af Europa til Sovetunionen", sagde KOS. "Jalta - og ikke dette eller hint våbensystem - er den stadige trussel, når det drejer sig om Europas sikkerhed".

I 1984 udsendte KOS sammen med den franske bevægelse CODENE og den italienske *Legambiente*

en fælleserklæring, "Hinsides Jalta". I dag er Jalta død, skriver de. "Men ler kan ikke blive nogen fred, så længe fri diskussion undertrykkes ved hjælp af tankeløse så lidt som det er muligt at sikre dialog og frihed uden at stoppe militariseringsprocesserne"¹⁷¹.

Februar 1984 bragte en polsk undergrundsavis en erklæring fra en nydannet bevægelse *Folk for Fred og Solidaritet*, Wroclaw. Bevægelsen protesterer heri imod de atomraketter, der, uden at samfundet kender noget til det, udstationeres på deres territorium. Og i sommeren 1985 dannedes bevægelsen Fred og Fred (*Wolnosc i Pokoj*), der blev den første egentlige, landsdækkende fredsbevægelse. Den opstod som en støttegruppe for en ung soldat, Marek Adamkiewicz, der var idømt 2 ½ års fængsel for at have nægtet at aflægge den militære ed, der var en troskabserklæring til Sovjet og Polen. Arbejdet udvidedes til at støtte unge mennesker, der blev fængslet for militærnægtelse, og gruppen voksede til at blive en landsdækkende og meget aktiv fredsbevægelse.

170 Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær, op. cit. s. 74.

171 samme sted, s. 86 ff.

"Når vi siger fred, forstår vi det ikke bare som en politisk form eller som et program men som et personligt og moralsk problem. Vi forstår fred som en måde at leve på. - Vi ønsker at gøre vores frie råderum så stort som muligt, vi spørger ikke om vores bevægelse er legal eller ej, vi begynder helt enkelt at handle sådan, som vi finder det moralsk forsvarligt. Vi forsøger at leve så frit, så godt og så rigt, som det er muligt.

Det skal også siges, at vi føler os trætte af at diskutere på et svævende niveau. Vor bevægelse ønsker først og fremmest at give sine aktiviteter en personlig dimension. - Man kan måske sige, at vort udgangspunkt er, at hvis mennesker havde deres frie valg, så ville de gøre noget for freden på den ene eller den anden måde", fortalte Malgorzata Swierzewska Bjarne Bonne fra NTA under et besøg i Polen¹⁷².

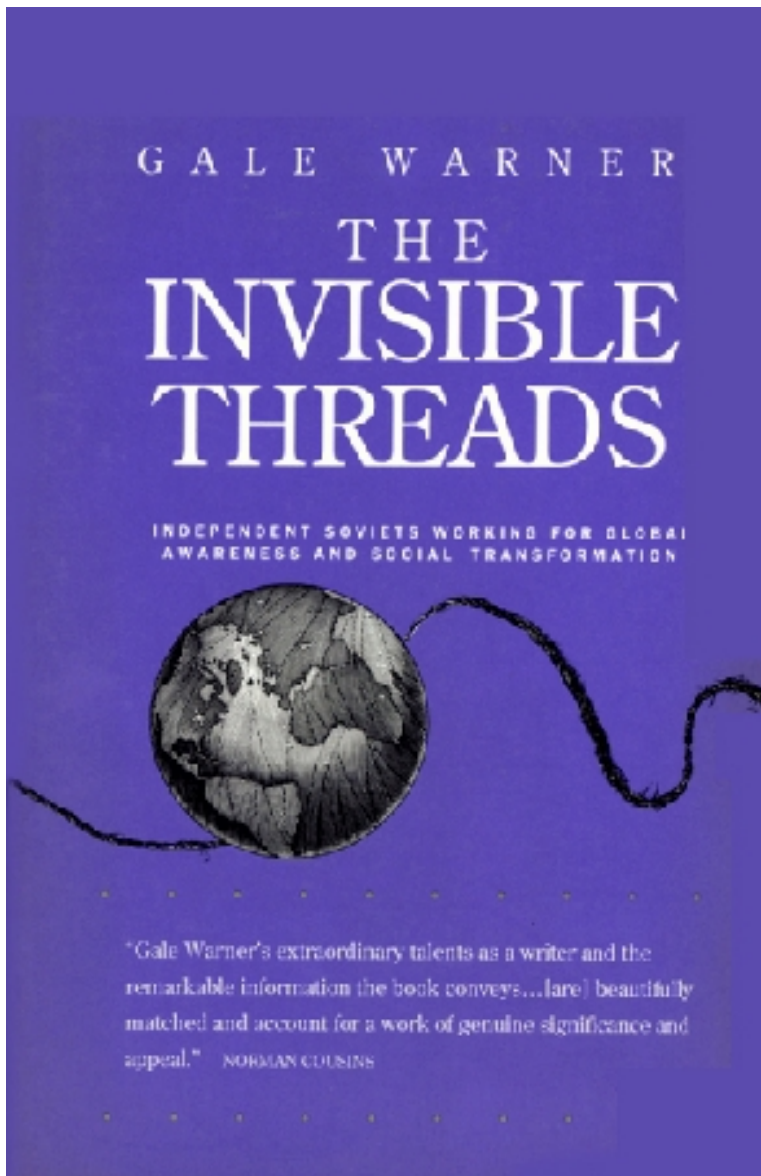

Gruppen arrangerede den første offentlige og uafhængige konference mellem øst- og vestfredsbevægelser i et østeuropæisk land. Konferencen fandt sted i Warszawa i 1987. Frihed og Fred var den første gruppe, der i udtalelser og aktioner forholdt sig direkte til det faktum, at der aldrig har eksisteret en egentlig antimilitaristisk tradition i Polen¹⁷³.

172 Information, 9. april 1986, gengivet i NTAs Ekstraposten, 17. april 1986, s. 14.

173 END journal august-september 1984, s. 8, og december 1985 -januar 1986,s. 11. - Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær, op.cit., s. 79 ff.

Trust-gruppen i Moskva

I efteråret 1982 nåede de første, opsigtsvækkende nyheder frem til de vestlige fredsbevægelser om, at der var dannet en uafhængig fredsgruppe i Moskva. Det var Gruppen til at skabe tillid mellem USA og USSR (almindeligt kaldt Trust-gruppen). De fleste af gruppens deltagere var intellektuelle, matematikere, ingeniører, kunstnere og økonomer, men der deltog også en del arbejdere. Målet for gruppen var at stille konstruktive og positive forslag, der kunne udvikle større tillid mellem de to supermagter, og at udbrede kendskabet til disse forslag i befolkningen. "Forhandlingerne kører alt for let fast. Ingen vover at tage det første skridt. Vi tror, at folk selv skal tage det første skridt. - Vi tror, at hvis myndighederne vil tillade bilateral udveksling af såvel almindelige borgere som øvrigheds personer, vil vi kunne frigøre os for mistillid og fjendtlig propaganda", sagde gruppens grundlægger Sergei Batovrin¹⁷⁴ og var dermed helt på linje med de vestlige bevægelser.

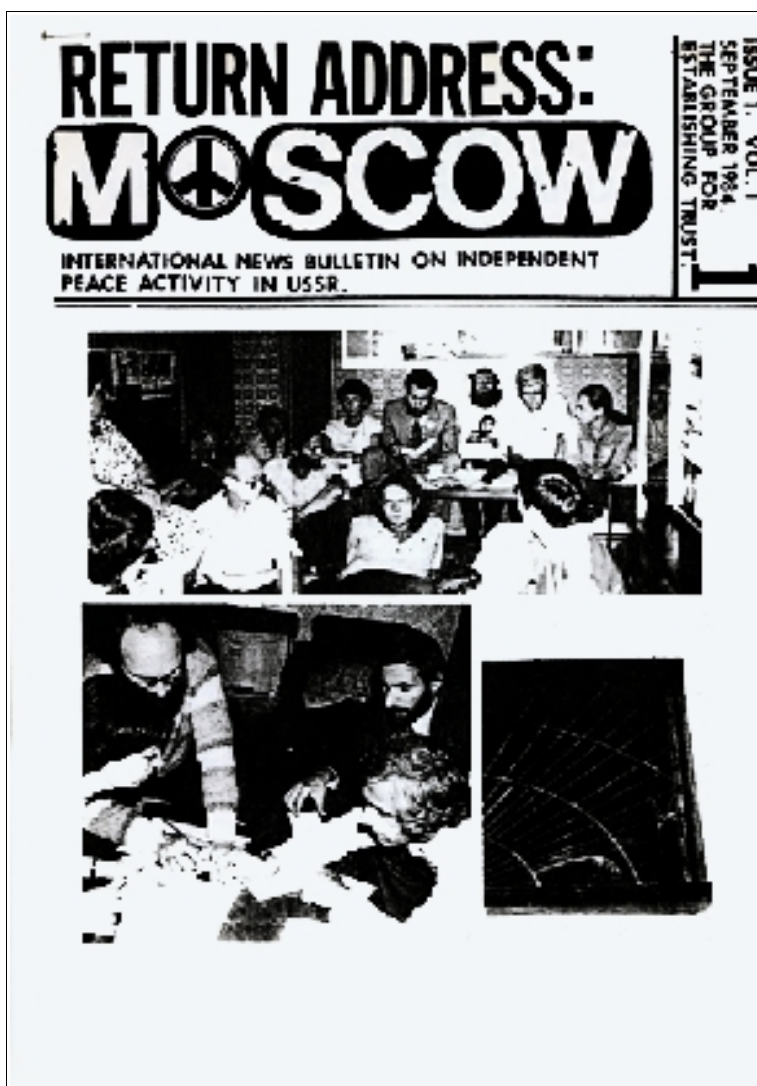
Gruppen understregede, at de ikke var dissidenter men holdt sig inden for lovens rammer. De optrådte åbent, demonstrerede, uddelte oplysningsmateriale og samlede underskrifter på pladserne i Moskva samt i Leningrad, Kiev og andre større byer, hvor der hurtigt opstod lignende Trust-grupper. Gruppen indbød også fredskomiteén til sine møder. Den kom dog aldrig. Tværtimod reagerede myndighederne med stor hårdhed. De kaldte gruppens medlemmer for "dissidenter", "hooligans", "kriminelle" og "moralsk degenererede". Flere af medlemmerne blev arresterede og anbragt på psykiatriske hospitaler, hvor de blev behandlet med psykofarmaka, eller sendt for kortere eller længere tid til Sibirien. Juni 1983 blev Sergei Batovrin udvist efter et længere ophold på et psykiatrisk hospital, og flere andre af gruppen måtte senere følge efter.

174 END journal, juni-juli 1983, s. 7.

"Det er umuligt at skabe fred på ruinerne af menneskerettighederne", sagde en af de udviste, Mark Reitman. "Hvis folk ikke har mulighed for at øve indflydelse på regeringens politik, vil regeringen ikke være beskyttet imod fristelsen til at øge sin magt med hasarderede midler"¹⁷⁵.

Trods udvisninger og forfølgelser lykkedes det gruppen fortsat at eksistere og at opnå et vist spillerum i samfundet. Årsagen til denne relative "succes" var dels, at gruppen holdt sig inden for rammerne af den officielle sovjetiske fredspolitik - den var ikke systemkritisk - dels dens store kontakt til vestlige fredsbevægelser. Gruppen lavede udstillinger af fredsplakater, fotografier og børnetegninger. Selv om de afholdtes i private hjem, var de velbesøgte. Den samlede underskrifter på, at Genèveforhandlingerne skulle genoptages (den, der blev grebet i at samle underskrifter, risikerede 14 dage i fængsel), og den henvendte sig til USA, USSR og FN herom, da forhandlingerne var gået i stå efter udstationeringens påbegyndelse og russerne forlod dem. Gruppen afholdt også seminarer om Jaltakonferencen og om mulighederne for at overflytte militært personel og produktion til civile projekter. Det var også den, der først gik ud med offentlige oplysninger om følgerne af Tjernobylylykken.

Folk fra END-bevægelserne i Vesteuropa, der besøgte Moskva, oplyste altid åbent i fredskomiteén, at besøget i lige så høj grad gjaldt Trust-gruppen som komitéén, og de støttede gruppen i dens forsøg på at få en dialog i gang mellem fredskomiteén og gruppen. Ved et øst-vestfredsmøde i Moskva maj 1987 lykkedes det de vestlige deltagere at få udvirket en "noget forbeholden" invitation til Irina Krivova fra Trust-gruppen. I en tale i en af mødets arbejdsgrupper fortalte hun om Trust-gruppens arbejde og fremhævede, at en bredere kontakt mellem mennesker fra de forskellige lande ville være den eneste garanti for stabil fred. Hun henviste til TV-samtalerne mellem prominente personer fra USA og Sovjetunionen og oplyste, at det oprindeligt var et forslag fra Trust-gruppen. "Men vi foreslog, at der skulle være fri adgang til denne brobygning også for uafhængige grupper og borgere og ikke kun for

175 END journal, februar-marts 1985, s. 30.

en udvalgt gruppe af ideologisk pålidelige mennesker". Formanden for fredskomiteén afviste ophidset talen som noget vrøvl og beklagede, at Krivova overhovedet havde fået adgang. Men mange af de senere talere henviste til hendes tale og fremhævede den som tegn på, at Perestrojka nu var på vej. "Vi håber der vil blive mere af den slags", sagde mange både fra øst og vest¹⁷⁶.

Trust-gruppen havde også de følgende år svært ved at opnå officiel anerkendelse, selv om der efterhånden dukkede mange uafhængige grupper op, der blev anerkendt. Men dens betydning var stor, dengang da en selvstændig holdning endnu kostede dyrt¹⁷⁷.

176 Speech by Irina Krivova at the Fourth International Dialogue Meeting of Representatives of Peace Movements. May 15, 1987, Moscow.

177 For en grundig gennemgang af forholdene omkring de uafhængige grupper i Østeuropa og Sovjetunionen i sidste halvdel af 1980'erne se tidsskriftet East European Reporter. (P.O.Box 222, London WC2H 9RP, U.K. Efter 1991, Budapest 1015 Csalogany uka 6-10.111.118, Hungary).

TRE EKSEMPLER PÅ POLITIK FRA NEDEN

Der findes ingen sikre tal på omfanget af 80ernes fredsbevægelse. Hvor langt fredsarbejdet nåede ud i samfundet, hvor mange, der støttede det med lidt eller meget arbejde, med større eller mindre økonomisk støtte eller blot med sympati og omtale eller hvor mange, der i kortere eller længere perioder var i kontakt med det under en eller anden form. Men ved at beskrive tre vigtige områder fra det internationale fredsarbejde er det muligt at give et indtryk af, hvor langt det greb ind i både det daglige hverdagsliv og i det politiske liv i de år.

De tre områder, jeg vil beskrive her, er fredslejrene, der fandtes i mange lande, det faglige fredsarbejde, der inddrog folk fra en række forskellige professioner og betonedede atomvåbendebattens samfundsperspektiv, samt arbejdet omkring den amerikanske fastfrysningbevægelse. Fastfrysningsspørgsmålet blev i nogle år til et af de vigtigste spørgsmål i det amerikanske samfund, samtidig med at den udviklede et ideologisk samarbejde med den europæiske fredsbevægelse. De tre eksempler tjener også hver på sin måde til at illustrere de offentlige og politiske instansers vanskeligheder med at finde ud af, hvordan de skulle tackle et så omfattende samfundengagement, når det overskred de fastlagte normer eller udfordrede de almindelige bånd, samfundslivet forventes at bevæge sig inden for. Skulle det ske med afstraffelse, med vold, med negligeren eller med tilsyneladende eftergivenhed? Den eneste måde, der tilsyneladende ikke var nogen, der overvejede, var at tage disse menneskers protester seriøst.

1. Fredslejre

I løbet af de tidlige 80'ere opstod der fredslejre i mange lande, nogle for en kortere periode i forbindelse med en bestemt begivenhed, nogle med mange års varighed. Fredslejrene blev et markant træk ved 80'ernes fredsbevægelse.

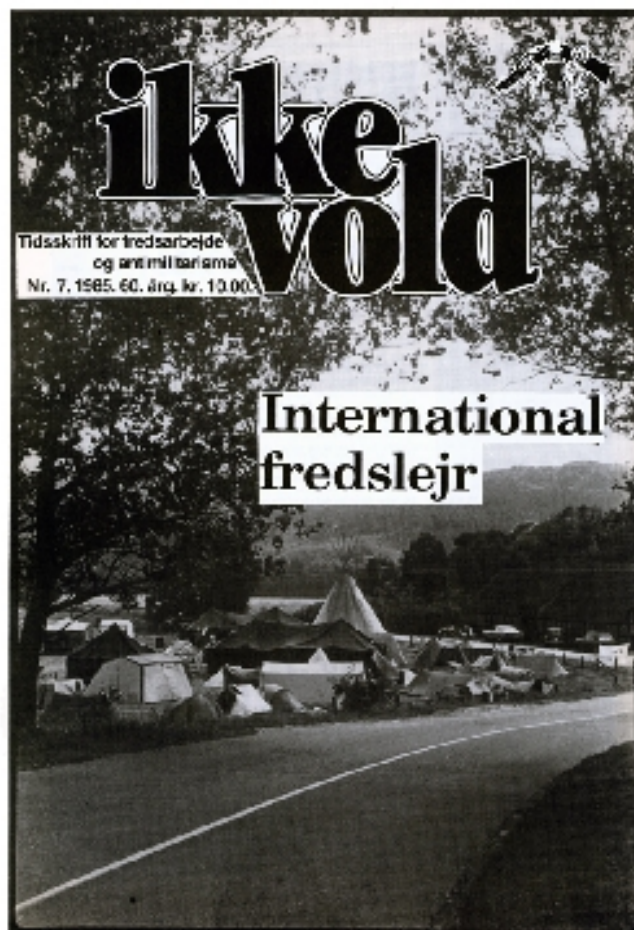
Fredslejrene opstod som en provokation mod et samfund, hvor selv demonstrationer med opbakning af ti- eller hundredetusinder sjældent fremkaldte mere end nogle få linjers notits i dagens aviser, og hvor regeringer og størsteparten af politikere anså atomvåben og oprustning for en så uundgåelig nødvendighed, at de ikke mente, at der var noget at diskutere, selv om ofte langt over halvdelen af det civile samfund vendte sig mod dem.

Hvor underskriftindsamlinger, demonstrationer, ja bare dagligstuemøder kunne få Østlandenes myndigheder til at fare frem med fængsel og repressalier, kom friheden i de demokratiske lande selvfølgelig de vestlige fredsde-monstranter til gode. De kunne demonstrere og aktionere frit - ja endog under politi-beskyttelse. Men også i den vestlige verden var der en tolerancegrænse, og den gik efter alt at dømme ved fredslejrene - uden i øvrigt på nogen måde at sammenligne arten af repressalier. Fredslejrene opstod, fordi aktivisterne følte, at friheden i deres samfund var en tom frihed. Nok kunne de demonstrere og marchere så galt de ville, men de mødte intet svar fra officiel side.

Den første fredslejr, Greenham Commonlejren, opstod spontant. En gruppe kvinder, der gennemførte en fredsmarch fra Wales til den udpegede missilbase i Greenham Common i august 1981, erkendte, da de nåede frem, at det ikke på nogen måde var lykkedes dem at vække pressens opmærksomhed, selv om de havde mødt både opbakning og begejstring for deres initiativ hos befolkningen langs ruten. For at fremtvinge opmærksomhed lænkede de sig så til basens hegn ligesom de gamle suffragetter¹⁷⁸ og derefter slog de lejr ved basens hovedindgang.

Vi bliver her, indtil man opgiver missiludstationeringen, sagde de. Greenham Commonlejren inspirerede til en række andre fredslejre både i England og i andre lande, ved missilbaser og ved andre militæranlæg.

Målet med lejrene var at gøre opmærksom på basernes eller militæranlæggenes eksistens og at rejse en debat om den militarisering, der foregik i samfundet. Allerede i selve placeringen af de små og meget primitive lejre klods op ad militæranlæg, der

¹⁷⁸ Militante forkæmpere for kvindernes stemmeret i England i årene op mod 1. verdenskrig.

skulle rumme nogle af våbentechnologiens nyeste masseødelæggelsesvåben, lå der en stærk symbolik. "Vi har lagt lejren der, hvor volden i samfundet er mest synlig", sagde grundlæggerne af kvindefredslejren ved Soesterberg, det sted, der længe blev anset for det kommende udstationeringssted i Holland¹⁷⁹. Men da formålet var at skabe debat, valgte lejrenes beboere også mere provokerende former for aktioner end deres blotte tilstedeværelse, aktioner, der alle var baseret på en konsekvent brug af ikke-voldsmetoder. Derigennem opnåede de den opmærksomhed, de tilstræbte, men de oplevede også, at her var myndighedernes tolerancegrænse nået. Der blev sat hårdt ind mod lejrene, og flere gange blev de ryddet med særdeles hårdhændede metoder.

"Når vi på TV ser engelske paramilitære grupper over for kvinderne i Greenham Common eller italiensk politi, der uddeler slag til italienske demonstranter i Comiso, når den engelske forsvarsminister, Hesseltine, siger, at han er parat til at skyde modstandere af krydsermissilerne, er det som om disse missiler ikke er rettet imod Sovjetunionen, men imod os, den vesteuropæiske fredsbevægelse", bemærkede en repræsentant for den engelske fredsbevægelse¹⁸⁰.

Brugen af ikke-vold var et bevidst valg. Ikke-vold er den svages stærkeste "våben" over for den stærke, den er en klar afvisning af den vold, man vender sig imod, og en demonstration af, at vold ikke besejres med vold. Der blev gået seriøst til værks. Før hver aktion afholdtes der ikke-volds træning i lejrene, og filosofien bag brugen af ikke-vold blev gennemdrøftet.

"Siden jeg har været i lejren", skriver en af kvinderne fra Greenham Common, "og har oplevet vold og uretfærdighed, er det blevet klarere for mig, at ikke-vold ikke blot er en taktik, men den er et middel til at skabe fred og frihed. Vold er ikke revolutionær. Den giver et øjeblik lettelse, men den ændrer intet, fordi de grundlæggende problemer er uløste. Terroristerne, der bombede Brighton, og terroristerne, der sendte en torpedo mod Belgrano (i Falklandskrigen) er lige uvidende kujoner. - En befrielse, der bygger på våben, bliver våbneens slave"¹⁸¹.

Fredslejrenes mest almindelige form for ikke-voldsaktion var blokade af indgangen til den base eller det militæranlæg, det drejede sig om. Deltagerne satte sig simpelthen ned på jorden i kæder foran indgangen og spærrede for al trafik. Det politi eller de soldater, der blev udkommanderet for at rydde vejen, måtte fjerne hver enkelt blokadedeltager, menneske efter menneske. Ingen gjorde modstand, men der var heller ingen, der hjalp ved f.eks. selv at gå. Det kunne ikke undgå at give den enkelte betjent eller soldat en følelse af personligt ansvar for egne handlinger, der adskiller sig vidt fra den traditionelle upersonlige lydighed, der forventes. "Fred gennem ikke-vold giver mening, fordi ikke-vold er revolutionær i ordets dybeste betydning. Den udfordrer selve autoritetens grundvold. Det er derfor, konservative ideologier til højre som venstre er så bange for den", forklarede en anden Greenham Common kvinde¹⁸² (5). For øvrigt var der stor forskel på de enkelte betjentes optræden. Den kunne gå fra en brutal og hårdhændet fremtræden og til et ilde berørt "Vi gør kun, hvad vi har fået ordre til, men vi vil ikke lade det gå ud over jer". Der var dem, der direkte sagde, at de gav

179 Disarmament Campaigns, sept. 1982, s. 4.

180 END journal, dec. 1983 - jan. 1984, s. 2.

181 END journal, febr.-marts 1985, s. 19. Der tænkes her på de (formodede) IRA-terrorister, der bombede de engelske konservatives landsmøde i Brighton i 1984, samt den engelske hær, der brød reglerne i gammel, hævdvunden søkrigslov ved at sænke et flygtende argentinsk krigskib under Falklandskrigen.

182 samme sted, s. 21.

demonstranterne ret.

Fredslejrene udviklede sig til en slags kerne i oprustringsprotesterne. De var medie- og fotogene. Kendte folk ikke andet til fredsbevægelserne, havde de i alt fald på et eller andet tidspunkt læst om f.eks. Greenham Common. For mange mennesker blev fredslejrene folks første kontakt med de tanker, der rørte sig i fredsbevægelserne. Der kom besøgende langvejs fra, både indenlands- og udenlandsbesøgende. De kom for at deltage i aktionerne, for at yde lejrene deres støtte og opmuntring evt. ved at blive et par dage, eller de kom simpelt hen af nysgerrighed. Og lejrenes beboere var ivrige efter kontakt. "Dyt, hvis du er enig med os", stod der på et hjemmelavet papskilt ved hovedvejen forbi Greenham Commonlejren. Og der var mange bilister, der dyttede. Der var en vidtstrakt korrespondance mellem fredsbevægelser og lejrene, og ikke mindst Greenham Common-kvinder blev ofte inviteret ud som talere og foredragsholdere. Endelig dannedes der støttekredse af folk, der gav økonomisk og moralsk støtte. Greenham Commonlejren havde således støttekredse fra alle dele af England og Skotland, samtidig med at lokale støttekredse hjalp dem ved at bringe drikkevand, vaske tøj for dem og så videre. Der var dog også udtryk for lokal utilfredshed, og en del, der fandt, at lejrene var en skamplet for egnen og ønskede dem fjernet.

England

Fredslejren i Greenham Common var den første fredslejr, der opstod. Den er den kendteste både i England og internationalt, og den er den eneste, der har eksisteret kontinuerligt gen nem alle årene. Det var også den fredslejr, myndighederne mest konsekvent forsøgte at få fjernet. Selve dens eksistens og den opmærksomhed, den samlede, var en provokation¹⁸³.

¹⁸³For en samlet beskrivelse af Greenham Common lejren se Caroline Blackwood, *Ved Greenham Common*, Gyldendal, 1984, og Jill Liddington, *The Long Road to Greenham*, London, 1989.

Da lejren efter 8 måneder, heraf flere kolde vintermåneder, endnu lå på sin plads uden for hovedindgangen til den udsete missilbase, greb myndighederne ind. Telte og campingvogne blev fjernet, bræddebygninger revet ned med bulldozere, og kvinderne anklaget for brud på lov og orden. (På engelsk: "breach of peace", brud på freden!). Lejren flyttede derpå fra kommunens jord ved hovedindgangen ud til trafikministeriets område ved hovedvejen lidt længere fra baseindgangen. Endnu engang blev kvinderne bortvist og de fik forbud imod at rejse nogen form for beboelse. De flyttede igen, denne gang til forsvarsministeriets jord tæt ved basen, hvor de gennemlevede den næste vinter under udspændte plasticstykker. I al den tid voksede kredsen af folk, der bakkede op om lejren.

Kvinderne benyttede enhver lejlighed til at komme i samtale med basens mandskab. Med mellemrum gennemførtes aktioner og blokader, mange af dem med international deltagelse og ofte med retssager, bøder og fængselsstraffe til følge. Efter kvindernes indtrængen på basen nytårsmorgen 1983, hvor de syngende opførte en runddans på en missilsilo, blev 21 kvinder stillet for højesteret i London. Kvinderne bad om et åbent retsmøde, så de kunne få lejlighed til offentligt at fremlægge deres sag. Det

blev nægtet. Retten gav dem forbud mod nogensinde mere at sætte deres ben i Greenham Common, der er offentligt fælledområde, og de fik forbud imod "at konspirere med andre eller opfordre andre til at trænge ind på området". Bare at tale om demonstration i området ville være at overtræde forbudet, hed det. Kvinderne svarede med at spørge om et sådant forbud ikke var overtrædelse aftale- og demonstrationsfriheden i landet. Hvis formålet med dette forbud var efterhånden at få tømt lejren, så viste det sig i alt fald virkningsløs!. Nye kvinder kom helt spontant til fra forskellige egne af landet. Dertil behøvedes hverken sammensværgelser eller opfordringer.

Også internationalt gjorde Greenham Common-kvinderne sig gældende. Under et besøg i Moskva i 1982 tog de et af medlemmerne af Trust-gruppen, Olga Medvedkova, med til en samtale, de skulle have med den sovjetiske fredskomiteé, således at hun på den måde kunne få lejlighed til at fremlægge Trust-gruppens synspunkter for fredskomiteéen. Men efter et syv minutters langt indlæg fra Olgas side afbrød folk fra komitéen mødet i vrede og bebrejdede kvinderne, at de havde taget Olga Medvedkova med. Kvinderne opfordrede til gengæld fredskomiteéen, der påstod at den arbejdede for fred, til at stoppe forfølgelsen og anerkende Trust-gruppen, den eneste gruppe i Moskva, der selvstændigt arbejdede for fred. I 1983 besatte kvinderne den sovjetiske ambassade i London i protest mod, at Olga Medvedkova var blevet anklaget for "vold mod en politibetjent". De nægtede at forlade ambassaden, før hun var blevet løsladt.

Efteråret 1983 sagsøgte lejrens kvinder præsident Reagan for derigennem at hindre en missiludstationering. De fik støtte fra Center for Constitutional Rights i New York, der påpegede, at et land ikke kan pålægge et andet land at modtage våben, som et flertal af befolkningen er imod. De amerikanske myndigheder søgte at hindre retssagen ved at henvise til, at der ikke fandtes nogen formel ret, hvorefter kvinderne kunne rejse en sådan sag. Men sagsanlægget førte til en lang tids debat og medieomtale.

Efter at udstationeringen var begyndt i slutningen af 1983, oprettede Greenham Common-lejren et vagtsystem, nuke watch. Nuke watch bestod af en gruppe aktivister fra lejren og fra andre dele af England, der fulgte missilerne under deres jævnlige øvelsesture uden for basen. Et telefonnet var indrettet til at melde, når en atomkonvoj var på vej, så nuke watch-gruppen kunne advare trafikanter om tilstedeværelsen af atommissiler på vejen og gribe ind, hvis der skete et uheld. De kontrollerede og fotograferede, hvad der skete, og advarede de omkringboende og myndighederne om uheldet og om, at det indbefattede atomvåben. Alt sammen noget, der burde være myndighedernes opgave, men som på grund af den gældende "hverken benægte eller bekræfte tilstedeværelsen af atomvåben"-politik også på dette område aldrig fandt sted. Den hemmelighedsfuldhed, der omgav øvelsere med atommissilerne, betød, at hvis der skete et uheld, ville de rette ansvarlige ikke være i stand til at gribe ind, og konsekvenserne af uheldet kunne derfor blive unødvendigt alvorlige.

Endnu i 1990 var der flere hundrede kvinder, der afventede en retssag for "ejendomskrænkelse", "brud på lov og orden" og lignende. Men myndighederne syntes nu ivrige efter at slippe ud af den sag med så lidt omtale som muligt. Efter at nogle statutter, der specielt var møntet på Greenham Common, var blevet ophævet, fik flere af kvinderne tiltalefrafald, og allerede fængslede fik mulighed for at få resten af straffen eftergivet¹⁸⁴.

184 *Peace News - Non violence in Action*, London, sept. 1990, s. 3.

Andre fredsløjre

England har haft mange fredsløjre¹⁸⁵, og folks holdning til dem har været varierende. Men gennemgående mødte løjrene dog betydelig lokal støtte, også fra folk langt ind i de konservative kredse. Atomvåben "i baghaven" kunne få de bedste politiske principper til at smuldre. Folk betragtede baserne og ikke mindst dem, der var udset til at huse udenlandske tropper, som en trussel mod lokalsamfundet, og de støttede protesterne. Der var dog stor forskel på, hvad der kom ud af protesterne.

Da det i Upper Heyford rygtedes, at den nærliggende flybase, der blev benyttet af det amerikanske luftvåben, skulle udvides, viste undersøgelser, at 58% af beboerne var stærkt imod det. Da udbygningen skulle til at begynde, blokerede de indgangen til basen, og sammen med folk fra en nærliggende fredsløjr påbegyndte de en aktion, der skulle sinke byggeriet. Mere end 4000 mennesker deltog i en kontinuerlig, toholds-skifts afspærring af byggepladsen. Alt foregik roligt og efter ikke-voldsprincipper. Disciplinen, høfligheden og hjælpsomheden mellem aktivisterne var så stor, at alle avisreferater af begivenheden indeholdt udførlige beskrivelser af ikke-voldsfilosofien. Det lykkedes at sinke udbygningen og derved markere protesten imod den. Men standset blev den ikke. I dag er Upper Heyford USAs vigtigste flybase i England.

185 Foruden kvindernes fredsløjr ved Greenham Common var der af mere kendte fredsløjre i England: Folkefredsløjren ved USAF Molesworth, den anden udstationeringsbase for krydsermissiler, kvindernes fredsløjr ved RAF Waddington, fredsløjren ved USAF Buttonwood, Caerwent fredsløjr, Upper Heyford fredsløjr, Burghfield fredsløjr, anbragt ved en atomvåbenvirksomhed, Familier-mod-bomben fredsløjr ved RAF/USAF Lakenheath, RAF Bishopcourt fredsløjr samt i Skotland Faslane fredsløjr ved den engelske flådes Polaris-ubådsbase og Aquarian fredsløjr ved Holy Loch.

Anderledes gik det i den walisiske by Bridgend. Wales er erklæret atomvåbenfrit område. Alligevel blev det vedtaget at bygge en kommandobunker i Bridgend. Befolkningen protesterede til både byråd og forsvarsministerium, men uden resultat, og da byggeriet begyndte, gik de over til ikke-volds aktioner. 25 personer (mellem 18 og 65 år) lagde sig på skift hen over de opstillede forskallingsbrædder for at hindre støbningen af bunkerens tykke, eksplosionssikrede cementmure. Bygningsarbejdere og politi gik hårdt frem, men da en kvinde blev overhældt med cement, greb byens myndigheder ind og standsede byggeriet. Der kom ingen kommandobunker i Wales¹⁸⁶.

Italien

I Italien var det en gammel flybase fra 2. verdenskrig ved den lille by, Comiso, i Siciliens sydlige del, der var udpeget som missiludstationeringsted. Og det var rygterne om denne beslutning, der for alvor satte gang i den italienske fredsbevægelse, både på Sicilien og i det øvrige Italien.

Der har ikke været en kontinuerlig lejr ved Comiso som ved Greenham Common, men flere lejre af kortere og længere varighed. Nogle gange har der endda været flere lejre samtidigt, f.eks. en kvindelejr, en kirkelig lejr og så videre, men de fulgte alle ikke-voldsmønsteret fra Greenham Common.

Politi reaktionerne i Italien hørte nok til nogle af de mest brutale, der er oplevet ved nogen af lejrene. Betjentene slog med stavene, forfulgte de flygtende aktivister og kastede tåregas efter dem. "Vi sad fredeligt ned som vi havde lært i Greenham Common. Men vi havde glemt, at italiensk politi ikke bruger samme metoder som det engelske med at bære demonstranterne bort", fortalte Luciana Castellina, parlamentsmedlem for et lille socialistisk parti, PDUP. Sammen med flere andre parlamentsmedlemmer og aktivister måtte hun på hospitalet efter slag i hovedet. En betjent, der deltog ved det pågældende blokadesammenstød, var så chokeret over det, han havde oplevet, at han sammen med flere andre af betjentene sendte en protestartikel til de italienske blade. De fortalte bl.a., at ordren oppe fra havde lydt, "Giv dem, så de aldrig

¹⁸⁶ Disarmament Campaigns, febr. 1983, s. 4.

glemmer det". Det eneste blad, der ville tage artiklen, var fredsbevægelsens ugeblad *Pace e Guerra*¹⁸⁷.

Trods den meget afsides beliggenhed var Comiso-lejrene meget besøgte, og der var international deltagelse ved mange af aktionerne. (Udenlandske aktivister, der blev arresterede ved aktionerne, blev som regel udvist af landet). Fra juleaften 1982 gik en 10 dages fredsmarch fra Catania over Signorella, hvor havnen udbyggedes som støttehavn for den amerikanske middelhavsflåde, og den militære lufthavn Magliocco, der stammede fra Mussolinis Abessinienfelttog, til Comiso. I marchen deltog folk fra "samtlige vesteuropæiske lande med undtagelse af Finland, samt fra USA og Canada"¹⁸⁸.

Den store opslutning var ikke tilfældig. Bortset fra Vesttyskland var Sicilien et af de mest oprustedede områder i Vesteuropa, og våbnene havde tydeligvis en helt anden funktion end de øvrige våben i Europa. Som den italienske fredsbevægelse fremhævede, så udgjorde Syditalien korsvejen mellem en eventuelt øst-vest konflikt og en eventuel nord-syd konflikt.

"Fra Comiso peger våbnene imod den 3. verden i Nordafrika og Mellemøsten. Med de nye våben udvides det område, der beherskes. Det vigtige Middelhav vil blive helt militariseret, hvad enten det så er for at kontrollere de olieproducerende lande eller en af hovedindsejlingsvejene til Sovjetunionen, og både Sovjetunionen og USA eskalere for øjeblikket deres programmer her", advarede de¹⁸⁹.

Den italienske fredsbevægelse har gennem alle årene betonet dette aspekt, men de vesteuropæiske fredsbevægelser var generelt så Centraleuropafikserede, at de udelukkende betragtede Comisobasen som en del af øst-vestkonflikten.

187 *Disarmament Campaigns*, juli/aug. 1982, s. 14, april 1983, s. 5, samt *END journal* febr.-marts 1983, s. 7 og dec. 1983, s. 13.

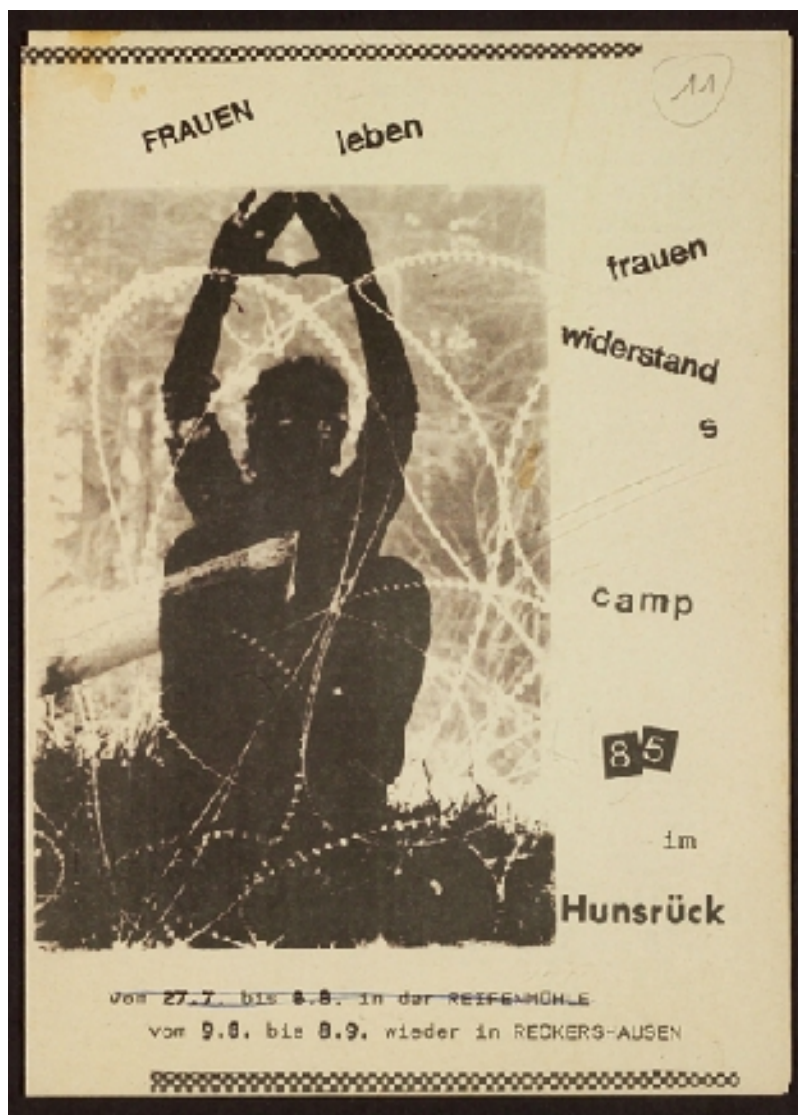
188 *END journal*, februar-marts 1983, s. 7.

189 Den italienske fredsbevægelses bedømmelse bekræftedes af den italienske forsvarsminister, der talte om betydningen af NATOs out-of-area operationer, hvor, som han sagde, "Italien skal spille rollen som den, der forbinder Europa, det afrikanske kontinent og Mellemøsten. Det skal være det frem-skudte forsvar i Middelhavsområdet imod trusler, der kommer fra syd". *Disarmament Campaigns*, maj 1985, s. 5.

Vesttyskland

I Vesttyskland var det ikke én fredsløj, der gjorde sig specielt bemærket. Der var mange lejre, og de var af varierende varighed. Nogle oprettedes i forbindelse med en bestemt blokadeaktion, andre kunne strække sig over måneder eller år¹⁹⁰. Lejren ved den amerikanske base i Mutlangen ved Schwäbisch-Gmünd i Sydvesttyskland, hvor Pershing II-raketterne skulle udstationeres, har eksisteret i flere år. Ofte opholdt der sig kun en lille flok aktivister der, der sørgede for at udbrede oplysninger om, hvad der foregik i basen. Men ved større aktioner kunne lejren have flere tusinde overnattende. Den store spredning af de tyske lejre afspejlede den enorme mængde af våben og militæranlæg, der fandtes overalt i landet. Den 12. december 1982, treårsdagen for dobbeltbeslutningen, gennemførtes således blokader ved mere end 30 militærbaser rundt om i landet.

Erfaringerne med politiet varierede. Der fandt arrestationer og retssager sted efter enhver blokade, men hvor der især i begyndelsen kunne være tale om en endda meget brutal fremfærd fra politiets side over for de demonstrerende, så havde politiet øjensynligt efterhånden de fleste steder fået påbud om at undgå vold. Ved Grossenstingen-blokaden, august 1982, der var en én uges blokade mod et våbendepot med atomsprænghoveder til Lanceraketter i Grossenstingen i Sydvesttyskland, herskede deren meget spændt stemning. Begge parter var forberedt på lidt af hvert. 7-800 mennesker fra i alt 5 fredsløjre skiftedes til en konstant blokade af indkørselsvejene til depotet. Optakten var ildevarslende nok. Mens de demonstrerende satte deres telte op, rullede Bundeswehrsoldater pigtrådsspærringer ud på vejene, soldaterne i våbendepotet fik 3 ugers udgangsforbud, og pressen blev forbudt adgang. Men både blokade og arrestationer forløb i ro, og der udviklede sig et helt positivt forhold mellem politi og demonstranter. I alt fjernedes demonstranterne 18 gange i løbet af ugen i god ro og or-

¹⁹⁰ I forbindelse med udstationeringen i 1983 var der fredsløjre i Bitburg og Wuschheim (krydsermissilbaser), Schwäbisch Gmünd, Heilbronn og Neu-Ulm (Pershing II), Stuttgart og Grossenstingen (andre militærinstallationer). Disarmament Campaigns, juli-aug., 1983, s. 12.

den. Anklagerne ved de efterfølgende retssager lød på "tvang", den tyske variant af det engelske "brud på lov og orden". Aktivisterne blev idømt bøder¹⁹¹.

1.-3. september 1983 gennemførtes en tre dages blokade ved den amerikanske base i Mutlangen¹⁹². Blokaden var beregnet til at omfatte folk fra mange egne af landet som en national demonstration imod udstationeringen, og før blokaden gennemførtes derfor træning i ikke-vold og rollespil. I selve blokaden deltog 150 kendte tyske personligheder, deriblandt Heinrich Böll, Günter Grass, Dorothee Sölle og 12 parlamentsmedlemmer (5 fra de Grønne og 7 fra SPD). I alt deltog ca. 800 i blokaden. Ved en sit-in den sidste dag deltog mere end 6000 og ved en afsluttende friluftsgudstjeneste omkring 15.000.

Lejre og blokader var udtryk for meget mere end en simpel modstand imod nogle våben, selv om det var den side myndigheder og medier valgte at fokusere på. De var i lige så høj grad som øst-vest samarbejdet et forsøg på at give større perspektiv til oprustnings-diskussionen og at stille større krav til samfund og menneskesyn end det, der lå i den snævre, militære afskrækkelsesdoktrin.

"Hvad fik vi ud af det?" spurgte blokadedeltagerne i en evaluering af en række blokader i Vesttyskland.

"Blokaderne standsede ikke et eneste våben. Men det lykkedes os at mobilisere mange mennesker og at udbrede kendskabet til ikke-voldstanker og til fredsbevægelsens diskussion. Folk, der arbejder for nedrustning, koncentrerer sig ofte om våben og de militære grunde til krig. De er afgjort vigtige dele af krigsmaskinen, men ikke den fundamentale årsag. - Krigsmaskinen er en integreret del af vort samfund. Den har rødder i vort samfunds sociale, økonomiske og politiske strukturer. Hvis vi virkelig ønsker nedrustning, må vi spørge os selv om, på hvad måde vi støtter våbenkapløbet og krig i almindelighed med vore tanker og handlinger. Kan vi finde andre måder at løse konflikter på end ved at slå tilbage og ødelægge fjenden?"¹⁹³.

Og i en håndbog, der blev udgivet før Grossenstingenblokaden, formanede de deltagerne til at være sig deres handlemåde meget bevidst. "Vi forsøger at se mennesket i alle, også i vore mest voldelige modstandere"¹⁹⁴.

191 Disarmament Campaigns, sept. 1982, s. 5 f.

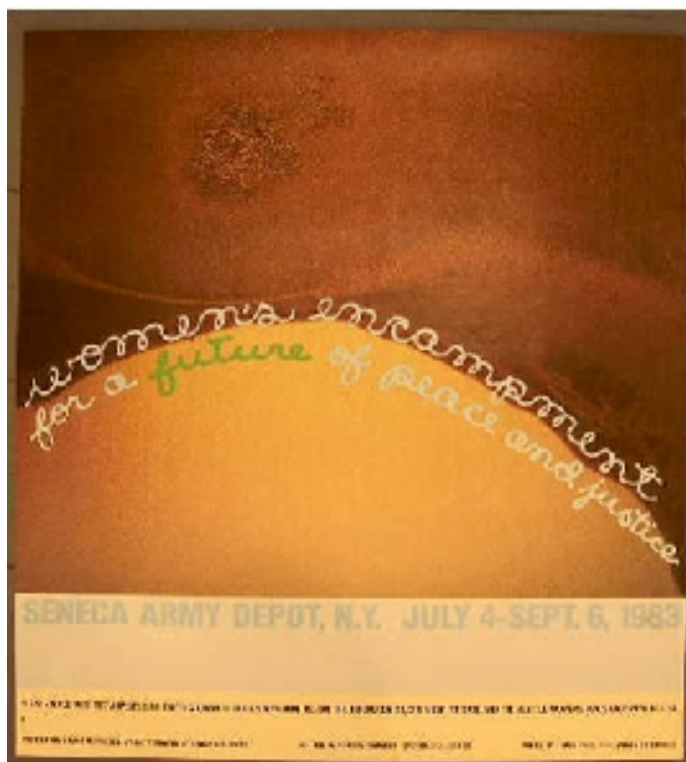
192 Disarmament Campaigns, okt. 1983, s. 12.

193 Disarmament Campaigns, febr. 1983, s. 3 f.

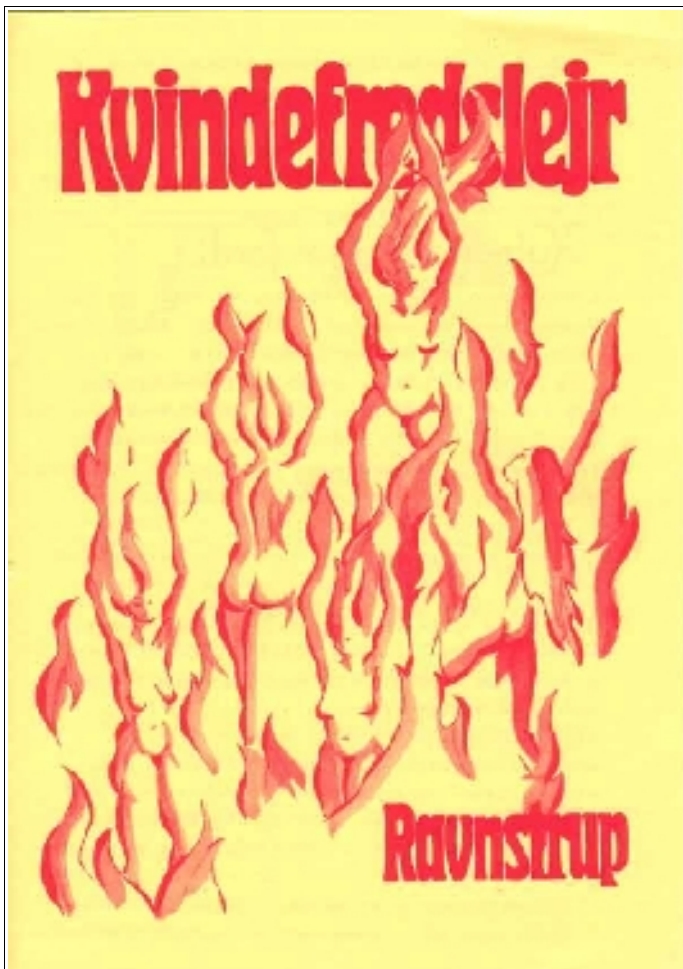
194 samme sted.

Andre lande

Der har været fredslejre i mange andre lande. I Holland og Belgien, de to sidste af de i alt fem planlagte udstationeringslande, oprettedes fredslejre ved de udpegede udstationerings-baser i henholdsvis Woensdrecht og Florennes. I Florennes blev basen, efter at missilerne var opgivet, udpeget til flybase for øvelser med lavtflyvning, og aktivisterne fortsætter deres arbejde der, nu mod lavtflyvningerne. I Svejts er der flere gange oprettet midlertidige lejre, bl.a. ved våbenudstillinger og områder, der skal inddrages som nye militære øvelsesområder. I Canada oprettedes en lejr ved Cold Lake i Alberta imod krydsermissilafprøvninger, og i USA har der bl.a. været en kvindefredslejr i Seneca Falls i staten New York, der blev udpeget som opbevaringssted for mellemdistanceraketter og neutronbomber. Stedet havde særlig betydning for kvinderne, fordi det var her, at Declaration of the Rights of Women blev vedtaget i 1848¹⁹⁵.

195 "Fredslejre", Udg. af NTAs kampagnegruppe, 1983.

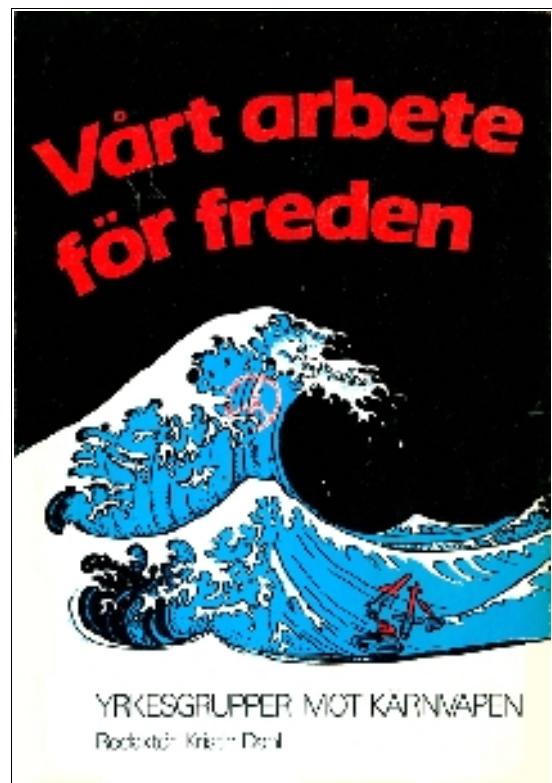

I Danmark fandtes ingen atomvåbenanlæg eller atomvåbenproduktionssteder, men da NATO påbegyndte opførelsen af en kommandobunker i Ravnstrup ved Viborg, oprettede kvinder, hovedsageligt fra Kvinder for Fred, kvindefredslejren ved Ravnstrup. Den eksisterede i kortere og længere perioder gennem 1984-85, og kvinderne gjorde en stor indsats for at gøre opmærksom på arbejdet med bunkeren.

2. Faglige fredsgrupper

Den samfundsmæssige bredde i 80ernes fredsbevægelse gav sig blandt andet udslag i de mange faglige fredsgrupper, der opstod - folk fra forskellige professioner, læger, præster, ingeniører, jurister, videnskabsfolk, kunstnere, generaler, arkitekter, lærere, psykologer, fagforeningsfolk, der inden for hvert deres fag dannede større eller mindre grupper, der samledes om at udtrykke protest imod atomstrategien på baggrund af deres fags specielle forhold og indsigt.

Denne udvikling tog for alvor fart fra begyndelsen af 1982, og skal man forstå 80ernes fredsbevægelse, er man nødt til at have denne side med. De faglige fredsgrupper bidrog til at gøre atomdebatten konkret og samfundsrelevant. De vurderede atomvåbnene ud fra deres fags viden, og på den baggrund vendte de sig mod våbnene som medicinsk, etisk, juridisk og endda militært uacceptable. Til gengæld var de fleste af disse faglige grupper helt upolitiske og i modsætning til hovedparten af fredsbevægelserne meget snævre i deres koncentration om atomvåbnene. De havde ikke eller kun sjældent fredsbevægelsernes bredere antimilitaristiske og politiske holdning.

Læger for fred

Det var påstanden om, at en atomkrig skulle kunne udkæmpes og vindes, uden at det ville medføre et uacceptabelt tab af menneskeliv, der fik lægerne til at blande sig i debatten. Den internationale sammenslutning af læger til hindring af kernevåbenkrig afholdt sin første kongres i Washington sommeren 1981 på foranledning af den amerikanske Physicians for Social Responsibility sammen med læger fra USSR. 75 læger fra 11 lande deltog¹⁹⁶. "Folk er ved at blive hårdhuede over for selve truslen om at dø. De forstår ikke, at det kan tage uger at dø, at der ikke vil være lægelig hjælp, og at de vil være taknemmelige for at blive skudt", var det korte og usminkede budskab fra kongressen. Initiativet bredte sig hurtigt.

I Danmark dannedes Danske læger mod kernevåben, der i november 1982 udgav pjecen "Medicinske konsekvenser af krig mod kernevåben"¹⁹⁷. Her som i alle andre lande betonede lægerne, at det varen illusion at tro, at civilforsvar, sanitetstjeneste osv. ville have nogen betydning ved et atoman-greb. "Kun forebyggelse er mulig. Der er intet behandlingsalternativ til ofrene for (selv) en lille atombombe - selv om en hel verdens ekspertise sættes ind i behandlingen", sagde plastickirurgen Bent Sørensen¹⁹⁸. "Ved et kernevåbenangreb vil enhver katastrofeplan komme til kort", advarede lægerne i deres pjece.

196 Disarmament Campaigns, aug. 1981, s. 11.

197 Medicinske konsekvenser af krig mod kernevåben. Lægeforeningens Forlag, 1982.

198 Politiken, 1. maj 1984.

Kirken

Kirken, hvis betydning i de fleste lande er større end her i vort ret ureligiøse land, har spillet en stor rolle for fredsarbejdet internationalt. Den havde kontakt til brede befolkningsgrupper, og den havde som institution en særlig form for moralsk autoritet i samfundet, der tillod den at udtrykke, hvad så mange følte: det tolt uacceptable i at ens egen beskyttelse skulle afhænge af truslen om en omfattende og lidelsesfuld udslettelse af andre befolkninger.

Mange nationale kirker har udtalt sig og hævdet, at forsvar, sikkerhed og nedrustning ikke blot er "politiske og militære men også etiske spørgsmål". Mange lokale kirker har støttet fredsarbejdet lokalt, og august 1983 udsendte Kirkernes Verdensråd en appel fra et verdenskirkerådsmøde i Vancouver om deres vilje til et fælles arbejde for "fred og retfærdighed".

"Vi er enige om at arbejde sammen om at danne et netværk for fred og retfærdighed, - udvikle en ramme for arbejde og forståelse for nedrustning og udvikling som dele af den samme stræben, - bekæmpe de voksende internationale økonomiske uretfærdigheder, der sammen med våbenkapløbet er ved at blive den største trussel imod freden i vort århundrede".

30 nationale kirker fra alle kontinenter deltog, og det gav fredsappellen dens bredde. "Vor interesse for fred må ikke blive til en ideologi, der ser stort på spørgsmål som uretfærdighed, fattigdom, sult og racisme, og dermed kan komme til at virke undertrykkende", hed det, og derfor understregede appellen, at der kan ikke være fred uden retfærdighed. Verdenskirken fik på den måde den globale dimension ind i fredsarbejdet, som fredsbevægelserne nok følte, at der var behov for, men som de ofte havde svært ved at udtrykke. Her i Danmark var situationen speciel. Mange præster gjorde tidligt fredsspørgsmålet til en del af deres kirkearbejde, men på grund af den danske kirkes traditionsbestemte decentrale struktur kunne kirken som kirke ikke tage stilling, og for adskillige præster var skismaet mellem kirkens forkyndelse om "den enkeltes fred" og kravet om "fred i verden" et spørgsmål, de havde svært ved at tage stilling

til. Det sidste kunne jo ses som en politisk stillingtagen, og i professionssammenhæng betragtes politisk stillingtagen som noget suspekt i vore demokratiske samfund. Økumenisk Fællesråd gjorde derfor netop dette spørgsmål til hovedtema foren række kirkedage, det afholdt juli 1983 i Silkeborg. Hverdag fik sit særlige emne: "Fred være med dig", "Fred i Danmark", "Fred på jorden" og "Fred for både i går og i morgen"¹⁹⁹.

I Norge udsendte de norske bisper foråret 1982 en kraftig udtalelse imod den fortsatte oprustning, og der udarbejdedes et handlingsprogram for kirkerne og menighederne²⁰⁰. De finske bisper udsendte samme år et 30 sideres dokument, hvor de opfordrede menighederne til at tage aktive initiativer i fredsarbejdet, og den svenske ærkebiskop, Olof Sundsberg, indkaldte til et verdensmøde for kirkeledere i Uppsala i 1983 om fredsspørgsmål, hvor man enedes om at søge samarbejde med kirkelige og ikke-kirkelige kredse om "at skabe de nødvendige betingelser for fred"²⁰¹.

I Holland og Vesttyskland har kirken med henholdsvis Det mellemkirkelige Fredsråd (IKV) og det evangeliske Aktion Sühnezeichen/Friedensdienst leveret nogle af de stærkeste kræfter inden for det vesteuropæiske, uafhængige fredsarbejde²⁰². Siden 70erne har det været tradition, at disse to organisationer afholdt særlige kirkefredsdage, og det gav anledning

til meget og aktivt fredsarbejde rundt om i menighederne og den lokale befolkning. Særlig betydning fik det, at de evangeliske kirker i Øst- og Vesttyskland i mange år var den eneste form for diplomatisk kontakt mellem de to lande. Det gav kirken i Østtyskland en særstilling, der tillod den forsigtigt at gå egne veje i fredsspørgsmålet og at støtte den uafhængige fredsbevægelses første øst-vestkontakter²⁰³.

199 *Kirkedageavisen*, 1 og 2. Udgivet af Danske Kirkedage, Nørregade 11, 1165 København K., maj 1982 og april 1983.

200 *Bergens Tidende*, 3. april 1982.

201 *Labora*, katolsk arbejderaktion, 22. årg. nr. 3, juni 1983, s. 9 ff.

202 Aktion Sühnezeichen oprettedes af de evangeliske kirker i 1958 for at formidle unges deltagelse i det sociale arbejde i de lande, der havde lidt under nazisternes aggressioner. I 1968 tilføjedes navnet Friedensdienst, og i 70erne gik organisationen aktivt ind i fredsarbejdet. Interkirkeligt Vredesberaad, IKV, oprettedes 1966 af Hollands to største protestantiske kirkeretninger og den romerskkatolske kirke. Hovedopgaven var at beskæftige sig med problemerne omkring krig og fred. Kirkerne gik ind for den tanke, at de måtte kunne rumme en institution, der også var kritisk over for dem selv og deres praksis og udfordrede dem til større aktivitet. 1977 lancerede IKV en kampagne for at genoplive den tidligere atomnedrustningsbevægelse.

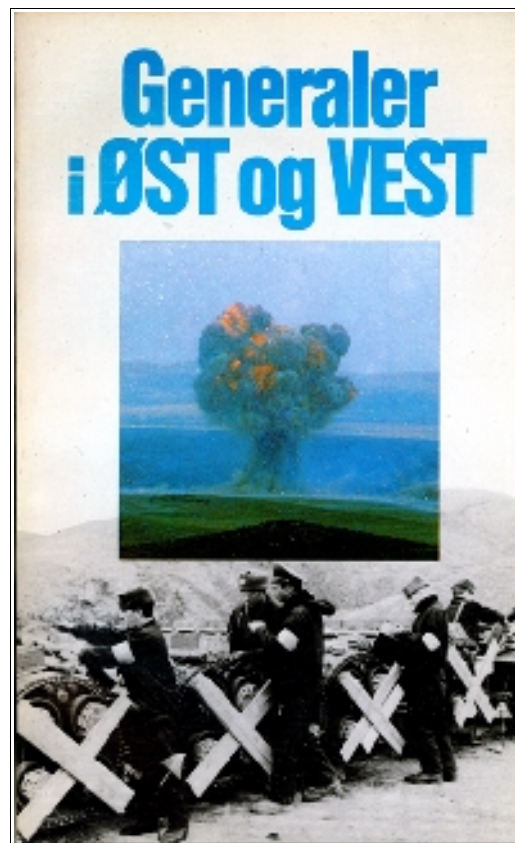
203 "Kirken i DDR er i 80erne kommet til at spille en vigtig rolle som det eneste åndehul for, hvad der rører sig i samfundet, økologi-, kvinde- og fredsbevægelser, bøsser, militærnægtere og forskellige former for ungdomskultur har fundet husly her. I våbenhuset i denne sognekirke er der udstilling af et

Generaler for fred

Generaler for fred²⁰⁴ omfattede generaler og officerer fra flere af de vesteuropæiske lande, de fleste af dem forhenværende. En faglig kritik af fagets egen praksis og dispositioner er jo ikke velset inden for noget fagområde, og således heller ikke her. Deres udtalelser, der vanskeligt kunne afvises som følelsesladet uvidenhed, gav ikke anledning til, at militæret indgik i nogen form for diskussion med dem. Men pressen var interesseret. Således kunne Aktuelt bringe et interview med den forhenværende norske general, J.K. Christie, som blandt andet udtalte "Ved at lægge atomvåben ud i de europæiske lande forsøger USA at flytte "brændpunktet" til Europa, og for russerne tager dette sig ud som en angrebsstrategi"²⁰⁵. Han tilsluttede sig dermed et af fredsbevægelsens vigtigste argumenter imod udstationeringen.

Arkitekter for fred

Arkitekter for fred, der beskæftigede sig med landsplanlægning og det moderne samfunds sårbarhed over for en atomkrig, fremhævede, at "det militære forsvar ikke kan yde nogen sikkerhed over for atomkrigstruslen"²⁰⁶.

par unge grafikere, der ikke kan vise deres værker andre steder. - Kirkens rolle er i skred. Den har i de senere år fået et politisk perspektiv, som den ikke har ønsket sig, men som samfundsudviklingen har påtvunget den", skriver Niels Barfoed efter i besøg i Østtyskland. Politiken 2. oktober 1988.

204 Organisationens rette titel er *Generaler for fred og nedrustning*. Den blev oprettet i 1981 på initiativ af den engelske general Michael Harbottle. Harbottle som kom fra FN-tropperne på Cypern, søsatte også the Centre for International Peacebuilding. Desuden var han aktiv i the Worldwide Consultative Association of Retired Generals and Admirals. *Generaler for fred og nedrustning* blev opløst omkring 1992..

205 Aktuelt 28. februar 1982.

206 Asser Birk, *Krigsfare og Fysisk Planlægning*, afgangsupgave fra arkitektskolen i Århus, juni 1982.

Jurister mod Krig

Den kendte, amerikanske folkerets-ekspert, professor Richard Falk skrev i en pjece udgivet af amerikanske Jurister mod Krig, at "Enhver har ret og pligt til at sige nej til en ulovlig statspolitik. Det er ikke brud på loven, men tværtimod en styrkelse af den, når mennesker nægter at deltage i forberedelse af atomkrig"²⁰⁷. I 1982 dannede en gruppe danske jurister Ret mod Atomvåben²⁰⁸, og de udsendte oplysende materiale om Folkeretten og dens holdning til masseødelæggelsesvåben²⁰⁹, om beslutningsprocessen inden for NATO i forhold til de enkelte landes suverænitet, bestemmelserne og mulighederne omkring en nordisk zone, Grønland i forhold til atomoprustningen med mere²¹⁰.

Lærere for fred

Lærere for fred, der var tilsluttet en international organisation for lærere, og som efterhånden forøgedes med Højskolelærere for Fred, Gymnasielærere for Fred, samt Fredspædagogisk Værksted, tog sig af at "sikre en bred strøm af oplysninger med henblik på nedrustningens forskellige aspekter - og faren for optrapning af rustningskapløbet"²¹¹, dvs. det folkeoplysende undervisningsmateriale, som FN's medlemslande har forpligtet sig til at sørge for, men ikke gjort ret meget ved.

²⁰⁷ *Law against War, a nuclear Magna Charta*, Bedford, 1984.

²⁰⁸ Læs: Jurister mod atomvåben. Preben Stuer Lauridsen, *Kommentarer til og redegørelse for initiativet Jurister mod atomvåben*, Ret mod atomvåben 1984.

²⁰⁹ "Brugen af kernevåben - (vil) gå uden for krigsrammen og medføre lidelser og ødelæggelser for mennesker og deres civilisation og er derfor i strid med folkeretten og menneskehedens love". Resolution om forbud mod brug af kernevåben af 24. nov. 1982, - Frederik Harhoff, *Folkeretten og Masseødelæggelsesvåben*, FN-Forbundet 1986.

²¹⁰ *Ret mod Atomvåben*. Det retsvidenskabelige Institut B. Akademisk Forlag, 1984.

²¹¹ *Slutdokument for FN's 10. ekstraordinære generalforsamling vedr. nedrustning*, paragraf 105. Udenrigsministeriet, sept. 1978.

Fagbevægelse for Fred

Af fagbevægelser i Danmark var det i begyndelsen Fagbevægelse for Fred, der bestod af grupper fra forskellige grene af fagbevægelsen, der deltog aktivt i fredsarbejdet. Deres mærkesager var ud over missilprotesterne et krav om en nordisk zone og oprettelsen af et fredsforskningsinstitut. Efterhånden kom også mere centrale dele af fagbevægelsen som SID og AIC (Arbejdernes internationale Center), med i arbejdet.

I lande med omfattende våbenproduktion som for eksempel USA, England, Holland og Vesttyskland gjorde fagforeninger alene eller sammen med fredsbevægelser et stort arbejde med at udarbejde planer for en alternativ og social nyttig produktion med udnyttelse af våbenproduktionens tekniske udstyr og viden. Det kunne dreje sig om f.eks. "genanvendelse af råmaterialer, energiteknologi, miljøbeskyttelses anlæg, specielt udstyr til offshore anlæg eller teknologi anvendelig i den 3. verdens lande"²¹². Herhjemme afslørede Sømændenes Forbund i 1980 flere våbentransporter til Chile og i september 1986 og april/maj 1987 transporter til Iran og Irak. Deres krav om forbud mod "sejlsads med krudt og våben" er dog aldrig blevet opfyldt²¹³.

Den 29. november 1982 afholdt NTA en temauge, Faglig viden om atomtruslen. Hver af ugens aftener præsenterede en faglig gruppe sine synspunkter om atomoprustningen, jurister, læger og sundhedsplejesker, kunstnere, arkitekter og præster. Kirkens aften blev indledt med en fredsgudstjeneste i Vor Frue Kirke. Sportsfolk støttede arrangementet ved hele den uge at bære Nej til Atomvåben-mærkater ved deres stævner - hvad der forårsagede stærke protester fra flere sportsklubbers side. Man

212 Disarmament Campaigns, nr. 7, 1981 og nr. 9, 10, 15 og 16, 1982. Desuden *Very Nice Work - if you can get it. The Socially Useful Production Debate*, Nottingham, 1985.

213 Jo da, i 1996 opdager medlemmer af Aldrig mere Krig, at de danske våbentransporter var konkurrencedygtige internationalt fordi de fik dele af skibets forsikring som statsstøtte. AmK stillede forslag om privatisering af krigsforsikringen, og "Det halvoffentlige "Krigsforsikringsinstituttet for danske skibe" (som) har sikret danske skibe billige forsikringspræmier, når de skulle fragte varer i områder, hvor der var krig. Alle skibe skulle betale til forsikringen, der havde en samlet formue på 4,1 milliard kroner. Disse penge er nu fordelt mellem staten og rederierne. Samtidig med lukningen har Folketinget vedtaget en ny ordning, der kun skal træde i kraft ved krige, der inddrager Danmark eller stormagterne", refererer Politiken 27. maj 1997. Siden har der kun været registreret enkelte våbentransporter på danske skibe.

kan ikke blande sport og politik sammen, hed det (ingen politisk stillingtagen her).

Netop det faglige engagement i fredsarbejdet kunne også stille samfundsordens håndhævere over for nogle uvante og groteske situationer. De kunne pludselig befinde sig i det dilemma at skulle vælge mellem, hvilken af samfundets autoriteter, de skulle respektere. Det skete f.eks. adskillige gange i England, hvor præster og endda bisper i fuldt ornat forcerede de militære basers indhegning for at afholde fredsdag på flyenes startbaner. Det skete i Vesttyskland, hvor politiet måtte vælge mellem at lade en blokade af den amerikanske base i Mutlangen fortsætte eller komme i verdenspressen med billeder, der viste dem i færd med at slæbe verdensberømte kulturpersonligheder som bl.a. Heinrich Böll væk. De valgte det første. Men det skete også, at en dommer fra det vesttyske *Jurister for fred* efter en anden Mutlangen blokade blev arresteret, og at parlamentsmedlemmer og gejstlige personer fik samme hårde medfart som de øvrige demonstranter i Italien, hvor ordensmagten øjensynlig ikke havde så store betænkeligheder.

3. Samarbejde mellem fredsbevægelser i USA og Vesteuropa

Der er langt mellem USA og Europa, men tilsammen lykkedes det amerikansk og vesteuropæisk fredsbevægelse at ændre begejstringen for atomoprustningen i officielle kredse til et offentligt udtalt ønske om nedskæring af atomvåbenarsenalerne. Det skete ikke som en erkendelse af, at fredsbevægelserne havde ret, tværtimod var det bevidste forsøg på at tage styrken ud af fredsbevægelsen, der resulterede i, at den indirekte blev i stand til at skubbe til udviklingen. En gennemgang af historien omkring den amerikanske fastfrysningbevægelse er således samtidig en illustration af det mærkeligt bagvendte forhold, der eksisterede mellem beslutningstagere og folkebevægelse.

Den amerikanske og den vesteuropæiske fredsbevægelse supplerede hinanden. Den amerikanske fredsbevægelse kunne i høj grad takke de store vesteuropæiske demonstrationer for sin hastige vækst i begyndelsen af 80'erne. Demonstrationerne skabte en enorm nysgerrighed i den amerikanske befolkning efter at høre om, hvad der foregik i Europa, og det medførte en større forståelse blandt folk i USA for oprustningsproblemer. De to kontinenters bevægelser repræsenterede hver sin side af den aktuelle oprustningsmodstand, hvilket de betonede ved at afholde demonstrationer og blokader ved henholdsvis produktionssteder og udstationeringssteder. Men på grund af de politiske forskelle og forudsætninger mellem de to områder var der også betydelige forskelle mellem bevægelserne i de svar, de gav på problemerne, og i deres målsætning, strategi og arbejdsform.

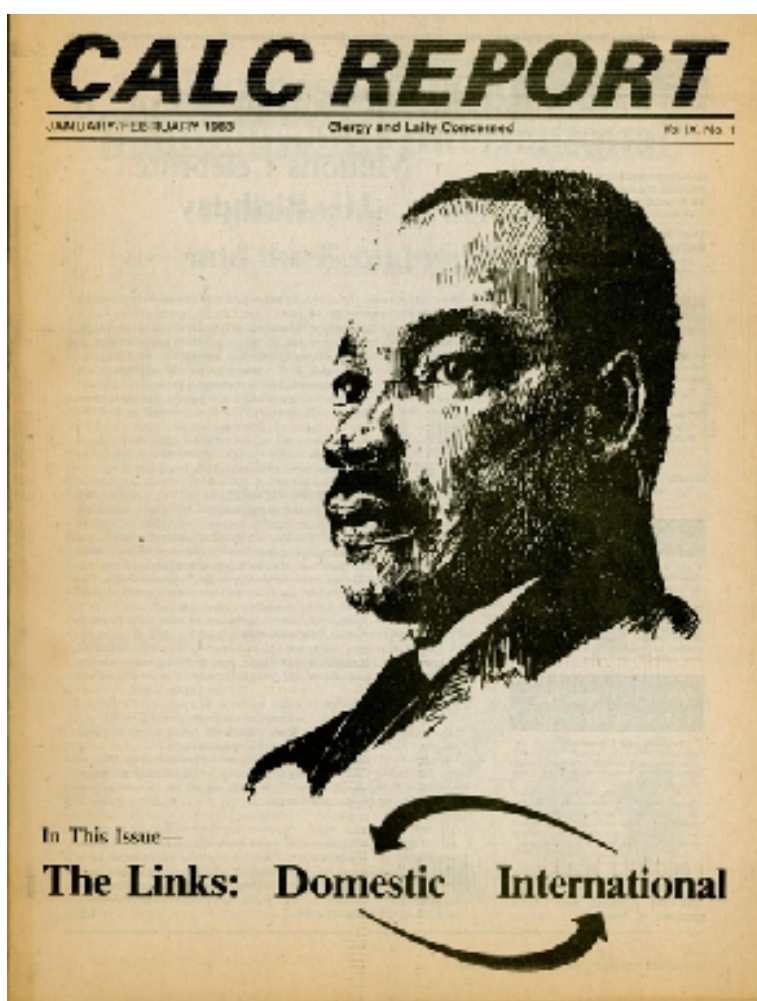
De europæiske bevægelser arbejdede for afspænding, ophævelse af blokkene og nedrustningsinitiativer, der ikke behøvede at vente på aftaler og balanceudredninger. Den amerikanske bevægelse var langt mere ensidigt våbenorienteret, og fastfrysningbevægelsen, der var de tidlige 80'eres stærkeste amerikanske fredsbevægelse, koncentrerede sin kampagne om et stop for våbenproduktion. De europæiske bevægelser stilede imod initiativer fra neden og opfordrede til selvstændige handlinger, der kunne vise nye politiske veje. De amerikanske bevægelseres mål var direkte indflydelse på de enkelte politikeres holdning gennem lobbyarbejde og ved at lade dem forstå, at der var stemmer at hente ved at føre fredsbevægelsespolitik. Endelig var hovedparten af de europæiske bevægelser græsrodsbevægelser, brede og som regel ret løse i deres

organisationsform. Selv i de bevægelser, hvor der fandtes en mere fast struktur, var lokalarbejdet som regel decentraliseret og selvstændigt. De fleste amerikanske bevægelser var stramt opbyggede organisationer med en ledelse, der fastsatte de præcise mål, og lokalgrupper, der satte alle kræfter ind på at nå disse mål.

Fastfrysningbevægelsen

Udgangspunktet for fastfrysningbevægelsen, Nuclear Weapons Freeze Campaign, var en artikel af fredsforskeren Randall Forsberg, april 1980, *Call to Halt the Nuclear Arms Race*. "En bilateral fastfrysning vil udelukke muligheden for produktion af en ny generation "counter force"-våben i USA og USSR", skrev hun og opfordrede til en øjeblikkelig fastfrysning. Tiden til et sådant initiativ var det helt rigtige lige nu, fremhævede hun, fordi der eksisterede en omtrentlig jævnbyrdighed i atomstyrker mellem de to supermagter. Derfor kunne de uden fare stoppe både deres produktion og deres udstationeringer²¹⁴.

På grundlag af disse tanker byggede de tre store amerikanske fredsbevægelser, AFSC (American Friends Service Committee) CALC (Clergy and Laity Concerned) og IFOR (International Fellowship of Reconciliation) fastfrysningbevægelsen op. "For at fremme den nationale og internationale sikkerhed bør USA og Sovjetunionen vedtage en gensidig og øjeblikkelig fastfrysning, når det gælder produktion, forsøg og udstationering af atomvåben, samt af missiler og fly, der i første række er bestemt til at fremføre atomvåben", hedder det i kampagneteksten²¹⁵. Kampagnens mål var ambitiøst. Fastfrysningstanken skulle gøres til landets officielle politik, og det var dette konkrete og klart afgrænsede mål, fastfrysningbevægelsen satte alle sine kræfter ind på. Det var dens styrke, men det blev også dens svaghed.

I løbet af 1982 skød fastfrysningsskemaer op overalt i USA, og det viste sig snart, at befolkningsopbakningen var meget stor. Takket være et omfattende lokalt

214 Se Randall Forsberg, *A bilateral Nuclear-Weapon Freeze* i *Scientific American*, vol. 247, nr. 3, nov. 1982, s. 32 ff.

215 Toni Liversage, *Fredsbevægelsen må blive global, som krigstruslen er det*. *Information*, 27. april 1982. Om Fastfrysningbevægelsen i øvrigt, se Pam Solo, *From protest to Policy*, Cambridge, Massachusetts, 1988.

arbejde formidledes der prøvevalg ved de årlige bymøder i staten Vermont i 1982 om fastfrysningsspørgsmålet. 155 byer stemte for at ville støtte et fastfrysningforslag, kun 22 var imod. I alt stemte 2/3 af Vermonts byer. Eksemplet blev fulgt op i andre stater som Ohio, Minnesota, Kansas, Washington, Massachusetts, Oregon, New York, Wisconsin med flere. Det er det nærmeste, USA nogensinde har været en folkeafstemning om et bestemt emne. I alt 60% gik ind for forslaget, og alle de store kirkeretninger samt 10 af de ledende landsdækkende fagbevægelser støttede det²¹⁶.

Den enorme offentlige interesse tvang medierne til til stadighed at dække emnet, og de mange prøvevalg overbeviste hurtigt politikerne om, at der var politiske fordele ved at støtte fastfrysningforslaget. I løbet af 1982 blev der forelagt to kongresforslag om en fastfrysning. Det ene, der kom fra senatorerne Jackson og Warren, var i virkeligheden et camoufleret oprustningsforslag. Fastfrysning blev forklaret som et endemål, når USA først havde indhentet Sovjetunionens oprustning. Det andet forslag, der var stillet af Edward Kennedy og Mark Hatfield, var et reelt nedrustningsforslag - men det overlod til supermagterne selv at finde ud af, hvornår de mente, fastfrysningen skulle påbegyndes. Det gjorde i virkeligheden forslaget helt uforpligtende, og grundtanken, at begge parter kunne gå i gang med det samme, var væk²¹⁷.

Flere andre politikerforslag fulgte efter. Men med denne succes startede også bevægelsens vanskeligheder, for ingen af de forslag, der blev rejst af politikerne, tog hensyn til fastfrysningforslagets krav om, at begge supermagter skulle og kunne gå i gang med det samme. Da det samtidig nu blev politikerne, der formulerede forslaget - eller de mange forslag -, og da medierne udelukkende henvendte sig til politikerne for at få fastfrysningstanken forklaret, mistede bevægelsen kontrollen med forslaget, og det blev gradvis udvandet.

216 Disarmament Campaigns, december 1982, s. 3. - Pam Solo, op. cit., s. 98.

217"Da senatorerne Kennedy og Hatfield fremlagde deres fastfrysningforslag for kongressen, glemte de ikke blot ordet 'øjeblikkelig'. De formulerede det på en sådan måde, at det, det Øjensynligt drejede sig om, var, at USA og Sovjetunionen skulle bestemme, når og hvordan de ville gennemføre en fælles fastfrysning. De gjorde det med vilje så vagt for at vinde støtte fra folk, der ville være nervøse for alt, hvad der antydede 'øjeblikkelig handling'", forklarede fastfrysningbevægelsens koordinator Randy Keehler. END journal, febr.-marts, 1983, s. 22.

I maj 1983 opnåede kampagnen sin hidtil største sejr. Ved en afstemning i Repræsentanternes Hus gik 278 mod 149 ind for en (ikke helt klart defineret) fastfrysning. Men sejren blev samtidig et eklatant nederlag. Ved at henvise til Jackson-Warren forslaget lykkedes det senator Les Aspin at få fastfrysningsforslaget kædet sammen med øgede bevillinger til MX-missilet, en beslutning, der direkte modarbejdede ideen bag fastfrysningsinitiativet²¹⁸. Beslutningen demonstrerede, hvor stor usikkerheden var blandt politikerne om, hvad fastfrysningsforslaget gik ud på. Der var mange senatorer, der underskrev både Jackson-Warren-forslaget og Kennedy-Hatfield-forslaget, fordi "de underskrev alt, hvad der omfattede fastfrysning, og fordi de - som det hedder i Washington - ønskede "at købe sig politisk sikkerhed", fortalte Pam Solo fra fastfrysningsbevægelsen²¹⁹.

Mange af bevægelsens ledere begyndte at spekulere på, om gennembruddet var kommet for hurtigt. Der havde kun været tid til at få fastfrysningsbegrebet slået fast i folks bevidsthed, ikke til at definere det. Derfor stod det åbent for alle slags fortolkninger.

Modforanstaltninger

Men trods forvirringen omkring meningen med en fastfrysning skabte fastfrysningsbevægelsens succes sammen med de voksende protester i Europa bekymring blandt oprustningshøgene i USA, og de satte en række modforanstaltninger i gang. Det første var, at den amerikanske fredsbevægelse ligesom den europæiske blev beskyldt for at være infiltreret og manipuleret af sovjetiske agenter. Men efter at FBI var sat på sagen, måtte det efter grundige undersøgelser konstatere, at "Sovjetunionen hverken kontrollerer eller manipulerer bevægelsen". Næste modforanstaltning var mere raffineret. Præsident Reagan fik det råd, at han skulle opgive sit aggressive ordvalg og i stedet lægge sig så tæt op ad fredsbevægelsens paroler som muligt, når han fremlagde nye våbenforslag. Han blev også rådet til at underskrive Jackson-Warren-forslaget. Allerede Reagans nulløsningsforslag fra forsommeren 1982 var led i denne plan. "Ifølge embedsmænd var det vigtigt for Reaganadministrationen så hurtigt som muligt at fremlægge en enkel og letforståelig plan, der kunne vise, at Reaganpolitikken står for fred, således at dampen kunne lukkes ud af den voksende fastfrysningsbevægelse i USA og Europa", hed det i en artikel i New York Times²²⁰.

Nøjagtig det samme skete, da Reagan i begyndelsen af 1983 fremlagde sit Strategic Defense Initiative, det såkaldte Stjernekrigsprojekt. Det blev præsenteret som en moralsk løsning af atomproblemet. "Af disse grunde (tvivl om afskrækkelsens effektivitet - min tilføjelse) og på grund af kernevåbnenes frygtindgydende ødelæggelsesevne må vi søge at finde andre måder at afværge krig på. Det er både militært og moralsk nødvendigt", skriver Reagan i forordet til en offentliggørelse af hensigten med initiativet. Umiddelbart ændrede det nye sprogbrug ikke ved oprustningsambitionerne. Men det lykkedes at gøre befolkningen forvirret. Opinionsundersøgelser i 1984 viste, at 80% af befolkningen stadig støttede fastfrysningstanken, men at 30% af disse samtidigt mente, at Reagan også støttede den. Men bordet fangede. Den ændrede retorik skabte

218Marianne Szegedy-Maszal, *Rise and Fall of the Washington Peace Industry* i Bulletin of the Atomic Scientists, jan.-febr. 1989, s. 18.

219 Elisabeth Frew. A reporter in Washington D.C., New Yorker, maj 1982, cit. i Pam Solo, op. Cit s. 78.

220 Leslie Gelb, US Forging a New Concept for Curbing Strategic Arms, New York Times, 2. maj 1982. cit. i Pam Solo, op. cit., s. 80.

mulighed for ny politisk bevægelighed. Våbenkontrol og nedskæringer var igen blevet en del af det officielle politiske mål, og vejen var åbnet for Reykjavik-topmødets overraskende udspil i oktober 1986.

Fredssamarbejde over Atlanten

Der var fra starten kontakt mellem fastfrysningensbevægelsen og de uafhængige fredsbevægelser i Europa, og fastfrysningensbevægelsen deltog med faste repræsentanter i de europæiske IPCC-møder. Foråret 1982 arrangerede den amerikanske bevægelse en foredragsturne gennem det meste af USA for 11 repræsentanter fra den europæiske fredsbevægelse, for at de kunne forklare den amerikanske befolkning om holdningen til missiludstationeringen i Europa. Fra Danmark deltog Toni Liversage fra Nej til Atomvåben. To og to besøgte de fredsgrupper og talte ved offentlige møder i byer og stater. Skønsmæssigt talte de 11 vesteuropæere direkte til mere end 200.000 mennesker. Med mediedækningen, der var over al forventning, nåede de ud til rundt regnet 50 millioner mennesker²²¹.

At samarbejdet var nyttigt, viste sig også, da både amerikanske og europæiske politikere forsøgte at udnytte de forskelle, der vitterligt eksisterede mellem de to kontinenters bevægelser, til at skabe mistillid mellem dem og miskreditere den europæiske bevægelse. En hollandsk socialdemokrat foreslog således, at Holland skulle tage direkte kontakt til fastfrysningensbevægelsen uden om den hollandske fredsbevægelse, og formanden for det hollandske parlaments forsvarskomiteé oplyste, at han efter samtaler med fastfrysningensbevægelsens ledere havde forstået, at de to bevægelser ikke ville kunne samarbejde. I Vesttyskland fremhævede aviserne fastfrysningensbevægelsens bilaterale krav som en støtte til den vesttyske regerings udstationeringsorienterede politik, og fra flere sider fremhævede man den amerikanske bevægelse, fordi den blev anset for mindre radikal, og som et godt alternativ til de europæiske bevægelser²²².

Det paradoksale ved denne forskel mellem de to kontinenters fredsbevægelser, der fik politikkerne til at foretrække den tilsyneladende mere moderate, måske ligefrem konservative fastfrysningensbevægelse frem for de mere radikale europæiske bevægelser, var, at hvis den amerikanske bevægelses forslag blev gennemført, ville det få en dybt omvæltende virkning i den øjeblikkelige politik og gribe ind over for oprustningens største problem, den våbenteknologiske fornyelse, mens de europæiske bevægelsers målsætning, der havde så vidtgående mål som ophævelse af blokkene og den kolde krigs afslutning på programmet, var baseret på nogle relativt beskedne krav som fjernelse af nogle bestemte våbensystemer og om atomvåbenfrie zoner²²³.

Fredsbevægelserne enedes derfor om, at en samarbejdning af de to bevægelsers programmer ville kunne betyde øget styrke til begge parter, og i begyndelsen af 1984 fremlagde de et fælles program Freeze and Withdrawal (Fastfrysning og tilbagetrækning)²²⁴. Hovedkravet var en øjeblikkelig fastfrysning, der som et første tillidsskabende initiativ skulle danne basis for en videre bilateral nedrustningsproces og en begyn-

221 Disarmament Campaigns, maj 1982, s. 8.

222 Disarmament Campaigns, jan. 1983, s. 19.

223 Pam Solo og Melinda Fine, *The US Freeze Campaign: Where it has been, where it is going and potentials for US-European Coordination*. IPCC-papirer, jan. 1984, NTAs landskontor, samt Learning from each other, END journal, febr.-marts 1983, s. 22 ff.

224 Freeze and Withdrawal, IPCC-papirer, NTAs landskontor.

dende troppetilbagestrækning. Men det spændende ved forslaget var den vægt, det lagde på hvert enkelt trins realistiske gennemførlighed. "Nedrustning starter med at standse oprustningen", hed det, hvorefter nedrustningsprocessen skulle gå fra det umiddelbart gennemførlige og let kontrollerbare og til mere komplicerede aftaler, der inden de kunne gennemføres ville kræve udarbejdelse af mere omfattende kontrolforanstaltninger.

Da forhenværende kansler Willy Brandt så en tidlig version af Freeze and Withdrawal-forslaget, mens det var under udarbejdelse, blev han så begejstret for det, at han efter aftale med fredsbevægelserne præsenterede en udgave af det under en høring i Washington i september 1983. "En vej til nedrustning, før det bliver for sent", kaldte han forslaget. Forslaget blev underskrevet af politikere fra mange lande, herhjemme af politikere fra Socialdemokratiet, de Radikale og SF. Socialdemokratiet offentliggjorde forslaget ved en pressekonference på Christiansborg den 16. november 1983. Det kom dog aldrig til at indgå i den politiske debat hverken herhjemme eller i andre lande.

KAMPAGNER, AKTIONER OG DEMONSTRATIONER

Gennem årene 1982 og 1983 op-trappedes den direkte protest i-mod misiludstationeringen mærkbart i Europa, og kravet om at søge nye veje og gøre en ende på atomoprustningen og oprustningen i det hele taget voksede.

"Vi vil fortsætte og forstærke vor modstand imod udstationeringen af krydsermissiler og Pershing II. Vi modsætter os ethvert kompromis ved INF-for-handlingerne i Genève. Forhandlerne taler hen over hovedet på folk om at bevare status quo og om at legitimere hinandens våbenarsenaler. Vi er desuden dybt bekymrede over moderniseringsplanerne for de franske og engelske våben. Det, der bør diskuteres ved forhandlingerne, er gensidighed gennem ensidige nedrustningsskridt, sammenhæng mellem afspænding og nedrustning, europæiske nedrustningsskridt i forbindelse med en global fastfrysning af forskning, produktion, afprøvning og udstationering af atomvå-

ben, en ikke-førstebrugserklæring fra vestlig side og alternative forsvarsmuligheder"²²⁵. Sådan hed det i en udtalelse fra IKV i maj 1983 på de uafhængige fredsbevægelseres vegne.

²²⁵"New Initiatives for Disarmament and Detente". Udtalelse fra IKV, Haag, maj 1983, på grundlag af internationale diskussioner og mødevedtagelser.

Det globale samarbejde.

I de år gik atomvåbenprotesterne også ind i et globalt samarbejde. Det var naturligt, for konsekvenserne af en atomkrig ville kunne mærkes over det meste af verden, og mange områder kloden rundt var inddraget i supermagternes konfrontationer og oprustningsforberedelser.

Der var steder, hvor der allerede fandtes en gammel atommodstand som Japan, Australien og New Zealand, som nu fik ny energi tilført. Fredsbewægelserne her fremhævede, i hvor høj grad Stillehavsområdet og Europa var i samme situation. Stillehavet varet spejlbillede af Atlanterhavet. Amerikanske missiler pegede mod vest over Stillehavet mod Sovjetunionen, de sovjetiske missiler pegede mod øst mod USA, og begge supermagter fortsatte med at udbygge deres atomare arsenaler i det østasiatiske område. Japan med de mange amerikanske baser indtog Europas plads som "Nuclear Theater" i Stillehavet.

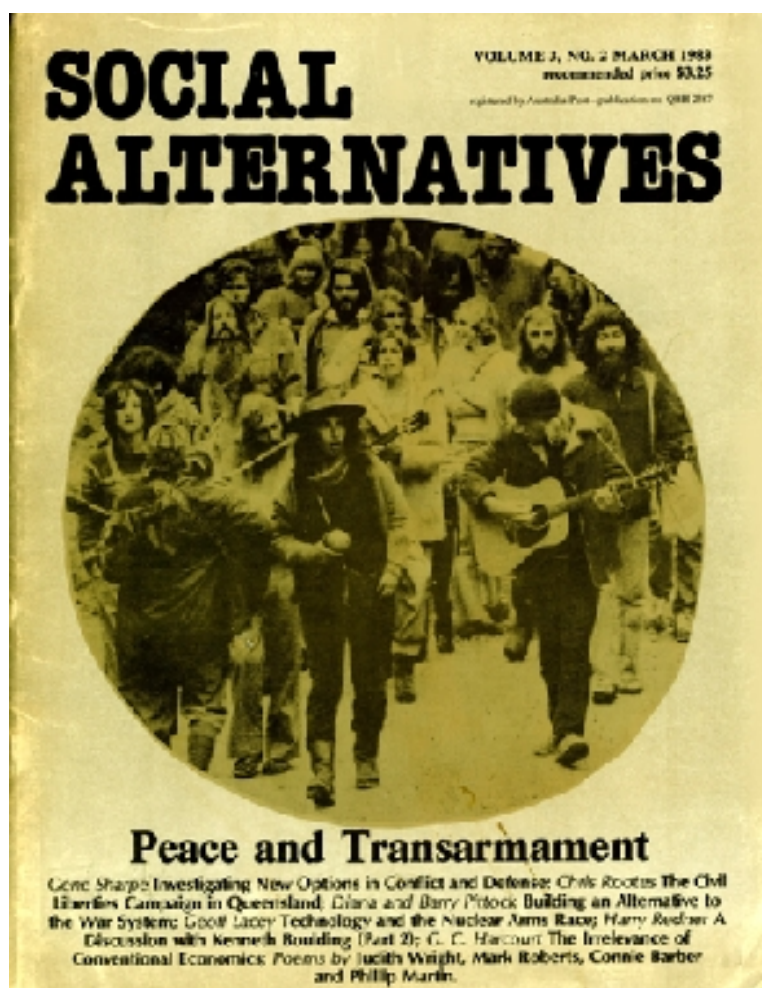
"Mens Pershing II og krydsermissiler skal være landbaserede i NATO-landene for at gøre dem offentligt synlige, udstationerer USA sine missiler i Stillehavet på skibe og fly og mørklægger udstationeringsstedets nøjagtige placering", forklarede Saburo Kugai fra den japanske fredsbewægelse²²⁶.

Og fra Australien fortalte fredsaaktivisten Richard Tanter,

"Hvis der bliver atomkrig, vil Australien være dybt involveret. Det er der tre grunde til. For det første er landet værtsland for et voksende antal amerikanske militæranlæg. For det andet udvinder og eksporterer landet uranium, der kan bruges til fremstilling af atomvåben. Og for det tredje er Australien skyld i, at alle dele af det atomare kredsløb er blevet udbredt til hele Stillehavsområdet". Han kaldte Stillehavet "a nuclear lake"²²⁷.

Der var antioprustningsbewægelser og menneskerettighedsbewægelser fra 3. verdens områder, som f.eks. Philippinerne og Brasilien, der knyttede mere eller mindre aktiv kontakt til fredsbewægelserne i Europa og USA, og der var mange 3. verdens bewægelser fra Indien, Afrika og Sydamerika, der støttede de vestlige fredsbewægelser, men også rejste en fra deres side set berettiget kritik af dem.

I et interview med END-journal sagde Rajni Kothari, der arbejdede med græs-

²²⁶END journal, august-september 1983, s. 24 ff.

²²⁷END journal, juni-juli 1983, s. 16 f.

rodsbevægelser i Indien," Lad mig sige, at den europæiske fredsbevægelse har haft en betydelig indflydelse på den 3. verden, simpelt hen fordi den har skabt global opmærksomhed om truslen imod menneskenes overlevelse. På den anden side føler mange intellektuelle og aktivister i den 3. verden også, at fredsbevægelsen er alt for snæver og eurocentrisk i sin opfattelse. Der er mange mennesker, der ikke tror, at der findes noget, der svarer til fredsbevægelsen, i den 3. verden. Det skyldes blandt andet, at de opfatter begrebet fredsbevægelse alt for snævert"²²⁸.

Der var de nordatlantiske områder og hele det arktiske område, der gradvis oplevede, at deres lande i stigende grad blev inddraget i en militærforberedelse, hvis årsager de intet havde at gøre med, radaranlæg, militære flypladser, lavtflyvningsøvelser og våbenafprøvninger.

Fra Færøerne modtog NTA et brev, der fortalte om, hvordan øerne var inddraget i atomstrategien. På bjergtoppen Sornfelli findes en radarstation, der er led i kæden af Early-Warning stationer, skrev færingerne. Desuden er der en Loran-C installation (system for radionavigation, der blev brugt af de amerikanske u-både) samt en marinestation i selve Thorshavn.

"For at valget ikke skal stå mellem USA og Sovjet, må vi støttes af folk, gerne i USA og Sovjet, men måske først og fremmest i Danmark. Det færøske folk har ved flere lejligheder vist sin holdning. Men Lagtingets beslutninger om, at vi vil være uden for militære sammenslutninger, er hidtil strandet i skuffer på Christiansborg"²²⁹.

I 1982 dannedes en færøsk fredsbevægelse, Folk for Fred, og i 1983 gennemførte den en 14 km lang fredsmarch fra Thorshavn til flypladsen i Mjorkadalen. Bevægelsen deltog også sammen med den islandske Kampagne mod militære Baser i de nordiske fredsbevægelseres samarbejde om et udkast til en atomvåbenfri zone i Norden.

²²⁸END journal, april-maj 1985, s. 20.

²²⁹NTAs blad, nr. 9, marts 1982, s. 12. - Der findes en Lagtingsbeslutning fra 1960, hvori det hedder, at Færøerne skal holde sig neutrale i forhold til stormagterne og ikke give plads for fremmede magters militære installationer. - Den 20. februar 1984 erklærede det færøske lagting Færøerne for atomvåbenfri zone. Hertil svarede statsminister Poul Schluter, at forsvarsspørgsmål ligger uden for Lagtingets sagsområde.

Og på Grønland, hvor en dansk bog²³⁰, skrevet af svensk-amerikaneren Paul Claesson, der deltog i arbejdet omkring Forsvar og Nej til Atomvåben, havde afsløret, hvor vigtigt et led de amerikanske baser på Grønland var i den globale atomstrategi, tog både Inuit Circumpolar Conference (ICC) og hjemmestyret emnet op og udbad sig garantier mod, at landet indgik i nogen atomstrategi²³¹. Der dannedes også en grønlandsk fredsbevægelse, Sorsunnata.

Gennem flere år eksisterede der en omfattende forbindelse mellem alle disse bevægelser og organisationer rundt om i verden. Der blev regelmæssigt udvekslet nyhedsbreve og blade. Man orienterede hinanden om den politiske udvikling og de militære forhold i de respektive lande. Der kom repræsentanter fra fredsbevægelser i de andre verdensdele til de europæiske møder, europæere rejste ud til fjerne fredsarrangementer og der blev udvekslet solidaritetshilsener fra kampagner på den ene side af jorden til den anden.

²³⁰Paul Claesson, *Grønland - Middelhavets Perle*. Et indblik i amerikansk krigsførelse. København, 1983. Se også Dansk Udenrigspolitisk Institut: *Grønland under den kolde krig: Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68 fra 1997*.

²³¹Hjemmestyrets formand Jonathan Motzfeld, krævede øjeblikkelige garantier for, at USA "ikke bruger Grønland i forberedelse af en ny atomstrategi, der placerer inuitland som et vestligt brohoved vendt imod Sovjet". Information, 19. januar 1983.

Demonstrationer

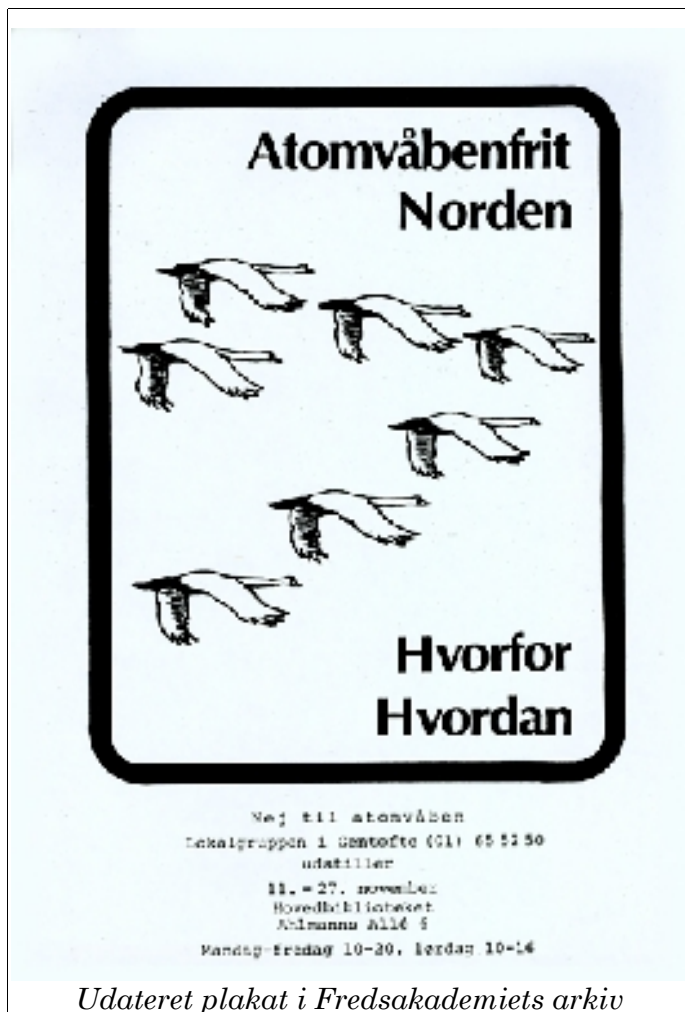
Fredsbevægelserne skabte i disse år en række traditioner og mærkedage, de fleste af dem internationale. Blandt de vigtigste var Hiroshima- og Nagasakidagene, den 6. og den 9. august, hvor man mindedes ofrene for bomberne over de to japanske byer.

De europæiske fredsbevægelser overtog her den japanske tradition med at udsætte "lotusblomster", tilskårne flamingostykker med levende lys, på søer og vandløb. 21. juni brugtes i flere år som international fredsdag med fredsgudstjenester og klokkeringning i mange kirker. Den gamle tradition med påskemarcher fra 1960ernes atomkampagner blev taget op igen i flere lande og samlede mange deltagere. Og FN's fredsdag, den 24. oktober, og oktober måned i det hele taget blev tidspunktet for store årlige fredsdemonstrationer og arrangementer. Endelig gav NATOs topmøder som regel anledning til demonstrationer - i alt fald i det land, hvor mødet fandt sted, men altid med international deltagelse.

De danske fredsaktiviteter fordelte sig ud over hele landet. I et bredt udsnit af danske byer markerede fredsbevægelserne sig med demonstrationer, marcher, høringer, udstillinger, festivals osv. Blandt de byer, der oftest gik igen i avisberetningerne var Århus, Kolding, Esbjerg, Randers, Åbenrå, Odense, Fåborg, Fredericia, Herning, Kalundborg, Slagelse, Svendborg, Nykøbing F, Helsingør, Silkeborg og Hjørring²³². Men også i mange af de mindre byer og i de større byers forstæder var der selvstændige arrangementer, om ikke på anden måde såsom salgsborde på torvet eller gågaden og udstillinger på biblioteket.

232 Aalborg mangler i listen.

Udateret plakat i Fredsakademiets arkiv

I 1983, det planlagte udstationeringsår, øgedes demonstrationerne yderligere, og efteråret 1983 sluttede med endnu flere og større demonstrationer end i 1981. "Det varme efterår", som medierne døbte det.

De vesteuropæiske fredsbevægelser stod stærkt. Til trods for at den engelske og den vesttyske regering gik fuldt ind for en udstationering, viste meningsmålinger et klart flertal i befolkningerne mod missilerne. I Vesttyskland sagde ikke mindre end 75.5% betingelsesløst nej til en udstationering ifølge en meningsmåling foretaget i juni 1983 men aldrig offentliggjort²³³. I politikerkrede herskede der øjensynligt uro for, at demonstrationerne skulle blive for store, og der spredtes rygter og udsendtes advarsler om faren for uroligheder i et tydeligt forsøg på at skræmme folk fra deltagelse.

Det anslås, at omkring 5 millioner mennesker var på gaderne i Vesteuropa i løbet af oktober måned, og overalt gik det fredeligt til.

I Danmark var der ca. 70.000 på Rådhuspladsen i København, og i Århus og Odense mellem 20.000 og 30.000. I flere af landene omfattede demonstrationerne lange menneskekæder. Det gjaldt blandt andet Vesttyskland, Frankrig, Østrig samt USA. Det var en demonstrationsform, som mange foretrak, fordi den gav mere rum og vægt til den enkelte demonstrant. De mange avisadvarsler om faren for voldelige elementer blev eftertrykkeligt demeteret af det gode humør og den almindelige disciplin, der prægede samtlige demonstrationer. "Både de protesterende og politikere optrådte med eksemplarisk beherskelse", skrev således New York Times.

Mediedækningen var derimod meget ujævn. I lande som England og Frankrig var der næsten ingen omtale. Det var tydeligt, at man søgte at fortie, hvor stor opbakningen var. I Holland, derimod, var der 5 timers TV-reportage, og radioen brugte hele dagen til at dække begivenhederne. I de øvrige lande registrerede medierne, hvad der skete med en kort omtale. Gik det højt, kunne der bringes et foto og eventuelt et skøn over deltagertallet (politiets skøn). Hvad det hele drejede sig om, fremgik som regel kun af nogle citater fra hovedtalerne - hvis de da var tilstrækkeligt prominente personer til at blive omtalt.

Den påbegyndte udstationering i slutningen af 1983 standsede ikke demonstrationer og kampagner, selv om det var helt tydeligt, at myndighederne havde satset på, at roen ville vende tilbage, når folk først følte, at de stod over for fait accompli.

Men vreden var stor over den måde, hvorpå den endelige udstationeringsbeslutning af de vestlige missiler var blevet trumfet igennem til trods for den omfattende folkelige og også politiske modstand. Der var mange aktioner, og opbakningen bag demonstrationer og fredsarrangementer var stadig stor. Ikke mindst blokaderne ved udstationeringsstederne samlede mange mennesker fra ind- og udland, og fredstidsskrifterne bragte kontinuerlige opdateringer af, hvad der skete på baserne.

For fyldigere omtale af demonstrationerne se i øvrigt appendiks 1.

Parolediskussioner

Som sædvanlig blev de større demonstrationer og marcher til i et samarbejde mellem størsteparten af fredsbevægelser og -organisationer. Det gjaldt både herhjemme og i

233 END journal, dec. 1983 - jan. 1984, s. 10 ff.

udlandet. Men forskellen i holdninger, ikke mindst til den østlige oprustning og udviklingen i Polen, skabte vanskeligheder, der gav sig til kende i ofte meget lange parole-diskussioner. Det var som regel Samarbejdskomiteen og Nej til Atomvåben sammenstødene fandt sted imellem. De to parter "synspunkter på spørgsmålet om vejen til nedrustning, afspænding og fred og om de politiske sammenhænge og udviklingsperspektiver, som nedrustning, afspænding og fred indgår i"²³⁴ var så væsensforskellige, at det kunne synes helt umuligt at forene dem i enkle og korte paroler. Men hver gang lykkedes det at finde løsninger, som begge parter kunne gå ind for, om ikke være lykkelige over.

Det var selvfølgelig ikke ligegyldigt, hvilken holdning demonstrationerne markerede udadtil. Alligevel forekom de lange diskussioner mange fredsaktivister (især uden for de to organisationer) at være både irriterende og meningsløse. Hvis ikke engang fredsbevægelserne kan enes, hvordan kan vi så gøre os håb om at opnå fred i verden, sagde de. Ikke desto mindre betød diskussionerne faktisk, at samtlige bevægelser blev nødt til at tænke nærmere over, hvad de ville med deres fredsarbejde, og de førte som regel til, at Samarbejdskomiteen blev skubbet lidt længere end, hvad den oprindeligt havde været indstillet på - om end aldrig så langt som NTA kunne ønske sig det. Fredsbevægelsen kom således i sin helhed til at fremstå som en uafhængig nedrustningsbevægelse, som politikerne ikke så let kunne afvise.

De samme modsætningsforhold fandtes i de øvrige vesteuropæiske lande og mellem den samme art organisationer. Det var END-bevægelserne og hovedparten af de kirkelige bevægelser over for de kommunistisk orienterede fredskomiteer. De sidstes krav var, at man for at kunne vise enighed i fredsbevægelsen skulle holde sig til den laveste fællesnævner, som alle kunne tilslutte sig. Det ville i virkeligheden betyde, at alle krav ud over et meget vagt krav om generel nedrustning, eller måske endda kun om vestlig atomnedrustning, blev udelukket. Det var selvfølgelig helt uantageligt for de bevægelser, der ønskede at se tingene i sammenhæng og som var imod oprustningen både i Sovjetunionen og NATO ²³⁵.

²³⁴Peter Hartoft Nielsen, Troels Toftkær og Judith Winther (red.), *Fredsarbejde - Hvor står vi i dag?* NTAs debatserie nr. 1, 1984, s. 2.

²³⁵Vesttyskland var det land, hvor forholdene mindede mest om de danske, selv om spændvidden i den tyske fredsbevægelse var større end i Danmark med stærke kirkefredsgrupper, borgerinitiativer, antiatomkraftbevægelser osv. I en beretning om forberedelserne til demonstrationen 10. juni 1982 fortælles om, hvordan der opstod et vildt skænderi om paroler om Polen og Afghanistan, mens alle kunne godkende paroler om Tyrkiet og El Salvador. Det endte i "kompromisformuleringer, hvoraf mange var afstumpet indtil ukendelighed, så ingen kunne stille sig bag dem, og som viste grænserne for, hvad en minimumskonsensus om en bestemt politisk forståelse kan føre til". "De kommunistisk orienterede bevægelsers stilling kan relativt let beskrives", siger forfatterne et andet sted. "Grundlaget for enhver aktion skal være udstationeringsbestemmelsen. Alt hvad, der går ud over dette, svækker fredsbevægelserne og må afvises". (Bernd Weidmann, Herbert Meyer, Theo Christiansen og Peter Grohmann (red.), *50.000 gegen Reagan NATO, Dokumentation: 10.6. inn Bonn*, Gottingen, 1982 s. 51 ff.).

I Frankrig var den kommunistiske fredsbevægelse Mouvement de la Paix længe næsten enerådende, og dens demonstrationer udmærkede sig ved et diffust ønske om "fred". Ved demonstrationen den 25.10.1981 var appellen "så harmløst formuleret, at praktisk taget enhver kunne underskrive den. Dens væsentligste indhold var en udtrykt bekymring over våbenkapløbet og en opfordring til Frankrig om at tage initiativ til at standse det". (Jolyon Howorth, "France: The Politics of Peace", London 1984, s. 57 f.). Da den uafhængige fredsbevægelse CODENE opstod i januar 1982, valgte den at lave sine egne demonstrationer.

Mens forholdene i Vesttyskland og Frankrig mindede om forholdene i Danmark med en stærk og aktiv kommunistisk fredsbevægelse, var det anderledes i lande som England og Norge. Her, hvor der var

Styrken i modsætningsforholdet varierede dog meget fra land til land. Den afhang helt af om landets kommunistiske parti tilhørte Eurokommunismen eller den Moskvatro fløj. Således stod det italienske kommunistparti ofte på linje med de uafhængige fredsbevægelser, mens modsætningerne i lande som Vesttyskland og Danmark var store.

Fredsmarch 1982

Igen i 1982 blev det en fredsmarch, der blev en af årets mest udfordrende begivenheder. Det var fredsmarchen fra Stockholm til Minsk over Moskva²³⁶. Initiativet til denne march udgik igen fra Norge og fra de skandinaviske Kvinder for Fred, mens de øvrige fredsbevægelser gradvis tilsluttede sig forberedelserne og deltog i selve marchen. Hovedparten af marchdeltagerne var kvinder.

En fredsmarch i Sovjetunionen stod nødvendigvis over for helt andre vanskeligheder end en fredsmarch gennem vesteuropæiske lande, hvor marchen i det store og hele kunne foregå på arrangørernes vilkår. Fra de første forhandlinger og til afslutningen i Minsk var der tale om en balancegang mellem de ret snævre grænser, der blev opstillet fra sovjetisk side, og deltagerens ønske om kontakt med befolkningen og om at få deres budskab ud uden alt for mange mellemliggende omfortolkninger og omklamring fra den sovjetiske fredspropagandas side. Men begge parter havde noget "at handle med", for begge parter var ivrige efter at få marchen i stand, og vanskelighederne blev derfor overvundet.

en stor og dominerende fredsbevægelse, henholdsvis CND og Nei til Atomvåpen, fandtes de kommunistisk orienterede fredskræfter inde i bevægelsen. Resultatet blev, at netop disse to bevægelser altid har arbejdet med et meget smalt sigte for at kunne bevare bredden i bevægelsen.

²³⁶De skandinaviske arrangører havde oprindeligt tænkt, at marchen skulle gå til Moskva. Men det fandt de sovjetiske arrangører for provokerende. Derfor blev den ledt videre til Minsk. Forhandlingerne om marchen foregik mellem repræsentanter for de skandinaviske Kvinder for Fred og ledende medlemmer af den sovjetiske Fredskomiteé og den sovjetiske Kvindekomité.

Den første vanskelighed var marchens paroler, som der var langvarige diskussioner om, før man nåede frem til et kompromis. Det endelige resultat blev: Nej til atomvåben i Europa, Øst og Vest. Nej til atomvåben i hele verden. Ja til nedrustning og fred. Temmelig tamt, kan man mene. Ikke desto mindre viste det sig, at selv disse forsigtige ord betød et lille gennembrud. Ved samtaler med tilfældige folk på gaderne opdagede marchdeltagerne, at der var mange mennesker, der ikke anede, at der fandtes atomvåben også i deres land. "Jeg udarbejdede parolen 'Nej til atomvåben i Europa, Øst og Vest' sammen med Eva Nordland", fortalte fhv. medlem af den sovjetiske fredskomiteé, Tair Tairov, i et interview med END i 1988. "Militæret i Moskva kunne ikke lide parolen, men den tilskyndede mange mennesker i Moskva til at protestere imod vore egne atomvåben"²³⁷. Der blev selvfølgelig også opstillet regler for, hvad man måtte og ikke måtte på marchen. "Blandt betingelserne for at deltage i marchen var fra russernes side, at ingen af os måtte komme ind på det sovjetiske samfundssystem og heller ikke nævne kontroversielle emner som Polen, Afghanistan m.m. At denne betingelse så langt fra blev overholdt, er en anden sag. Men løftet i sig selv lagde et vist psykisk pres på os", beretter en af deltagerne²³⁸.

Hovedformålet med marchen var "at skabe større tillid på tværs af øst-vestgrænsen ved gennem samtaler, demonstrationer og offentlige møder at øge den gensidige forståelse for hinandens situation og standpunkter og dermed gøde jorden for atomnedrustning". På den baggrund følte mange sig frustrerede over så få lejligheder de fik til at møde "almindelige mennesker". Marchen foregik med tog fra by til by, den indkvarteredes i fine turisthoteller, og dagene var fyldt med møder i venskabshuse, bysovjetter og fabrikker. Nogle marcher gennem byerne blev der dog lejlighed til, og det lykkedes her og der at få samtaler i gang med folk på gaden.

I Sovjetunionen som i Vesttyskland året før oplevede marchdeltagerne mennesker, der græd af bevægelse ved synet af marchen - det gjaldt ikke mindst de ældre, der havde oplevet verdenskrigen, "den store fædrelandskrig". Andre var til gengæld synligt usikre på, hvordan denne march overhovedet skulle forstås. Det var klart at den måtte være godkendt fra officiel side. Ellers ville den ikke kunne finde sted. Alligevel opførte den sig anderledes, end man var vant til. Som Mihail Ostrovsky, medlem af den nye, uafhængige "Gruppe for tillid mellem USA og USSR", senere forklarede i New York efter sin udvisning fra Sovjetunionen, "De officielle fredsdemonstrationer i Sovjetunionen er slet ikke som det, I kender i vest. De er aldrig spontane. Man må ikke deltage, hvis man ikke er inviteret. Og hvis man er inviteret, må man ikke lade være. Og så er de selvfølgelig aldrig kritiske over for den sovjetiske linje" (se note 13).

²³⁷Disarmament Campaigns, august 1988, gengivet i NTAs Ekstraposten, nr. 17, 1988, s. 2.

²³⁸ Dette og de følgende citater er dels fra NTAs Kvartalsinformation, nr. 11, september 1982, s. 12, og dels fra Jean Steed and Danielle Grünberg (red.), *Moscow Independent Peace Group*, END Special Report, London 1982, s. 33 ff.

Marchens betydning

Det, der blev marchens største betydning, var måske ikke så meget dens fredsbudskab som dens demonstration af, at tingene kunne være anderledes, end hvad man var vant til i den sovjetiske hverdag. I det hele taget er det nok først nu bagefter, at det fuldt ud er muligt at vurdere, hvor banebrydende den indsats, marchdeltagerne gav sig i kast med, i virkeligheden var. De hjemmelavede plakater, muligheden for overhovedet at omtale de sovjetiske våben og selve den måde, marchen opførte sig på, gjorde indtryk. Den "signaliserede, at dette var anderledes - mere humorfyldt og spontant". Og for de sovjetiske arrangører og hvem, marchdeltagerne ellers kom i kontakt med, demonstrerede det til stadighed, hvordan et demokratisk samvær kunne fungere som et naturligt led i dagligdagen.

"Russerne fandt det i begyndelsen vanskeligt at omgås kvinderne, fordi de insisterede på demokratisk medbestemmelse og langtrukne møder om enhver detalje i planlægningen og om ethvert tilsyneladende brud fra russernes side med de aftaler, der var truffet. Danskerne nægtede endda at have en leder, så der var ikke nogen, Lokshyn fra den sovjetiske fredskomiteé kunne tale med. Men - russerne begyndte at respektere kvinderne, der var kompromisløse i forhandlinger og aldrig beklagede sig over strabadserne. De udviste endda vidtgående tolerance over for kvindernes excentriciteter" (se note 133).

Det var også det almindelige indtryk, at marchen betød en kamp for og en støtte til de mere progressive medlemmer af fredskomiteéen, og at fredskomiteéen og kvindeko-

mitéen kæmpede en sejt kamp mod (u)vaner og "oversætterfejl i pressen. Da en fredsaktivist, Janne Houmans tale i Leningrad var glemt i referatet i Pravda, sørgede folkene fra komitéen for, at den bragtes i fjernsynet dagen efter.

Selvfølgelig skete der fejl på marchen. Anderledes kunne det næppe være. Deltagerne havde vovet sig ud i terra incognita, ikke så meget geografisk som mentalt, og de måtte ustandselig improvisere sig frem i totalt uvante situationer.

"En af fejlene var, at kvinderne ligesom ved fredsmarchen til Paris ikke udnyttede de muligheder, de måske kunne have haft. Det er muligt, at de havde kunnet gen nemtvinge længere marcher og mere kontakt med almindelige folk, for meget tydede på, at russerne var villige til at strække sig langt. Og de stod ikke fast på, hvad der efter vores opfattelse måtte være deres ret som frie borgere, at besøge hvem de ville", skrev en marchdeltager senere (se note 133).

Kvinderne bøjede sig således, da russerne sagde nej til en anmodning om at besøge Gruppen for Tillid mellem USA og USSR. Kun én fra marchen, en dansk-engelsk kvinde, besøgte alligevel gruppen, hvilket hun bagefter åbent oplyste fredskomiteén om.

Det har senere vist sig, at marchen også havde nogle ganske alvorlige og uheldige konsekvenser. Kere medlemmer af Trust-gruppen fik husarrest, blev fængslet eller sendt til Sibirien, mens marchen stod på. Og efter marchens afslutning i Minsk fortsatte en traditionel, Moskvastyret fredsmarch i Stockholmsmarchens navn fra Minsk til Wien, uden de skandinaviske arrangørers vidende og godkendelse. Denne falske march tjente til at bekræfte de østeuropæiske "dissidenters" mistillid til den vestlige fredsbevægelse. Marchen viste jo, hvad deres medier hele tiden påstod, at de vestlige bevægelser var inspireret fra øst og udelukkende rettet imod Vestens våben²³⁹. Først senere, da regelmæssige møder mellem uafhængige grupper fra øst og vest blev almindelige, blev denne misforståelse opklaret.

239 "Fredsmarch 82 opnåede ikke sit mål", skrev således en repræsentant for den ungarske uafhængige fredsgruppe Dialog. "Det var en ren marionetmarch for den sovjetiske propaganda. Disse skandinaviske fredsmarchdeltagere vidste øjensynlig ikke, hvordan deres march blev brugt, eller også var deres status den samme som andre marchdeltagere i socialistiske landes fredsmarcher, der er en vigtig del af fredskomiteéernes arrangementer. De bliver udpeget af det offentlige fredsråd, og de opnår erkendelser - i form af større luksus, frie rejser osv. - for deres loyalitet til statens ensidige politik". Ferenc Kosegi and E.P. Thompson, *The Hungarian Peace Movement*, END Special Report, London, s. 29.

ATOMVÅBENFRIE ZONER

Fredsbevægelseernes arbejde omfattede mere end demonstrationer, pres på politikerne og arrangementer, der kunne styrke samfundsdebatten omkring oprustning og atomvåben. De begyndte selv at skabe alternativer og at handle, som de ønskede, at den officielle politik skulle handle. De førte politik fra neden.

De fik oprettet atomvåbenfrie zoner og begyndte selv at udforme politiske forslag til zoner. De formede internationale fredsnetwork, der efterhånden kom til at spænde hele kloden rundt, og som byggede en ny international bevidsthed og solidaritet op. I alle deres diskussioner og argumenter (det gjaldt selvfølgelig især END bevægelserne og de med dem beslægtede bevægelser) bestræbte de sig på at frigøre sig fra blokkonfrontationens og den kolde krigs logik og at betone de menneskelige omkostninger ved den førte politik. De opførte sig som om øst-vestgrænsen ikke længere eksisterede og arbejdede for at skabe åbne kontakter mellem folk i øst og vest på alle samfundsplaner. De brugte indkøbsboycot mod virksomheder, der producerede atomvåben (det gjaldt især de amerikanske fredsbevægelser). Og de brugte civil ulydighed i utallige situationer for at åbne folks øjne for det atomare våbenkapløbs brud på folkeretten og for at demonstrere ikke-volds muligheder.

Der fandtes en klar parallel til denne udvikling i Østeuropa. Trods væsentlige forskelle i forudsætninger og betingelser rejstes der også her et krav om selvstændig handlen. F.eks. forklarer Solidaritet det ikke-voldsmønster, som det hele tiden konsekvent har holdt fast ved med nødvendigheden af selv at begynde at handle for at skabe bevægelse.

"Hvis I ønsker frie valg, så vælg nogen. Hvis I ønsker talefrihed, så tal. Hvis I ønsker en fagforening, så start en fagforening. Polakkerne har opdaget, at hvis der er mennesker nok, der handler sådan, så smuldrer grundlaget for den uønskede regering, endnu mens den bevarer monopolet med voldelige midler"²⁴⁰.

Tanken om atomvåbenfrie zoner stammer oprindeligt fra FN²⁴¹. Men fredsbevægelserne har taget tanken til sig og brugt den med en fantasi og variation, der ikke kendtes i den forsigtige politiske verden. De har endda gennem deres initiativer formået at sætte politiske handlinger i gang på området.

De færreste af fredsbevægelserne så atomvåbenfrie zoner som et endemål i sig selv. De så dem som et middel. Derfor kunne tanken om atomvåbenfrie zoner gælde både på det lokale og det internationale plan. På lokalt plan kunne oprettelse af en zone sætte en diskussion i gang om atomoprustningen, fredsundervisning, våben-

²⁴⁰ Disarmament Campaigns, november 1984, s. 3.

²⁴¹ Læs Polen. Den daværende polske udenrigsminister Adam Rapacki foreslog på FNs 12. generalforsamling i oktober 1957, at de to tysklænde og Polen skulle erklære sig villige til at forbyde produktion og lagring af atomvåben på deres territorier.

producerende virksomheder, havnebesøg af atombevæbnede skibe osv. På internationalt plan ville en atomvåbenfri zone være et middel til at opbygge en ny sikkerhedspolitik og til at sætte lignende initiativer i gang andre steder. Målet var, hvad det altid havde været, et atomvåbenfrit Europa, og en atomvåbenfri verden.

"Verden skal befries for atomvåben. Et væsentligt skridt på vejen hertil er oprettelsen af atomvåbenfrie zoner. En atomvåbenfri zone forhindrer i sig selv ikke krig og er heller ikke nogen garanti mod at blive indblandet i atomkrig. Værdien i oprettelse af atomvåbenfrie zoner ligger først og fremmest i deres virkning i fredstid som et bidrag til en ny politik, der ikke bygger på oprustning og blokkonfrontation"²⁴².

Der har fra fredsbevægelsesside været rejst forslag om og arbejdet for zoner mange steder i Europa. Ud over de nordiske lande, som vil blive omtalt senere, gælder det: De to Tysklunde, hvor Arbeitskreis Atomwaffenfreies Europa fra Vestberlin og Robert Havemann og Rainer Eppelmann (i Berlinappellen, se s. 90) fra Østtyskland foreslog fredstraktater med USA, USSR, England og Frankrig, hvilket automatisk ville betyde er tilbagetrækning af fremmede tropper og dermed en atomvåbenfri status til Øst- og Vesttyskland, Spanien, hvor fredsbevægelsen ønskede den iberiske halvø som en zone²⁴³, Østrig, hvor fredsbevægelsen med det såkaldte Villach-forslag støttede tanken om en demilitarisere! og atomvåbenfri zone uden om det neutrale Østrig, der var omgivet af sværtbevæbnede lande²⁴⁴, En Alp-Adriatisk zone udarbejdet i et samarbejde mellem fredsgrupper fra Østrig, Norditalien og det fhv. Nordjugoslavien²⁴⁵. Fra Un-

garn sendte Deszo Miklos og Ferenc Ruzsa et gennearbejdet og argumenteret forslag om Ungarn som en atomvåbenfri zone til en international fredskonference om zoner i Athen i 1982. Projektet var blevet forelagt officielle kredse i Ungarn²⁴⁶.

Også Balkan som atomvåbenfri zone indgik i fredsbevægelsernes drøftelser, selv om det her var ministerpræsident Papandreou, der var den drivende kraft.

242 Fra NTAs politiske grundlag. NTAs blad, december 1982, s. 10.

243 Vicenc Fisas Armengol, *El desarme en Casa Municipios desnuclearizados y desarme regional*. Barcelona 1985, s. 84 ff.

244 *Villaen Proposal, For a nuclear-free and partially demilitarized zone around Austria*. Samt *Warum wird Österreich bedroht?* Österreichische Hochschülerschaft, Wien, marts 1984.

245 *Disarmament Campaigns*, november 1985, s. 7.

246 "En atomvåbenfri zone, der omfattede nogle få lande fra begge de to blokke og flere lande med forskellige samfundsstrukturer uden for blokken, ville kunne få enorm betydning. Eksistensen af en bred atomvåbenfri zone mellem Vesteuropa og Sovjetunionen ville betyde bedre tid til og muligheder for forhandlinger, så man kan undgå, at en eventuel konventionel krig optrappes til en atomkrig". *Disarmament Campaigns*, januar 1983, s. 23 f.

Uden for Europa arbejdedes der på fredsbevægelsesplan mest med at få de enkelte lande erklæret atomvåbenfrie. Det drejede sig om Canada, hvor et af fredsbevægelsen Ploughshares hovedkrav var et atomvåbenfrit Canada. Det var især de amerikanske atomvåbentransporter og krydsermissilafprøvninger, den ville have stoppet²⁴⁷.

Det drejede sig om Philippinerne, der havde en meget aktiv fredsbevægelse, hvis zonekrav omfattede både atomkraft, atomvåben og militærbaser, og som en overgang opnåede en vis støtte fra præsident Corazon Aquino. Og det drejede sig om de små Stillehavsstater Vanuatu og Belau, hvor regeringerne erklærede rigerne for atomfrie. Belaus forfatning forbyder både atomkraft, atomvåben og kemiske og biologiske våben, men da det er et FN-formynderskabsområde under USA, har landet ført en sej og endnu ikke afsluttet kamp mod USA for at bevare sin forfatningsbestemmelse²⁴⁸. Begge de to stater indgik i det internationale fredsarbejde. Endelig har Inuit Circumpolar Conference udtalt ønske om et atomfrit inuitområde, dvs. Grønland, Nord-Canada og Alaska.

247 Ploughshares Monitor, oktober 1981, vol. 3, nr. 6. Samt END Journal, december 1983 – januar 1984, s. 24 f. - Disarmament Campaigns, januar 1983, s. 5 og april 1983, s. 15.

248 Else Hammerich, *Harens Mod. Stillehavsriget Palau - et eksempel på vor tids imperialisme*. København 1990.

Det eneste sted, hvor befolkningspresset førte til en regional zone, var i det sydlige Stillehav. Men der gik presset helt tilbage til 1970'erne, hvor vreden over de franske prøvesprængninger på Morurora-atollen også fik regeringerne i området til at interessere sig for et atomforbud i området. Den 5. august 1985 erklærede det sydlige Stillehav sig med Rarotonga-aftalen for atomvåbenfrit område²⁴⁹. Det var en sejr for fredsbevægelserne, selv om aftalen langt fra var tilfredsstillende på alle områder. "Af de 17 eksisterende eller mulige atomvåbenaktiviteter i området forbyder traktaten kun de fire", skrev den australske fredsbevægelse kritisk²⁵⁰. Flere af de mindre øriger og mange fredsgrupper beskyldte Australien, der det år havde ledelsen i South Pacific Forum, for at have haft travlt med at få en formelt acceptabel, men indholdsløs traktat igennem for at undgå de fortsatte befolkningskrav. De franske prøvesprængninger fik zonen for øvrigt ingen indflydelse på.

En nordisk zone

En nordisk atomvåbenfri zone var et vigtigt krav ved de fleste nordiske fredsdemonstrationer, og i 1982 afleverede de nordiske fredsbevægelser 2 ½ million underskrifter for en zone²⁵¹. Initiativet fulgtes op med en arbejdsgruppe Traktat NU, der sørgede for et fortsat pres for en zone. Den gennemførte blandt andet konferencer i Oslo og København. I de første år af 80'erne afviste hovedparten af politikere i Norden enhver tanke om en zone med den faste begrundelse, at de nordiske lande allerede var atomvåbenfrie, og at en nordisk zone kun kunne indføres som "led i en bredere europæisk ordning".

249 Den atomvåbenfrie zone i det sydlige Stillehav omfatter Australien, New Zealand, Fiji, Cook-øerne, Vest-Somoa, Kiribati, Tuvatu og Niue.

250 Michael Hamel-Green (Melbourne NFIP Committee), *"The Rarotonga Treaty: A Not-So-Nu-clear-Free Zone"*, Melbourne, 2. sept. 1985. "Det er Australien, der har taget initiativet til og udformet traktatudkastet, og traktaten synes mere at være en kosmetisk foranstaltning, hvis formål er at begrænse og opløse det voksende folkelige pres for en regional atomnedrustning end et alvorligt forsøg på at skabe en sådan nedrustning. Dens anti-atom vedtagelser er så minimale, så lette at slippe uden om og så selektive, at traktaten ikke lægger nogen begrænsninger af betydning på regeringen". Af vigtige punkter, som traktaten ikke tager op, nævnes transit i territorielt farvand, atomrelaterede installationer, missilaffyringer, militærøvelser der omfatter atombevæbnede fartøjer, urangraving og -eksport, militæralliancer med lande med atomvåben" osv.

251 Se s. 188.

Fredsbevægelserne svarede med, at hverken Danmark, Norge eller Island var ægte atomvåbenfrie, fordi de på mange måder var integreret i atomvåbenstrategien og dens infrastruktur. Det gjaldt i Danmark de elektroniske lyttestationer, som bladet Forsvar havde gjort opmærksom på allerede i 1981. Det gjaldt de anlæg på Færøerne og Grønland, der var led i USAs Early Warning-kæde og rækken af elektroniske navigationsstationer af betydning for atomvåbenaffyringer fra ubåde. Det gjaldt militærøvelser, hvori der indgik brug af atomvåben. Det gjaldt den nye forstærkningsaftale med USA, der øjensynligt indebar, at atomvåben kunne indføres i landet før krigsudbrud. Det gjaldt selve forsvarsstrukturen, der med enhedskommandoen i spændings- og krigstid også omfattede Slesvig og Holsten ned til Hamborg, hvor der fandtes atomvåbenlagre ved landsbyen Meyn umiddelbart syd for grænsen nær Flensborg og ved Itzehoe ved motorvejen til Hamborg. Tyske og sønderjyske fredsgrupper udførte flere demonstrationer og protestmarcher sammen²⁵².

Fredsbevægelserne satte dermed fingeren på det ømmeste punkt i dansk sikkerhedspolitik, den danske dobbeltmoral i forhold til atomvåben. For politikerne var der dansk atomvåbenfrihed. Den var vedtaget af en socialdemokratisk regering i 1957, og den var landets officielle politik. Men denne atomvåbenfrihed anså de for fuldt ud forenelig med en dansk sikkerhedspolitik, der var baseret på andre landes atomvåben, og som via de forskellige militæranlæg var integreret i den almindelige atomstrategi. Fredsbevægelserne krævede en sikkerhedspolitik, der frigjorde sig for atomvåbnene, og kravet om en nordisk atomvåbenfri zone var derfor helt logisk.

I april 1983 offentliggjorde seks nordiske fredsbevægelser (fra Finland, Færøerne, Sverige, Norge, Danmark og Island) et grundigt udarbejdet forslag til, hvordan en nordisk zone kunne udformes²⁵³. Hensigten med dette udspil, skrev de, var at give konkret indhold til en diskussion, der alt for ofte kørte på slagordsagtige begreber og derfor kunne afvises som indholdsløs. Hensigten var også at tilføre debatten nye tanker og begreber.

En zone må først og fremmest være et politisk signal, sagde de, der kan få afsmittende virkning andre steder, og en politisk foranstaltning, der kan bidrage til afspænding. Et zoneinitiativ kunne og burde derfor komme fra de nordiske lande selv, måske først som en formålserklæring.

"Det vil fremgå af målsætningsparagraffen i vort zoneudkast, at vi opfatter et 'forsvar' med atomvåben som en trussel mod vor egen eksistens og som et moralskuuacceptabelt kampmiddel mod en fjende. Zonen tænkes derfor som et selvstændigt initiativ fra de nordiske landes side. Den skal fjerne motiveringen for de atomvåben, der er beregnet til brug mod zonelandene, og den skal kunne fremstå som første etape på vejen mod yderligere nedrustning og afspænding. Zonen bør også kunne rejse debat om hele atomstrategien og konfrontationspolitikken mellem magtblokkene. Det er i hele verdens interesse, at nogen tager et første skridt med en ny global sikkerhedspolitik, bygget på samarbejde mellem alle verdens folk", forklarede bevægelserne i forordet til zoneudkastet (Se note 13).

252 Forsvar, nr. 6, 1982, s. 28. - NTAs blad, april 1982, s. 7.

253 *Norden som atomvåbenfri zone*. Forslag vedtaget af Nej til Atomvåben, Danmark, Finlands Fredsforbund og De 100s Komité, Finland, Folk Fyri Frid, Færøerne, Samtok Herstodvaandstadinga, Island, Nei til Atomvåpen, Norge, Svenska Freds och Skiljedomsföreningen, Sverige. 23.-24. april 1983.

Fredsbevægelserne krævede, at zonen skulle omfatte alle de nordiske lande, altså også Færøerne og Grønland²⁵⁴. En tanke, som politikerne afviste som helt urealistisk.

De fem bevægelser offentliggjorde zoneudkastet ved et møde i Reykjavik den 24. april 1983. Datoen var valgt for at sikre nordisk pressedækning, da den faldt sammen med et Nordisk Råds møde. Resultatet blev en grundig pressedækning i islandsk presse, nogle korte artikler i et par andre nordiske lande, ingen fra dansk side, og derefter absolut tavshed både fra mediernes og politikernes side²⁵⁵.

For at sætte skub i debatten inviterede Nej til Atomvåben i Danmark politikere fra de partier, der udgjorde det alternative sikkerhedspolitiske flertal til et møde om udkastet. Derved sikrede de sig, at politikerne læste det og satte sig ind i dets tanker. For øvrigt roste de deltagende politikere alle forslaget, og SF og VS fremlagde det som forslag i Folketinget²⁵⁶. Her blev det afvist, selvfølgelig kan man næsten sige, men fredsbevægelserne havde opnået, at diskussionen blev lidt mindre overfladisk, og - hvad der måske var det vigtigste - at Socialdemokratiet begyndte at løsrive tanken om et initiativ for en zone fra kravet om en bredere europæisk ordening²⁵⁷. Især Anker Jørgensen demonstrerede siden mange gange viljen til at gøre en selvstændig indsats på området.

I slutningen af 1984 udsendte et ekspertudvalg, nedsat af udenrigsministeren, en redegørelse "Danmarks sikkerhedspolitiske situation i 1980erne" (Dyvigrapporten). Godt en uge senere svarede et (lynnedsat) udvalg under Nej til Atomvåben med nogle fyldige kommentarer, der gennemgik rapporten kapitel for kapitel hele det sikkerhedspolitiske spektrum igennem. I kommentarerne undrer man sig bl .a. over, at netop de problemer, som fredsbevægelser og store dele af offentligheden anså for væsentlige, enten ikke var blevet behandlet eller også, at det var sket ganske overfladisk. Det er mærkeligt, hed det, at man omtaler fredsbevægelsen med respekt, men slet ikke forholder sig til de konkrete forslag, den stiller²⁵⁸.

Takket være Anker Jørgensens energiske, personlige indsats lykkedes det endelig i marts 1987 at få nedsat en nordisk embedsmandsgruppe, der skulle udrede forudsætningerne for en zone. Og i april 1991 kunne den langt om længe fremlægge sin rapport. Men da var muren jo for længst faldet og øst-vest konfrontationen afløst af andre problemer.

254 Zonegruppen havde kontakt med Inuit Circumpolar Conference, der dog afviste at være med, fordi inuitområdet allerede havde erklæret sig atomvåbenfrit. Da den grønlandske fredsbevægelse, Sorsunnata, senere opstod, tog den på sit program, at Grønland skulle med i en nordisk zone.

255 I Sverige afleverede Svenska Freds och Skiljdomsföreningen zoneforslaget til Olof Palme, der sagde nogle opmuntrende ord om det. Men derefter skete der ikke mere.

256 Folketinget 1983-84. Beslutningsforslag nr. B 31, Blad nr. 156, 23. november 1983.

257 I en kongresbeslutning fra Socialdemokratiets kongres 5.- 9. september 1984 siger Socialdemokratiet, at "et atomvåbenfrit Norden vil kunne yde et vigtigt bidrag til at få gang i nedrustnings-forhandlingerne". Man vil fremme, at forslaget "stilles i NATO og Norden".

258 *Dyvig-Rapporten. Danmarks sikkerhedspolitiske situation i 1980erne med kommentarer og debat.* Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg. København, 1985, s. 250 ff. Gengivelse af NTAs kommentar fra 6. december 1984, s. 226-248.

Lokale atomfrie zoner

Mens hovedparten af politikere i denne periode afviste eller undgik spørgsmålet om atomvåbenfrie zoner, var fredsbevægelser verden over selv begyndt at sætte en proces i gang fra neden. De fik bl.a. lokalpolitikere med på at oprette atomvåbenfrie zoner.

Idéen var gammel. Allerede i begyndelsen af 50'erne havde flere engelske byråd vedtaget en antiatomvåbenpolitik, blandt andet Coventry, der blev hårdt ramt under 2. verdenskrig. I Japan oprettedes den første atomvåbenfrie, lokale zone i 1958, og i 70'erne tog flere australske og new zealandske byer ideen op. "De kommer nu ind i en atomvåbenfri zone", stod der på store skilte ved indkørslerne til byerne. Det var både urangravning, atomkraftværker, atomaffald, atomtransporter og atomvåben, de vendte sig imod.

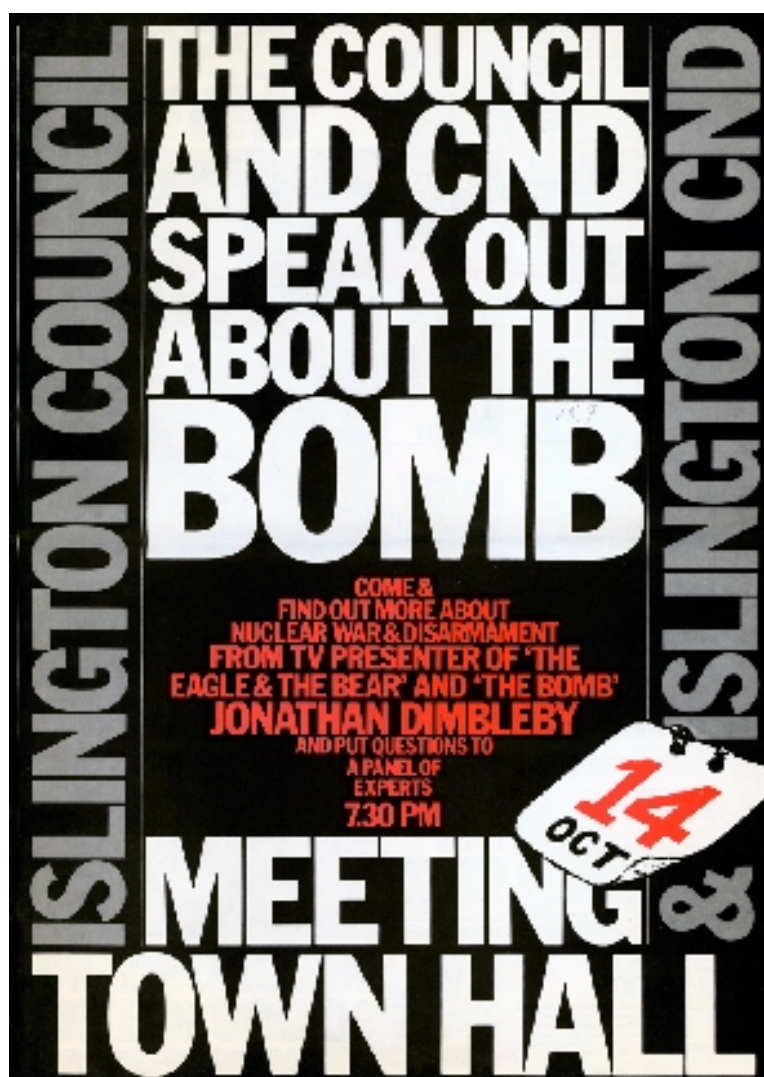
5. november 1980 erklærede Manchester by sig for atomvåbenfri. Erklæringen havde både lokalt og nationalt sigte. Den afviste al fremstilling og placering af atomvåben inden for byens grænser, og den opfordrede flere engelske byer til at tilslutte sig kampagnen "som pres for at få England gjort atomvåbenfri"²⁵⁹.

Manchestererklæringen blev indledningen til en hurtig fremvækst af lokale zoner i England såvel som i andre lan-

de. I 1985 fandtes der ca. 2.725 atomvåbenfrie lokale zoner i 17 lande med Japan som toplandet med 533 lokale zoner. Det var en form for afstemning om et emne, som poli-

²⁵⁹ NTAs blad, marts 1982, s. 11. - Tove Duchnik og Katja Klerk (red), *Lokale atomvåbenfrie zoner - Danmark og internationalt*. Nej til Atomvåbens debatserie nr. 8. 1987.

tikerne ikke ville sætte til afstemning, og det var en understregning af, at "forsvars- og sikkerhedspolitik er lige så vel lokal- og landspolitiske emner som for eksempel trafik- og boligforhold, sociale og kulturelle forhold er det"²⁶⁰.

I England, Norge og Holland omfattede lokale zoner over halvdelen af landet. I England boede over 60% af landets indbyggere i kommuner og byer, hvor de lokale myndigheder havde vedtaget en atomfri status på baggrund af forskellige typer af officielle erklæringer. Det gjaldt blandt andet hele Wales og Storlondon²⁶¹. I Norge var der i 1987 107 lokale atomvåbenfrie zoner. Samtidig var der 30 havnebyer, der i begyndelsen af 1988 havde tilsluttet sig et forbud imod anløb af krigsskibe i havnene, hvis de ikke erklærede sig for atomvåbenfrie²⁶². Blandt de mange byer og købstæder, der i Holland havde erklæret sig atomvåbenfrie, var store byer som Amsterdam,

²⁶⁰ Lokale atomvåbenfrie zoner. NTAs kampagnegrupper, 1983, s. 2.

²⁶¹ The Nuclear Policy Unit of the Greater London Council erklærede Storlondon for atomvåbenfri zone 6. juni 1982. I 1988 oplyste London Nuclear Information Unit (141, Euston Road), at ca. 10 tons farligt atomart materiale hver uge køres igennem London, uden at byrådet var i stand til at gøre noget ved det. Greater London Council er nu opløst af Thatcherregeringen og dermed vel også Londons atomvåbenfrie status.

²⁶² Norsk Nei til Atomvåpens blad, nr. 1, 1989.

Rotterdam, Haag og Utrecht. I Vesttyskland havde over 200 byer erklæret sig atomvåbenfrie, deriblandt byer som Köln, Freiburg, Duisburg, Kassel, Hamborg, Bremen, Lübeck, München og Nürnberg²⁶³. I Belgien fandtes omkring 280 lokale zoner. I Spanien boede ca. 1/3 af landets befolkning i omkring 400 erklærede zoner, og i Italien var Bologna, Venedig, Firenze, Assisi og Ravenna mellem de knap 500 atomvåbenfrie områder. Selv i Frankrig, atomstaten blandt de europæiske lande, fandtes der 2, Evry ved Paris og Lutterbach i Nordøstfrankrig²⁶⁴.

I New Zealand, hvor 2 millioner mennesker - over 65% af befolkningen - boede i 94 lokale atomvåbenfrie zoner, kom zonerne til at spille en direkte, politisk rolle.

"Den succes, Kampagnen for Atomvåbenfrie Zoner, havde fik en afgørende betydning for at Labourregeringen blev valgt (i 1984). Den blev valgt på sit løfte om at erklære New Zealand for en atomvåbenfri zone og at forbyde krigsskibes besøg i New Zealands havne. 64% af befolkningen stemte for et af de fem politiske partier, der lovede at føre en atomfri zone-politik. Det eneste parti, Nationalpartiet, der gik ind for atomvåben og besøg af krigsskibe, led et stort nederlag"²⁶⁵.

I Danmark var der 20 kommuner, hvor et flertal af byrådets medlemmer på den ene eller anden måde tilkendegav deres ønske om, at kommunen (byen) skulle være atomvåbenfri. Den første var Nykøbing Falster, der den 1. december 1981 offentligt erklærede sig atomvåbenfri med 14 stemmer for i byrådet, mens 6 undlod at stemme. Foranlediget af, at flere kommuner udtalte deres interesse for atomvåbenfrihed, skrev daværende indenrigsminister Britta Schall Holberg: "Det antages ikke at være en kommunes opgave at fremsætte meningstilkendegivelser eller tage standpunkt i landspolitiske anliggender". Men hun tilføjede dog også, at der var undtagelser, når sådanne spørgsmål kunne få "konsekvenser af mere lokal art".

Oktober 1985 underskrev 21 ud af 31 af Århus byråds medlemmer en erklæring om, at de som folkevalgte har et særligt ansvar for at sikre borgerne en tryk fremtid. "Atomvåbenfrihed" er en symbolsk og tillidsskabende handling og en støtte til nedrustning. Derfor mente de, at Århus burde være atomvåbenfri. Samme erklæring blev brugt i København marts 1986, hvor 28 ud af 55 medlemmer underskrev erklæringen. En del mindre byer fulgte eksemplet²⁶⁶.

Det samme argument om, at sikkerhedspolitiske spørgsmål ligger uden for kommunernes kompetence, blev brugt af regeringerne i mange andre lande. I Tyskland resulterede regeringens holdning i en halv snes retssager. Og i 1984 kom retten i Baden Württemberg til den konklusion, at atomvåben ikke øgede byens sikkerhed, men tværtimod dens usikkerhed, fordi atomvåben vil være foretrukne bombemål. Spørgsmålet var derfor et kommunalt anliggende, og retten dømte, at en lokal zone kunne oprettes, hvis mindst en fjerdedel af byrådet ønskede det²⁶⁷.

263 Ifølge opgørelse udsendt af Aktion Sühnezeichen, september 1985.

264 Tove Duchnik og Katja Klerk, op. cit. s. 34 ff.

265 Disarmament Campaigns, januar 1985, s. 7.

266 Tove Duchnik og Katja Klerk, op. cit., s. 13 ff. Ud over hele landet var der folk, der skubbede på for at få lokale zoner. Ud over et direkte pres på lokalpolitikere brugte fredsgrupper og andre interesserede som en form for meningstilkendegivelse at erklære deres hus, boligområder og større bygnin-
ger som atomvåbenfrie, i flere tilfælde blev det indført på skødet.

267 Samme sted.

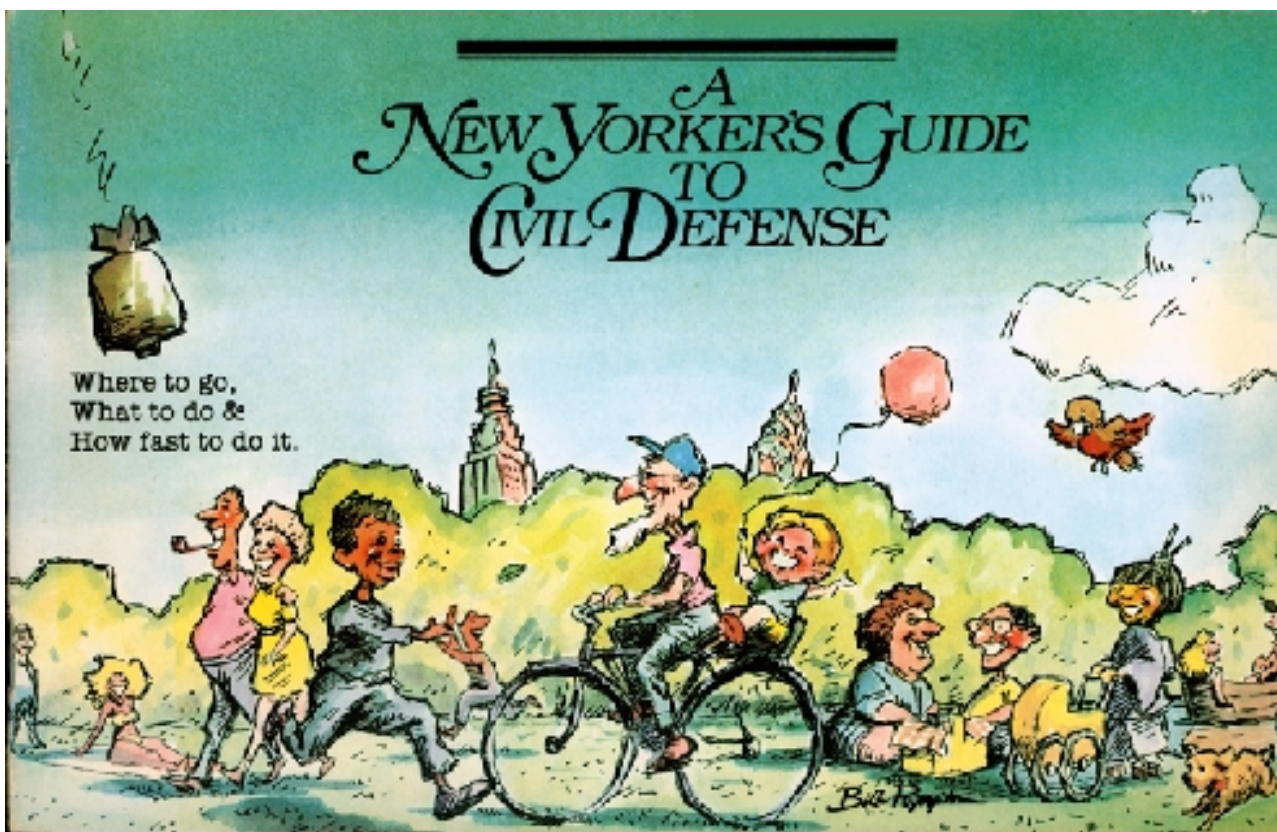
De lokale zoners aktive arbejde

En lokal atomvåbenfri zone var ikke en tom gestus. Ud over at den ved sin blotte eksistens var et bidrag til den nationale og internationale diskussion, så har de fleste kommunale zoner påtaget sig at gøre forskellige former for aktivt arbejde. I Norge var en lokal zone udtryk for, at de pågældende, lokale myndigheder ville arbejde for, at regeringen støttede oprettelsen af en nordisk zone. Både i Danmark og i andre lande var det almindeligt at bruge zoneerklæringen som en forpligtelse til at styrke fredsundervisning, støtte den offentlige debat og de lokale fredsbevægelser samt til selv at udgive materiale om fredsspørgsmål. I Holland nedsatte flere byer særlige kommissioner til at arbejde hermed. I lande, hvor det var aktuelt, påtog mange zoneområder sig at søge transport med atomvåben og atomaffald standset, og i Storbritannien var der en del atomvåbenfrie byer og kommuner, der nægtede at deltage i civilforsvarsøvelser, som de sagde kun tjente til at støtte den illusion, at man kunne overleve en atomkrig. Endelig var der mange lokale zoner, der med udgangspunkt i deres erklærede atomvåbenfrihed oprettede twinning (venskabs- og udvekslingsordninger) med byer i østlandene.

Ikke mindst i USA har de lokale atomvåbenfrie zoner udført et omfattende og aktivt arbejde. November 1988 var der 160 lokale atomvåbenfrie zoner i landet. De repræsenterede 16.630.360 mennesker eller lidt over 7% af befolkningen, og de omfattede byer som New York City, Washington, Chicago, San Fransisco og Madison. 65 af disse er lovformeligt bindende, mens resten er hensigtserklæringer som i Europa. I byer som Chicago, Madison, Amherst i Massachusetts og Oakland i Californien bandt byrådet sig til ikke at foretage offentlige investeringer i eller handel med virksomheder, der er tilknyttet atomvåbenproduktion. I Chicago påbød byrådet desuden atomvåbenproducerende virksomheder at gennemføre en omstilling til civil produktion i løbet af to år, og både i Chicago og Boston nedsatte byrådet specielle kommissioner, der skulle give teknisk assistance til omstillingen og til genoptræning af arbejderne²⁶⁸.

²⁶⁸ *Peace Conversion Commission, Chicago*. (20 North Clark Street, 28th Floor, Chicago). Ifølge bestemmelserne i Chicagos erklæring om atomvåbenfrihed hedder det, at kommissionen for conversion på offentlighedens vegne "skal forberede en detaljeret plan for omlægning af ressourcer og eksiste-

Udviklingen kom efterhånden til at berøre så mange produktionssteder, at våbenindustrien begyndte at se kampagnerne for atomvåbenfrie, lokale zoner som en alvorlig trussel, og de satte penge ind på modkampagner. I Oakland for eksempel anvendte de 70.000 dollars til at fortælle befolkningen, at hvis Oaklands atomvåbenfrihed gennemførtes, ville det betyde omfattende arbejdsløshed. Byen blev ikke desto mindre erklæret atomvåbenfri med 57% af stemmerne mod 43% i 1988²⁶⁹.

Lokale atomvåbenfrie zoner rundt om i verden har indgået et internationalt netværkssamarbejde, og der afholdes en årlig konference, hvori både lokale myndigheder og fredsaktivister deltager. Desuden udsendes blade med oplysninger om de lokale aktiviteter²⁷⁰.

rende virksomheder til fredelige og nyttige formål og udvikle alternative arbejdsmuligheder for folk, der for øjeblikket er beskæftiget i atomvåbenindustrien". Kommissionen gennemfører bl.a. offentlige høringer om emnet.

269 *The New Abolitionist. Newsletter of Nuclear Free America*, vol. VI, nr. 3, nov. 1988.

270 *Nuclear Free Zone Bulletin*, udsendt af CND. *International Nuclear Free Zone Local Authorities Bulletin*, udsendes af Perugia Amtskommune, Provincia di Perugia, Perugia. - NTA har sendt oplysningsmateriale og invitationer til internationale møder til atomfrie kommuner i Danmark.

Endnu er der dog ingen fra danske kommuner, der har deltaget i disse møder.

AFSPÆNDING FRA NEDEN

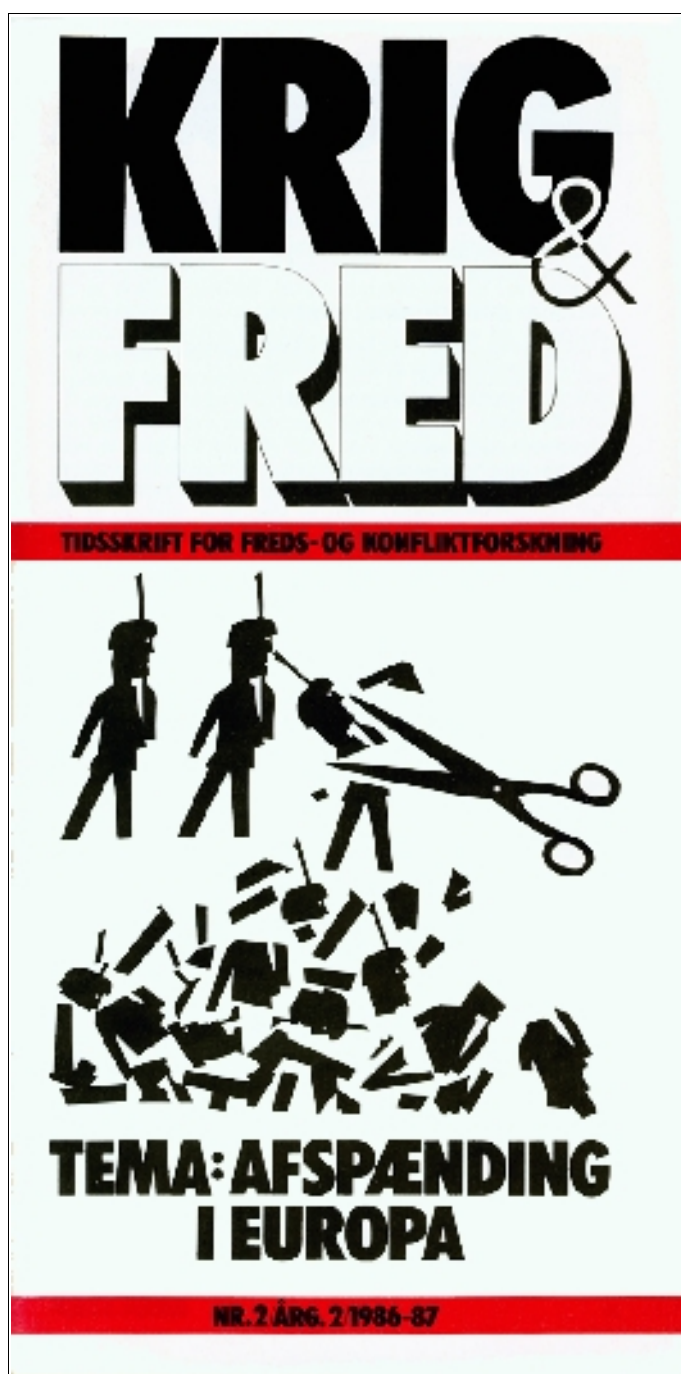
Efter at det i de første år af 1980erne var lykkedes at etablere kontakter til de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper i Øst udviklede der sig et forholdsvist regelmæssigt samarbejde med jævnlige besøg fra vest til øst, møder, fælles udtalelser samt offentlige protester fra de vestlige aktivister, når nogle i østlandene var ude for politisk forfølgelse eller arrestation.

Forskellen mellem den generelle politiske holdning og græsroddernes tænkning var på dette område meget markant. Det sås måske tydeligst i forbindelse med påbegyndelsen af missiludstationeringen i 1983. Sovjetunionen svarede igen med at trække sig ud af forhandlingerne og at overføre atommissiler til Østtyskland og Tjekkoslovakiet, og begge parter ledsagede deres udstationeringer med voldsomme udfald og beskyldninger mod modparten. Men efter nogen tid gled alt øjensynligt ind i den "normale" gænge igen, og forhandlingerne kunne genoptages. Når fredsaktivister talte med politikere fra vest eller øst for at orientere sig om den øjeblikkelige situation, fremgik det klart, at man fra begge sider var indstillet på en ny periode af afspænding²⁷¹. Nu var stabiliteten og balancen jo genoprettet.

Men forudsætningen for den stabilitet, som politikerne var tilfredse med, var Europas deling, undertrykkelsen i de østeuropæiske lande og en fortsat øst-vestkonfrontation. Det var uacceptabelt for store dele af fredsbevægelsen. For øvrigt rummede denne stabilitet jo i virkeligheden en indbygget ustabilitet. Den ville kun kunne oprettholdes gennem et fortsat våbenkapløb, militærtrusler og kritiske situationer, hvor krigstruslen hang over befolkningernes hoveder. "Alle løsninger, der er bygget op omkring, at supermagterne 'finder' hinanden" og bliver så trygge ved situationen, at de igen nådigst vil tillade os andre en ny afspændingsperiode, er urealistiske", skrev en NTA-aktivist²⁷².

²⁷¹ *Disarmament Campaigns*, juli-aug. 1984, s. 4.

²⁷² NTAs *Ekstraposten*. 9. jan. 1986, s. 17.

De uafhængige fredsbevægelsers krav var en afspænding, der kunne overvinde blokdelingen, samtidig med at den tillod frit spillerum for de kulturelle, sociale og politiske forskelligheder, der fandtes på begge sider af øst-vestgrænsen. "Befolkningernes uafhængige interesser i begge dele af det europæiske kontinent stemmer i stigende grad ikke overens med supermagternes overherredømme og magtinteresser. Af den grund repræsenterer en trinvis opløsning af de to blokke en vigtig ledetråd for vores fredspolitiske arbejde"²⁷³.

Men en sådan afspænding skabes ikke alene gennem samtaler på toppen og regerings-diplomati. Det var udviklingen i sig selv et klart bevis for. Skulle den komme i gang og få virkelig betydning, måtte den omfatte alle niveauer i samfundene. "En tilnærmelse mellem Europas to halvdele, der skal give tilfredsstillende resultater, kan ikke skabes gennem regerings- eller statsapparater men kun gennem en aktiv deltagelse af uafhængige, menings dannende grupper, frivillige organisationer og folkelige bevægelser", som forfatteren og filosofen János Kis fra Ungarn udtrykte det i den fælles dialog mellem øst- og vestgrupperne²⁷⁴.

Det var den form for afspænding, som allerede END-appellen opfordrede til i 1980. Det var en "afspænding fra neden", og den omfattede tre selvstændige sider: arbejdet med at gøre øst-vestkontakterne til et bredt samfundsanliggende i de vestlige lande, kontakten og samarbejdet med dissidenter og uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper i øst, samt kontakterne til den officielle side af systemet i øst, først og fremmest fredskomiteerne.

Kontakter på alle planer

Det første krævede et bredt oplysningsarbejde for at få folk til at forstå, at fred ikke var noget, man bare bad om. Det var også noget man selv kunne være med til at skabe.

Det var først og fremmest END-bevægelserne og de mange kirkelige bevægelser, der gik ind i dette arbejde, men efterhånden kom flere andre bevægelser med, og arbejdet bar frugt. I midten af 1980erne var Østeuropa ikke længere i samme grad Europakortets hvide plet. Rejser og udvekslingsbesøg var ved at blive langt mere almindelige. Foruden fredsgrupper var det skoleklasser, højskoler, seminarier, kirkelige kredse, deltagere i kulturelle arrangementer samt enkelte privatpersoner, der deltog i dette folkelige genembrud af jerntæppet²⁷⁵, og det var hovedsageligt lande som Tjekkoslaviet, Polen, DDR, Ungarn og Sovjetunionen rejserne gik til. Bulgarien og Rumæni-

²⁷³ *END journal*, dec. 1985-jan. 1986, s. 18.

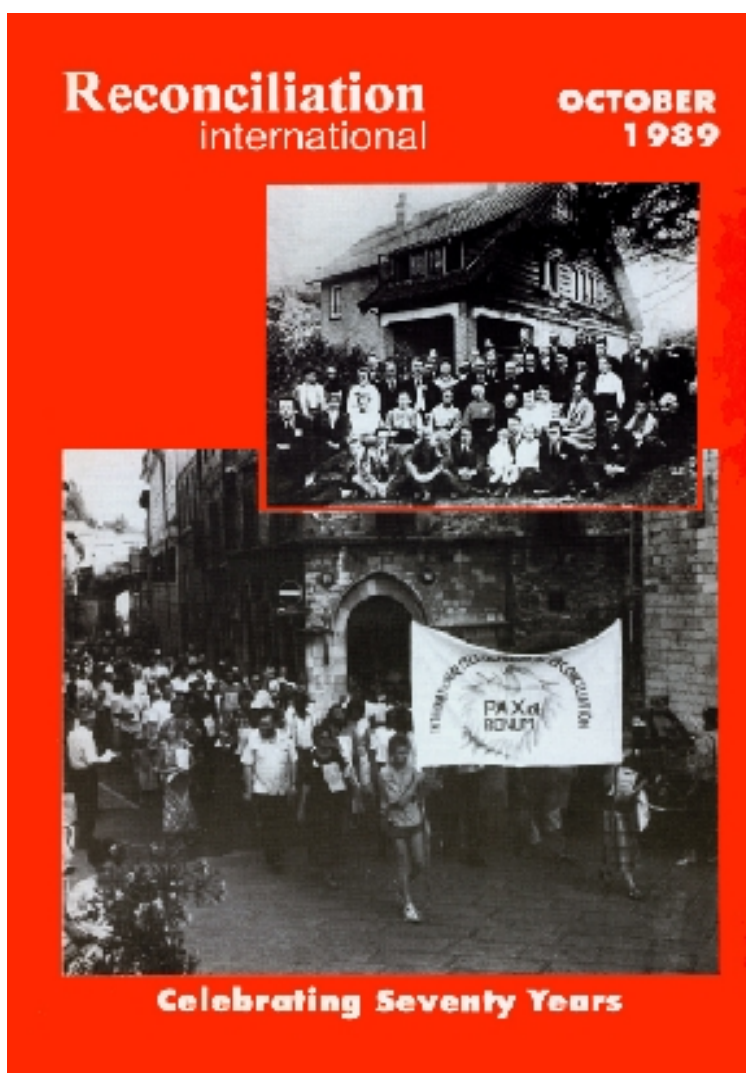
²⁷⁴ *East European Reporter*, vol. 1, no. 4, vinteren 1986, s. 55.

²⁷⁵ I bogen Hansen og Ivanov, Borgen 1985, gennemgår Mary Dau de forskellige former for kontakter, der fandtes officielle oplysninger om. I kapitel XI, s. 278 ff. er der oplysninger om sportssamarbejde, venskabsbyer og -foreninger og kontakter på institutions- og græsrodsplan. Efter fredsbevægelsernes erfaringer bedømmer bogen omfanget af kontakter alt for pessimistisk, sandsynligvis fordi det meste

en kom derimod kun i ringe grad med i denne nye udvikling²⁷⁶.

Der blev oprettet venskabsordninger mellem byer i øst og byer i vest. Det gjaldt ikke mindst de byer, der i forvejen var gået aktivt ind i fredsarbejdet, f.eks. ved at erklære sig som atomvåbenfrie zoner. Og hvad der var nok så interessant var, at USA, hvor, fredsbevægelserne hidtil havde været meget våbenorienterede, også begyndte at komme med. Bevægelser som American Friends Service Committee, IFOR, Freeze og Ground Zero begyndte at arrangere udvekslingsordninger. Formålet var "at bygge bro og opbygge viden om hinanden". Og der var "Forum for a U.S.-Soviet Dialogue" og "USA-USSR Bridges for Peace", der specielt arbejdede med at skabe kontakter for derigennem at medvirke til "at folk forstår hinandens opfattelse af våbenkapløbet". De lagde speciel vægt på, at folk skulle arbejde for at standse våbenkapløbet i deres eget land²⁷⁷.

Der var personer og grupper fra øst- og vestlande, der begyndte at slutte personlige fredskontrakter for dermed at give kontakterne en udadvendt politisk funktion. Kontrakterne kunne udformes på mange måder. De to parter kunne forpligte sig til aldrig at anvende voldelige midler over for hinanden eller hinandens land, til at arbejde imod oprustning og masseødelæggelsesvåben, til at bringe viden om fredskontrakterne videre til familie og venner osv. En fredskontrakt havde selvfølgelig ingen juridisk gyldighed. Men den var personligt forpligtende. Og det var måske mere værd. Især fra Østtyskland kom der mange opfordringer fra uafhængige fredsaktivister til de vestlige fredsbevægelser om at afslutte sådanne kontrakter, hvad der måske kunne syntes overraskende i betragtning af den hårde kurs, regimet førte over for selvstændigt fredsarbejde. Men det

foregik på et plan, der ikke blev registreret i nogen officielle opgørelser.

276 I Rumænien var det forbudt landets indbyggere at tale med udlændinge.

277 "Der er en voksende forståelse i De forenede Stater for at en effektiv nedrustningsbevægelse også må beskæftige sig med spørgsmålet om forholdet til Sovjetunionen. Ligeegyldigt hvor overbevisende grundene imod våbenkapløbet er, vil de være utilstrækkelige, så længe vi ikke beskæftiger os med de vidt udbredte myter om og den frygt, der findes, for Sovjetunionen", forklarede IFOR. Disarmament Campaigns, juli-august 1984, s. 3. For de amerikanske initiativer se desuden Disarmament Campaigns, juli-august 1985, s. 13 f. For kommunale udvekslingsinitiativer, se f.eks. Bulletin of Municipal Foreign Policy, efteråret 1988, s. 46 ff.

havde sin egen historie. Under et besøg i Østberlin havde De Grønne fra Vesttyskland afsluttet en sådan kontrakt med Erich Honecker, og nu kunne han jo ikke så godt forbyde landets indbyggere at følge hans eksempel.

I 1984 lykkedes det for NTA at få gennemført, at den østtyske eksilforfatter Jürgen Fuchs blev en aftalerne ved oktoberdemonstrationen på Rådhuspladsen i København.

I sin tale fortalte han om DDRs "uafhængige fredsgrupper, dem som ingen har bestilt, og som ikke er godt organiserede. Dem, som mødes i menighedshuse og i private lejligheder. Og som bliver beluret af det politiske politi. Dem, som bliver arresteret og som havner i fængsel, og som ofte træffer hinanden igen uden for landets grænser. Jeg kender navnene på disse mennesker". Og han fortsatte

"Nej. Jeg tænker ikke på fredsrådene, som er bundet af statsmagten, og som siger ja til oprustningen i deres eget land. Casper Weinberger siger også ja til oprustningen i sit eget land. Det er vigtigt at tale med disse mennesker, hvis de er rede til det. Lad mig sige det helt utvetydigt. Jeg går ind for dialog, for samtale! Jeg er imod afskrækkelse, imod at lukke nogen ude, imod militær sabelraslen. Men vi må vide, at vore ligesindede er den demokratiske opposition, de kritiske i bunden af samfundet, ikke øvrighedens joviale tjenere.

For de prøver jo at lægge pres på os: "Fredsbevægelse, afspænding, atomvåbenfrie zoner, øst-vest dialog - selvfølgelig går vi ind for det", siger de. Men de siger også: "Husk at det er os, I skal tale med - ikke med en eller anden Per eller Poul, som ingen kender og som er på kant med loven...". Sådan taler de, og sådan handler de. Og så kontrollerer grænsepolitiet passene og afviser dem, som ikke er lydige. Det er en erfaring, som vestlige fredsvener har gjort. Spørg f.eks. Mient Jan Faber fra Holland. Det er førstemmende. Det samme gælder i øvrigt for diktaturene i Latinamerika, i Asien og i Mellemøsten. Lad mig minde om Tyrkiet, hvor fredsbevægelsesfolk er i yderste nød.

Men hvad skal vi gøre? Give op, tilpasse os? Nej, så let dreserer man os ikke. Vi vil finde en udvej, også for de forbudte bøger. Vi må til stadighed bestræbe os på dialog. Vi må ikke lade os skræmme, hverken af propaganda eller af terror. Vi føler os i pagt med alle, som vil skabe demokratiske, menneskeværdige og dermed fredelige tilstande. -

Til slut vil jeg gerne slå fast. Vi må indstille os på at diskutere meget om mange ting. Det er en nødvendig strid om anskuelser. Om vi altid kan finde den

mindste fællesnævner ved jeg ikke. Men et ved jeg. Daglig dør mere end 40.000 børn af sult. Ser man så på militærudgifterne og deres vækst, så kan man gå helt fra forstanden. Læg dertil den dokumentarfilm om uddannelse af kvinder i den amerikanske hær, som for nylig blev vist i tysk TV. Og læg dertil også den filmstrimmel, som det hemmelige sovjetiske politi har optaget med Saldiarov og hans hustru, som lever i ydmygelse og isolation. Tænk på al denne kynisme hos militærfolk og statsledere, der samtidig optræder som fredsengle. Og på vort truede miljø. Det har faktisk allerede længe været for meget. Jeg bekender mig til ikke-voldelig handling og til ikke at miste modet²⁷⁸.

26. april 1986 gennemførte NTA i samarbejde med teatergruppen "Ildfolket", Mellempøkeligt Samvirke og "Tillid mellem Folkene" et arrangement i Borups Højskole: "Kys og Knus Muren". Formålet var at skabe opmærksomhed omkring det arbejde, der foregik i forhold til østlandene og at få endnu flere til at interessere sig for, hvad der foregik i øst -at sætte endnu flere i gang med at "knuse muren" og fjendebillederne

Arrangementet omfattede beretninger fra rejser i østlandene, erfaringer med udvekslinger, oplæsning af østlitteratur samt opførelse af et teaterstykke, der var produceret i fællesskab af Ildfolket og den 9 år gamle og i sit hjemland Polen stærkt kritiserede teatergruppe "Om". I modsætning til andre fredsarrangementer på den tid samlede dette arrangement stor interesse²⁷⁹, og salen kunne knap rumme alle de fremmødte. Et tegn på, at det var her, den folkelige interesse lå i de år.

Som en udløber af "Kys og Knus Muren"-arrangementet startede NTA-Århus et kontakt- og informationscenter for øst-vest kontakter.

"Selv om man naturligvis ikke skal være for naiv i sin tiltro til alle former for øst / vestkontakter, og kunne se kritisk på erfaringerne, tror de fleste af os nok alligevel så meget på mennesker, at vi mener kontakterne er noget værd, flytter noget og er en vigtig del af de politikker, der kan skabe bevidst forandring og opbygge mere menneskelige, fredelige og demokratiske strukturer i verden", skreven af initiativtagerne til kontaktnettet i en introduktionsfolder²⁸⁰.

Samarbejdet med de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper

Af det samlede østorienterede fredsarbejde var det nok samarbejdet med de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper, der var det vigtigste. Det styrkede disse grupperes arbejde i deres eget land, det gav dem mulighed for den idéudveksling, de måtte undvære i det daglige og det betød en politisk ideologisk udvikling for grupperne, både i øst og i vest. Der kunne herske uenighed i vurderingen af hvilke muligheder, der var, og hvilke krav, der skulle stilles, men målet var det samme, en demokratisk fred i et helt og demokratisk Europa, det vil sige en ophævelse af Jalta-aftalen.

For politikerne - og det gjaldt højre- såvel som venstrefløjen - var det Jalta-aftalen, der var garantien for fred i Europa. Valget stod for dem mellem at anerkende Sovjetunionens tolkning af Jalta-aftalen, der betød sovjetisk dominans i Østeuropa, eller at risikere krig.

278 NTAs Ekstraposten, 8. nov. 1984, s. 7 ff.

279 - undtagen hos pressen. Ikke engang de journalister, der var til stede ved arrangementet, og som udtalte sig meget positivt om det, skrev noget. Interessen for fredsbevægelsen var passé for pressens vedkommende, og interessen for øst-vest kontakter var endnu ikke officielt "in".

280 NTAs Ekstraposten, nr. 16,1986, s. 14.

Det var baggrunden for deres stadige tale om nødvendigheden af at bevare stabiliteten og deres advarsler til fredsbevægelserne om ikke at røre status quo. Det var også baggrunden for, at Vesten gennem de seneste årtier havde bekræftet Sovjetunionen i dets fortolkning af Jalta-aftalen. Det skete f.eks. i 1968, da præsident Johnson på forespørgsel fra Bresjnev forsikrede om, at USA stadig stod ved Jalta- og Potsdam-aftalerne. Umiddelbart derefter gik de sovjetiske tropper ind i Prag og knuste "Prag-foråret".

Når NATO og de vestlige regeringer nu efter Berlinmurens fald og de østeuropæiske landes selvstændigheder hævder, at det var det, de hele tiden havde arbejdet for, så er det ikke rigtigt. Det er i fald kun en sandhed med betydelige modifikationer. Man godkendte status quo og håbede så på, at den internationale accept af de eksisterende forhold og den internationale anerkendelse af menneskerettighedernes status ville kunne medføre en gradvis åbning og en vis bedring for de Sovjetdominerede lande.

De uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper i øst og vest forkastede tesen om, at accept af forholdene sammen med en fortsat oprustning skulle være det eneste alternativ til krig, og de opstillede deres egen logik. "Fred og frihed er udelelige", hævdede de. Det er oprustningen, der holder undertrykkelsen i øst vedlige, og undertrykkelsen, der holder oprustningen vedlige. Derfor må begge dele ophæves samtidigt. Afspænding må følges med ændring af forholdene i øst, og det opnår man kun gennem kontakt, dialog og åbenhed over grænserne.

"Forsvaret for fred kan ikke bestå i, at man bevarer status quo i en verden, hvor der hersker slaveri. Forsvaret for fred kan ikke bestå i kapitulation for et magtsystem, der bryder et folks fundamentale ret til frihed. Vi ønsker at få jer til at forstå, at vi er urokkeligt overbevist om, at det ikke er muligt at forsvare en fred og samtidig acceptere vold og lovløshed, at det er umuligt at bygge noget håb på et bedraget og undertrykt folks apati".

Så provokerende udtrykte det polske KOS (Komitéen for Samfundsmodstand, Komite Oporu Społecznego) sig i en henvendelse til deltagerne i en "Verdensfredskongres" i Warszawa, der var indkaldt af den polske regering i januar 1986, og hvor intellektuelle fra øst og vest skulle drøfte fred. KOS var selvfølgelig ikke inviteret²⁸¹.

Prag-appellen

Og grundlaget for en mere aktiv indsats fandt bevægelserne fuldt færdigt og politisk accepteret i Helsinkiaftalen fra 1975. Det eneste, der manglede, var, at man begyndte at tage dens tanker og anbefalinger for pålydende og arbejdede alvorligt derefter. Det var det tjekkiske Charter 77, der først pegede på Helsinkiaftalens muligheder i en appel, de sendte til de vestlige END-bevægelser den 11. marts 1985. Appellen blev offentliggjort ved årets END-konvent i Amsterdam, og den blev kendt som Prag-appellen. Heri står bl.a.

"Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa og den endelige traktat herom, som blev underskrevet i Helsinki er, ligesom de følgende forhandlinger og det endelige Madrid-dokument, ikke blot en anerkendelse af status quo, men udgør også et program for europæisk og europæisk-amerikansk samarbejde. Under hele denne proces blev forhandlingerne ikke ført mellem blokkene, men mellem ligeværdige partnere, hvad

281 East European Reporter, vol 1, no. 4, s. 14.

der understregede alle deltagende staters uafhængighed og i princippet skabte en form for relationer, som, hvis de blev virkeliggjort, ville åbne vejen for et forenet Europa. Endvidere er princippet om fredens udelelighed, som er et led i den europæiske kulturarv, blevet indarbejdet, ikke alene i relationerne mellem staterne, men også mellem stat og samfund og mellem borgerne og regeringerne.

Kravet om, at regeringerne skal opfylde alle deres løfter og forpligtelser, er ikke blevet udnyttet fuldt ud af fredsbevægelsen. Sådanne bindende overenskomster, stadfæstet af international lov, udgør en ramme, inden for hvilken borgerne ikke alene kan føre offentligt opsyn med regeringen, men også udtænke nye veje til at løse stivnede holdninger. På baggrund af de store afvigelser mellem betingelserne i de forskellige lande har der været en vis tendens til at betone ulighederne. Men disse må forstås og respekteres fuldt ud, hvis en gensidig tilnærmelse og europæisk solidaritet skal opnås.

Et demokratisk og selvstændigt Europa er utænkeligt, så længe man nægter de enkelte borgere eller nationer deres ret til at tage del i beslutninger, der angår ikke blot deres dagligdag men selve deres overlevelse. Inden for en ramme af samarbejde og dialog mellem alle, som virkelig søger at overvinde den nuværende farlige situation, skulle det være muligt at iværksætte forskellige nedrustningsinitiativer og -forslag".

Og appellen fortsætter med at nævne eksempler på sådanne initiativer som atomvåbenfrie zoner, personlige ikke-angrebstraktater, modstand mod atomvåben osv.²⁸².

Forslaget var en naturlig konsekvens af den udvikling, der havde fundet sted siden Helsinki-aftalen blev indgået i 1975. Helsinki-aftalen satte to processer i gang. Den ene var på det officielle plan. Den bestod i en række mere eller mindre omfattende opfølgingskonferencer omkring aftalens forskellige emner, hvoraf de største af dem kunne strække sig over flere år. Processen gik trægt og blev generelt betragtet med skepsis, om det så var processen, der levede op til de (manglende) forventninger politikerne i forvejen havde til den, eller om det var politikernes forventninger, der skabte mønsteret for Helsinkiprocessen²⁸³.

De første egentlige resultater opnåedes ved Stockholmkonferencen om tillids- og sikkerhedsskabende foranstaltninger, altså på det rent militære område, og kunne måske ses som et forvarsel om de ændringer, der var på vej de følgende år. Stockholmkonferencen varede fra januar 1984 til september 1986. Udover opfølgingskonferencerne var der også permanent nedsatte, men politisk temmelig passive Helsinki-komitéer i de enkelte medlemslande.

282 Prag-appellen er gengivet i Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær (red.), *Fredsstemmer fra Østeuropa - indlæg i en dialog*, NTAs debatserie, nr. 4, s. 67 ff.

283 *Madrid-mødet 1980-1983, sikkerhed og samarbejde i Europa*, 1984. - Skjold G. Mellbin, Stockholmkonferencen, 1987. - Peter Michael Nielsen, *CSCE - sikkerhed og samarbejde i Europa*, 1990. Alle tre udgivet af Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg.

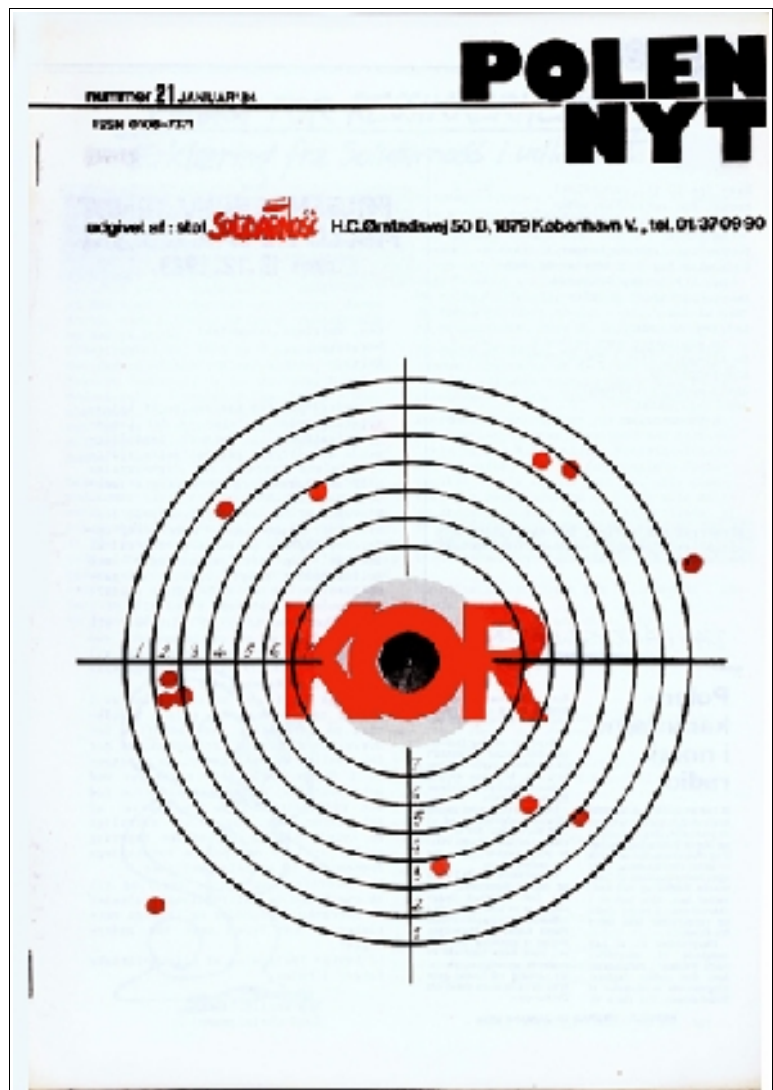
Den uofficielle side af Helsinkiprocesen

Men Helsinkiaftalen gav samtidig stødet til en anden og langt mere aktiv udvikling uafhængigt af den officielle proces. Som svar på Helsinkiaftalen oprettede civile borgere i de enkelte østlande menneskerettighedsgrupper (Helsinkigrupper), der påtog sig at overvåge, at deres lande også overholdt de basale menneskerettighedskrav, som de havde underskrevet i Helsinkiaftalen. Det drejede sig om grupper som KOR (Komitéen for samfundets selvforsvar) i Polen, Charter 77 i Tjekkoslaviet og en række mindre grupper i Sovjetunionen, hvis kendteste deltager blev Andrei Sakharov. Trods forfølgelse, konstant overvågning og fortielse af deres eksistens lykkedes det dem at holde ud og gennem deres illegale skrifter at danne en politisk og kulturel undergrundsbewidsthed, som oprøret, da muligheden endelig var der, kunne tage sit udgangspunkt i.

Tilsvarende Helsinki-overvågningsgrupper opstod også i flere af de vestlige lande som støtte for Helsinki grupperne i øst, og da de vestlige fredsbevægelser vendte opmærksomheden imod øst, var det naturligt, at det var disse grupper de kontaktede i en erkendelse af at det fundamentalt set var det samme emne de arbejdede med.

"Bestræbelserne for at fremme de universelt anerkendte fundamentale menneskerettigheder og forpligtelser fortjener faktisk at blive betragtet som fredsbestræbelser, fordi de forkynder gensidigt ansvar, når det drejer sig om mennesker indbyrdes, og når det gælder medlemmer af andre nationer eller racer, nære eller fjerne, når det gælder ansvaret for samfund, naturen og over for hele verden", forklarede Charter 77 i sit åbne brev til det fælleskirkelige fredsråd i Holland i 1982²⁸⁴.

Det var det civile samfund, der satte en udvikling i gang på grundlag af Helsinkiaftalen, en udvikling, der "ikke var udløst af de vestlige magter, der havde stillet nogle urealistiske krav til Sovjetunionen. De ville have været tilfredse med meget beskedne resultater. Det var de østeuropæiske befolkninger selv, der gjorde oprør imod de urealistisk begrænsende indrømmelser, de havde fået fra forsøget på forlig mellem Vestmagterne og Sovjetunionen", lød en østeuropæisk vurdering²⁸⁵. Og hvad var så mere natur-

284 Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær, op.cit., s. 47.

285 Janos Kis, *The Yalta Problem in the Mid-Eighties*, East European Reporter vol. 1, no. 2, sommer

ligt end at det nu var dette civile samfund, der tog initiativ til en mere aktiv udnyttelse af Helsinkiaftalen.

Prag-appellen blev modtaget med stor interesse i de vestlige END-kredse.

Fra Danmark svarede NTA, at "kontakten med demokratiseringsbevægelserne i Østeuropa (er) af afgørende betydning for os. Jo tættere, vi kan gøre denne kontakt, og jo større gensidig forståelse og accept, vi kan skabe gennem vore samtaler og korrespondancer, des stærkere kan vi modvirke den kolde krigs og blokkonfrontationens politik"²⁸⁶.

Ved END-konventet i Amsterdam sagde Mient Jan Faber fra IKV i sin åbningstale,

"Betydningen af den voksende enstemmighed mellem uafhængige grupper i Østeuropa og store dele af den vestlige fredsbevægelse må ikke undervurderes. 'Oppositionen' i øst og vest har fundet hinanden. De vil nu langt vanskeligere kunne misbruges af reaktionære, højre- eller venstrekonservative kræfter på begge sider af 'jernetæppet'".

Men der var også betydelige holdningsforskelle. Ikke alle grupper i øst var enige i END-bevægelsens symmetriopfattelse af truslen i Europa og dens fordeling af skylden til begge sider. Når Mary Kaldor fra END og Mient Jan Faber fra IKV på vegne af END-bevægelsen i vest og Charter 77 i Prag-appellen krævede "tilbagetrækning af amerikanske og sovjetiske tropper fra de europæiske allieredes område", så var der mange i øst, der protesterede. En sådan opfattelse af forholdene tog ikke hensyn til de geopolitiske betingelser, mente de. Den ignorerede forskellen i de to supermagters placering i forhold til det europæiske kontinent og forskellen i de to europæiske halvdeles forhold til hver deres supermagt.

"Der er brug for interne forandringer i de østeuropæiske lande med indbygget garanti imod og afbalancering af Sovjetunionens overvældende overlegenhed i området. Derfor kan jeg ikke se, hvordan vi kan undgå at tage spørgsmålet op om en strategi (eller strategier) for en intern udvikling i de østeuropæiske samfund", skrev János Kis fra Ungarn i en kommentar til Pragappellen²⁸⁷. Fra flere sider var kritikken endda meget hård. Der taltes om, at appellen "misbruges til at legitimere Sovjetunionens overherredømme i Central- og Østeuropa", og at den "erstattede kold krig med kold fred".

Men dialogen var værdifuld, for den skærpede de to parter forståelse for hinandens betingelser, og den bidrog til, at en række af de uafhængige grupper i øst og vest gik i gang med at udarbejde et bud på, hvordan Helsinki-aftalens forslag kunne bruges til en langt mere aktiv indsats for at ændre forholdene.

Et Netværk for Øst-Vest dialog

Arbejdet kom til at foregå inden for rammerne af det "Europæiske Netværk for Øst-Vest Dialog", der oprindeligt var blevet dannet i 1984 ved END-konventet i Perugia som protest imod, at det heller ikke denne gang var lykkedes at få repræsentanter fra de uafhængige lande med til konventet, mens fredskomiteerne var rigeligt repræsenterede. Formålet var "at forbinde de mere eller mindre isolerede spirer til en øst-vestdia-

1985, s. 2 ff.

286 Peter Hartoft Nielsen, Toni Liversage og Troels Toftkær, op. cit., s. 95.

287 East European Reporter, vol. 1, no. 4, vinter 1986, s. 52 ff.

log nedefra med hinanden og sikre en kontinuerlig informations- og erfaringsudveksling - samt muliggøre en fælles strategidebat". Netværket tog nu initiativ til at samle kommentarerne til Prag-appellen og videreføre det arbejde, appellen lagde op til. Det førte til udarbejdelsen af øst-vest-memorandummet Om at give virkeligt liv til Helsinki-aftalerne.

Memorandummet var resultatet af en bred, fælles indsats. Udkastet vandrede frem og tilbage over grænserne i vest, i øst og mellem øst og vest for kommentarer, rettelser og ændringsforslag, og i maj 1986 afholdtes et møde i Milano, "Helsinki-aftalen - en illusion eller et håb for Europa", hvor trådene samledes, og man enedes om et forslag til det endelige dokument. I mødet deltog foruden de vestlige aktivister, eksilfolk fra Østeuropa som repræsentanter for Frihed og Fred-bevægelsen i Polen og for de østtyske freds- og menneskerettighedsgrupper samt deltagere fra Jugoslavien (Ljubljana Fredsgruppe) og fra Ungarn. Desuden var der skriftlige kommentarer fra Charter 77.

"Hvad (Helsinki-processens) Beograd- og Madridmøder tjente til at bekræfte var, at et demokratisk fredsprogram for Europa må baseres på en klar forståelse for kompleksiteten i en demokratisk udvikling i Europa. Nye nedrustningsforslag eller andre begrænsende krav vedrørende den ene eller den anden side af vore samfund kan ikke sættes i stedet for en løsning af det fundamentale problem", skrev Charter 77²⁸⁸.

Og Gregor Tome fra Ljubljana Fredsgruppe forklarede "en demokratisk fred" som "en forening af menneskerettigheder, politisk tænkning og nedrustning".

Hele memorandummet er en lang understregning af nødvendigheden af at samtænke de forskellige problemer og af muligheden for at handle her og nu og ikke efter årelange forhandlinger og politiske studehandler. Og det fremhæver behovet for at give plads til den enkelte borger på den politiske arena, så foranstaltninger ikke bliver stående som smukke hensigtserklæringer, men bliver en del af samfundenes dagligdag.

"De, der bor i det delte Europa, har en vital interesse i, at Helsinki-processen bringer mærkbare resultater. I dette memorandum fremlægger vi, borgere i Helsinki-landene, nogle af vore egne ideer og forslag for offentligheden og for de regeringsrepræsentanter, der mødes i Wien til opfølgingskonferencen i november 1986. Vi gør dette inden for rammerne af Helsinki-aftalerne, der understreger vigtigheden af samarbejde mellem enkeltpersoner, grupper og samfund som et vigtigt bidrag til virkeliggørelsen af de mål, der blev fastslået i Helsinki.

For os er de tre "kurve" i Helsinki-dokumentet indbyrdes afhængige. Og vi afviser enhver tendens til at spille friheden ud mod freden og omvendt. En vedvarende afspænding kan ikke opnås ved at bagatellisere spørgsmålet om friheds- og menneskerettigheder -politiske såvel som sociale. Fred og sikkerhed, afspænding og samarbejde, fundamentale rettigheder og folkenes selvbestemmelse bør alle tilstræbes sammen. Tilbagekridt inden for et enkelt af disse områder har en negativ indflydelse på alle de andre.

De øgede kontakter mellem uafhængige og autonome grupper og enkeltpersoner i øst og vest i de seneste år og vore erfaringer med at udvikle en dialog nedefra har styrket vor overbevisning om, at flere initiativer, forslag og pres fra borgere og NGO-organisationer er nødvendige for at puste nyt liv i Helsinki-processen", hedder det i indledningen til memorandummet.

288 East European Reporter, vol. 2, no. 1, foråret 1986, s. 23.

Og det slutter med visionerne om et "Europa, som vi forestiller os det", et Europa, "hvor alle folk har mulighed for at indrette deres indbyrdes forhold, såvel som deres politiske, økonomiske og kulturelle anliggender på en demokratisk og autonom måde"²⁸⁹.

Memorandummet blev offentliggjort i Wien den 4. november 1986, samtidig med, at Helsinki-processens opfølgingsmøde i Wien startede. Det blev præsenteret ved en velbesøgt pressekonference, og det blev uddelt til de forskellige landes politikere og ambassadører, der deltog i opfølgingsmødets åbning.

Det civile samfund

At diskussionen om det civile samfund startede i østlandene er ikke så mærkeligt. Der oplevede de i dagligdagen, hvad det betød at leve i samfund, hvor de demokratiske rettigheder ikke eksisterede. Men også i de vestlige demokratier kunne der i forbindelse med den sikkerhedspolitiske udvikling rejses spørgsmål om, hvor langt hensynet til civilsamfundets politiske rettigheder rakte i betragtning af de mange ikke sikkerheds-betingede, men officielt sikkerhedsbegrundede hemmeligholdelser, der fandt sted om forhold af vital interesse for samfundet. Den kolde krig tjente på den måde til en udhulning af demokratiet, hvor ethvert levende demokrati må bestå i en styrkelse og forbedring af det.

"Hvis det grundlæggende problem i vest er at forstærke demokratiseringen af det civile samfund, så er kampen for et civilt samfund identisk med en demokratisering i øst", skrev Ljubljana Fredsgruppe til de vestlige bevægelser²⁹⁰, og understregede, at en styrkelse af det nationale samfund i alle lande er en forudsætning for at skabe den internationalisering af det civile samfund, der kan overvinde de politisk-ideologiske barrierer og militariseringen af samfundene.

289 Giving Real Life to the Helsinki Accords. A memorandum drawn up in common by independent groups and individuals in Eastern and Western Europe, 1986, Published by the European Network for East-West Dialogue. Dansk oversættelse, NTAs landskontor.

290 Brev fra 7. juli 1986. NTAs landskontor.

Diskussionen om det civile samfund fortsatte, og i 1988 fremlagde Charter 77 et forslag om oprettelsen af en Helsinki Folkeforsamling, Helsinki Citizens Assembly. De inviterede til et seminar i Prag, hvor der kunne arbejdes videre med forslaget. Der kom 34 deltagere fra i alt 11 lande (fra Danmark var NTA og Dialog Med Charter 77 repræsenteret), men seminaret nåede ikke mere end 10 minutter ind i sine drøftelser, før politiet ringede på døren. Mødet blev afbrudt, samtlige udlændinge udvist af landet, og Charter 77-folkene arresteret, indtil udlændingene var godt og vel ude af landet. Men planlægningen fortsatte. En international styringsgruppe med både østlige og vestlige deltagere og en tjekkoslovakisk koordinationsgruppe videreførte arbejdet, der blev afholdt flere internationale møder i Ungarn, Polen og i vestlige lande, hvor de ledende principper blev afstukket, og den første Helsinki Folkeforsamling fandt sted i Prag den 19.-21. oktober 1990. I mellemtiden havde den såkaldte fløjlsrevolution bragt det kommunistiske styre i Prag til fald og gjort en af initiativtagerne bag Helsinki Folkeforsamling, Vaclav Havel fra Charter 77, til præsident. Det var med denne dobbelte baggrund, at han holdt åbningstalen på folkeforsamlingens første møde.

Men selv om symbolet på Europas deling, Berlinmuren, var faldet, er der stadig problemer nok at løse, og "den europæiske integrationsproces må støttes af den brede offentlighed. Helsinkiprocesen er for vigtig til, at den udelukkende kan overlades til regeringer og politikere. Den må udvides og styrkes ved, at borgerne i samtlige Helsinki-lande engagerer sig i arbejdet", hed det således i oplægget til det første møde.

Kontakten til de officielle fredskomitéeer

Den tredje del af END-bevægelsernes afspændingspolitik var kontakterne til de officielle fredskomitéeer i de østeuropæiske lande og Sovjetunionen. Det var nok den sejgeste og mest krævende del af arbejdet og det, der umiddelbart virkede mindst givende.

Fredskomitéeerne og især deres ledelser, der efter deres forsigtige og uselvstændige holdning at dømme ikke hørte til på de øverste trin af hierarkiets stige, var sikkerhedspolitisk endnu mere konservative end de politiske systemer. Deres manglende tradition for diskussioner betød, at de fyldte enhver samtale med lange, retoriske indlæg, som stod de på en talerstol, mens det kunne være svært at få konkrete svar på spørgsmål og forslag. Endelig var det helt klart, at de nøjagtigt vidste, hvad de ville med disse møder med vestlige fredsaktivister²⁹¹. Målet var ikke meningsudveksling, men at skabe en fælles optræden eller i alt fald billedet af en fælles optræden, der kunne demonstrere over for omverdenen i både øst og vest, at fredsarbejdet var en samlet indsats med Verdensfredsrådet som samlende paraplyorganisation, og til hvert eneste møde pressede de på for at opnå aftaler om fællesaktioner og fællesudtalelser – alt sammen baseret på den "mindste fællesnævner", det vil sige modstanden mod den vestlige oprustning.

Når man læser de enkelte nationale END-bevægelses rapporter fra sådanne møder igennem, er det slående, i hvor høj grad de hver for sig hurtigt og instinktivt nåede frem til den samme optræden og de samme reaktioner over for, hvad de opleve-

²⁹¹ Vi må gøre os klart, skrev Troels Toftkær fra NTA, "at vi har at gøre med en bevægelse, der arbejder for at forstærke og underbygge sin regerings fredspolitik. Derfor er det naturligt for DDRs fredsråd at se, hvordan kontakten med f.eks. NTA kan tjene dette formål. Svaret ligger lige for: Enhver udenlandsk kontakt er et vidnesbyrd om interesse for DDR og kan dermed støtte postulatet om statsmagten fortræffelighed. - Set fra Friedensrats synspunkt er kontakten med NTA en gevinst". Troels Toftkær, Det østtyske Fredsråd, udg. af NTAs kampagnegruppe, 1983, s. 4.

de. De afviste forslag om fællesudtalelser som uinteressante. Det var dialog det drejede sig om. De holdt fast ved "hele tiden åbent at sige, hvad de mente og ikke tie stille af misforstået hensynsfuldhed eller høflighed, men at gøre det på en sådan måde, så diskussionen ikke frøs til, eller mødet blev til en kampplads"²⁹². Hvilket selvfølgelig ikke udelukkede, at der forekom endda meget hårde sammenstød. De undgik smukke fraser om fred og sikkerhed for hele verden osv. og tvang samtalen ind på, hvordan man kunne arbejde for fred. De understregede kravet om ensidig nedrustning fra begge sider, om også at tage egen oprustning op til kritisk vurdering og om nødvendigheden af at sammenkoble arbejdet for nedrustning, demokrati og en ophævelse af blokdelingen.

"Vi forestiller os ikke, at et atomvåbenfrit Europa i al evighed vil være det eksisterende delte Europa minus atomvåben. Der må ske en politisk udvikling parallelt med nedrustning og afspænding", forklarede de de østlige fredskomiteer. Men emnet var øjensynlig lige sprængfarligt i øst som i vest. Tanken om en ligevægtig opløsningsproces af blokkene var endnu for avanceret for begge sider. Tanken kaldte de store skældsord frem, og aktivisterne blev beskyldt for at være koldkrigere og revanchister.

Men trods skældsord fortsatte diskussionerne. "På mange kontroversielle punkter mener vi, at det lykkedes at få vendt en umiddelbar afvisning til eftertanke, fordi vi var i stand til at argumentere sammenhængende - og for dem overraskende - ud fra synspunkter og argumentationer, som var ukendte for dem", skriver således nogle NTA-aktivister efter et møde med den sovjetiske fredskomite i Moskva i 1983²⁹³.

De vestlige grupper brugte også megen tid på at forklare deres egen stilling som alliancefrie, folkelige græsrodsbevægelser, uafhængige af stat og partier og af både amerikansk og sovjetisk ideologi, og de gjorde fredskomiteerne klart, at når komitéerne så ivrigt lovpriste de vestlige, folkelige initiativer, så måtte de også støtte de uafhængige, folkelige fredsgrupper i Sovjetunionen og Østeuropa. "Vi betragter 'Gruppen for Tillid mellem USA og USSR' som vore ligesindede. Vi er enige med dem - og vi kan ikke forstå den måde, I behandler den gruppe på. I spiller op til koldkrigerne i vest og skaber problemer for den vestlige fredsbevægelse. Folk siger, der kan I bare se, hvordan russerne er", forklarede nogle kvinder fra Greenham Common lejren under et besøg i Moskva.

I det hele taget var det de vestlige aktivisters generelle erfaring, at den massive enighed, der blev præsenteret udadtil, ikke var dækkende, og at de samtaler, de fik skubbet i gang, derfor havde en mening. Det lykkedes dem at få rokket ved nogle holdninger og at få demonstreret en mødekultur, der bestod i andet end retorik og eftersnakkeri. Ikke mindst ved mindre møder og ved samtaler, der fandt sted mellem de store møders enkelte afdelinger, kunne der dukke mere nuancerede synspunkter frem, og efter sådanne møder oplevede aktivisterne adskillige gange en varm tak for "et af de mest interessante møder, vi længe har oplevet".

²⁹² Citaterne i dette afsnit er hentet fra artiklerne *View from Prague* og *Sitting down with both the "officials" and the "unofficials"* i END journal aug. sept. 1983, s. 10 ff., samt de omtalte danske beskrivelser. I øvrigt findes der flere beretninger fra denne form for kontakter i andre numre af END journal, i NTAs Ekstraposten samt i "Le Bulletin du CODENE". Den franske, uafhængige fredsbevægelse CODENE lagde et meget stort arbejde i østkontakter.

²⁹³ Inger Brønnum og Ole Woide, *Rejsen til Sovjet - rapport fra NTAs besøg hos Sovjets fredskomite*. Udgivet af NTAs kampagnegruppe, febr. 1984.

Endelig viste det sig også, at den hierarkiske orden ironisk nok kunne have sine gode sider. De tanker eller forslag, der kategorisk blev afvist på et møde, viste det sig pludselig muligt at debattere på det næste. De måtte altså være blevet drøftet grundigt igennem derhjemme, og der måtte være blevet givet grønt lys for at gå videre med dem. Men det betød jo også, at selve tankerne var nået videre end til det conferencebord, hvor de først var blevet luftet.

En møderække, der blev afholdt i årene 1984 og 1985 mellem fredskomiteerne og de vestlige, uafhængige fredsbevægelser kan tjene som illustration af den udvikling, der fandt sted i de år.

Kontroverser skaber dialog

Idéen til møderne kom oprindeligt fra IPCC-kredsen. (International Peace Communication and Coordination Center). Udstationeringen i vest var begyndt, og russerne havde trukket sig tilbage fra forhandlingsbordet. "Men når de officielle kontakter fryser til, og spændingen mellem blokkene øges, bør vi så (ikke) gøre noget for at støtte en modsat udvikling?" spurgte de vestlige bevægelser sig ved deres møder. Der blev gjort forsøg via fredsbevægelser i Finland og Jugoslavien. Dog uden held. Fredskomiteerne var ikke interesserede. Til sidst lykkedes det dog for den græske PASOK-relaterede fredsbevægelse, ICEADEA, der indtog en slags mellemposition mellem de uafhængige bevægelser og de østlige komitéer. Det første møde fandt sted i Athen 6.-9. februar 1984.

Mødet blev ikke nogen succes. Det var øjensynligt for stort til, at det kunne lykkes at nå ud over den sædvanlige politisk/ideologiske retorik, og da fredskomiteerne ved mødets afslutning fremlagde et forslag til et fælles kommuniké, der i sine meget generelle vendinger var så vagt, at det kunne bruges og misbruges til hvad som helst, og de vestlige bevægelser nægtede at godkende, at der overhovedet udsendtes et kommuniké, endte hele mødet i et voldsomt skænderi²⁹⁴.

Det næste møde fandt sted i december 1984, igen i Athen. Denne gang var det KEADEA, der tog initiativet. "Vi må hjælpe menneskeheden ud af dødvandet", proklamerede KEADEA med store ord i indbydelsen. Men faktisk var der sket en mærkbar ændring fra det første til det andet møde.

Forud for mødet gik sommeren over en række mindre, forberedende møder, hvori kun få østlige og vestlige landes bevægelser og komitéer deltog (Fra Vest: England, Holland og Danmark (NTA), senere også Italien). Det vanskeligste emne viste sig at blive spørgsmålet om hvem, der skulle inviteres med. Ved det første store

294 I de østlige og vestlige fredskomiteers referat af mødet er bedømmelsen dog noget anderledes. I et læserbrev til International League of Peace and Freedom's internationale blad Pax et Libertas, vol. 49, nr. 2, juni 1984 s. 2 og 14, skriver Vera Ezban fra Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed således, at "Diskussionerne var grundige, livlige og konstruktive, og med undtagelse af nogle få offensive og provokerende bemærkninger fra nogle af de vestlige fredsorganisationers medlemmer var samtalerne høflige og forsonlige". Og om kommunikéet, at selv om det blev modtaget med bred applaus, så var det "nogle få enkeltpersoner fra de vestlige fredsbevægelser, der ikke engang repræsenterede deres egne delegationer, men som foregav at tale for hele den vestlige fredsbevægelse, der forkastede kommunikéet på et meget vagt grundlag. "Hovedparten af deltagerne var ulykkelige, frustrerede og også vrede", skriver hun og kalder det "en demonstration imod at indgå en dialog. - Hvad enten man kan lide det eller ej, så repræsenterer den sovjetiske fredskomite en fredsbevægelse på flere gange ti millioner af Sovjetborgere".

møde havde assymetrien været stor. Mens der var én komité og dermed en mening fra hvert af de østlige lande, betød fredskomiteernes krav om, at også alle de vestlige fredskomiteer skulle deltage, at de havde en opbakning, der overhovedet ikke svarede til virkeligheden, og som i høj grad medvirkede til, at det var så godt som umuligt at få en virkelig diskussion i gang. Men emnet viste sig at være et udmærket grundlag for en vigtig principiel diskussion. Østkomitéerne afviste til en start spørgsmålet med, at der i deres lande kun fandtes én fredsbevægelse, som alle tilhørte, men efterhånden lykkedes det at få dem til at anerkende, at der fandtes forskellige "strømninger" inden for fredsbevægelserne, og at der dermed var noget at diskutere. "Vi synes nu at være parat til at tale til hinanden, men samtale - det vil nok tage nogen tid endnu", bemærkede en vestlig deltager²⁹⁵. På selve mødet lykkedes det til en vis grad at få diskussioner i vestlig stil i gang i flere af arbejdsgrupperne. Der var en forsigtig, ny holdning. Den gav ikke plads til indrømmelser, men den lukkede heller ikke af for en dialog. For øvrigt var der ingen der nu talte om et fælles kommuniké. Derimod blev der presset hårdt på fra østlig side for at nå frem til aftaler om fælles aktioner, uden at det lykkedes,

Det sidste møde i denne møderække fandt sted i Helsinki i efteråret 1985. Mødet blev for de vestlige bevægelser en forvirrende blanding af gamle slagord og nye holdninger, af gamle hardlinere og en ny og mere åben interesse for at diskutere. Gorbatsjov var kommet til magten i begyndelsen af året, og i august måned havde Sovjetunionen indført et ensidigt stop for atomprøvesprængninger. Det var helt tydeligt, at de østlige deltagere i mødet følte sig stolte over, at de nu havde noget at byde på, og at de følte sig mere frie til at leve op til de krav, som de vestlige bevægelser hele tiden havde stillet til møderne. Unilateralisme var pludselig blevet slagordet, der gik igen overalt. Sovjetunionen og Warszawapagten kunne og skulle tage unilaterale skridt, hed det. Så måtte vesten bare se at svare igen. Unilaterale skridt i en multilateral proces. Til gengæld varde samfundsmæssige emner stadig tabu. Det var kun de militære emner, der kunne debatteres. Men man kan jo ikke forlange alt på én gang²⁹⁶.

295 I den første indbydelse til det 2. møde var kun Samarbejdskomiteen fra Danmark og Mouvement de la Paix inviteret med, hvilket viste, hvor Verdensfredsrådet mente, de havde deres stærkeste allierede. En af årsagerne til Samarbejdskomiteens relative styrke i Danmark kan være, at store dele af den danske venstrefløj aldrig forstod eller ville forstå modsætningsforholdet mellem fredsbevægelserne, men nøjedes med at betragte det som en intern kompetencestrid. Dette sammen med en udialektisk angst for antikommunismens fjendebillede gjorde, at en væsentlig del af venstrefløjen i handling og skrift rettede bebrejdelserne imod Nej til Atomvåben.

296 *Øst-vest dialog ved møder i Athen*, NTAs Ekstraposten, 13. september 1984, s. 24 ff.

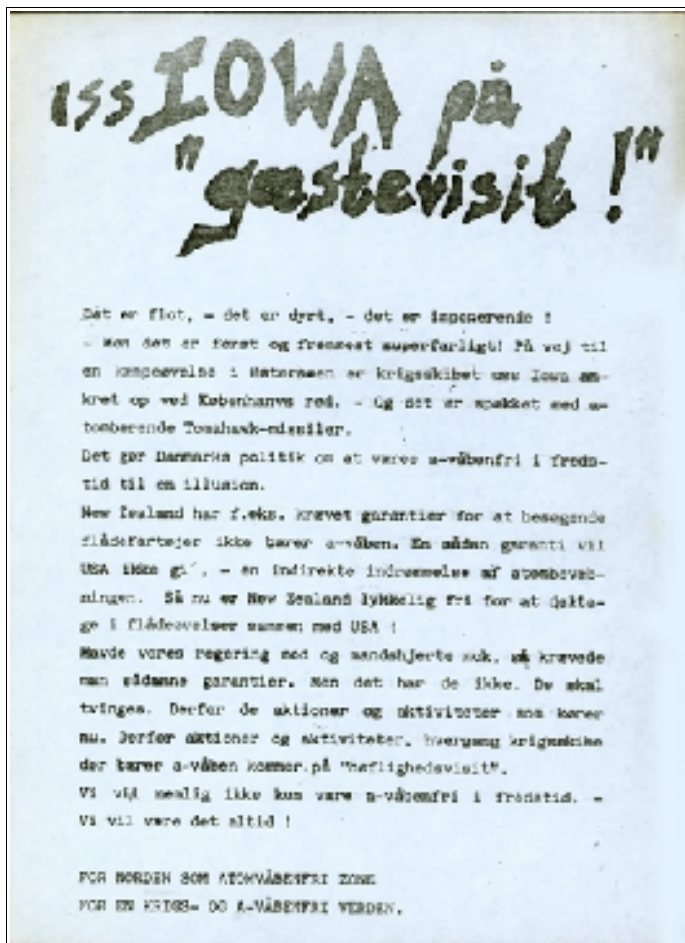
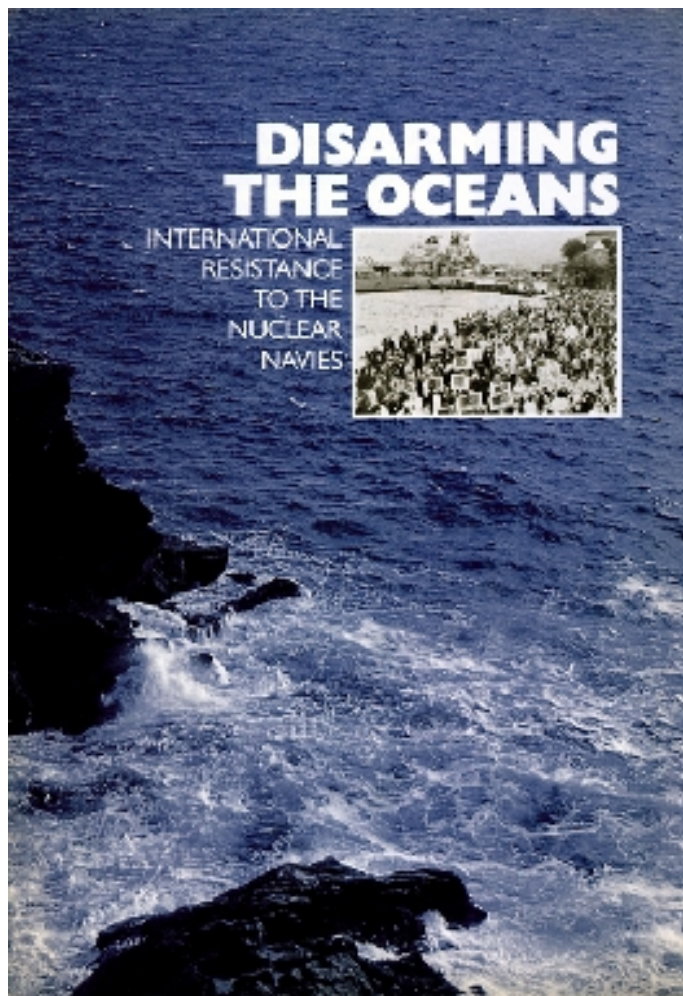
OPRUSTNINGEN TIL SØS - DET NORDATLANTISKE NETVÆRKSSAMARBEJDE

Den 27. juni 1985 lagde det engelske hangarskib "HMS Invincible" til kaj ved Langelinie i København, og samme aften demonstrerede fredsbevægelserne mod skibet med en fakkelvagt på kajen. "Ikke til ære for skibet og dets bedrifter - det er en af veteranerne fra Falklandskrigen - men for at minde om, at "skibet er konstrueret til at medbringe atomvåben".

"Hvorfor må ingen få at vide om der er atomvåben ombord på skibet?" spurgte både talere og demonstranter. Blandt talerne var Charlotte Amundsen fra SF, Københavns miljøborgmester, og Flemming Bock, formand for Jernbanearbejdernes Fagforening. Men også den socialdemokratiske borgmester, Egon Weidekamp, havde flere gange rejst det samme spørgsmål over for regeringen.

Demonstranterne krævede, at der skulle gives garantier for, at der ikke var atomvåben ombord, sådan som det for nylig var blevet indført i New Zealand²⁹⁷.

Kun få måneder efter besøgte det amerikanske krigsskib "USS Iowa" både København og Århus, og fredsbevægelserne stod begge steder samlet om at gennemføre protestaktioner.

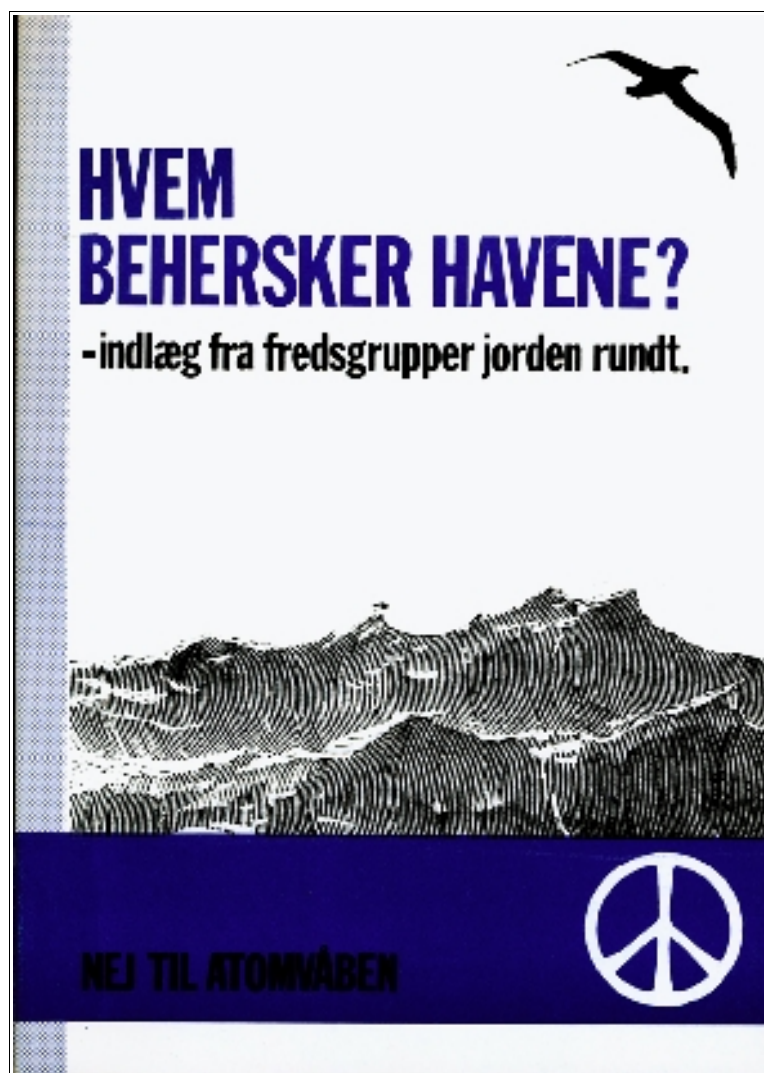
297 Jyllandsposten, 27. juni 1985. - Berlingske Tidende, 28. juni 1985.

"Da det i følge dagspressen (Ekstra-bladet 25.9.1985) nu er bekræftet fra den amerikanske flådes informations kontor i New York, at det besøgende slagskib "IOWA", der ankommer til København i disse dage, medbringer atomvåben, må det være regeringens pligt øjeblikkeligt at gribe ind over for dette brud på Danmarks atomvåbenfrihed i fredstid.

Vi forventer desuden, at regering og folketing tager konsekvensen af denne krænkelse af Danmarks holdning og fremover forlanger garantier fra alle besøgende militærskibe, der anløber dansk havn, om at de ikke har atomvåben ombord", skrev NTA til regeringen og folketingets partier den 25. september 1985.

Og i brevet citeredes fra et svar fra forsvarsministeren i forsvarsudvalget den 22. juli 1985 i anledning af en henvendelse fra NTA angående flådefartøjers eventuelle atombevæbning:

"Det er dansk politik ikke at acceptere stationering af atomvåben på dansk jord i fredstid. Dette gælder også for besøg af allierede flåde fartøjer. Denne politik har været vore allierede bekendt igennem mange år. Skiftende danske regeringer har haft fuld tillid til, at vore allierede handler i overensstemmelse hermed".

Men regeringen forlangte heller ikke denne gang nogen garantier: Det ville være uforeneligt med den gældende amerikanske politik på området, der går ud på "hverken at bekræfte eller benægte" om der befinder sig atomvåben på skibene, en politik som for Øvrigt alle atommagter følger. Men "Iowa" befandt sig på listen over skibe, der var indrettet til at kunne føre atomvåben, det var "nuclear-capable", og så var muligheden for, at der også befandt sig atomvåben om bord stor, mente fredsbevægelserne, der kunne henvise til en udtalelse af den tidligere admiral for den amerikanske Stillehavsflåde, Gene la Rocque, der i 1974 havde sagt, at "Ethvert skib, der kan føre atomvåben, vil også gøre det. De aflæsser dem ikke, før de lægger til ved fremmede havne som f.eks. i Japan eller andre fremmede havne. Hvis de kan føre atomvåben, beholder de dem om bord hele tiden"²⁹⁸. "Hverken be-

²⁹⁸Admiral la Rocques udtalelser er blevet bekræftet af andre udtalelser. Således henviste f.eks. embedsmænd på den amerikanske ambassade i New Zealand til, at atombevæbnede skibe til stadighed har besøgt Danmark. De nævnte som eksempel "Iowa"s besøg i København og Århus. Dominion (Wellingtons morgenavis) 3. og 26. juli 1986.

kræfte eller benægte"-princippet blev begrundet med hensynet til afskrækkelsen, Sovjetunionen skulle holdes i uvished om, hvor atomvåbnene befandt sig. Men også her kunne fredsbevægelserne finde udtalelser om, at slet så enkelt var det ikke. F.eks. havde den amerikanske viceforsvarsminister i 1974 forklaret, at princippet "sigter på offentligheden i de allierede lande. Mange regeringer er villige til at tillade, at USA besøger deres havne med atombevæbnede skibe, forudsat at befolkningen ikke finder ud af det"²⁹⁹. Og derfor kunne befolkningerne i lande som Danmark, Norge og Japan, der alle fører en politik, der ikke giver adgang til atomvåben i fredstid, opleve, at deres regeringer uden mindste betænkelighed bøjede sig for "hverken bekræfte eller benægte"-princippet. Nøjagtig det samme gjaldt neutrale lande som Sverige og Irland. "Vi har tillid til, at landets politik respekteres, og at eventuelle atomvåben fjernes før havneanløb", var regeringernes stadige svar på protester og krav om garantier³⁰⁰.

Det nordatlantiske fredssamarbejde

Fredsbevægelsernes interesse for emnet var dog af ældre dato, og de havde igennem flere år prøvet at samle oplysninger om betydningen af flådeoprustningen. I august 1984 afholdtes en konference i Reykjavik mellem fredsbevægelser fra de fleste af landene i og omkring Nordatlanten - "Konference om et nordatlantisk netværk af fredsbevægelser -Opbygning af en atlantisk alliance". Som navnet siger, var der tale om at etablere et fredsbevægelses-samarbejde mellem de nordatlantiske lande, og det var oprustningen til søs samarbejdet skulle dreje sig om. Konferencen var den 3. i en række konferencer.

Den første fandt sted i Glasgow 1982, og det var Glasgow END og Skotsk CND, der indkaldte til den. Betegnende nok

²⁹⁹Ports Watch, aug.-sept. 1986, s. 19. - Ved en konference afholdt af North Atlantic Network i 1986 blev fhv. officer fra USAs anden flåde, James Busch, spurgt om "Hverken bekræfte eller benægte"-politikken. Han svarede, at den intet havde at gøre med national sikkerhed. Formålet var at undgå, at de lande, der blev besøgt, fik denne information om atomvåbnenes tilstedeværelse. Kontreadmiral Eug. Carrol (USA) sagde, "At USA konsekvent afslår hverken at bekræfte eller benægte, om et skib har atomvåben om bord, blev i sin tid indført for at hjælpe de allierede, der ønskede at kunne modstå pres fra sin politiske venstreside". Aftenposten (Norge), 24. febr. 1988.

³⁰⁰ I Danmark sagde således Hans Engell i folketinget den 7. nov. 1984, "Skiftende danske regeringer har haft fuld tillid til, at andre NATO-lande ikke handler i modstrid med de begrænsninger, der følger af den danske atompolitik".

var det INF-missilerne, denne konference skulle dreje sig om. "Nedrustning i Europa", hed den. Men mens man diskuterede den voldsomme oprustning, der fandt sted i Skotland og på de skotske øer³⁰¹, blev det efterhånden klart for mødets deltagere, at denne oprustning nødvendigvis måtte ses og forstås i sin nordatlantiske sammenhæng og som led i stormagternes sømilitære strategi. Det var derfor folk fra de lande, der var berørt af denne udvikling, der måtte finde sammen i et samarbejde.

Gennem de følgende år arbejdedes der med at finde kontakter i samtlige de nordatlantiske lande, der kunne deltage i et sådant samarbejde. Og ved Reykjavik-mødet i 1984 deltog repræsentanter for fredsbevægelser i USA (10 personer i alt fra San Francisco til New York), Canada, Island, Skotland, Irland, England, Shetlandsøerne, Stornoway – Isle of Lewis, Færøerne, Norge, Sverige, Finland og Danmark. Fra Grønland kom der ingen til mødet, men der var kontakter til Inuit Circumpolar Conference, ICC, i Grønland og Canada, og ved det følgende års møde i Bergen deltog også repræsentanter for den nye grønlandske fredsbevægelse, Sorsunnata. Der opbyggedes også fast samarbejde med bevægelser i Middelhavs- og Stillehavsområdet³⁰², mens de kontakter i det Indiske Ocean, det lykkedes at etablere, aldrig blev af mere permanent karakter.

Der var mange grunde til, at der var behov foret samarbejde, mente fredsbevægelserne. Kun gennem samarbejde kunne de skabe sig et overblik over enkelthederne i og konsekvenserne af den oprustning, der foregik til søs, fordi den berørte så mange geografisk spredte egne og gav sig udtryk på mange forskellige måder rundt omkring. Og lom gennem samarbejde kunne de blive stærke nok til at skabe international opmærksomhed om, hvad der foregik, og om omfanget af oprustningen³⁰³. Samarbejdet blev kaldt North Atlantic Network, (NAN).

301Skotland er af betydning for NATOs transkontinentale kommunikation og nordatlantiske flådemåner på grund af de baser for land-, luft- og søstyrker, der findes der. Der er mere end 50 installationer af betydning for NATOs nordatlantiske strategi. Der er et NATO-søkommando-center i Pitreavie, en amerikansk satellit-kontaktstation i Edzell, en amerikansk radiostation i Thurso, baser for Poseidon- og Polaris- (og de planlagte Trident-) ubåde i Holy Loch, Faslane og Coulport on the Clyde, et ubådsværft ved Rosyth, og NATO-basen ved Stornoway udvides.

Basen er af den engelske forsvarsminister betegnet som "en fremskudt operativ base". Desuden anvendes store dele af kysten til øvelser med torpedoer, missiler og kystbombardement fra skibe.

I efteråret 1989 afholdt NATO sit Tactical Leadership Programme, en et måned lang lavtflyvningsøvelse med deltagelse af syv NATO-lande i Nordskotland og med "bombardement" af den lille by Tain. Det er måske ikke så mærkeligt, at opinionsundersøgelser viser et konstant flertal imod atomoprustningen i Skotland. - Disarmament Campaigns, oktober 1983, s. 3. - END journal aug.-sept. 1984, s. 12. - Judith Winther (red.), *Hvem behersker havene? - indlæg fra fredsgrupper jorden rundt*. Nej til Atomvåbens debatserie, nr. 6, 1987, s. 50 ff.

302For Middelhavsområdet deltog en repræsentant fra CEDIP, Center for Peace Documentation and Initiatives, Via Cantarella 6, 95125 Catania, Sicilien, i NANs møder. CEDIP bragte gennem sit nyhedsbrev C.I.N. løbende og udførlige oplysninger om oprustning, flådestrategier og den politiske udvikling i Middelhavsområdet. I Stillehavet samarbejdedes med Kampagnen for et atomfrit og uafhængigt Stillehav, samt dennes underkampagne, Stillehavskampagnen for nedrustning til søs.

303En fortsat udbygning af den sovjetiske nordflåde gennem de sidste 20 år, så den nu var Sovjetunionens største med flest strategiske ubåde og atombevæbnede skibe. Og en voksende tilstedeværelse af NATOs luft- og sømilitære styrker, bevæbnet til at kunne føre taktisk krig, og med en begyndende udstationering af krydsermissiler. De første ALCM blev operative på B 52 bombefly dec. 1982. Juni 1984 udstyredes den første ubåd med en atomar SLCM. Konventionelle SLCM var blevet udstationeret i nogen tid. I alt skulle udstationeres ca. 7.000 krydsermissiler på fly og ubåde. Sovjetunionen var ved at afprøve sine krydsermissiler. END journal aug.-sept. 1984, s. 11 ff. - Ekstraposten 27. sept. 1984, s. 7 ff.

Foruden den årlige konference vedtog bevægelserne regelmæssigt at udsende et nyhedsbrev, der kunne tjene som forbindelsesled mellem de meget spredte fredsgrupper. Det blev skrevet af grupperne selv, således at de på den måde kunne holde hinanden underrettet om, hvad de lavede, hvilke aktioner de gennemførte osv. Desuden, fortalte de om de politiske forhold i de enkelte lande i forbindelse med havoprustningen, flådebesøg, politiske vedtagelser eller udtalelser, det kunne være af interesse for de andre at bruge i deres arbejde. Samtidig bestemtes det også at udgive et mere udadrettet blad, Ports Watch, der skulle informere om den globale oprustning til søs. Igennem mange år blev Ports Watch udgivet af det norske Nei til Atomvåpens lokalafdeling i Tromsø.

En global kampagne

Endelig blev man allerede på Reykjavikmødet enige om at foretage fælles samtidige aktioner i alle de deltagende lande. Da NAN i de følgende år indgik samarbejde med Stillehavskampagnen Pacific Campaign to Disarm the Seas, en del af den brede kampagne "For a Nuclear Free and Independent Pacific", der havde deltagere fra de fleste små og store lande i og omkring Stillehavet, blev der tale om globale aktioner. Aktionerne gennemførtes ved kysterne, fortrinsvis ved havne og flåderelaterede anlæg og installationer, og man valgte bål som udtryksmiddel, fordi bål i gamle dage var kystbebyggelsesernes kommunikations- og varslingsmiddel. Desuden arrangeredes havneaktioner med fredsflåder, uddeling af oplysende materiale osv. De fælles aktioner samledes i en fast uge om året, som regel i forsommeren, og i den uge blussede bålene langs kysterne i

Nordatlanten og Stillehavet. Især i lande som Norge, Canada, Skotland, Australien, New Zealand, Japan og Hawaii var aktiviteten stor³⁰⁴. Men selv om de enkelte nationale grupper gjorde deres bedste for at oplyse om, at aktionen var led i en verdensomspændende manifestation, kneb det mange steder med at få denne oplysning ud til en bredere offentlighed. Kun få medier var interesserede i andet end den lokale aktion.

³⁰⁴For aktioner, se North Atlantic Network's Newsletter, samlet og udsendt gennem det meste af 80'erne af Nei til Atomvåpen, Oslo.

Jo mere fredsbevægelserne fik sat sig ind i forholdene, jo mere blev de klar over, at flådeoprustningen ikke blot var den mest omfattende, men sandsynligvis også den farligste del af den oprustning, der fandt sted. Den øgede faren for overilede handlinger under en krise og for en mulig eskalering til en atomkrig, og den betød, at en konflikt et hvilket som helst sted i verden på kort tid kunne overføres til det våbenspækkede Europa³⁰⁵. De specielle forhold, der gjaldt flådens skibe betød, at faren for, at et uheld eller en fejlbedømmelse kunne starte en konfrontation, voksede stærkt på grund af flådefartøjernes selvstændige kommando over deres atombevæbning³⁰⁶. Det samme gjaldt de nye sømilitære strategier og patruljeringsformer, der udgjorde et slags søens fremskudte forsvar, hvor begge parter ubåde gik meget tæt ind på modpartens kyster og baseanlæg. Endelig foregik der en stadig og farlig "katten efter musen"-leg, hvor de to parter afprøvede hurtigheden i modpartens reaktionsevne, under havenes overflade og især under Nordpolens islag. En fejlbedømmelse her kunne få uoverskuelige konsekvenser. Det var nok protestaktionerne imod atombevæbnede skibes havnebesøg, der fik størst gennemslagskraft. Det var muligt at lave spektakulære og umiddelbart forståelige aktioner, og faren ved at anbringe atomvåben midt i en storby var indlysende for befolkninger, der i stigende grad var opmærksomme på strålingsfarerne i forbindelse med uheld. Fredsbevægelserne kunne afvise, at der ikke var nogen fare for uheld. I 1985 lykkedes det en amerikansk fredsbevægelse at afsløre, at der i en 12-årig periode havde været 381 større uheld ombord på den amerikanske flådes skibe³⁰⁷, og i 1989 kunne Greenpeace offentliggøre en oversigt over uheld på samtlige flåder fra 1945 til 1988³⁰⁸. At placere atombevæbnede og atomdrevne fartøjer i storbyers havne - ifølge overenskomst må der ikke komme atomdrevne skibe i de skandinaviske farvande - indebærer derfor en uafviselig risiko for byernes indbyggere. Ifølge en undersøgelse foretaget af den amerikanske regerings våbenkonstruktionslaboratorium vil et enkelt atomvåbenuheld i flåden kunne udvikle en 45 km lang, cigarformet sky, der vil afsætte plutoniumholdigt støv³⁰⁹.

Det var ikke en oplysning, der blev meddelt befolkningerne officielt. Den blev gravet frem fra arkiverne af den amerikanske fredsbevægelse og rundsendt via kontaktnettet til de bevægelser, der beskæftigede sig med havnebesøg og oprustningen til søs. Og det var ikke alene befolkningerne, der blev holdt i uvidenhed. På grund af atommagtens ønske om at bevare deres atomhemmeligheder i forbindelse med atomvåbenets konstruktion, vil deres første reaktion i forbindelse med et uheld være

305 Flere ekspertudtalelser tydede på, at sådanne planer forelå. "I en global krig vil det være vort mål at hindre Sovjetunionen i at vælge den krig, de ønsker, ved at udøve globalt pres imod dem, således at konflikten hverken bliver kortvarig eller lokal", fra "From the Pentagon, an Ultimate Battle Plan", New York Times, 12. jan. 1986. Cit. i Ports Watch, april 1986, s. 4. Også for svarsminister Browns ofte citerede udtalelse om, at en supermagtskonfrontation i den Persiske Golf meget vel vil kunne overføres til Europa/det nordlige Norge pegede i den retning.

306 Endnu i 1990 modsætter den amerikanske flåde sig fortsat, at der indføres Permission Action Link, dvs. den endelige sikkerhedsspærring på atomvåben, der findes både i landstyrkerne og luftvåbenet. Bull. of the Atomic Scientists, nov. 1990, s. 38.

307 I 1985 lykkedes det American Friends Service Committee gennem en retssag i Hawaii at afsløre, at den amerikanske flåde havde haft 381 uheld med atomvåben i perioden 1965-1977. AFSC, News Release, 10. jan. 1986, "Secret documents disclose 381 Navy Nuclear Weapons Accidents/Incidents".

308 I oversigten anslås det, at der må befinde sig omkring 48 atomsprænghoveder og syv atomreaktorer på havets bund som følge af uheld. Will. M. Arkin and Joshua Handler, "Naval accidents 1945-1988". Neptun Paper no. 3. Greenpeace and Institute of Policy Studies. Juni 1989.

309 Simeon A. Sahaydachny, "Nuclear Trojan Horse". The Lawyers Committee on Nuclear Policy, New York 1985, s. 42.

at afspærre området, så alt hjælpearbejde vil blive stærkt hæmmet. Det fremgår af det amerikanske energiagenturs beretninger³¹⁰, og det oplevede man i forbindelse med de sovjetiske atomubådsuheld i Barentshavet.

Atomvåbenfrie havne

Kravet om atomvåbenfrie havne stammer oprindeligt fra Australien og New Zealand. Her blev det gjort til landets officielle politik i en kort periode i Australien af en konservativ regering i 60erne og af arbejderpartiregeringen i New Zealand i 70erne. Men fredsbevægelserne i begge de to lande holdt fast ved kravet, og gennem 70erne og op i 80erne gennemførtes aktioner til støtte for kravet om atomvåbenfrie havne. Særligt i 80erne tog protesterne fart. Der blev opbygget fredsflåder, der kunne blokere indsejlingen til havnene, og især i New Zealand nåede disse peace squadrons en anelig størrelse. De bestod af alt, der kunne sejle, fra robåde til mindre sejlskibe, og de kunne synke krigsskibenes indsejling betydeligt og signalere til mandskabet, at de var uønskede af en god del af befolkningen. Fredsflåderne blev bakket op af lokalgrupper i hele landet, og i 1985 gav den intense fredskampagne resultater. Som det eneste land i verden lukkede New Zealand sine havne for skibe, der ikke ville eller kunne garantere, at de ikke medførte atomvåben.

Men også andre steder kunne fredsbevægelserne registrere, at befolkningsmodstanden havde virkninger. I Island udtalte den islandske udenrigsminister, Geir Hallgrímsson, i TV i 1985, at eftersom det længe havde været den islandske regerings politik, at der ingen atomvåben skulle være på Island, havde atombevæbnede skibe ingen adgang til islandske farvande. Selv om andre sider i regeringen søgte at mildne udtalelsen noget, havde den dog til resultat, at NATO-fartøjer under øvelser holdt sig uden for Islands 12 sømiles grænse. Kun nogle forsyningskibe søgte islandske havne.

Også i de andre nordiske lande har fredsbevægelseskravet skabt politiske diskussioner. I både Norge, Sverige og Danmark blev det en strid mellem regeringens og parlamenternes politikere over for kommunalpolitikere, der var langt mere åbne over for befolkningskravene. I Norge erklærede 30 havne og dermed en stor del af den norske kyst, at militærfartøjer kun kunne få adgang, hvis de erklærede sig atomvåbenfrie. Det var ikke i overensstemmelse med landets officielle politik, der, selv om den var uklar i sin holdning, aldrig direkte havde stillet krav om garantier til skibene. Statsminister Bratteli fra arbejderpartiet sagde, at forudsætningen for havnebesøg var, at der ikke fandtes atomvåben ombord, men tilføjede, at atombevæbnede skibe i Norge ikke udgjorde et retsligt brud med norsk atompolitik. Sidste del af erklæringen blev af den konservative regering, da den kom til magten, udlagt som, at Norges selv-pålagte restriktioner gjaldt stationering af atomvåben og ikke midlertidige flådebesøg

³¹¹

310 Ports Watch, efteråret 1988, s. 11. - Judith Winther, op. cit. s. 13 f. og s. 19 ff.

311 Arne Olav Brundtland, "Anløpspolitikken - balansert løsning på omstridt spørsmål", Norges Forsvar, nr. 8, 1988, s. 11 f.

Med 80ernes stigende erkendelse af, at en atomkrig ikke kunne udkæmpes og vindes i Europa, uden at kontinentet blev forvandlet til en radioaktiv ørken, skete der det, at presset fra Centraleuropa overførtes til det nordiske område. Det var flådeopbygningen, de maritime strategier og de ubådsbaserede atomvåben, der nu fik prioriteten, og dermed fik de nordiske lande og først og fremmest Norge og Island øget militær betydning. Det betød i Island en udbygning af militæranlæg, støttefaciliteter, brændstofdepoter og nye radarstationer, og i Norge udvidelse af flypladser og omfattende ny forhåndslagring især i Nordnorge samt værfter for den amerikanske flådes skibe ved den norske kyst, de såkaldte værtslandsaftaler.

Både i Island og i Norge startede fredsbevægelserne kampagner for at oplyse om og protestere imod den nye udvikling.

"Værtslandsaftalerne er et brud på den norske basepolitik, skibsanløbspolitik og atompolitik", sagde Nei til Atomvåben i Norge. "I dag er det den sømilitære udvikling, der er blevet en trussel imod afspændingen og mod freden. Vi er i dag inde i den måske gunstigste periode i efterkrigstiden for afspænding og nedrustning. Den offensive amerikanske marinestrategi går imod denne udvikling. Vi kan ikke i længden have afspænding i et område og kold krig i et andet"³¹².

Den norske forsvarsminister, Johan Jørgen Holst, udtrykte derimod direkte ønske om en regelmæssig, om end ikke permanent, nærværelse af amerikanske hangarskibe ved den norske kyst.

I Sverige har der været en løbende strid mellem lokalmyndigheder og regeringen. Palme-regeringen udsendte i 1986 direkte påbud om, at krigsskibe i alle tilfælde skulle have adgang til landets havne. Goteborg byråd svarede igen med ikke at give nogen officiel modtagelse til det anløbende skibs kaptajn, hvad der ellers var kutyme. Den stærke svenske fredsbevægelse, Svenska Freds- och Skiljedomsforeningen (til daglig kaldet - Svenska Freds), fortsatte sit pres rundt om i landet, og efterhånden var der så mange lokalmyndigheder, der sluttede sig til protesterne mod skibe, der kunne føre atomvåben, at kabinetssekretær Pierre Schori fra det svenske udenrigsministeri-

³¹² Erik Nord, "Supermagterne, nordområderne og Norge". Nei til Atomvåbens papirer, 1988.

um fandt det fornødent i en artikel i Dagens Nyheter i april 1988 at rette en skarp kritik imod de lokale myndigheder og minde dem om, at landet ikke kunne føre to slags politik³¹³. Men Svenske Freds videreførte sin "kommunekampagne", og ved socialdemokraternes kongres i september 1990 var presset fra de lokale repræsentanter så stort, at ledelsen ikke længere kunne fastholde sin afvisning af at forlange garantier. Kun et kompromis i sidste øjeblik gav dem endnu 2 års frist til en endelig beslutning. Men det var en sejr for den svenske fredsbevægelse.

"Den gamle regeringspolitik, der accepterer "hverken bekræfte eller benægte"-princippet og "tillidspolitikken" er brudt sammen. Fredsbevægelsens forslag har vundet. "Vi kunne se, hvordan vort lokale arbejde ud over hele landet virkelig havde skabt en forandring. De delegerede var helt klar over, at de ønskede en forandring", fortalte Cilla Lundström fra Svenska Freds i en meddelelse udsendt til de udenlandske fredsbevægelser umiddelbart efter kongressen.

Det danske valg

Også i Danmark var det de lokale myndigheder, der var mest positive over for fredsbevægelseskravet. I København gik borgerrepræsentationen imod eventuelle besøg og i 1987 opfordrede den regeringen til at sikre, at besøgende skibe ikke havde atomvåben om bord³¹⁴. Det var holdningen i Københavns kommunes borgerrepræsentation, der var årsag til, at socialdemokraterne den 14. april 1988 med det alternative folketingsflertals hjælp fik vedtaget en dagsorden, der sagde, at "regeringen skal oplyse besøgende krigsskibe om den danske politik (ikke at tillade atomvåben på dansk territorium)". Forslaget var et forsigtigt kompromis. Den samme praksis har været anvendt i Irland og Sverige i mange år, uden at det har generet nogen og øjensynligt også uden nogen særlig effekt. Reaktionen på den danske beslutning var imidlertid voldsomme.

Et planlagt besøg af engelske krigsskibe blev aflyst, et NATO Nuclear Planning Group møde, der skulle have fundet sted i Kolding, og til hvilket de danske fredsbevægelser havde planlagt forskellige arrangementer, blev med tre dages varsel flyttet til Bruxelles. Fra USA kom advarsler om alvorlige konsekvenser, England truede med, at Danmark ikke fremover kunne regne med engelske forstærkninger i tilfælde af krig, og den danske regering gik til valg på spørgsmålet.

Det var det første valg i Europa, direkte affødt af et sikkerhedspolitisk spørgsmål, men det blev tabt på gulvet som et sikkerhedspolitisk valg. Socialdemokraterne fulgte ikke deres udspil op men førte en valgkamp på økonomi³¹⁵, og de konservative gjorde det til et spørgsmål om NATO-medlemskab.

En af årsagerne til socialdemokraternes sikkerhedspolitiske tilbageslag kan have været, at de ingen støtte fik fra de øvrige nordiske socialdemokratier. Noget lignende oplevede de danske fredsbevægelser. Det var så godt som umuligt at få politikere og forskere fra de andre nordiske lande til at deltage i debattmøder før valget.

313 NAN Newsletter, sommer 1989, s. 6.

314 Information, 21. sept. 1987.

315 "Jeg tror ikke et øjeblik, at dette valg har noget at gøre med atompolitik - og vi vil ikke spille tiden på det helt irrelevante spørgsmål om NATO-medlemskab", sagde socialdemokratiets 'formand Svend Auken. Ports Watch, efteråret 1988, s. 9. - Ved et møde arrangeret af Greenpeace i freds-fonden i juli måned 1988 hævdede Lasse Budtz, at valgets hovedemne var økonomi, over for William Arkin, der sagde, at i verdens øjne var det et sikkerhedspolitisk valg.

Resultatet af valget blev katastrofalt for fredsbevægelserne. De konservative dannede regering igen, men denne gang med det Radikale Venstre som deltager. Det betød, at det alternative sikkerhedspolitiske flertal i folketinget blev brudt, og at den offentlige sikkerhedspolitiske debat i Danmark så godt som døde ud i de følgende år. Den forsvarspolitiske "borgfred" mellem socialdemokratiet og de konservative blev genoprettet, og fredsbevægelserne havde svært ved at bryde tavsheden og skrumpede hastigt ind.

Atomallergien

Også i Japan, det eneste land, der har oplevet en atombombning, var modstanden stor imod regeringens eftergiveness over for den amerikanske atompolitik og de mange havnebesøg af sandsynligvis atomvåbenførende krigsskibe. Opinionsmålinger viste, at mellem 70 og 80% af befolkningen mente, at landet burde overholde sine atomfrie principper³¹⁶, og fredsbevægelserne gennemførte jævnlige demonstrationer ved de stærkt oprustede amerikanske baser i Jokosuha (i Kanagawan-området), Kure, Sasebo og på øen Okinawa. Og også i Japan oplevede man, at det var lokaladministrationen, der støttede befolkningens krav imod regeringens politik. I de amerikanske arkiver fandt en forsker et officielt dokument, der bekræftede en japansk-amerikansk aftale fra 1966, der tillod den amerikanske flåde at medbringe atomvåben uden forudgående konsultationer³¹⁷.

Og da afspændingen satte ind i Centraleuropa, oplevede Japan ligesom de nordiske lande, at oprustningen til søs, som er det, landet er stærkest berørt af, tog til. Den japansk amerikanske alliance viste ingen tegn på, at der var en afspænding i gang, og Japans forsvarsbudget fortsatte stadig med at stige³¹⁸.

Det eneste klart sikkerhedspolitiske valg, der er gennemført i verden, er valget juli 1984 i New Zealand, hvor Labourpartiet havde sat spørgsmålet om besøg af atombevæbnede skibe i landets havne på dagsordenen. Labourpartiet vandt efter at have gjort spørgsmålet til valgets vigtigste emne. Et halvt år efter valget anmeldte USA ikke desto mindre besøg af et krigsskib, og Labourregeringen søgte at redde sig ud af kniben ved at forklare, at nok kunne krigsskibet føre atomvåben, men det ville sandsynligvis ikke gøre det. Derfor kunne det tillades adgang. Svaret var tusind vis af breve og telegrammer til regeringen fra alle egne af landet, og en protestmarch i Auckland, indkaldt på to dage, med omkring 20.000 deltagere. Marchens motto var "If in doubt - keep them out." Derefter erklærede premierminister Lange, at der kun kunne tillades besøg, "hvis der var absolut sikkerhed for, at de besøgende skibe ikke var atombevæbnede".

Det var første gang, at den "atomallergi", som USA så ofte havde advaret mod, kom mærkbart og politisk til udtryk i havnespørgsmålet, og USAs svar var en øjeblikkelig afbrydelse af samarbejdet med New Zealand inden for ANZUS og trusler om handelssanktioner. Udviklingen i New Zealand siden da har fra et fredspolitisk perspektiv været interessant, men har i forhold til den opsigt, som landets afvisning af atombevæbnede skibe vakte overalt, ikke været meget omtalt i den øvrige verden.

316 Pacific Campaign to Disarm the Seas, juni 1987, s. 11. - Judith Winther, op. cit., s. 90.

317Dokumentet er et telegram fra Dean Rusk til den amerikanske ambassadør i Japan. *Pacific Campaign to Disarm the Seas*, juni 1987, s. 13.

318 Gensuikin News, nr. 118, sommeren 1988, Tokyo.

Gennem de følgende år var der fortsat et flertal for landets antiatomvåbenprogram, og selv om et flertal også fortsat støtter ANZUS, ønskede de ikke at opgive antiatomvåbenprogrammet til fordel for ANZUS³¹⁹. De senere år har ligegyldigheden over for ANZUS dog været voksende i New Zealand. Samtidig har regeringen udarbejdet en ny sikkerhedspolitik, der først og fremmest er baseret på landets egne interesser og et brud med landets hidtidige sikkerhedspolitik, der siden 2. verdenskrig havde lagt sig tæt op ad USAs sikkerhedspolitiske interesser³²⁰.

De mange protester og usikkerheden blandt politikerne i de forskellige lande om, hvordan de skulle forholde sig, skabte bekymring i USA. Man frygtede der, at "atomallergien kan brede sig, hvis det viser sig, at den er smitsom"³²¹.

De perifere samfund

For fredsbevægelserne var den fortsatte oprustning til søs - og ikke mindst den atomare oprustning - af lige så tvivlsom værdi som den fortsatte oprustning på landjorden. Den tjente til at øge spændingen i verden, samtidig med at den med sine provokerende ambitioner om "at vise flaget" var med til at undergrave det demokratiske system i de allierede lande. Men den havde endnu en virkning, som sjældent blev bemærket og aldrig omtalt i verdens større aviser. Det var de øjeblikkelige og ofte særdeles følelige konsekvenser, som flådeoprustningen og hvad dermed fulgte havde for mange og ofte afsidesliggende samfund og lokalområder rundt om i verden.

Gennem North Atlantic Networks globale samarbejde var det et problem, der efterhånden kom til at stå meget klart for netværkets deltagere. NAN gjorde sig derfor til et netværk for de "perifere" samfund.

Flere af de berørte lande, både i Nordatlanten og Stillehavet, var små lande, nogle af dem endda med begrænset selvstændighed, og de dele af de større lande, der var direkte berørt af udviklingen gennem baseanlæg og sømilitære installationer var ofte små og isolerede kystsamfund, der havde svært ved at gøre sig gældende i den internationale debat. Mange af de "øde" egne, der blev foretrukket til baseanlæg og militære øvelsesområder, var "kun" beboet af 4. verdens befolkninger - inuit, indianere, aboriginer -, hvis nomadeagtige livsform ikke regnedes for beboelse. Selv de nationale kampagner havde mange steder en tilbøjelighed til at glemme dem. NAN gjorde sit for at skabe opmærksomhed omkring deres problemer, så de gennem netværkets arbejde og nyhedsbreve kunne føle sig som del af en større helhed.

For disse samfund kunne oprettelsen af et fremmedelement som baser, der ofte omfattede flere mennesker end den lokale bebyggelse selv, få katastrofale følger, både socialt, økonomisk og økologisk. Det lokale livsmønster blev slået i stykker, druk, narko og stigende kriminalitet fulgte med den nye "befolkning", hvad enten det drejede sig om fast beboelse eller midlertidige besøg for "rekreation og hvile". Der opstod problemer med tiltagende prostitution, og økobalancen blev slået i stykker af øvelsesaktivitet og affald³²².

319 Financial Times, 23. juli 1987.

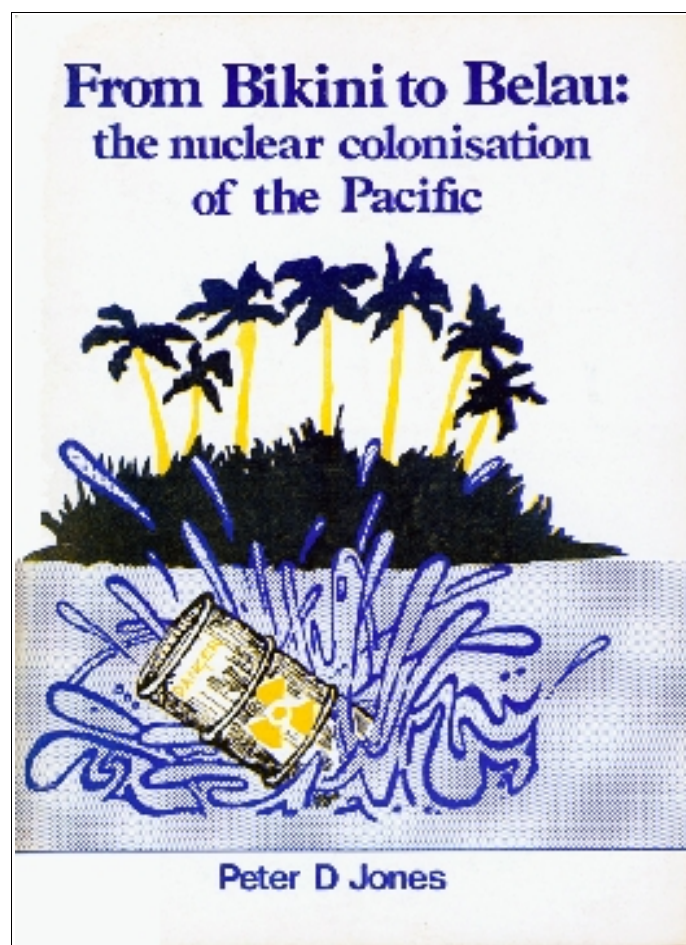
320 Defence of New Zealand, Review of Defence Policy. Laid on the Table of the House of Representatives. Wellington, New Zealand, 1987.

321 Proceedings/Naval Review, 1986, s. 137 ff.

322 Linda Kirkwood, "Skotland - om at bo ved ubådsværksted 1", i Judith Winther, op. cit. s. 52 ff.

Et af de argumenter, der hyppigst blev brugt over for den lokale befolkning og den lokale kommunaladministration, når nye baser skulle oprettes, var, at den øgede aktivitet, der fulgte med basen, ville gavne områdets økonomi og skaffe nye arbejdspladser. Men erfaringerne viste, at "den lokale økonomi deformeres, der sker ingen industriel udvikling og befolkningen bliver mere eller mindre afhængig af den udenlandske, militære tilstedeværelse", sådan som Keneva Kunz fra den islandske fredsbevægelse forklarer det³²³.

De samme erfaringer er gjort overalt, fra Canada, Island, Skotland over Sicilien og til Australien, Philippinerne og Belau.

³²³Judith Winther, op. cit. s. 35.

DEN MILITÆRE LOGIK - FREDSARBEJDET EFTER UDSTATIONERINGEN

Ser man på den konkrete anledning til fredsbevægelsens eksplosive vækst i de tidlige 80'ere, nemlig NATOs beslutning om at udstationere mellemdistancemissiler i Europa, så må man sige, at fredsbevægelsen tabte sin kamp, da udstationeringen begyndte i slutningen af 1983. Men ser man på den brede politiske debat den rejste, så vandt den.

Ved midten af årtiet var det politiske klima radikalt ændret, hvilket igen var en vigtig forudsætning for, at ændringerne i Sovjetunionen kunne gennemføres. Og den tidligere ligegyldighed over for eller stiltiende accept af atomoprustningen var afløst af en dyb mistillid til atomvåbnene og de strategier, de indgik i, en mistillid, der også rakte ind i de politiske og de militære rækker.

I NATO fandtes der ikke længere den automatiske konsensus om alliancens beslutninger, der med få undtagelser altid have været normen. Flere lande var begyndt at udtrykke selvstændige holdninger til den gældende atomstrategi. Det gjaldt Danmark og Grækenland, der satte fodnoter på flere af NATOs kommunikéer. Det gjaldt Holland og Belgien, der var længe om at give et tøvende tilsagn om at modtage krydsermissiler på egen jord, og hvor der var et klart befolkningsflertal imod beslutningen. Det gjaldt Tyskland, hvor politikerne under befolkningens pres i stigende grad blev klar over, at det var Tyskland, derved en eventuel atomkrig ville blive krigsskuepladsen. Det gjaldt Spanien, hvor modstanden mod spansk NATO-medlemskab var stor, og kun et løfte om landets atomvåbenfrihed kunne købe en accept af medlemskabet. Og det gjaldt ikke mindst New Zealand, der med sit "nej til besøg af atombevæbnede skibe" svækkede NATOs modpart i Stillehavet ANZUS³²⁴.

1980ernes fredsdiskussioner var i virkeligheden udtryk for modsætningen mellem demokrati og den lukkede verden, som de militære forsvarssystemer anser for en nødvendig forudsætning for deres virke, hvor meget de så betragter sig som demokratiets forsvarere. Diskussioner og divergenser er en naturlig ting for os, der bor i demokratiske lande. Det hindrer, at samfundssystemet stivner og degenere rer. Og det udgør den altafgørende forskel fra autoritære systemer som f.eks. de kommunistiske.

For NATO var det ikke så enkelt. Den uenighed, som fredsbevægelserne var med til at skabe, og som de betragtede som et sundhedstegn, blev af NATO og af alliancens medlemsregeringer betragtet som en trussel imod alliancens eksistens. Befolkningspresset imod NATO-alliancens atomstrategi og usmidige forhold til den kolde krig blev af aktivisterne betragtet som en naturlig del af et åbent demokratisk samfund. Alliancen så det som tegn på undergravende virksomhed. , Aktivister og fredsbevægelser blev i adskillige lande registreret som "indre fjender". I England kom der f.eks. i tidens løb flere beviser på, at den britiske efterretningstjeneste rFI5 benyttede både telefonaflytning af og infiltration i bevægelserne. Og september 1984 kunne det antimilitære magasin AMOK i Holland offentliggøre 24 dokumenterede tilfælde af den militære efterretningstjenestes infiltration i den hollandske fredsbevægelse siden 1981. Det gik fra manipulation af pressekampanjer, direkte forsøg på at skaffe stikere og it skræmme folk fra deltagelse og til forsøg på at provokere til voldelig adfærd.

³²⁴Edward Thompson, Beyond the blocs. On peace movements priorities. END journal, oktober november 1984, s. 12 ff.

En antimilitaristisk gruppe "Onkruit" fandt i november 1984 ved et indbrud i det hollandske forsvars efterretningstjenestes kontor i Utrecht lister over registrerede navne på personer (med fotografi) og grupper, der skulle holdes øje med³²⁵.

Den samme mistillid til enhver åbning, der gav sig udtryk i holdningen til fredsbevægelsen, gentog sig i den valenhed, hvormed regeringer, forsvarsinstitutioner og forhandlere tog fat på forhandlingerne, da de kom i gang efter afbrydelsen i slutningen af 1983. Det var den 12. marts 1985 og nu med generalsekretær Gorbatsjov som den ene af supermagtslederne. Forhandlingerne slæbte sig videre i samme stivnede, fastlåste og defensive baner som altid. De syntes ikke på nogen måde at afspejle, at der var åbninger i den politiske situation. Traditionen tro benyttes "våbenforhandlinger (stadig) som rationale for nye våben og til at befæste egne fordele", klagede fredsbevægelserne.

Anstødsstenen var først og fremmest SDI (stjernekrigsprogrammet). For Det Hvide Hus var dette program blevet sakrosankt, for Sovjetunionen drejede det sig om at bruge forhandlingerne til at få programmet standset med.

Selv Reagan gav indirekte fredsbevægelserne ret i deres mistillid til forhandlingerne, Ja han i en anden forbindelse sagde, at forhandlinger var public relation³²⁶ - public relation over for befolkninger og fredsbevægelser.

Reykjaviktopmødet

Og alligevel skete der noget. Ved Reykjaviktopmødet oktober 1986 var de to supermagtsledere lige ved at nå til enighed om en nulløsning for mellemdistanceraketter i Europa (dvs. fjernelse af samtlige af disse raketter), samt om at der skulle forhandles om en 50% reduktion af de interkontinentale atomvåben.

Det, der satte skub i udviklingen, var ironisk nok et samspil mellem folkelige krav i demokratiske lande, en ny statsleder i et kommunistisk diktatur, der erkendte de vanskeligheder hans land stod over for, og en amerikansk præsident, hvis public relationsans var så udtalt, at han vidste, hvornår han skulle ændre holdning. Top og bund mødtes i en erkendelse af behovet for ændringer. At motiverne for de forskellige parter så var dybt forskellige var mindre væsentligt.

Aftalen blev ikke til noget i den omgang. SDI kom i vejen i sidste øjeblik. Reagan nægtede at røre programmet, Gorbatsjov nægtede at indgå en aftale, der ikke omfattede SDI.

Men chokket i de militærpolitiske kredse over, at man havde været så nær ved enighed om at fjerne et større antal våben på begge sider, var meget sigende. Fra alle sider fik man travlt med at affærdige de løfter, der trods mødets skibbrud lå i det.

"En vanvittig løsning", kaldte NATOs daværende øverstkommanderende, general Rogers, forslaget. Og NATOs daværende generalsekretær, lord Carrington, advarede stærkt mod at inklude sig på sådanne tanker³²⁷. "I Reykjavik var vi tæt på en katastrofe", citerede Washington Post en vesteuropæisk kommentator for at have sagt.

³²⁵END journal, sommer 1985, ss. 5 og 40 f.

³²⁶Januar 1983 blev præsident Reagan spurgt, om hans nulløsningsforslag var propaganda, og han svarede, "Det er ikke propaganda. Det er public relation". END journal, sommer 1985, s. 6.

³²⁷Klavs Birkholm, Nul-nul og derefter.... Centeret for Freds- og Konfliktforskning, 10. oktober 1987, s. 2.

Mens en vesteuropæisk topembedsmand, knyttet til våbenkontrolforhandlingerne, forklarede, at "Vi mener, det er en dårlig idé, men vi er nødt til at gøre, som om vi synes det er en god idé"³²⁸.

Gorbatjov væltede spillet. Han gav afkald på at få SDI inddraget i aftalen, og i 1987 underskrev de to supermagtsledere INF-aftalen ved et topmøde i Washington. Den indebar, at alle mellemdistancevåben i Europa skulle skrottes og de interkontinentale raketter skæres ned. Traktaten om mellemdistanceraketterne blev endelig stadfæstet i Moskva juni 1988, mens afgørelsen om de interkontinentale raketter udsattes til senere forhandlinger.

Men da aftalen først var en realitet, var NATO ikke sen til at tage æren for, hvad der var foregået. Dermed sikrede alliancen sig, at begivenhederne fortsat kunne fortolkes inden for den militære logiks rammer.

"Den klareste lære vi kan drage af INF-erfaringen er, at virkelige fremskridt for at mindske truslen fra den sovjetiske stormagt kun nås gennem forhandlinger ud fra en styrkeposition", forklarede således general John R. Galvin i NATO Nyt³²⁹. Og som bevis anførte han bl.a, at Sovjetunionen jo aldrig havde reageret på NATO-alliancens unilaterale styrkereduktioner. Det var evnen til "at stå fast" ved sine beslutninger om fortsat oprustning, der gav resultater. Han undlod ganske vist at oplyse om, at disse styrkereduktioner, der "aldrig var blevet besvarede", drejede sig om forældede våben, der alligevel skulle trækkes tilbage, en ganske almindelig form for højt proklameret "unilateral styrkereduktion" fra begge sider³³⁰. Han forklarede heller ikke, hvorfor netop fastholdelsen ved 1979-beslutningens styrkemanifestation havde virket, når så mange tidligere styrkemanifestationer blot havde øget våbenkapløbet³³¹.

Fredbevægelsernes indsats

Svaret var selvfølgelig, at uden Gorbatjov og den voksende politiske erkendelse i Sovjetunionen om nødvendigheden af en omstilling (perestrojka) havde hverken NATO eller fredsbevægelserne opnået resultater. Men i modsætning til NATO kunne fredsbevægelserne rose sig af, at hvis de ikke havde brudt den kolde krig, så havde det været politisk selvmord for Gorbatjov at komme med sine udspil over for Vesten. Nu betød det politiske klima, som befolkningsprotesterne havde skabt, at han havde en rimelig chance for at opnå resultater.

Siden da er udviklingen gået to veje, parallelt. Den ene bestod i forhandlinger om nedrustninger. I begyndelsen gik det endnu langsomt og præget af den sædvanlige mistænksomhed (begge parter kunne - og med fuld rette - pege på, at oprustningen fortsatte hos modparten), krav om balance og gensidige anstrengelser for at sikre sig overlegenheden der, hvor man i forvejen var stærkest. Men efterhånden som sammenbruddet i det sovjetiske imperium blev tydeligere, gik det hurtigere. Vi fik CFE-aftalen, der med den endelige afslutning i 1990 ryddede ud i de to supermagters styrker i

³²⁸NATO-Watch, nr. 7, februar 1987. Publ. by the NATO Interest Group of the European Memnonite Peace Committee, Bruxelles, s. 2 f.

³²⁹NATO Review, no. 1, February 1988, s. 4.

³³⁰The Defense Monitor, Center for Defense Information, Washington, vol. XVü, nr. 2, 1988, s. 5.

³³¹Ved et interview med den daværende danske NATO-ambassadør, Otto Borch, i 1988 i Bruxelles i forbindelse med en NATO Alert Network-undersøgelse stillede jeg ham dette spørgsmål. Det var han ikke meget for at svare på. Til sidst sagde han, at det var et meget filosofisk spørgsmål, som han ikke lige kunne svare på.

Europa, og som skulle følges op af forhandlinger om de taktiske atomvåben i Europa. Vi fik START-aftalen i 1991, der skar ned på de interkontinentale missiler - ikke med 50%, som først lovet, men med 25-30%. Og endelig senere i 1991 enedes supermagterne om en 80% nedskæring af alle deres taktiske, kortrækkende atomvåben i Europa. Det sidste kom i stand gennem gensidige, unilaterale udspil fra de to supermagtsledere, præsident Bush og præsident Gorbatsjov. Nøjagtig hvad fredsbevægelserne altid havde anbefalet.

"Ved at gå over til en strategi, der bestod af ensidige skridt fra den ene side og ensidige svar fra den anden side, fulgte de to supermagtsledere det råd, fredsbevægelserne har givet dem 1980'erne igennem. De har hele tiden hævdet, at en konkurrence på gensidige nedskæringer var langt at foretrække for våbenkontrollforhandlinger og langsommelige slagsmål i parlamenterne om efterfølgende ratifikationer", var *The Guardian's* kommentar³³².

Den militære logik

Den anden vej var en fortsat oprustning. Den militære logik havde ikke ændret sig. Politiske ændringer eller ikke, militært gjaldt det om at sikre sig, og militær sikkerhed er flere våben.

Belært af de sørgelige erfaringer fra de tidlige 80'ere sørgede alliancen nu for, at våbenudviklingen foregik uden for offentlighedens søgelys, og fredsbevægelserne havde svært ved at skaffe sig eksakte oplysninger. Men de havde fået øvelse i at læse mellem linjerne i alliancens kommunikéer og udtalelser, og det var klart, at der var en ny oprustning under forberedelse. Efter fredsbevægelsernes logik var det direkte undergravende for en politisk udvikling hen imod nedrustning og større åbenhed. Desværre havde bevægelserne det handicap, at nu hvor INF-aftalen var i hus, og den politiske udvikling gav anledning til optimisme, var den store folkelige opbakning også væk.

Udgangspunktet for den ny oprustning var øjensynlig NATOs Montebellobeslutning fra 1983. Ligesom dobbeltbeslutningen fra 1979 var Montebellobeslutningen en moderniseringsbeslutning, der videreførte det våbenteknologiske udviklingsforløb, der blev startet med NATOs doktrin om Theater Based Nuclear Forces fra 1967³³³, og som således fortsat forblev uberørt af, om man befandt sig i afspændings- eller spændingsperioder. Det førte bl.a. til de målsøgende præcisionsvåben, som Pershing II og krydsermissiler hørte til. "Den udfordring, NATO står over for efter INF-aftalen, er den samme, som vi har stået over for i snart 40 år: hvordan opretholder vi en effektiv afskrækkelse til en overkommelig pris?" sagde general Galvin³³⁴. Ikke et ord om, at det politiske klima var et andet end for 40 år siden.

"Er vi nu under dække af modernisering ved at genvinde de muligheder, som vi påstod, at vi afskrev med INF-aftalen?" spurgte kongresmedlem Ron Dellums general i det amerikanske luftvåben, Ronald Yates, om den nye moderniseringsplanlægning ved en høring i forsvarskomiteén i Repræsentanternes Hus i Washington 2. februar 1988. Det var især de nye taktiske luft-til-jord missiler (TASM), der bekymrede ham.

³³²*The Guardian Weekly*, 13. oktober 1991.

³³³ Oliver Ramsbotham, *Modernizing NATO's Nuclear Weapons - No decisions have been made*. Oxford Research Group, London 1989, s. 124 ff.

³³⁴ samme sted, s. 221 f.

Svaret var kort og godt, ja³³⁵.

Nye protester

27.-28. april 1988 havde NATOs atomplanlægningsgruppe (Nuclear Planning Group - NPG) valgt at afholde sit halvårslige møde i Kolding. Ifølge udtalelse af lord Carrington skulle en endelig beslutning træffes her. De danske fredsbevægelser planlagde omfattende demonstrationer i forbindelse med mødet, og pludselig viste det sig, at befolkningsopbakningen, som med INF-aftalen og de fortsatte forhandlinger var gået mere eller mindre i hi, stadig fandtes. Blandt de planlagte demonstrationer var et folkemøde og en fredsfest med bustransport og særtog til Kolding arrangeret af fredscentret i Gothersgade (Samarbejdskomiteen), et fredsmøde arrangeret af Socialdemokraterne med bl.a. den tyske politiker Carsten Voigt som taler, samt en international høring, som NTA forberedte sammen med FN-Forbundet, Dansk Ungdoms Fællesråd, MS og Økumenisk Fællesråd. "Der findes alternativer", hed høringen som et direkte svar på en NATO-udtalelse om, at der ikke fandtes noget alternativ til at planlægge en ny generation af atomvåben. "I dag er der både i Øst- og Vesteuropa de rigtige betingelser for at bryde med blokdelingens politik. I USA og Vesteuropa er der stadig flere, der tvivler på, at sikkerhed kan skabes gennem militær magt. Og i Østeuropa vokser behovet for sociale og økonomiske reformer sammen med kravene om demokrati og retten til national selvbestemmelse", hed det i oplægget til høringen³³⁶.

I høringen var der planlagt deltagelse af danske politikere fra både højre- og venstrefløj samt repræsentanter for uafhængige fredsbevægelser i Italien, England, Vesttyskland og Polen. Desuden blev der samlet underskrifter i de forskellige NATO-lande, som fredsdelegationer skulle bringe til Kolding for at overrække dem ved NATO-mødet.

Men tre dage før NPG-mødet skulle finde sted, blev det aflyst og flyttet til Bruxelles. Begrundelsen var striden omkring den danske erklæring i forbindelse med eventuelt atombevæbnede skibes besøg i danske havne, (se s. 157). Landet skulle straffes. Fredsbevægelserne flyttede med. Men det var jo begrænset, hvad de kunne nå at sætte i værk på så kort tid, og ethvert arrangement, stort eller lille, drukner jo også "bedre" i en storby som Bruxelles. For øvrigt blev der heller ikke på dette møde truffet nogen endelig beslutning om en modernisering. Ikke mindst Tyskland, der stod over for et snarligt valg, var betænkelig over at trække en moderniseringsbeslutning ned over hovedet på en befolkning, der så tydeligt var imod.

I efteråret 1988 besøgte repræsentanter fra europæiske fredsbevægelser forskellige kongresmedlemmers kontorer på Capitol Hill i Washington. Besøget var arrangeret af AFSC (American Friends Service Committee) og BASIC (British American Security Information Council). Fra dansk side deltog NTA. Formålet var at prøve at få kongresmedlemmerne til at se mere nuanceret på udviklingen i Europa og forstå den folkelig modvilje imod moderniseringen. Svarene var overalt (med én undtagelse, demokraten Paul Simon fra Senatet), at moderniseringen var nødvendig, at man ikke vidste, hvor længe Gorbatsjov endnu blev siddende ved magten, og at NATO derfor ikke

³³⁵The British American Security Information Council. BASIC Report 89-2. *NATO and Soviet Theatre Nuclear Modernization*, s. 15.

³³⁶*To achieve a new European security - an alternative to armaments and blocs*. Nej til Atomvåbens landskontor.

kunne tage nogen chancer³³⁷.

At bekymringen over moderniseringsplanerne gik videre end til fredsbevægelserne selv fik de bevis for oktober 1988.1 forbindelse med et NPG-møde i Scheveningen i Holland 27.-28. oktober blev en række anbefalinger fra High Level Group, atomplanlægningsgruppens ekspertgruppe, til NPG-mødet lækket til fredsbevægelserne, og det lækkede papir bekræftede formodningerne om moderniseringsplanernes kontroversielle karakter. Ekspertgruppen anbefalede blandt andet at støtte udarbejdelsen af operationer, hvor søbaserede krydsermissiler og ballistiske missiler anvendes i samarbejde med langtrækkende fly, at sikre udstationeringen af taktiske luft-til-jord-missiler, samt at sørge for at behovet for en efterfølger til Lance-raketten i Tyskland imødekommes, alt sammen dispositioner, der ikke blot ville kunne fungere som en kompensation for de bortforhandlede INF-våben, men også sikre NATO øget slagkraft. Ønskede NATO overhovedet nedrustning?³³⁸.

Protesterne, ikke mindst i Tyskland og Belgien, førte til, at den endelige moderniseringsbeslutning blev udsat fra møde til møde, indtil udviklingen i øst og det tyske pres endelig fik strøget den del af moderniseringsbeslutningen, der vedrørte det europæiske fastland. Tilbage var stadig TASM-missilerne, beregnet til fly i England, og de søbaserede krydsermissiler. Det betød, at flådestyrkerne fik forøget vægt, og mens CFE-forhandlingerne (forhandlinger om konventionelle styrker i Europa) stod på i Centraleuropa, nægtede NATO at indlede forhandlinger om flådeoprustningen. Mens Centraleuropa oplevede afspænding, opdagede flankerne, det vil sige Nord- og Sydeuropa som vist, at der blev givet øget betydning til spændingen i deres områder. I Nordnorge fandt der i de sidste år af 1980erne en voldsom udbygning af forsvarsanlæg sted under henvisning til den nære, sovjetiske Kolabase. Endnu engang var det våbnene, militærplanlæggerne stirrede sig blinde på i stedet for at se på den politiske baggrund, viljen til, evnen og muligheden for at bruge disse våben.

³³⁷Ekstraposten, nr. 1, 1989, s. 11 ff.

³³⁸I The Guardian, 25. april 1988, skrev George Kennan, amerikansk diplomat og ophavsmanden til teorien om "inddæmning" (containment) af Sovjetunionen, "Ønsker de overhovedet virkelig nedrustning? I mange år har vi lullet os selv og andre ind i troen på, at vi beklagede atomvåbenens eksistens, at vores vigtigste mål var at få dem fjernet, at vor opstilling af dem kun var et svar på russernes våbenopstilling -. Den tjeneste, mr. Gorbatsjov har gjort os, er at gøre det klart, at for mange højt-placerede personer i Paris, London, Bonn og Washington passer det slet ikke. At dømme efter deres reaktioner på de sovjetiske initiativer ønsker de ikke for enhver pris atomnedrustning".

Bevægelsernes fredsforskning

Vanskelighederne ved at få klare oplysninger om den oprustning, der fandt sted, førte blandt andet til, at der opstod nye, internationale fredsorganisationer af en anden karakter end de gamle fredsbevægelser. Der var BASIC (*British American Security Information Council*) med hovedkontor både i Washington og London. Gruppen koncentrerede sig om via faglitteratur og de informationsmuligheder, der findes i USA, at samle oplysninger om oprustningen og specielt den oprustning, der var knyttet til moderniseringsplanerne. Oplysningerne videresendtes til fredsbevægelser i andre lande, der kunne gøre brug af dem i deres kampagner. Der var *NATO Alert Network*, et løst samarbejde mellem kvindelige parlamentarikere, forskere og fredsaktivister, der med hovedkontor i Bruxelles søgte at overvåge udviklingen inden for NATO. En af de metoder, gruppen benyttede, var, at de tilknyttede kvinder stillede en række enslydende spørgsmål, som de i forvejen havde udarbejdet i fællesskab, til hver deres lands minister eller NATO-ambassadør, enten i deres eget land eller i forbindelse med et NATO-møde i Bruxelles. Selv om det sjældent var muligt at få noget klart svar, kunne det samlede resultat være både oplysende og overraskende. For eksempler fra en sådan spørgerunde, se Appendiks 3.

Og der var *Oxford Research Group*. Gruppen, der er et forskningscenter med løst tilknyttede medarbejdere, blev oprettet allerede i 1982 af Scilla McLean Ellworthy med det formål at forske i beslutningsprocessen i forbindelse med atomvåben i samtlige atomstater. Et emne, der tilsyneladende herskede lige stor uvidenhed om blandt folk i almindelighed som blandt størsteparten af politikere. Det hang sammen med selve våbnenes tilblivelsesproces og den hemmeligholdelse, der omgiver dem.

"Beslutninger, truffet sidst i 1960erne, har afgjort, hvilke atomvåben, der findes i vore arsenaler i dag. Beslutninger, der træffes i dag, vil afgøre, hvilken slags våben, der vil være ved århundredeskiftet. Jordens fremtid afhænger af resultatet af disse beslutninger. Ikke desto mindre har disse beslutninger lige til i dag været omgivet af den største hemmelighedsfuldhed, og der vides ikke meget om, hvordan de træffes, om hvilke informationer de bygger på, og hvem, der træffer dem, hvilken slags rådgivning, der er søgt indhentet, hvad der er de afgørende forudsætninger for beslutningen eller om, hvordan en beslutning kan ophæves, hvis det viser sig at være en dårlig beslutning", hedder det i forordet til gruppens første bog, *Hvordan beslutninger om atomvåben træffes*³³⁹.

³³⁹Scilla McLean (ed.), *How Nuclear Weapons Decisions Are Made*. Oxford Research Group, 1986. Forordet, s. XIII.

Vil man standse atomoprustningen, er det selvfølgelig vigtigt at vide, hvor i beslutningsprocessen, der kan sættes ind. Men det paradoksale er, at der, som gruppens undersøgelser viste, i hele denne proces ikke findes et klart ansvarspunkt. "Beslutningen" består i en række uafhængige beslutninger, et forhold, der jo i øvrigt nok gælder alle avancerede våbensystemer. De første produktionsbeslutninger træffes uafhængigt af og uden tanke på senere politiske afgørelser om våbnenes anvendelse og placering, mens den politiske afgørelse i høj grad synes styret af de våben, der foreligger. En praksis, der, som gruppen påviste, syntes at adskille sig fra fremgangsmåden i Sovjetunionen, hvor der syntes at være langt større politisk kontrol med processen. I sidste ende blev resultatet dog det samme.

"I vest er det politiske styre ansvarlig over for offentligheden, men den politiske kontrol over atomvåbnene er svag. I øst er styrets kontrol over atomvåbnene stærk, men det politiske styre står ikke til ansvar over for nogen. I ingen af de fem stater (atommagter) er atomvåbenbeslutningerne ansvarlige over for offentligheden"³⁴⁰.

Gruppen udsendte en række bøger og oplysende pjecer, der blev en vigtig støtte for de europæiske fredsbevægelser i deres arbejde med og imod den militære logik³⁴¹.

³⁴⁰Hugh Miall, *Nuclear Weapons: Who's in charge*. London 1987, s. 155.

³⁴¹Blandt de større publikationer er: Scilla McLean (ed.), *How Nuclear Weapons Decisions Are Made*, London 1986. Hugh Miall, *Nuclear Weapons: Who's in Charge*, London 1987. Oliver Ramsbotham, *Modernizing NATO's Nuclear Weapons - No decisions have been made*. London 1988. Scilla McLean, for Oxford Research Group, *Who Decides? og In the Dark*. I de senere år har gruppen udgivet *Current Decisions Report* om aktuelle emner. Direktør for Oxford Research Group er Scilla (McLean) Ellworthy

AFSLUTNING - FRED OG DEMOKRATI

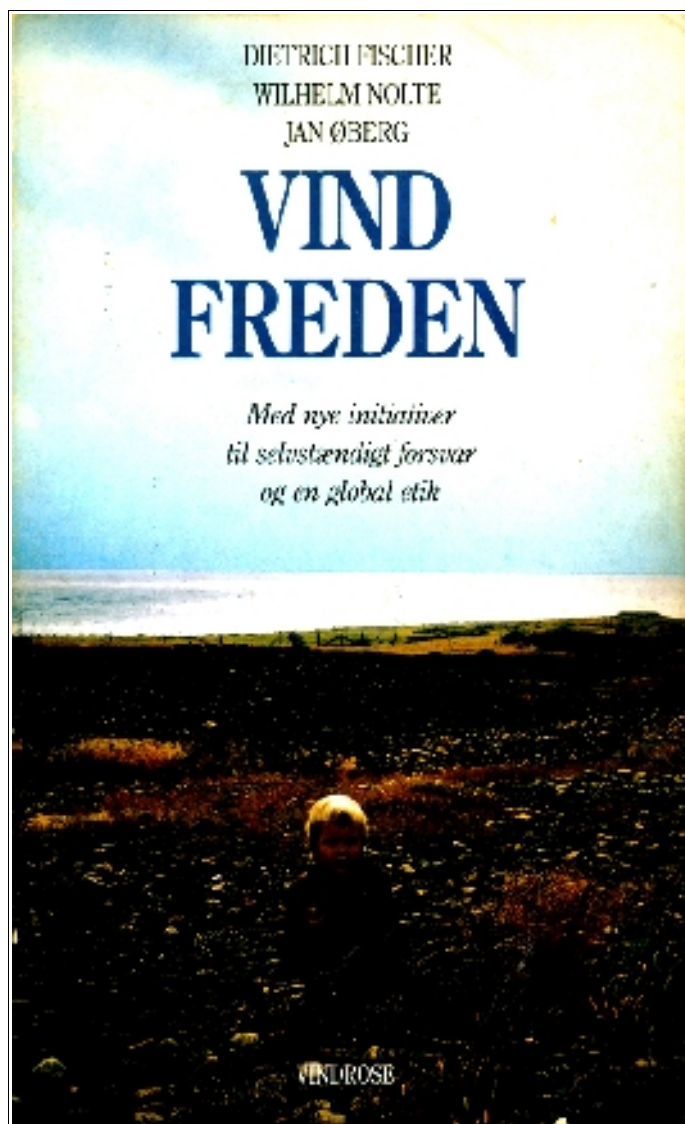
Det lykkedes for 1980ernes europæiske fredsbevægelse at gøre debatten om atomvåben og den atomvåbenstrategi, det europæiske forsvarssystem var baseret på, til den vigtigste debat i Europa gennem flere år. Det lykkedes den også at udløse almindelige og offentligt udtalte bekymringer over atomvåben og deres eventuelle brug i en krigssituation. Enhver atommagt sætter i dag en ære i at fremhæve sin vilje til nedskæringer på det atomare område.

Det lykkedes derimod ikke for fredsbevægelsen at skabe en absolut og utvetydig afvisning af atomvåben. Den eneste tilbageblevne militæralliance, NATO, fastholder stadig atomafskrækkelse som et vigtigt led i sin politik, og alliancen vil ikke afskrive sig muligheden for at bruge atomvåben først i en krigssituation. Endnu mere betænkeligt er det, at der stadig udvikles nye atomvåbensystemer i flere lande, og atomprøvesprængningerne, forudsætningen for nye våben, fortsætter trods moratorier så fra den ene parts side, så fra den anden.

Som vist i denne bog lykkedes det også den europæiske fredsbevægelse i samarbejde med den amerikanske at ændre det politiske klima så radikalt, at de tidlige 80-eres aggressive konfrontationsretorik blev afløst af en, i alt fald i officielle udtalelser fremhævet, vilje til nedrustning. Og selv om denne vilje i høj grad kan have været et spil til ære for besværlige folkemasser, så betød den, at der blev skabt politisk rum for Gorbatjovs udspil.

Og endelig lykkedes det fredsbevægelserne, og det gælder først og fremmest END-bevægelserne og hovedparten af de religiøse og kirkelige bevægelser, at skabe en åbning på det folkelige plan mellem øst og vest. Netop det, der var et af Helsinkiaftalens erklærede mål, men som politikerne i deres angst for at røkke ved den kolde krigs status quo aldrig virkelig fik gjort noget ved.

Det var befolkningerne i øst, der væltede Berlinmuren og åbnede grænserne, men det var befolkningerne i øst og vest, der fra hver side vendte sig imod den spændetroje, som den fortsatte øst-vestkonfrontation og dens våbenopbygning var blevet til.

Dermed satte de en udvikling i gang, som var udtryk for den voksende afstand mellem den førte politik og virkelighedens verden, men som politikerne længe kun betragtede med bekymring.

Sammenbruddet kom uforberedt for Vesten. Trods en omfattende efterretningsvirksomhed var der tilsyneladende ingen, der havde forudset det. De eneste, der måske havde en fornemmelse af den gærende folkelige utilfredshed i øst, var fredsbevægelserne. Men heller ikke de havde ventet at sammenbruddet ville komme så hurtigt og, i alt fald i første omgang, så let.

Den vestlige alliance stod tilbage med alt det militære isenkram i øst og vest. Den kunne have spurgt sig selv, om alt, hvad dens strategier og våbenopbygning havde tjent til, i virkeligheden kun havde været at opretholde en formidabel, fjendtlig militærstyrke, en styrke, der var vildt overdimensioneret i forhold til det fattige samfund, det hed sig, den skulle beskytte, en styrke, der ikke var meget andet end den stivnede skal om en indtørret kerne. Og ved sin tøven forspildte den vestlige alliance måske chancen for en gennemgribende nedrustning, da den ikke imødekom Gorbatsjov på det tidspunkt, hvor han var stærkest. Den tøven kan i sig selv have tjent som en støtte til Sovjetunionens militærindustrielle kompleks og dermed indirekte som en trussel mod det civile samfunds udviklingsmuligheder. Alliancen proklamerede tværtimod, at det var takket være den og dens fastholden ved strategier og våbensystemer, at Sovjetunionen brød sammen, og den linje måtte fastholdes. Freds- og menneskerettighedernes indsats var for længst glemt som en ligegyldig parentes i den europæiske historie. Var det med velberåd hu?

Det kan synes latterligt og helt ude af proportioner at diskutere, hvem der kan have bidraget mest til sammenbruddet i øst og dermed den kolde krigs ophør: Våbenopbygningen og afskrækkelsen i vest eller befolkningernes utålmodighed, - i øst med samfundssystemet, i vest med militæropbygningen. Udviklingen er så kompleks, at det selvfølgelig ikke kan lade sig gøre at pege på nogen enkeltfaktor som årsagen. Alligevel er spørgsmålet relevant og burde underkastes gennemgribende analyser og en omfattende samfundsdebat, for det er ikke ligegyldigt, om det i hovedsagen er de militære foranstaltninger eller de folkelige protester, der har skubbet til udviklingen. Svaret vil blive brugt som grundlag for fremtidige sikkerhedspolitiske dispositioner, ja for vore samfunds hele udvikling i vest som øst.

Det er for at give mit bidrag til denne diskussion, der nødvendigvis må komme en dag, at jeg har skrevet denne bog. De erfaringer, fredsbevægelserne gjorde, de sammenhænge og modsætninger, de oplevede, og de overvejelser, de gjorde sig, er ikke blot fortidig historie. De er et led i en århundredlang debat i vore samfund. Derfor er det af betydning, at de bliver fastholdt i den historiske erindring, mens de endnu er andet end tørre tal og rekonstruktioner.

Det er den almindelige opfattelse, at vi efter sammenbruddet i øst lever i en ny tid - "muren" er væk og grænserne åbne, der er kun én supermagt tilbage og de problemer, vi står overfor, er radikalt forskellige fra den kolde krigs problem - vi har "en ny verdensorden", som mange kalder det, om end med forskellige begrundelser.

Det kan være, det er praktisk med sådanne skel - historieskrivningen elsker dem -, men de kan være farligt misvisende. De fleste af de problemer, vi står med i dag, er groet ud af fortidens dispositioner, det være sig grænsedragninger, manglende

hensyn til den lokale befolkning eller opbygningen af enorme våbenarsenaler. Har fredsbevægelserne ret, når de i deres kritik af de militære løsninger direkte og indirekte peger på, at stormagternes, militæralliancernes og de enkelte regeringers definitioner af de sikkerhedspolitiske problemer, såvel som deres svar herpå er alt for entydige og kortsigtede?

Hvordan kan man f.eks. forklare, at de vestlige lande, trods deres indsats for at inddæmme Sovjetunionen og deres tale om menneskerettigheder og demokrati, var så uforberedt på Sovjetunionens sammenbrud, at de var ude afstand til at stille nogen effektiv støtte til rådighed, den dag vejen for en demokratisk udvikling var åbnet?

Hvis den kolde krig var blevet afsluttet noget før, kunne mange af de nuværende kaotiske forhold måske være undgået. Det er fredsbevægelsernes påstand, at den militære opbygning og den ensidige opmærksomhed omkring systemets top fik fronten til at stivne. Og det er deres erfaringer, at noget kan tyde på, at en større åbning overfor befolkningerne i øst kunne have fremmet en hurtigere omvæltning af det rigide sovjetiske system.

Hvad betyder den omfattende våbenudvikling og våbenhandel, som den kolde krig skabte, for de borgerkrige, der ulmer eller er i fuldt udbrud i Østeuropa og i den forhenværende Sovjetunion? Krige har altid kunne føres, også med langt mere primitive våben. Men skaderne, ikke mindst for civilbefolkningen, har aldrig været så omfattende som nu.

Det var som led i den kolde krig og air-land-battle strategien, at USA påbegyndte udviklingen af de højteknologiske, "smarte" våben, hvis effektivitet vi så afprøvet i Irakkrigen i begyndelsen af 1991. Trods den kolde krigs afslutning fortsætter produktion og videreudvikling af disse våben. Tror man virkelig, at der kan skabes fred i verden med dem? Eller vil resultatet ikke langt snarere blive, at stadig flere lande vil søge at skaffe sig lignende våben? Fra et bilateralt våbenkapløb får vi et multilateralt.

Kan vore demokratiske samfund leve med en sikkerhedspolitik, hvor afgørende og vidtrækkende militære beslutninger træffes i en lille og lukket kreds af politiske beslutningstagere? Hvor der ikke findes nogen seriøs, politisk indsats for at stoppe våbenhandelen, hverken den legale eller den illegale. Hvor lokalbefolkninger ikke har nogen mulighed for at tage stilling til militærdispositioner, øvelser, baser o.s.v., der selv i fredstid kan få betydelig indflydelse på deres eksistensmuligheder³⁴². Og hvor

³⁴²"Militæret lover os sikkerhed. Men stadig flere mennesker er blevet klar over, at det er det modsatte, der er tilfældet. At militæret vedvarende belaster, truer og til dels ødelægger omverden - mennesker og natur. Denne ødelæggelse foregår verden over og har derfor globale konsekvenser. - Samtidig kan man spørge om, hvad det egentlig er dette militær skal forsvare - en død Nordsø? En død Rhin? Ozonhullet? Er militæret overhovedet egnet til at besvare de sande trusler?" skriver Olaf Achilles fra det vesttyske Bund für Soziale Verteidigung. - Og i en beskrivelse af omfattende NATO-øvelser i Nordnorge fortæller Wenche Cumming fra det norske Storting, at civilflyvninger og postforbindelser afbrydes i perioder, og at hovedveje blokeres flere dage i træk af kilometerlange militærkonvojer. Europa hovedvej nr. 6 er blevet lukket for at kunne tjene som landingsbane for militærfly, camouflerede militærposter sættes op langs vejene med lette kanoner og andre våben pegende i alle retninger, der kæmpes rundt om folks huse og skolerne, skolegårde fyldes op med militærkøretøjer eller fungerer som landingsplads for helikoptere, og der ryddes ikke ordentligt op efter øvelserne. Børn, der har fundet ubrugt ammunition, er kommet til skade. Mens det øvrige Europa nedrunder, foregår der en voldsom oprustning i Nordnorge, og hvert år afholdes der NATO-øvelser med 10.000 til 20.000 soldater og flere hundrede militærkøretøjer i et område, der rummer

hele våbensystemer som atomvåbnene er omgivet af en omfattende hemmeligholdelse³⁴³.

Forsvarspolitiske hemmeligholdelser er altid blevet begrundet med hensynet til "landets sikkerhed". Adskillige eksempler viser, at hemmeligholdelser lige så ofte er begrundet i et ønske om at undgå, at et lands egen befolkning får viden om dispositionerne. Det gjaldt f.eks. vedtagelsen af den økonomiske støtte til NATOs infrastrukturprogram til støtte for Euro-missilerne. (se s. 80). Det gjaldt "hverken bekræfte eller benægte princippet" i forbindelse med havnebesøg af muligvis atomvåbenførende flådefartøjer. Princippet blev indført i 1950erne på opfordring af de europæiske lande, der ønskede at undgå atomvåbendemonstrationer³⁴⁴. Ja, det gik så vidt, at USA og USSR kunne finde sammen om at indgå en aftale om at udveksle oplysninger om atomvåbenprøvesprængninger, men at hemmeligholde dem for befolkningerne³⁴⁵.

1990ernes fredsbevægelser har taget konsekvensen af erfaringerne fra 1980erne og gjort demokratidiskussionen til en del af den sikkerhedspolitiske debat.

Det gælder f.eks. den svejtsiske Gruppe Schweiz ohne Armee (Gruppen for et Svejts uden hær). I et land, hvor hæren hidtil har været en "hellig ko", fik gruppen sat spørgsmålet om hærens fortsatte eksistens til folkeafstemning, og mere end 30% stemte for hærens afskaffelse. Havde vi ikke haft direkte demokrati, det vil sige befolkningens mulighed for at sætte emner til folkeafstemning, havde hæren fortsat været tabu. Nu er den genstand for en ivrig diskussion, siger de. Gruppen arbejder nu sammen med grupper fra andre europæiske lande (herunder flere af de nu selvstændige lande i "øst") for et direkte demokratisk, økologisk og solidarisk Europa uden hær, for et "Europa uden Vold"³⁴⁶.

Der er den engelske Charter 88, der er groet ud af den engelske fredsbevægelse, og som arbejder for, at verdens ældste parlamentariske stat endelig får en grundlov. Uden en demokratisk fornyelse får vi aldrig en sikkerhedspolitisk debat, forklarer de. Der er arbejdet for et mere demokratisk FN med større indflydelse til NGOerne (de ikke-statslige organisationer) og et transnationalt demokrati som en nødvendig følge af det nye multipolare verdensbillede. Initiativet til dette arbejde kom blandt andet fra det internationale lægeforbund til hindring af krig (Medical Association for prevention of War)³⁴⁷.

Der er det allerede omtalte Helsinki Citizens' Assembly (HCA), der arbejder på at danne et internationalt, civilt samarbejde om menneskerettigheder, sikkerhedspolitik og økologiske og økonomiske problemer. HCA er bl.a. gået aktivt ind i arbejdet om-

ca. 40.000 indbyggere. NATO Watch, nr. 17, december 1989, s. 12 ff.

343"Atomoplysninger, der meddeles af Amerikas forenede Staters regering i medfør af denne aftale, må ikke af Den nordatlantiske Traktats Organisation eller af nogen person under dennes myndighedsområde meddeles til eller udveksles med uberettigede personer". Ligeledes gælder, at atomoplysninger indenfor medlemsstaterne "er begrænsede til de særlige personer, der er beskæftigede med NATO-opgaver" og for hvem "oplysningerne er påkrævede". Aftale mellem deltagerne i Den Nordatlantiske Traktat om samarbejde med hensyn til atomoplysninger. Paris, 18. juni 1964. Citeret i Dansk sikkerhedspolitik, 1948-1966, II, Bilag. Udenrigsministeriet, 1968. s. 346.

344Hans Møller Kristensen, *Tillidsskabende foranstaltninger til søs*. April 1989. Greenpeace, s. 28.

345*Public Always the Last to Know*. Bulletin of the Atomic Scientists, oktober 1982, s. 11.

346 *Für ein Europa ohne Gewalt – direkte demokratisch, armeefrei, ökologisch, solidarisch. 1 + 2. Dokumentation einer neuen europäischen Bürgerinnenbewegung*. Rostock/Frankfurt/Zürich/Up-sala. Oktober/November 1991. Eurotopia. Bulletin. Bern, 1992.

347 Frank Barnaby (red.), *Building A More Democratic United Nations*. London 1991.

kring racediskrimination og integration. Og HCA har sammen med lokale HCA-grupper ydet støtte til det meget vanskelige fredsarbejde i det forhenværende Jugoslavien og på det tyrkiske HCAs opfordring sendt kommissioner til Tyrkiets kurdiske områder samt til Irak for at overvåge det kurdiske valg i maj 1992.

Det krav, der egentlig altid har været fredsbevægelsens - sikkerhed for befolkningerne fremfor regeringerne - er ved at blive langt klarere formuleret af 1990ernes fredsbevægelser. Men det må indebære, at demokratiet udstrækkes til også at gælde sikkerheds- og udenrigspolitikken, der reelt i dag kan undrages den demokratiske proces, når og hvor politikerne ønsker det.

APPENDIKS 1. FREDSBEVÆGELSES- AKTIVITETER

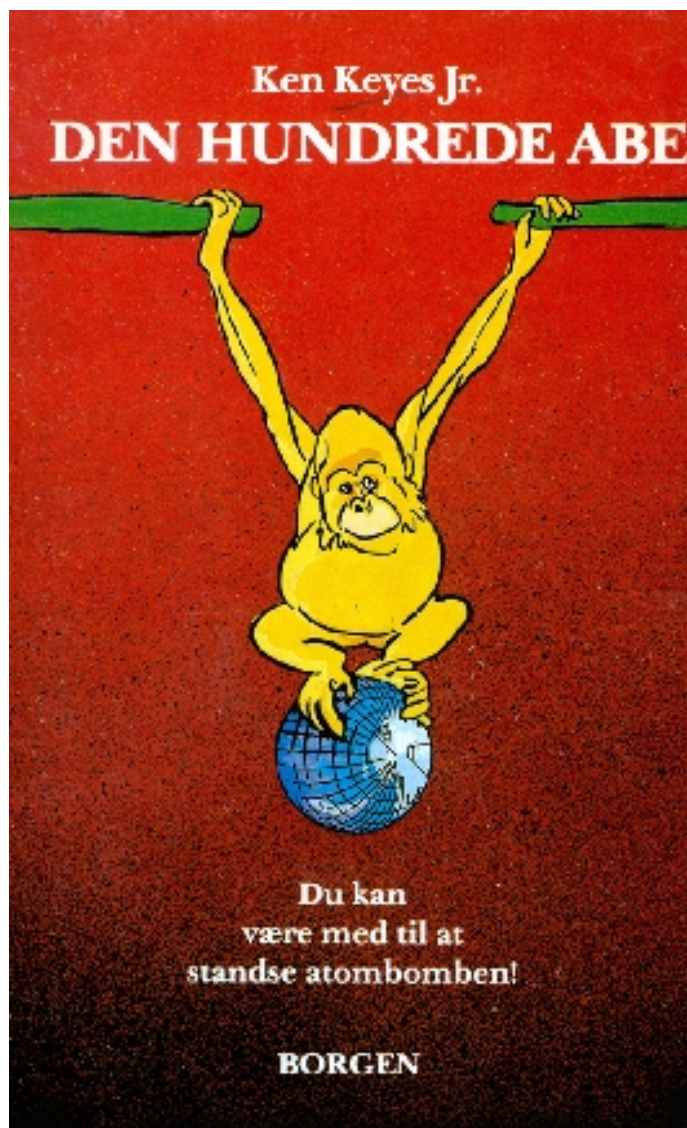
Fredsbevægelsesaktiviteter 1980

1980 var for fredsbevægelserne året, hvor de søgte at orientere sig i forhold til den sikkerhedspolitiske udvikling og til missilbeslutningens betydning. Det var også året, hvor de nye bevægelser byggede deres arbejde og deres struktur op.

Som aktivistbevægelser var det naturligt for dem at gøre selve denne proces til en del af det udadrettede arbejde. De forskellige bevægelser og lokalgrupper markerede f.eks. deres oprettelse gennem offentlige arrangementer. Det kunne være i form af en march gennem byen, husstandsomdeling af en folder eller pjece, en salgsbod på torvet, en filmforevisning med efterfølgende debat osv. Det samme gjaldt opbygning af viden. Selve vidensindsamlingen blev ofte kædet sammen med offentlige arrangementer som f.eks. studiekredse, seminarer, høringer osv.

Allerede i 1980 var der således en omfattende aktivitet ud over hele landet. Den blev indledningen til de følgende års kampagner, der gjorde fredsdiskussionen til tidens diskussion.

At gennemgå de mange demonstrationer, kampagner, høringer og andre aktiviteter, der fandt sted igennem årene, er umuligt. Dels er der mange aktiviteter (især blandt de lokale), der ikke har efterladt sig skriftligt materiale eller avisomtale, selv om de har udgjort et vigtigt bidrag til samfundsdebatten taget i sin helhed, og

dels ville en sådan opremsning være træls læsning, hvor meget end hver enkelte aktivitet har været fyldt med oplevelse og gå-på-mod, da den fandt sted.

Jeg har derfor valgt at omtale de større eller de mere markante arrangementer for at give et indtryk af, hvad der foregik. Udvalget er selvfølgelig en skønsag. Andre ville måske have valgt anderledes. Og det er muligvis også præget af, at jeg i hele min fremstilling har lagt hovedvægten på END-bevægelserne, selv om jeg i dette referat af aktiviteter har bestræbt mig på at give et så bredt indtryk af de samlede aktiviteter som muligt.

Endelig fører jeg kun min gennemgang frem til og med 1984. Selv om der har været adskillige vigtige og store arrangementer de følgende år, som f.eks. Fredsfondens fredsarrangementer i Kongens Have i København igennem flere år ligesom Den Store Fredsrejse i 1985-86, Next Stop Nevada i 1987 og Next Stop Sovjet i 1988, så tyndede det fra 1985 gradvis ud i aktiviteter og opslutningen omkring dem.

Blandt de større arrangementer og begivenheder i løbet af 1980 kan nævnes:

Kvinder for Fred overrækker 14. juli sin *underskriftindsamling* til FNs generalsekretær Kurt Waldheim ved FNs kvindekonference i Bellacenteret.

Fredsølejr *Livet skal bestå* på Lyø ved Fåborg, 2.-10. august. Arrangør: Nej til Atomvåben. På ølejren gennemførtes bl.a. ikke-voldstræning med rollespil, Ikke-voldstræning var ved at blive almindeligt mange steder i verden, men var endnu noget forholdsvis nyt i Danmark.

Sikkerhedspolitisk høring, *Forsvar os vel*, 14. september, på Borup Højskole. Høringen blev arrangeret af høringsgruppen, der bestod af repræsentanter for Ligaen for Fred og Frihed, Københavnergruppen fra Oprør fra Midten, FN-Forbundets Københavnsafdeling og Nej til Atomvåben.

Emnerne var: Dansk sikkerhed i 80erne - Oprustning-nedrustning - NATOs strategi - Dansk forsvarsforlig - Hvem truer hvem? - Atomvåben på dansk jord i en krisesituation. Deltagerpanelet bestod af fredsforskere, politikere og journalister fra ind- og udland samt officerer fra det danske forsvar.

Annonceappel Stands oprustningen med underskrifter. I anledning af, at det folketing, der træder sammen den 7. oktober, skal tage stilling til forsvarsforliget, sætter Kvinder for Fred, Ligaen for Fred og Frihed, Københavnergruppen af Oprør fra Midten, Nej til Atomvåben, Samarbejdskomiteen og Kristne for Afrustning følgende opfordring i avisen til folketingets medlemmer:

- at bygge Danmarks sikkerhed på en aktiv indsats, afspænding, nedrustning, øget ulandsbistand og arbejde for en forsvarsordning, der bryder oprustningens onde cirkel

INFORMATIONS- OG KONTAKTBLAG FOR
GRASROTA OM FRED OG NEDRUSTNING

FREDSTIKKA nr. 1 1987

NEXT STOP NEVADA

LES OM: ■ ESPERANTO - ET NØYTRALT VERDENS SPRÅK
■ NEXT STOP NEVADA - STOPP ATOMRØVENE! ■ BARNAS
FREDSUGL TIL ØST OG VEST ■ INFIMA - NETTVERK
MELLEM-AMERIKA ■ NÅ KAN DU SEJGE DIN BEQUE-
RELL MENY? ■ AJTA-ÅRSJON FRED ER Å SKAPE! ■ ER
HANDEL FREDSSKAPENDE? ■ FROZEN CHASE - NIFS
ØVELSE ■ OPERA MOT BOMBEN ■ m.m.m.

LØSSALG kr. 15

- at sige nej til ethvert ydre og indre pres for at gennemtvinge yderligere oprustning af Danmark og afvise fremmede tropper og militærdepoter på dansk jord

- at bevilge de fornødne midler til folkeoplysning om oprustningens farer, som Danmark forpligtede sig til i FN i 1978

- at iværksætte analyser, der giver et realistisk og alsidigt beslutningsgrundlag for en ny dansk sikkerhedspolitik. Det er helt uforsvarligt, at folketinget i dag kun har forswarets eget oplæg til en ny ordning.

Der afholdes i FN's fredsuge en række større demonstrationer i danske byer. Blandt de største var Aalborg den 24. okt., arrangeret af Samarbejdskomiteen. København 25. okt., arrangeret bredt af flere organisationer og partier, og Århus, 26. okt. arrangeret af AMK, Samarbejdskomiteen og NTA. Paroler: Stop for øgede militærudgifter - Ophæv be-

slutningen om 572 mellemdistanceraketter i Europa - Nej til baser og fremmede tropper i Danmark - Ja til atomfri zone i Norden - Indkaldelse af europæisk, militær sikkerhedskonference - Øget hjælp til udviklingslandene.

Demonstrationerne samlede fra 200-300 deltagere i de mindre byer og 2000 til 3000 deltagere i de større. På det tidspunkt forekom det at være en stor deltagelse.

1981

Kultur og menneske, et kulturelt arrangement på Louisiana den 29.-30. august. Formålet var gennem "digte, musik, teater, information og debat at vække til eftertanke om krigen og dens indvirken på menneskene", står der i indbydelsen. Der deltog digtere, skuespillere, teatergrupper, musikere og dansere, der vist film, og der var udstillinger med billeder fra Hiroshima, Goyas raderinger "Krigens ulykker", grafik af Palle Nielsen m.m. Repræsentanter for de fleste af de større fredsbevægelser stod bag arrangementet.

På Fyn arrangerede Fredsgruppen Midtfyn, der omfattede de fleste af de fynske lokalgrupper, et Fyn for Fred-arrangement, der bestod i en 14 dages kampagne fra den 24. april til den 9. maj. Hver dag var der et eller andet sted på øen et arrangement, fra fredskaravaner og offentlige debatmøder på torvet til filmforevisninger, digtoplæsning, koncerter og folkedans med spillemandsmusik. De fælles paroler var: Fyn for Fred, Norden som atomvåbenfri zone, Nej til nye militærinstallationer, Ja til forhandling og Nej til Konfrontation.

I Kolding tog Kolding Fredsgruppe initiativ til en fredssuge, Kolding fredssuge, fra 4. til 12. september. Kolding Fredsgruppe bestod af Kvinder for Fred, Ligaen, NTA, Danmark mod Krig samt lokalafdelinger af forskellige partier og fagforeninger. Hele ugen igennem var der gadearrangementer samt fredsudstilling på Kolding Bibliotek. Den 10. var der kunstner- og viseaften med musik, teater og foredrag, den 11. en foredrags- og diskussionsaften og den 12. en sikkerhedspolitisk høring (se s. 58).

I Søndermarken arrangerede en række lokale græsrodsorganisationer en sommerfestival i juni måned, der foruden fredsemner også tog miljøspørgsmål og lokalpolitiske emner op. Der var taler, musik, debat og en række salgsboder med pjecer og informationsmateriale.

I FN-ugen arrangerede en række fredsbevægelser, herunder FN-Forbundet, en uges freds- og miljødebatter. Emnerne strakte sig fra freds- og afspændingsspørgsmål over øst-vest samarbejde til miljø og energi.

Af årets demonstrationer blev demonstrationen på Rådhuspladsen i København den 5. december den største. Den blev arrangeret som et fakkeltog, der endte med et stort møde på Rådhuspladsen. Samtlige fredsbevægelser stod bag arrangementet "Fælles aktion mod atomtruslen". Der blev demonstreret i flere danske byer samtidig, og den samlede tilslutning i de to byer København og Århus blev anslået til at være omkring 75.000 mennesker.

På demonstrationens løbeseddel i København kræver bevægelserne: NATO må trække sin raketbeslutning tilbage - Sovjet må standse opstillingen af SS 20 missiler - Begge supermagter må gå til forhandlinger i Genève med realistiske oplæg og positiv vilje til at nå resultater - Danmarks regering må yde en indsats ved på NATO-mødet den 7. december at gå imod beslutningen om nye raketter - Danmarks tilsagn om at bidrage økonomisk til de nye raketter må trækkes tilbage - Danmark må arbejde for, at Norden bliver en internationalt anerkendt atomvåbenfri zone som et skridt på vejen til et atomvåbenfrit Europa.

Demonstrationen afholdtes i forbindelse med NATO-topmødet den 7. december.

Årets mest særegne demonstration var Marathonmarchen, der fandt sted i FN-ugen. Det var en 24 timers fredsmarch rundt om Christiansborg. Især i aftentimerne, hvor marchen gik med tændte fakler, var der stor tilslutning. På slotspladsen opstilledes en Fredsfolkets Talerstol, hvor ordet var frit for alle. Marchens paroler var: Norden som atomvåbenfri zone - Ingen depoter og fremmede tropper på dansk jord - Nej til missiler i øst og vest. Hovedarrangør var Fredscenteret i Gothersgade, NTAs Indre By-gruppe og Radikal Ungdom.

Årets mindste demonstration fandt sted foran den sovjetiske ambassade. Den 27. oktober grundstødte en sovjetisk patruljeubåd (af Whiskyklassen), U 137, ud for flådestationen i Karlskrona. Da det nogen tid efter rygtedes, at ubåden sandsynligvis var atombevæbnet, arrangerede NTA en spontan aktion samme aften ved ambassaden. I løbet af et par timer lykkedes det at sammenkalde 300-400 mennesker.

Den 15. november arrangerede Danmarks socialdemokratiske ungdom, Specialarbejderforbundet i Danmark, Radikal Ungdom, Kvinder for Fred, Aldrig mere Krig, NTA og Ligaen en større demonstration foran ambassaden. Parolerne var: Norden som atomvåbenfri zone - Stormagtsgarantier nu - Stop for krænkelser af nordisk territorium - Atomvåben væk fra Fredens Hav.

Et indtryk af den aktivitet, der foregik ud over hele landet, kan fås ved at se på de ansøgninger om økonomisk støtte, der indgik bare til NTAs landskontor fra lokal- og emnegrupper i april måned 1981.

Der søgtes om støtte til 6 høringer/seminarer, 1 foredragsturne, 5 blandede arrangementer, 8 pjecer, foldere eller andet oplysningsmateriale, 1 filmkopi, 1 grammofono-

nindspilning, 2 rejser til deltagelse i internationale møder og 1 udsendelse af et internationalt nyhedsbrev (Se NTAs blad, april 1981, s. 4 f.), Hvis der ikke inden for 14 dage efter offentliggørelsen af ansøgningen kom indvendinger, var pengene bevilget.

1982

Med decemberdemonstrationen i København i 1981 var de danske fredsbevægelser for alvor brudt igennem, og gennem 1982 myldrede det frem med større og mindre initiativer ud over hele landet. Samtidig var året også præget af, at kræfterne efterhånden samlede sig om forberedelserne til den endelige indsats imod missiludstationeringen i udstationeringsåret 1983.

Samarbejdet voksede mellem fredsbevægelserne og de forskellige faglige fredsgrupper og fagbevægelsen. 8. marts afholdtes således en demonstration på Rådhuspladsen med efterfølgende arrangement i Falkonercenteret, og parolerne var, "For retten til arbejde og uddannelse" og "Atomkrig kan og skal forhindres".

De grønlandske, islandske og færøske studenter fandt sammen i fredsarbejde, og i marts måned afholdt de en fest for en atomvåbenfri zone.

PÅSKEMARCH '82
VEDBÆK-KØBENHAVN
PALMESØNDAG d. 4. APRIL

FOR:

- Norden som atomvåbenfri zone.
- Danmark ud af NATO's atomplanlægningsgruppe.
- Ingen fremmede tropper og beser.
- Nedrustning i øst og vest.

PROGRAM:

10⁰⁰: Forsvarskommandoen, Henriksholms Allé, Vedbæk.
 11¹⁵: Skodsborg.
 12²⁵: Bellevue (v. Klampenborgstation).
 12³⁵: Korsgårdsvej (v. Skovshoved Skole, 50 min. ophold).
 14⁰⁰: Svanemøllen Station.
 15³⁵: "Die-in"
 (Dag Hammarskjølds Allé/Christianiagade).
 17⁰⁰: Møde på Frue Plads.

UDEN FRED - INGEN FREMTID

Plakat i Fredsakademiets arkiv.

i København, hvor en enkelt lokalkomité tegnede sig for arrangementet, mens de øvrige fredsbevægelser tilsluttede sig, holdt man sig til tidligere prøvede paroler: Nej til dobbeltbeslutningen - Stop for SS 20 - Ja til en nordisk atomvåbenfri zone.

Der gennemførtes påskemarcher flere steder i landet, og tilslutningen var stor. I København gik marchen fra forsvarskommandoen i Vedbæk til Rådhuspladsen med en "die-in" på hjørnet mellem de to supermagtsambassader. Nyt var, at der arrangeredes en fælles dansk-tysk march mod atomvåben i grænselandet. Der var demonstrationer tre steder: kransenedlægning ved koncentrationslejren i Frøslev, fredsmøde på Nørretorv i Flensborg og afslutning ved det amerikanske atomvåbendepot i Meyn.

Påskemarchernes paroler afspejlede parolevanskelighederne. De fleste steder holdt man sig til brede og almindelige paroler. I Århus, hvor marchen blev arrangeret i "et bredt samarbejde mellem 40 organisationer, undervisningssteder, politiske partier og fag- og fredsbevægelser", nøjedes man med én fællesparole "Nej til mellemdistanceraketter i Europa". Ved påskemarchen i Aalborg, hvor seks fredsbevægelser stod for arrangementet, og

24.-29. april arrangerede Fonden til Bekæmpelse af Atomvåbenforsøg, OOA, Greenpeace, Iwgia og NTA sammen en Frankrigsuge med en udstilling om den franske atomoprustning, den massive udbygning af atomkraft i Frankrig og om de franske atomprøvesprænginger på Moruroa og den franske kolonialisme på hele Tahiti-øgruppen. I forbindelse med præsident Mitterands besøg i København afholdtes en demonstration foran den franske ambassade den 29. april arrangeret af NTA og Fonden til Bekæmpelse af Atomvåbenforsøg.

19.-25. april afholdtes en fredssuge, hvor fredsbevægelserne afsluttede deres underskriftsindsamling for en Nordisk atomvåbenfri zone.

6. juni var der demonstrationer i de større byer i Europa og USA i anledning af åbningen af FNs anden nedrustningssamling. I København deltog ca. 10.000 (officielt skøn) på Rådhuspladsen. Derefter gik deltagerne i fredsmarch til en fredsfest i Søndermarken. Her samledes omkring 12.000 til 15.000, og der var bl.a. besøg af repræsentanter fra den amerikanske fredsgruppe Ground Zero.

Da præsident Reagan på det tidspunkt besøgte flere europæiske lande i forbindelse med et NATO-topmøde, forsøgte en mindre og militant gruppe at gøre demonstrationen til en anti-Reaganagitation. Demonstrationen ignorerede dem, og de fandt ingen genklang. I juli måned blev der afholdt det sædvanlige fredstræf i Silkeborg. Cyklister fra hele landet og fra de andre nordiske lande kørte 4 dages "stjernemarch" til Silkeborg, hvor der fandt en 4 dages fredsfestival sted.

I forbindelse med FN-fredssugen introducerede NTA sammen med Aldrig Mere Krig den 24. oktober en ny demonstrationsform, Tavshed for Fred. Idéen hertil udsprang fra et møde, som vesteuropæiske fredsaktivister (bl.a. aktivister fra de to danske bevægelser) havde haft med østtyske, uafhængige kirkefredskredse i Østberlin. Her drøftede de bl.a. muligheden for fælles aktioner. Da enhver form for ikke-officielt arrangerede fredsdemonstrationer var forbudt i Østtyskland, var den eneste måde folk kunne markere sig på her at stille sig op i en tavs rundkreds på en åben plads. Man blev derfor enige på mødet om at gennemføre sådanne tavshedsdemonstrationer samtidig i Østberlin og de vesteuropæiske lande som udtryk for fredsgruppernes solidaritet tværs over øst-vestgrænsen og som markering af det fælles krav om nedrustning både i øst og vest. I Vesteuropa blev demonstrationerne arrangeret som menneskekæder, der forbandt de to supermagters ambassader.

Begynd nedrustningen hos jer selv, lød kravet ved demonstrationen i København. "Vi kræver af USA og USSR, at I standser oprustningen nu, og at I hver især

tager ensidige nedrustnings-skridt", skrev arrangørerne i demonstrationsgrundlaget. Samtidig gjorde man opmærksom på, at "der også i Østeuropa findes kirkelige og folkelige bevægelser, der arbejder for ensidighedskravet".

I København skulle der kun nogle få hundrede personer til at række fra ambassade til ambassade. I Stockholm er afstanden 7 km, og der deltog ca. 40.000 i kæden. Den svenske demonstration blev gengivet i dansk, norsk, græsk, spansk, italiensk, fransk og jugoslavisk TV. Den danske demonstration blev vist i vesttysk fjernsyn. Til gengæld blev ingen af demonstrationerne vist i deres eget lands fjernsyn. For eksempel måtte de danske aktivister gøre det vesttyske fjernsynshold opmærksom på, at der fandt en lignende demonstration sted i deres eget land.

Ved demonstrationen den 4. december (i forbindelse med et NATO-møde i Bruxelles), der i København bestod af en fakkelmarch gennem byen og en demonstration på Rådhuspladsen, tog man konsekvensen af parolevanskelighederne og undlod helt en fællesparole. "Landskampagnen stop Atomraketterne", en kampagne, der var blevet oprettet i løbet af efteråret af flere større og mindre fredsgrupper sammen med Samarbejdskomiteen, og som forberedte arbejdet i udstationeringsåret, rettede udelukkende et stærkt angreb imod Pershing II- og krydsermissilerne. Begrundelsen herfor var, at nu måtte protesterne samle sig imod disse rakettyper, for det var deres udstationering, der skulle afgøres næste år. NTA uddelte en pjece under demonstrationen, hvori det blev fastslået, at begge de to siders mellemdistanceraketter "tjener til at gøre atomkrig til en rationel mulighed", derfor måtte de fjernes, og forhandlingerne blev kaldt et supermagtsspil, som "gør Europa til et mellemværende mellem supermagterne". NTAs paroler ved demonstrationen byggede på pjecens indhold.

De største, internationale demonstrationer i 1982 fandt sted i begyndelsen af juni i forbindelse med åbningen af FN's 5 uger lange anden nedrustningssamling. Der var demonstrationer i dagene 5.-12. juni i byer som Rom, Paris, Dublin, London, Madrid, Bonn, Bern, Antwerpen, København, Oslo og New York. I Europa var der anslået 2 millioner mennesker på gaderne. I New York deltog omkring 1 million, samtidig med at der var demonstrationer i flere andre amerikanske byer. Det var den største demonstration i USAs historie.

Slutdokumentet fra FN's første nedrustningssamling i 1978 har altid været et vigtigt arbejdsblad for bevægelserne. Det gav politisk vægt til deres krav. Men den anden samling blev en skuffelse for dem. Kontakten mellem FN-samlingen og fredsgrupperne, hvoraf de færreste tilhørte kredsen af NGOere (Non Governmental Organizations) var ringe og formel, skønt det netop var her, FN kunne finde den største opbakning for sine bestræbelser. Og indholdsmæssigt kunne 1982-resultaterne langt fra måle sig med den første samling. Den politiske realitet var, at den første samling drejede sig om uforpligtende formålserklæringer, mens den anden samlings opgave var at foreslå konkrete handlinger. Her kunne det politiske maskineris indbyggede konservatisme ikke følge med længere.

I London, hvor omkring ¼ million mennesker samledes i Hyde Park den 6. juni, faldt demonstrationen sammen med, at Greater London Council erklærede Storlondon for atomvåbenfri by, en stor triumf for den engelske fredsbevægelse. Men den faldt også sammen med Falklandskrigen mellem England og Argentina. Aviserne var fyldt med hyldelse til sårede og invaliderede krigshelte. Og fredsbevægelserne oplevede, at

de havde svært ved at trænge igennem i den øjeblikkelige debat. Ved demonstrationen i Hyde Park undgik man næsten helt emnet. Hvor er den engelske fredsbevægelse, blev der spurgt fra andre lande. Svaret var, at den var rådvild. Den frygtede den krigsbegejstring, den oplevede i England, men den frygtede også, at den med en bredere kampagne, der også omfattede konventionelle våben, risikerede at miste sin store opbakning, der gjaldt atomvåbenspørgsmålet. CND påpegede forsigtigt, at enhver krig kunne udvikle sig til en atomkrig. Det engelske END opfordrede mere konsekvent til en øjeblikkelig våbenhvile og en FN-afgørelse i striden.

Falklandskrigen gav imidlertid de europæiske fredsbevægelser et videre perspektiv på oprustningen. Den militære samhandel og de økonomiske interesser, der stod bag den, medførte den groteske situation, at engelske krigsskibe blev ødelagt af franske Exocetmissiler affyret fra argentinske skibe. Komponenter til Exocetmissilerne blev fremstillet i England. I Norge opdagede fredsbevægelsen der, at landet solgte England udstyr til satellitkommunikation, som ifølge det engelske forsvar "spillede en afgørende rolle for vor effektivitet".

I Vesttyskland stod fredsbevægelsen over for et andet problem. På grund af Reagans samtidige besøg i Europa planlagde mere militante og klart USA-fjendtlige grupper at gøre junidemonstrationen til en markant anti-Reagan/USA demonstration. Efter længere men forgæves diskussioner for at forhindre det, besluttede arrangørerne at gennemføre en modkampagne: "Solidaritet med det andet Amerika". "Hvordan kan fredsbevægelsen være antiamerikansk, når 70% af amerikanerne afviser Reagans oprustningspolitik?" spurgte en af arrangørerne, Jo Leinen.

Den vesttyske fredsbevægelse valgte bevidst at gøre demonstrationen bred. Blandt talerne var der således både eksilerede østtyskere, som repræsentanter for den uafhængige østtyske fredsbevægelse, samt folk fra den 3. verden. "Vi vil en fred, der omfatter en retfærdig fordeling af jordens goder, hvor de, der dyrker kaffen, frugterne, sukkerrørene og kornet også har ret til at leve som menneskelige væsener", sagde Julia Esquivel fra Guatamalas befrielsesbevægelse i sin tale. Jürgen Fuchs, eksileret østtysk forfatter, fremhævede nødvendigheden af at opbygge forståelse nedefra "på tværs af ideologiske og militære skyttegrave". "Lad os ikke vente på topmøder og tilidsskabende foranstaltninger", sagde han. Og fra den tjekkiske Charter 77-menneskerettighedsgruppe kom en hilsen til END-bevægelserne som udtryk for solidaritet "med alle, der stræber efter at hindre ødelæggelsen af vort kontinent, og som - støtter Helsinki-aftalens krav om, at menneskerettigheder og fundamental frihed må betragtes som grundprincipper for afspænding, fred og samarbejde".

1983

I Danmark som i udlandet var demonstrations- og aktionsniveauet meget højt i løbet af hele 1983 med et højdepunkt i efteråret, "det varme efterår". I Danmark var der allerede i løbet af efteråret 1982 tilrettelagt to kampagner, der skulle løbe hele året og styrke modstanden mod missiludstationeringen. Men kampagnernes sigte var forskelligt. Man kan sige, at de i deres grundlag klart viste de to yderpunkter i dansk fredsarbejde.

Den ene kampagne, *Et Europa uden atomvåben*, var tilrettelagt af NTA. Den søgte at *give sammenhæng og perspektiv til missilprotesten og nedrustningsdiskussio-*

nen, og den var i lige grad tænkt som en aktions- og en oplysningskampagne. "Atomvåbnene bliver vanskelige at slippe af med, så vi bliver tilfredse med resultatet, hvis vi ikke samtidig griber om ondets rod, delingen af Europa i to Europaer. Opdelingen er udsprunget ikke af de europæiske folks ønsker, men af supermagternes. Skal deres indflydelse mindskes, kræver det mere demokrati både mellem nationerne og i hvert enkelt land. Kampen mod atomoprustningen hører derfor sammen med kampen for demokrati", hed det i oplægget til kampagnen. Samtidig fremhævedes den risiko, der fandtes for, "at et Europa uden atomvåben bliver konventionelt langt stærkere end det Europa, vi kender i dag". Opgaven måtte derfor være at vise, at en atomnedrustning måtte foregå som en proces, der også bremsede og vendte den konventionelle oprustning og begrundelserne for den. Kampagnens tre hovedemner var:

1. At hindre udstationering af Pershing II og krydsermissiler.
2. At arbejde for en nordisk zone som et nordisk bidrag til modstanden mod atomoprustningen.
3. At fortsætte med at undersøge forholdene omkring oprustningen i Grønland og Nordatlanten. En yderligere oprustning her ville gøre gennemførelse af en nordisk zone vanskeligere. Desuden vil det kunne betyde "at supermagterne vil få rigelige muligheder for at smyge sig uden om konsekvenserne af en eventuel aftale. Ved et forbud mod Pershing II og krydsermissiler på landjorden vil de kunne placere tilsvarende raketter på fly og ubåde".

For øvrigt planlagdes kampagnen til at fortsætte gennem de kommende år.

Den anden kampagne, *Landskampagnen Stop Atomraketterne*, var arrangeret af Samarbejdskomiteen i samarbejde med en række lokale fredsgrupper og fagbevægelses-fredsgrupper. Den stiledede imod en række protestaktioner i årets løb på grundlag af en liste over de punkter, der var aktuelle i tidens fredsdebat. Efter nogen diskussion ved kampagnens start efteråret 1982 besluttedes det, at kampagnen skulle koncentrere sig om Danmarks rolle i oprustningen. Et forslag under diskussionen om også at inddrage oprustningen i øst blev afvist med, at "fredsbevægelserne må prioritere de mål, som man i Danmark har direkte indflydelse på". Derfor måtte al snak om oprustningen i øst nedtones i år, hvor det var NATOs mellemdistancemissiler, det drejede sig om. Der blev vedtaget 14 punkter som grundlag for kampagnen: Danmark skulle tage selvstændige initiativer til gavn for nedrustningen og Danmarks sikkerhed, Danmark skulle fralægge sig ansvaret for NATOs raketbeslutning og træde ud af NATOs atomplanlægningsgruppe, der skulle oprettes en nordisk atomvåbenfri zone, Danmark skulle ophæve alle aftaler med USA og NATO om udstationering af fremmede tropper på dansk territorium i kriser, støtte resolutioner imod førstebrug af atomvåben og bakke op om krav i FN om et fuldstændigt prøvestop. Desuden skulle Danmark i internationale forsamlinger protestere mod troen på muligheden af en begrænsning af og en sejr i en atomkrig. Endelig skulle Danmark yde en indsats for fastfrysning af atomarsenalerne på deres nuværende niveau (Det sidste krav var uheldigt. Det indebar en faktisk accept af de eksisterende atomvåben og svarede til den fejlfortolkning amerikanske og europæiske politikere søgte at give den amerikanske fastfrysningsbevægelses krav. Takket være denne fejlfortolkning kunne de fremhæve fastfrysningsbevægelsen som langt mere realistisk og besindig end den europæiske og finde alibi i fredsbevægelsen for atomvåbnene. Både fastfrysningsbevægelsen og END-bevægelserne havde længe søgt at få slået fast, at fastfrysningskravet gik på et stop for

(en fastfrysning af) atomproduktionen og en reduktion af atomarsenalerne. Se s. 43ff).

Trods forskelle i holdninger lykkedes det begge de to kampagner at holde et meget højt aktivitetsniveau igennem hele 1983, at sætte en række diskussioner i gang, der gik langt ud over kampagnernes afstukne rammer, og sammen at arrangere de traditionelle Påskemarcher og FN-ugedemonstrationer i oktober måned. Af årets øvrige aktiviteter skal her kun nævnes nogle af de større, mere markante, eller dem, der på en eller anden måde skilte sig ud fra helheden.

14. februar holdt 8 danske kvinder en 24 timers fredsvagt ved den engelske ambassade. De havde i december deltaget i en omfattende international demonstration ved Greenham Common, hvor kvinder fra mange lande deltog. I demonstrationen indgik en blokering af samtlige basens indgange, dannelse af en menneskekæde rundt om hele basen og udsmykning af basens hegn med ting fra dagligdagen, fotos, strikkgarn, tøj og legetøj. Fredsvagten var en støtte for 44 Greenham Common-kvinder, der skulle for retten i Newbury, efter at de den 1. januar var klatret over hegnet og havde opført en runddans på en af de nyopførte missilsiloer. Omkring 500 personer deltog i kortere eller længere tid i vagten sammen med de 8 kvinder.

12. marts arrangerede NTA demonstrationer i tre større byer, bl.a. København som støtte for de uafhængige fredsgrupper i Sovjetunionen og de østeuropæiske lande. Formålet var at gøre opmærksom på deres eksistens, og hovedkravet var retten til frit at kunne arbejde for fred i øst som i vest uden regeringsindblanding eller retsforfølgelse.

I marts måned gennemførtes protestaktioner i Københavns gader imod en international konference om "Elektronisk krigsførelse, 80ernes og 90ernes teknologi". Danmark skulle yde sit bidrag til udviklingen, og både DTH (Danmarks tekniske Højskole) og flere danske virksomheder deltog i konferencen. Selve konferencen blev afholdt "et ukendt sted i København", efter at flere hoteller havde afslået at lægge lokaler til mødet efter rygter om demonstrationer.

24. april afholdt nogle nordiske fredsgrupper, fra Danmark NTA, et pressemøde i Reykjavik, hvor de offentliggjorde et gennearbejdet *udkast til en nordisk atomvåbenfri zone*. Pressemødet fandt sted samtidig med Nordisk Råds møde i byen (se s. 136).

Landskampagnen Stop Atomraketterne arrangerede sammen med lokale grupper en stor fredsløjr i Silkeborg. Der gennemførtes fællesture for cykelgrupper fra Sverige, Norge og Finland til lejren, og der kom gæster fra USA, den officielle fredskomiteé i Sovjetunionen, Holland, Australien, Vesttyskland og fra Greenham Common i England.

I august måned afholdtes der traditionen tro lotusarrangementer i flere byer.

I begyndelsen af september måned arrangeredes en fredsfestival på Louisiana, Fred og menneske. Det var en opfølgning af arrangementet to år tidligere, og ligesom dengang var der tale om et overdådigt opbud af kunstnerisk aktivitet, diskussioner og foredrag, bl.a. med flere udenlandske foredragsholdere. Der var maleriudstilling, teater, oplæsning og debatcafé. Arrangørerne kom fra flere af de større fredsbevægelser.

16.-18. september afholdt et bredt udsnit af nordiske fredsgrupper en Nordisk sikkerheds- og nedrustningskonference i Stockholm. Formålet var at fastlægge et fæl-

lesnordisk fredsprogram. Arrangementet gav anledning til gode diskussioner og også aftaler om samarbejde om bestemte aktioner. Men konferencen nåede ikke sit hovedmål, et nordisk fredsprogram, der sandsynligvis var sat for højt.

Et specielt arrangement var *Udbrud*, som amatørteatergruppen Ildfolket stod for. Det foregik i en nedlagt fabrik, Valseværket, på Amager. Hele bygningen var indrettet, så den skulle forestille et nødcenter ca. fem kilometer fra det sted i København, hvor en atombombe var sprængt samme dag. Publikum blev modtaget og behandlet som ofre fra katastrofeområdet. Den eneste kontakt til omverdenen var radioudsendelser. På vejen gennem bygningen passerede publikum rum med fotos, diasfremvisninger, tegninger og teateropførelser.

1. og 2. oktober afholdt NTA sammen med *Ildfolket* og tidsskriftet Forsvaret et seminar Demokrati og militarisme på Borups Højskole i København. Seminaret var opdelt i tre arbejdsgrupper: Drivkraften bag oprustningen - Sammenhængen mellem fred og menneskerettigheder - Defensivt forsvar. "Militarisme er uforeneligt med demokrati, og i militarismens og oprustningen navn trædes de demokratiske rettigheder under føde i både øst og vest. Hvilken slags varig fred er det vi kæmper for, og hvorledes kommer vi frem mod bedre samfund baseret på fredelig sameksistens?" spørger arrangørerne i seminaroplægget. På seminaret, der samlede fuldt hus, deltog fra udlandet fredsfolkene Marek Thee fra PRIO i Oslo og Fred Halliday fra Sussex University, fredsaktivisten Roland Jahn fra Jena fredsgruppe og nylig udvist af Østtyskland, Zdena Tomin, fhv. talsmand for Charter 77 samt Jan Kavan, Charter 77's talsmand i vesten, begge bosat i London.

I selve FN's fredsuge, 24.-30. oktober, gennemførte AMK, Arbejdernes Internationale Center, Dansk Ungdoms Fællesråd, Mellemløst Samvirke, International Liga for Fred og Frihed, FN-Forbundet, Kvinder for Fred og NTA fem arrangementer under fællestitlen Veje til nedrustning. De fem arrangementer var: "Oprustnings-, våbenkontrol- og nedrustningsproblemer i dag", "Kvinder, fred og nedrustning", "Ungdommens syn på nedrustningsmulighederne", "Kan vi undvære atomvåben?" og "Krige og konflikter i den tredje verden".

Den 13. december standsede tre unge fra Unge for Fred rådhuset i København på fem minutter før tolv (fem minutter før dommedag). De fik en bøde for denne uorden, men en dommer fra Højesteret støttede i en artikel deres handling. Det er enhvers pligt at tage stilling til atomalderens selvmorderiske politik, skrev han.

I det hele taget havde de offentlige instanser øjensynligt svært ved at håndtere det voldsomme folkelige engagement, når det gav sig udtryk i andet end politianmeldte demonstrationer og salgsboder. De havnede således flere gange i ufrivilligt komiske situationer, som da de arresterede en 80-årig aktivist for den forbrydelse at male og overstrege tallet 572 på muren af Københavns Rådhus (572 for de 572 mellemdistancemissiler) med en spraydåse. Han kom i forhør, spraydåsen blev konfiskeret og han idømtes 200 kr. i bøde. Bøden blev betalt ved indsamling i fredsbevægelsen.

Eller som Civilforsvaret, da det følte sig kaldet til også at give sit besyv med i debatten og udsendte pjecen Om at overleve. Pjecen var en opdatering af 1960ernes pjece Når krigen kommer, der blev herostratisk berømt for sine anbefalinger om at fylde kælderens beskyttelsesrum op med "minutkød". Civilforsvarets pjece skildrede gravalvorligt, hvad folk skulle gøre i advarsels- eller angrebssituationer, hvor de fleste var klar over, at de tilrådede foranstaltninger enten var uigennemførlige eller nytteløse.

En gruppe journalister svarede med en modpjece, en ny og forbedret udgave (Redaktion: Jesper Jensen, Nils Ufer, Preben Wilhjem. Corsarens Forlag), hvor de tilføjede, hvad de mente manglede af oplysninger i civilforsvarets pjece, der derved kom til at virke barok. I følge Civilforsvarets egne beretninger kunne de f.eks. oplyse, at det nedfaldsvarslingsanlæg, der efter pjecens oplysninger skulle sikre borgerne mod pludseligt radioaktivt nedfald var "sårbart og langsomtvirkende", og det eksisterende radiovarslingsanlæg var "nedslidt". Og i forbindelse med rådene om alt, hvad man skulle foretage sig i tilfælde af alarm, tilføjede de, at det kun ville "tage 3-5 minutter for en mellemdistanceraket med konventionelt eller atomart sprænghoved affyret fra DDR eller USSR at nå sit mål i Danmark".

1983, internationalt

Ud over de i teksten omtalte store demonstrationer var END-konventet den 9.-14. maj i Vestberlin en vigtig begivenhed for den vesteuropæiske fredsbevægelse. Det samlede ca. 4000 deltagere i alt og tog i et utal af værksteder og plenummøder alle fredsbevægelsens vigtigste emner op.

Disse årlige END-møder var de største af de internationale møder. De blev arrangeret af END-bevægelsen gennem en særlig komité, Liaison Komitéen, sammensat af END-repræsentanter fra de fleste vesteuropæiske lande. Møderne var åbne for alle, der beskæftigede sig med eller var interesseret i fredsarbejdet,

og det var fra starten et vigtigt formål med møderne at skabe mulighed for kontakter mellem de forskellige samfundsgrupper, der på den ene eller den anden måde deltog i fredsarbejde, mellem politikere og bevægelser og mellem folk fra forskellige lande og kontinenter. Der kom deltagere fra mange dele af verden. Hovedparten var selvfølgelig fra Vesteuropa. Men derudover deltog repræsentanter fra bevægelser i Nordamerika og Stillehavet, østlandene var som regel repræsenteret ved deres officielle fredskomiteer og også en del 3. verdens lande sendte efterhånden folk til END-møderne.

END-møderne er af medier og politikere ofte blevet kaldt END-processen. Betegnelsen er forkert. END-møderne indgik ikke i nogen arbejdsproces eller kom med afsluttende vedtagelser eller fælles kommunikéer. Derimod kan man sige, at man kunne måle fredsbevægelsens temperatur på disse møder. De var en slags stort anlagt møde- og inspirationssteder, der afspejlede det meste af, hvad der rørte sig i fredsbevægelsen på det pågældende tidspunkt, og hvor aktivister og fredsengagerede kunne mødes i større og mindre grupper for at udveksle erfaringer, hente ny viden og planlægge nye fællesopgaver.

Rækken af emner, der blev taget op ved Berlin-mødet, var som altid ved disse møder lang. Der var regionale og nationale emner som Middelhavet, Stillehavet, Japan, små NATO-nationer, alliancefrie lande, den amerikanske fredsbevægelse, der var arbejdsgrupper for forskellige professioner som kirker, læger osv. og der var større diskussionsfora om emner som øst-vest spørgsmålet, atomvåbenfrie zoner, missiludstationeringen, 3. verdens-spørgsmål og den økonomiske side af oprustningen. Endelig oprettedes der flere mindre ad hoc-grupper om specielle emner som "atomstaten" (Robert Jungk), kemisk krigsførelse, ikke-vold, alternativt forsvar m.m.

Berlin var valgt som mødested i det afgørende år 1983. Byen symboliserede den konfrontation og den deling af Europa, som det var END-bevægelsens mål at overvinde. Dispositionen viste sig at være helt rigtig. Øst-vestdebatten fik en fremtrædende placering på mødet, og man enedes om, at mødet ikke fortsat kunne nøjes med, at østlandene kun var repræsenteret ved de officielle fredskomiteer. Skulle END-arbejde have nogen mening, måtte også repræsentanter for de uafhængige freds- og menneskerettighedsgrupper i øst kunne deltage, dvs. de skulle have udrejsetilladelse af deres respektive lande. Liaison Komitéen fik til opgave at arbejde herfor.

Bag kulisserne udspilledes der de følgende år en stadig mere intens kamp for at få repræsentanter for END-bevægelsernes samarbejdspartnere i øst med. På det punkt kan man muligvis virkelig tale om en proces. Hvert år blev der ført hårde forhandlinger med fredskomiteerne i øst og med ambassaderne for at skaffe udrejsetilladelse til "dissidenterne". Et år lavede man arbejdsgrupper, der var forberedt i fællesskab af folk fra øst og vest. Hvis de østlige arrangører så ikke kunne komme, var deres tanker og indlæg i alt fald repræsenteret på mødet. Der blev ved møderne stillet tomme stole op for de manglende deltagere fra øst. Men intet hjalp. Til sidst brast deltagernes tålmodighed. De krævede fredskomiteerne udelukket fra deltagelse, hvis ikke de sørgede for, at de uafhængige grupper kunne deltage. På den måde håbede man at presse dem til at gøre noget for sagen.

Men også dette mislykkedes. I END-konventernes arrangørkomité deltog nogle enkelte politikere, hovedsageligt socialdemokrater, og de satte sig imod en sådan beslutning. De mente, at det gode forhold til de officielle fredskomiteer var vigtigere end

nogle få ukendte og uofficielle personer. Da vedtagelser i komitéen skulle være enstemmige, fik de på den måde sat en stopper for, at der blev lagt pres på fredskomiteerne. Først så sent som med END-konventet i Lund i 1988 lykkedes det at få repræsentanter fra Solidaritet i Polen, bl.a. Jacek Kuron, og fra uafhængige grupper i Ungarn og Jugoslavien med. De blev modtaget med ovationer. Derimod kom stadig ingen grupper fra Østtyskland, Tjekkoslovakiet eller Sovjetunionen.

Før den endelige afgørelse om at placere 1983-konventet i Vestberlin var der en del, der havde udtrykt frygt for, at denne placering kunne skabe for store spændinger og uro. Frygten viste sig dog at være ubegrundet. Kun fra Sovjetunionen kom der nogle skarpe reaktioner på valget af mødested. Formanden for den sovjetiske fredskomite, Yuri Zhukov, sendte før mødet et langt og vredt brev til samtlige END-bevægelser, hvori han anklagede "visse grupper og personer" i den vesteuropæiske fredsbevægelse for at ville tage spørgsmålet om tysk genforening op, og hvori han bebrejdede END-bevægelserne for at arbejde for at splitte "antikrigsbevægelsen, der er global af natur" og "at forsøge at isolere de vesteuropæiske antikrigsbevægelser og -organisationer fra de sande massebevægelser af fredskæmpere i de socialistiske lande ved at forsøge at erstatte dem med visse personer, som de kalder allierede, og som ikke kæmper for afspænding og nedrustning, men for at underminere det socialistiske system" (Yuri Zhukovs brev samt svarene herpå findes gengivet i END-Bulletin nr. 12, 1983, s. 14 ff.).

Det var noget nyt, at 3. verdens emner blev taget op, og efter Berlinmødet forblev de et vigtigt indslag i END-møderne. Der deltog altid repræsentanter fra et eller flere af den 3. verdens kriseramte lande, ofte som specielt indbudte gæster, der fik taleid ved åbningen eller slutningen af møderne. Årsagen til denne fornyelse var Falklandskrigen året før og krigen i Libanon. Det var et emne, som fredsbevægelserne ikke fortsat kunne lukke øjnene for, men de havde samtidig vanskelighed med at afgøre på hvilken måde, de kunne inddrage det i deres daglige arbejde. På Berlinmødet nåede man til, at arbejdet med 3. verdens lande ikke skulle have form af direkte solidaritet. Det var der andre, der tog sig af. Fredsbevægelsernes opgave måtte derimod være at gøre opmærksom på den intervention, der foregår via våbenhandel, baseanlæg, militærrådgivning og atomvåbenspredning.

1984

I 1984 afholdtes der påskemarcher i Århus, Aalborg, Skive, Esbjerg, Vejle, Odense, Lolland og Samsø foruden København. I København deltog 30.000 til 40.000 i selve marchen fra Forsvarskommandoen i Vedbæk, og der var omkring 70.000 på Rådhuspladsen. I Århus var der mellem 10.000 og 15.000. Ved oktoberdemonstrationen var der igen omkring 70.000 på Rådhuspladsen, mens lokale blade kunne fortælle om, at den folkelige opbakning rundt om i landet var bredere end nogensinde. I Vesttyskland talte påskemarcherne mere end 500.000, og også uden for Europa var der påskemarcher, bl.a. i Australien og Canada.

Større og internationalt publicerede fredsarrangementer i sommermånederne 1984 foregik i Vesttyskland i eller ved Mutlangen, Bonn, Beinrode, Dahlberg, Ramstein ved Saarbrücken, München, Dortmund, Hunsrück og Fulda foruden aktioner ved 8 fredsløjre, en menneskekæde af tyske og franske deltagere over grænsen ved Strassbourg, samt en lejr for unge fra vest og øst. I Frankrig ved en ubådsbase i Bre-

tagne (arr. CODENE), i Larzac og ved formeringsreaktoren i Melville. I USA, fredslejre ved Pudget Sound, Savannah River, Papa I i Montana og Seneca Falls. Havneprotester mod flådens atomvåben i New York, Philadelphia, San Francisco og Honolulu. En uges aktioner ved militærinstallationer over hele landet. Blokader af Hvide Tog med atomvåbentransporter.

I England en uges aktioner, der fokuserede på de over 100 amerikanske militæranlæg ud over hele landet, samt aktiviteter ved 9 fredslejre. I Italien en fredsmarch fra Assisi til Comiso, fredslejr i Comiso samt END-konvent i Perugia. I Belgien en menneskekæde ved udstationeringsbasen i Florennes og i Holland en uges aktioner over hele landet mod krydsermissiler. I Sverige Fredstræf ved Västerås og Stockholm. I Norge to fredslejre. I Danmark en cykeltur mellem 4 militære lufthavne og endelig en fredslejr i Holland, Luxembourg og Danmark hver. I Danmark drejede det sig om Ravnstruplejren ved den kommandobunker, der var ved at blive bygget der. Internationalt var der ved at blive udbygget samarbejde mellem de forskellige fredslejre.

I løbet af 1984 og 85 gennemførte jurister for fred kampagner i England, Belgi-

en, Danmark, Frankrig, Japan, Holland, Italien og USA imod atomoprustningen og imod udstationeringen, som de kaldte ulovlig. Kampagnerne strakte sig fra direkte retssager over tribunaler og seminarer til offentliggørelse af fællesudtalelser. Byrådet i Woensdrecht, Holland, nægtede at ændre sin lokale egnsplanlægning, der gik imod placering af atomvåben og forberedte en retssag mod regeringen, hvis den benyttede en Kongelig Beslutning til at ophæve egnsplanlægningen med. I Vesttyskland anlagde De Grønne sag mod regeringen for udstationeringen. Spørgsmålet gjaldt udenrigspolitik. I USA førte Greenham Common kvinderne retssag imod den amerikanske stat for at hindre en udstationering af missilerne. Deres første retssag var blevet afvist med, at retten ikke havde "brugbare standarder" for at kunne afsige en sådan dom. Denne afgørelse appellerede de i 1984 til US Court of Appeals for the Second Circuit in New York (Se bl.a. Disarmament Campaigns, oktober 1984).

I Danmark viser udtalelser i fredsbevægelsernes tidsskrifter, at afmatningen i befolkningsopbakning begyndte at give sig til kende allerede i 1985 for at tage til i 1986.1 mange af de andre lande, der var mere direkte og føleligt involveret i oprustningen, meldte nedgangen sig først mærkbart i løbet af 1987, hvor det blev klart, at forslaget fra Reykjaviktopmødet ville blive fulgt op. I et land som Sverige er fredsbevægelsen dog direkte vokset i de senere år. Det hænger sandsynligvis sammen med Svenska Freds afsløringer af den svenske våbenhandel.

APPENDIKS 2. END-APPELLEN

END-appellen 1980

Vi står ved begyndelsen til det farligste årti i menneskehedens historie. En tredje verdenskrig er ikke kun mulig, men stadig mere sandsynlig. Økonomiske og sociale vanskeligheder i de højtudviklede industrilande, krise, militarisme og krig i den tredje verden forstærker de politiske spændinger, som er drivkraften i et afsindigt våbenkapløb. I Europa, den geografiske hovedscene for Øst-Vest-konfrontationen, dukker der nye typer af stadig mere dødbringende atomvåben op.

I mindst 25 år har såvel Atlant- som Warszawapagtens styrker hver især haft tilstrækkelige mængder af atomvåben til at udslette deres modstandere og samtidig true selve grundlaget for civilisationen. Men for hvert år, der er gået, har konkurrencen i atombevæbningen øget våbnenes antal og dermed også sandsynligheden for et altødelæggende uheld eller en fejlbedømmelse.

Samtidig med, at begge sider søger at bevise, at de er indstillet på at bruge atomvåben for at forhindre, at de anvendes af modparten, konstrueres nye, mere "anvendelige" atomvåben, og man får tanken om en "begrænset" atomkrig til at lyde mere og mere troværdig. Dette sker i en sådan grad, at denne paradoksale proces logisk kun kan føre til den faktiske anvendelse af atomvåben.

Ingen af stormagterne er nu moralsk i stand til at påvirke mindre lande til at afstå fra erhvervelsen af atomvåben. Den voksende udbredelse af atomreaktorer og væksten i den industri, der bygger dem, forstærker sandsynligheden for en verdensomspændende spredning af atomvåben, hvorved risikoen for atomkrig mangedobles.

I årenes løb har den offentlige mening presset på for at opnå atomnedrustning og afspænding mellem de konkurrerende militærblokke. Dette pres er mislykkedes. En voksende del af verdens ressourcer bruges til våben, selv om der allerede for længst er nok til gensidig udslettelse. Den økonomiske byrde i både Øst og Vest bidrager til en voksende social og politisk spænding og sætter en ond cirkel i gang, hvor våbenkapløbet næres af ustabiliteten i verdensøkonomien og omvendt - et dødeligt vekselspil.

Vi befinder os nu i stor fare. Generationer er blevet født i skyggen af atomkrigen og er blevet vænnet til truslen. Bekymring er blevet afløst af apati. I en verden, der konstant er konfronteret med en dødelig fare, spreder angsten sig gennem begge halvdele af det europæiske kontinent. Militærets og politiets magtbeføjelser udvides, der lægges begrænsninger på den frie udveksling af tanker og personer, og selvstændigt tænkende menneskers borgerlige rettigheder trues både i Vest og i Øst.

Vi ønsker ikke at fordele skylden mellem de politiske og militære ledere i Øst og Vest. Skylden hviler tungt på begge parter. Begge parter har indtaget truende holdninger og begået aggressive handlinger i forskellige dele af verden.

Det ligger i vore egne hænder at vende udviklingen. Vi må handle i fællesskab for at befri hele Europa, fra Polen til Portugal, for atomvåben, luft- og ubådsbaser, og for alle institutioner, der beskæftiger sig med forskning i eller fremstilling af atomvåben. Vi beder de to supermagter om at tilbagetrække alle atomvåben fra europæisk territorium. Især beder vi Sovjetunionen om at standse produktionen af SS-20-mel-

lemdistanceraketterne, og vi beder USA om ikke at iværksætte beslutningen om at udvikle krydsermissiler og Pershing II-missiler til stationering i Vesteuropa. Vi opfordrer også indtrængende til at ratificere SALT II-aftalen som et nødvendigt skridt hen imod genoptagelsen af seriøse forhandlinger om en generel og fuldstændig nedrustning.

Samtidig må vi forsvare og udvide retten for alle borgere i Øst og i Vest til at deltage i denne fælles bevægelse og engagere sig i enhver form for udvekslinger.

Vi appellerer til vore venner i Europa, hvilken tro eller overbevisning de end måtte have, om snarest at overveje, på hvilken måde vi kan arbejde sammen for disse fælles mål. Vi forestiller os en kampagne, der omfatter hele Europa, hvor enhver form for udveksling finder sted, hvor repræsentanter for forskellige nationer og opfattelser rådfører sig med hinanden og koordinerer deres aktiviteter, og hvor uformelle udvekslinger finder sted mellem universiteter, kirkesamfund, kvindeorganisationer, fagforeninger, ungdomsorganisationer, erhvervsgrupper og enkeltpersoner for at fremme det fælles mål: at befri hele Europa for atomvåben.

Vi må begynde at handle på en måde, som om et forenet, neutralt og fredeligt Europa allerede eksisterede. Vi må lære at være loyale, ikke over for "Øst" eller "Vest", men over for hinanden, og vi må se bort fra de forbud og begrænsninger, som nationale stater påtvinger os.

Det vil være befolkningens ansvar i hver enkelt nation at agitere for fordrielsen af atomvåben og baser fra europæisk jord og territoriale farvande og at bestemme over deres egne midler og strategi vedrørende deres eget territorium. Disse vil være forskellige fra det ene land til det andet, og vi foreslår ikke, at én enkelt strategi skal anvendes. Men dette må være en del af en bevægelse, der omfatter hele kontinentet, og hvor enhver form for udveksling finder sted.

Vi må modstå ethvert forsøg fra statsmændene i både Øst og Vest på at manipulere denne bevægelse til deres egen fordel. Vi tilbyder hverken NATO eller Warszawa-pagten nogen fordele. Vore mål skal være at befri Europa fra konfrontation, at gennemtvinge afspænding mellem USA og Sovjetunionen og i sidste ende at opløse begge stormagtsalliancer.

Ved at appellere til vore medeuropæere vender vi ikke ryggen til verden. Ved at arbejde for fred i Europa arbejder vi for verdensfreden. To gange i dette århundrede har Europa svigtet sin rolle i civilisationens tjeneste ved at være ophav til verdenskrig. Denne gang må vi tilbagebetale vor gæld til verden ved at skabe fred.

Denne appel vil være virkningsløs, hvis den ikke følges op af beslutsom og opfindsom handling, så flere mennesker vindes til støtte for den. Vi må rejse et uimodståeligt pres for et Europa, der er befriet for atomvåben.

Vi ønsker ikke at påtvinge bevægelsen ensartethed eller at foregribe de rådslagninger, der finder sted, og de beslutninger, der træffes af de mange organisationer, der allerede gør deres indflydelse gældende for nedrustning og fred. Situationen er kritisk. Farerne vokser stadig. Vi beder om Deres støtte til dette fælles mål, og vi skal med glæde tage imod både Deres hjælp og Deres råd (Oversættelse ved NTA).

APPENDIKS 3. INTERVIEW I NATOHOVEDKVARTERET • NATO ALERT NETWORK

Nogle eksempler på spørgsmål og svar ved en NATO Alert Networks-spørgerunde i NATO-hovedkvarteret i forbindelse med et NPG-møde i Bruxelles april 1988.

"Godkender Deres regering planen om introduktion af sø- og luftbaserede krydsermissiler i NATOs atomarsenal?"

Grækenlands ambassadør: "De tilhører allerede NATOs atomarsenal". - Forsvarsminister Johan Jørgen Holst, Norge: "Norge er specielt bekymret over de søbaseerede krydsermissiler på NATOs og Warszawapagtens overfladefartøjer". - Belgiens forsvarsminister, "Der skal ikke tages nogen beslutning i dag. Belgien er aldrig blevet bedt om at tage stilling til dette". - Italiens forsvarsminister: "Det er et spørgsmål, der hører ind under START-forhandlingerne". - Englands forsvarsminister, "Vi overvejer sammen med vore allierede, om luftbårne krydsermissiler vil være nyttige for vor afskrækkelsespolitik. Men det vil vare længe før der træffes nogen beslutning" (Den amerikanske forsvarsminister Carlucci refererede senere fra mødet, at det var besluttet at fortsætte udviklingen af luftbaserede krydsermissiler, ALCMs). -Ambassadør Otto Borch, Danmark: "Dette er fortrolige diskussioner, som vi ikke frit kan referere fra".

"Stand-off missilet er en helt ny våbentype. Hvorfor præsenteres den som en modernisering?"

Grækenland: "Det er en modernisering. Det er ikke nye våben". - Norge, forsvarsministeren var uklar på dette punkt, men sagde, at våbnene fandtes i Montebelloplanen. - Belgiens forsvarsminister sagde, at efter hans mening var der tale om et nyt våben. Men retfærdiggjort, fordi andre gør det samme. - Italiens forsvarsminister var ubestemt og skiftede emne. "Vi må vente og se", sagde han. - England: "Det er et nyt våben, for så vidt som vi ikke har det. Men det opfylder gamle målsætninger". - Danmark: Tavshed.

"Hvorfor fortalte NATOs forsvarsministre ikke den fulde sandhed om, hvad der blev besluttet i Montebello? Hvorfor talte man kun om den ene halvdel af beslutningen?" (Fjernelse af ældre våbentyper).

Den græske ambassadør: "Jeg er ikke forsvarsminister, så det kan jeg ikke besvare". - Norge: "Ja, de holdt delen om modernisering hemmelig. Jeg ser det som min opgave nu at genforhandle moderniseringsdelen. Det kan være, at min forgænger støttede moderniseringen. Det gør jeg ikke". - Belgien: "Min forgænger deltog i Montebellobeslutningen. Men der var ikke noget konkret". - Italien: "Det var ikke modernisering. Det var opdatering". England: "Det har altid været en beslutning, der omfattede to dele". - Danmark: "Montebello betød en drastisk reduktion og intet andet".

Uddrag fra *NATO Alerts Network, Women Leaders and the NATO Defence Ministers Meeting*, 26. -27. April 1988. 115 rue Stévin, Bruxelles. Svarene, der er gengivet her, er de forskellige spørgeres forkortede referat af mødet.

Efterord ved Holger Terp

Dette er en sjælden bog. Nu er der et eneste eksemplar i bibliotekssystemet.

Detaljeret indholdsfortegnelse ved Open Office. Fodnoter er af tekniske grunde gjort fortløbende og placeret nederst på siden, i stedet for som oprindeligt at være placeret i slutningen af af hvert kapitel. Rettelser og tilføjelser i noteapparatet er markeret med gul farvelade.

Alle adresser der er nævnt i Politik fra neden skal tages med forbehold idet organisationer opløses eller flytter. Siden dette arbejdes publicering er Internettet dukket op og nogle af de i bogen nævnte organisationer, eksempelvis Kvinder for fred, har fået hjemmesider.

Judith Winther er en af de første herhjemme der forsøger at beskrive den tidlige fredsbevægelses udvikling og historie, samt, ikke mindst, dens ideers gennemførelse. Internationalt begyndte forskningen og formidlingen af historien om fredssagen og fredsbevægelserne i perioden omkring første verdenskrig, specielt omkring Fredspaladset i Haag og Det norske Nobelinstitut. Forarbejdet for denne nye forskning var Henri la Fontaines monumentale: *Bibliographie de la paix et de l'arbitrage internationale : Mouvement Pacifique* fra 1904 og Nobelinstitutets store bogtrykte katalog *Litterature Pacifiste : Bibliographie du mouvement de la paix*, fra 1912, samt østrigeren Alfred Hermann Fried's *Handbuch³⁴⁸ der Friedensbewegung* der udkom i årene 1905 til 1913. Fried's værk var både en *Geschichte* og en *Gedanke*. Det samme mønster ses i den hollandske jurist Jacob ter Meulens forfatterskab. Først doktorafhandlingen *Beitrag zur Geschichte der internationalen Organisation 1300-1700* fra 1916, efterfulgt af de fire murstenstykker *Der Gedanke der Internationalen Organisation in seiner Entwicklung* skrevet i årene fra 1917 til 1940.

348 Her i betydningen leksikon.

Interessen for fredssagens historie begyndte formodentlig hos den russiske forfatter Leo Tolstoj, der i sine samfundskritiske værker arbejdede sig længere og længere tilbage i middelalderen i sit forsøg på at beskrive den borgerlige ulydigheds historie. Tolstojs forfatterskab var kendt af de hollandske og norske bibliotekarer og forskere som meget vel kan have tænkt, at fredssagen og fredsbevægelserne også kan betragtes som historiske objekter. At de har kendt til Tolstojs forfatterskab fremgår bl. a. af Nobelinstituttets før omtalte katalog og ter Meulens pernittengrynedede *Bibliography of the Peace Movement before 1899 : Provisional List : 1776-1898* fra 1936.

Og hvorfor denne opremsning af historiske værker fra tip, tip-tip oldeforældrenes tid? Først og fremmest repræsenterer de en vigtig pionærindsats i en proces der går fra Geschichte og Gedanke, fra beskrivelse til eftertanke, fra historie til idehistorie, altså et lag dybere. Dernæst illustrerer dette, at publikationer fra sociale bevægelser enten kan være skrevet af de aktive deltagere eller af akademikere. Og det viser, at udgangspunkterne henvender sig til forskellige målgrupper. Aktivister skriver hovedsagelig for at oplyse det almene publikum, mens akademikere som hovedregel skriver til fordel for andre akademikere. De nævnte værker er stort set alle gået i glemmebogen. Jeg har ikke læst et eneste dansk akademisk værk om fredsbevægelsernes udvikling og historie, hvor de er en del af kildegrundlaget.

I mellemkrigsårene voksede interessen for dette nye forskningsområde specielt i de engelsksprogede lande. I Danmark fulgte interessen for emnet i kølvandet på forskningen i arbejderbevægelsens historie i forbindelse med ungdomsoprøret i slutningen af 1960erne, men i modsætning til Socialdemokratiet og fagbevægelsen havde fredsbevægelserne ikke akademiske karrieremuligheder.

Interessen for fredssagen har været behersket i Danmark når man ser bort fra den politiske og akademiske mudderkastning på det sikkerhedspolitiske område. Eksempelvis er den danske debat om neutronvåbnet beskrevet i 2005 i Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS udredning om Danmark den kolde krig : Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991, bind 2 kapitel 34: Neutronbombedebat 1977-1978 s. 117-126. Her skriver der dygtigt af efter Søren Hein Rasmussens murstenstykke doktorafhandling Sære Alliancer fra 1997, men selv samme professor Rasmussen er akademisk morsom, når han i indledningen til sin afhandling vurderer, at den halvstuderende røver Winther, "ikke bringer meget nyt for dagen", i forhold til litteraturhistorikeren Toni Liversages bog "Den tredje verdenskrig – kan vi forhindre den?" fra 1982. Den strenge akademiker, der skal begrunde sin forskning og udgivelse over for arbejdsgiverne og andre akademikere, mener endda på side 9 i sin afhandling, at Politik fra nedens undertitel "er noget misvisende". Ak, ja.

Nogle af dokumentationen i "Politik fra nedens" er i dag meget vanskeligt tilgængeligt. Det hænger både sammen med arbejdsvilkårene i fredsbevægelserne og samfundets interesse for de sociale bevægelser der forsøger at lave det om. Eksempelvis blev Nej til Atomvåbens forholdsvist store bibliotek og arkiv desværre ikke afleveret til offentlige institutioner, men det blev spredt for samtlige vinde efter opløsningen. Et af foreningens tidsskrifter "Ekstraposten" var i hele udgivelsesperioden duplikeret af økonomiske årsager, hvilket ikke just har fremmet biblioteksvæsnets interesse for at erhverve og bevare det for eftertiden, hvilket vanskeliggør en kontrol af nogle af informationerne i værket. Langt de fleste mennesker læser og smider tidsskrifter væk på samme måde som de kasserer aviser og reklamer efter endt læsning. Kun de færreste gemmer dem. Dette indebærer for en meget stor del af de alternative tidsskrifters vedkommende, at der er meget få komplette sæt af dem. Dette kan også vanskeliggøre en kontrol af oplysningerne i bogen. Det samme gælder når Judith Winther henviser til papirer fra konferencer i Nej Til Atomvåbens landskontor. Da tidsskrifterne også i mange tilfælde er produceret på papir af dårlig kvalitet, med tidsskrifterne Argument, Forsvar, Krig og fred samt Vandkunsten som markante undtagelser, vil der efter noget tid fremkomme rustpletter i papiret.

Så vidt vides er Kvinder for freds tidsskrift *Køkkenrullen* det eneste danske tidsskrift, der er digitaliseret i den periode der er relevant for Politik fra neden.

Dette er Judith Winthers *Geschichte* som du lige har læst eller skal til at læse. Hendes *Gedanke, Civilsamfundets udvikling og historie* udkom i 2007 og er nu publiceret i Det danske Fredsakademi. Det er et værk som tidsmæssigt spænder fra den græske oldtid til omkring år 1000 efter Kristi fødsel. Perioden herefter folkevandringstiden og vikingetiden. Også kendt som den mørke middelalder i europæisk historie. En periode der er vanskelig at arbejde med på grund af afstanden i tid, sprogforskelle og kulturelle forskelle. Datidens europæiske befolkning har sikkert som nutidens bekymret sig over tidens slibrigheder og ugunst, mens de har undret sig over magthaverne og de lærdes myter, forkyndelser og belæringer om at jorden var flad som en pandekage og at solen, månen og stjernerne drejede rundt om jorden.

Jacob ter Meulen starter sin beskrivelse i det 14. århundrede og Judith Winther forlader os omkring år 1000. En mørk periode ligger derimellem helt uden lys og hvor selv de sproghistoriske leksika er tavse? Nutidens forskere definerer det latinske begreb for fred som værende negativt, 'bare fravær af krig'. Accepten af denne negative definition og opfattelse af det latinske fredsbegreb indebærer, at man ikke har forstået eller ville formidle alle krigens rædsler, samt, at fredsbegrebet ikke var evigt, uforanderligt ligesom matematiske love, men udviklede sig, blev bredere, efterhånden som der kom mere indhold ind i det.

I dag har begrebet fred betydning på mindst to planer: 1) Det personlige plan og 2) Det internationale plan, samfundsmæssigt eller strukturelt. Begge planer har en ting til fælles. Det sammensatte juridiske begreb retssikkerhed. Med andre ord: uden sikker ret færdsel, ingen fred, en forholdsvis stor udvidelse af begrebet pax. Hvem kunne sikre retten i denne mørke periode? Hvem var magthaverne i datidens Europa? Ejendomsbesidderne: kirken og fyrsterne. Og så kan man sætte begrebet fred sammen med kirke og konge. Det giver de tre første begreber: kirkefred, kendt fra omkring år 600 som udvides til gudsfred: *treuga dei*, kendt fra 1033, og kongefreden (med flere varianter) kendt i Danmark fra landskabslovene fra 1241 og senere. Inden disse udvidelser af fredsbegrebet har fundet sted, har der været en del debat om disse emner.

Nu har vi dermed nogle nye begreber der kan undersøges og arbejdes videre med og begge begreber dukker netop op i denne periode. I 1300 tallet fremkommer også de første pacifistiske kristne sekter som Valdenserne eller *de fattige mænd fra Lyon* og flere efter dem, der alle blev fordømt som kættere, fordi de bl.a. truede kirkens magt og enhed, samt, dertil artikulerende pacifister som Frans af Assisi. Dette er kendt teologi og historie³⁴⁹

Vi savner en general teori om en struktureret fred. En struktureret fred består af de mekanismer i samfundet som umuliggør at væbnede konflikter bryder ud. For at disse mekanismer kan opbygges og virke, må deres basis komme fra neden ...

349 *Valdeserne* Artikel i *Illustreret Religionsleksikon* bind 3, Skandinavisk Bogforlag 1950 og kirkehistorikeren Geoffrey Nuttall: *The Law of Christ*. I: Christian Pacifism in history. 1958, specielt s. 20-26

Stikordsregister

Adenauer, Konrad.....	19
Afghanistan.....	52, 63, 133
Afrika.....	125
Aldrig Mere Krig.....	15, 22, 39, 60, 82, 191, 193
American Friends Service Committee.....	119, 150, 180
Amundsen, Charlotte.....	164
ANZUS.....	173f., 176
Aquino, Corazon.....	138
Arbeitskreis Atomwaffenfreies Europa.....	137
Arkitekter for fred.....	114
Aspin, Les.....	120
Australien.....	20, 25, 63, 125, 139, 168, 170, 175, 198, 202
Bajer, Fredrik.....	14
Balkan.....	66, 137
Barnaby, Frank.....	36
Batovrin, Sergei.....	96
Belgien.....	20, 29, 31f., 63, 66, 77, 79, 145, 176, 181, 202, 206
Antwerpen.....	68, 195
Bruxelles.....	29, 31, 68, 78, 172, 180ff., 195, 206
Florennes.....	78, 109, 202
Bertrand Russell Peace Foundation.....	51, 60, 66
Bock, Flemming.....	164
Bohr, Niels.....	18
Bonne, Bjarne.....	95
Borch, Otto.....	206
Brandt, Willy.....	52, 123
Brasilien.....	125
Bresjnev, Leonid.....	61, 67, 153
British American Security Information Council.....	180-181
British Atlantic Council.....	71
Bulgarien.....	150
Bush, George.....	37, 179
Böll, Heinrich.....	108, 117
Callaghan, James.....	26
Campaign for Nuclear Disarmament.....	18, 53
Canada.....	20, 25, 29, 44, 52, 54, 105, 109, 138, 167f., 175, 202
Alberta.....	109
Vancouver.....	112
Carter, Jimmy.....	26, 29, 37, 55
Charter 77.....	64, 83, 85f., 90f., 154, 156ff., 160, 196, 199
Charter 88.....	186
Chile.....	85, 116
Claesson, Paul.....	127
Clergy and Laity Concerned.....	119

Coalition for Peace through Security.....	71
Coates, Ken.....	51
CODENE.....	91, 94, 202
Cumming, Wenche.....	185
Danmark.....	10f., 15, 20, 22f., 29ff., 36, 39, 41, 46f., 49, 52, 65, 60, 63, 70f., 78f., 82, 110ff., 116, 122, 126, 129, 131, 140ff., 145f., 157, 160, 162, 166f., 170, 172f., 188ff., 196ff., 200, 203, 206
Esbjerg.....	128, 202
Fredericia.....	128
Fåborg.....	128, 188
Helsingør.....	128
Herning.....	128
Hjørring.....	128
Holbæk.....	22
Kalundborg.....	128
Kolding.....	57f., 128, 172, 180, 190
København.....	3, 2240, 47, 56ff., 60f., 65f., 68, 83, 129, 140, 145, 151, 172, 188f., 191ff., 198f., 202
Borups Højskole.....	47, 53, 152, 199
Kongens Have.....	188
Marmorkirken.....	60
Next Stop Sovjet.....	188
Rådhuspladsen.....	60, 151, 195, 202
Søndermarken.....	191, 193
Nykøbing F.....	128
Odense.....	128f., 202
Randers.....	128
Silkeborg.....	113, 128, 193, 198
Skive.....	58, 202
Slagelse.....	128
Svendborg.....	128
Vedbæk.....	192, 202
Vejle.....	202
Åbenrå.....	128
Aalborg.....	2, 189, 192, 202
Århus.....	2, 36, 128-129, 145, 189, 191f., 202
Danmark mod Krig.....	190
Dansk Ungdoms Fællesråd.....	180, 199
Danske læger mod kernevåben.....	111
Dialog Med Charter 77.....	160
Duff, Peggy.....	51
Einstein, Albert.....	8, 18
Ellsberg, Daniel.....	36
England. 13, 15-16, 18, 20-21, 44, 51, 53, 60, 63, 66, 71, 78, 85, 100, 102ff., 116f., 129, 137, 143f., 162, 167, 172, 176, 180f., 195f., 202f., 206	
Se også Storbritannien.	
Eppelmann, Rainer.....	88, 137
Esquivel, Julia.....	196

European Nuclear Disarmament.....	42, 51
Europæisk Netværk for Øst-Vest Dialog.....	157
Faber, Mient Jan.....	68, 152, 157
Fagbevægelse for Fred.....	116
Falk, Richard.....	114, 202
Finland.....	20, 43, 60, 66, 105, 141, 162, 167, 198
FN.....	8, 14, 18, 39, 43, 58, 74, 97, 115, 128, 136, 138, 180, 186, 188f., 191, 193, 195ff.
FN-Forbundet.....	180, 191, 199
Fonden til bekæmpelse af forsøg med atomvåben.....	193
For a Nuclear Free and Independent Pacific.....	168
Forsberg, Randall.....	119
Forsoningsforbundet.....	39
Forsvarets Oplysnings- og Velfærdtjeneste.....	53
Forum for a U.S.-Soviet Dialogue.....	150
Frankrig.....	20, 44, 61, 129, 137, 145, 193, 202f.
Bretagne.....	202
Larzac.....	202
Melville.....	202
Paris.....	19, 60f., 134, 145, 195
Fredsfonden.....	188
Fredspædagogisk Værksted.....	115
Fuchs, Jürgen.....	151, 196
Færøerne.....	126, 140f., 167
Sornfelli.....	126
Thorshavn.....	126
Gandhi, Mohandas.....	16
Generaler for fred.....	114
Gladstone, William.....	13
Goya y Lucientes, Francesco José de.....	190
Grass, Günter.....	108
Greenpeace.....	169, 193
Ground Zero.....	56, 150, 193
Gruppe Schweiz ohne Armee.....	186
Grækenland.....	20, 176, 206
Athen.....	63, 137, 162
Grønland.....	115, 127, 138, 140f., 167, 197
Sorsunnata.....	127, 167
Guadeloupe.....	26
Guatamala.....	196
Gymnasielærere for Fred.....	115
Hackett, John.....	37
Hatfield, Mark.....	120f.
Havel, Vaclav.....	86, 91, 160
Havemann, Robert.....	27, 88, 137
Helsinki Citizens Assembly.....	160, 186
Hesseltine, Michael.....	101
Hilden. Jytte.....	31
Hitler, Adolf.....	16

Holberg, Britta Schall.....	145
Holland.....	20, 29, 31f., 44, 61, 63, 66f., 70, 74, 77, 79, 82, 85, 100, 109, 113, 116, 122, 129, 144, 146, 152, 156, 162, 176-177, 181, 198, 202f.
Amsterdam.....	85, 144, 154, 157
Haag.....	15, 145
Rotterdam.....	145
Soesterberg.....	100
Utrecht.....	145, 177
Woensdrecht.....	77, 109, 203
Holsøe, Jens.....	32
Honecker, Erich.....	151
Huxley, Aldous.....	16
Højskolelærere for Fred.....	115
Høringsgruppen.....	57-58, 188
Indien.....	125f.
International Fellowship of Reconciliation.....	15, 149
International Peace Coordination and Communication Center.....	67
International Liga for Fred og Frihed.....	49
International Peace Bureau.....	14
Inuit Circumpolar Conference.....	127, 138, 167
Irak.....	116, 186
Iran.....	29, 116
Irland.....	166f., 172
Dublin.....	195
Island.....	66, 126, 140f., 167, 170f., 175, 192
Reykjavik.....	121, 141, 166, 177, 198
Italien.....	20, 29, 44, 78, 82, 105, 117, 145, 162, 180, 202-203, 206
Assisi.....	145, 202
Catania.....	105
Sicilien.....	86, 105, 175
Comiso.....	78, 86, 101, 105f., 202
Perugia.....	82, 157, 202
Rom.....	30, 195
Signorella.....	105
Venedig.....	145
Japan.....	19f., 25, 51, 56f., 60, 125, 128, 143, 165f., 168, 173, 201, 203
Hiroshima.....	41, 55f., 60, 128, 190
Jokosuha.....	173
Kure.....	173
Nagasaki.....	56
Okinawa.....	173
Jensen, Jesper.....	200
Jernbanearbejdernes Fagforening.....	164
Johnson, Lyndon B.....	153
Jugoslavien.....	137, 158, 162, 186, 201, 243
Jurister mod Krig.....	114
Jørgensen, Anker.....	79, 142
Kaldor, Mary.....	51, 85, 157

Kampagnen mod Atomvåben.....	22
Kennedy, Edward.....	120f.
Kent, Bruce.....	51
Kina.....	69
Kirkernes Verdensråd.....	112
Kolding Fredsgruppe.....	57-58, 190
Komintern.....	20
KOS.....	39, 51, 64, 81, 83, 86, 90ff., 98, 136, 149f., 154, 156, 160, 173, 201
Kothari, Rajni.....	125
Kristne for Nedrustning.....	30, 39
Krivova, Irina.....	97f.
Kugai, Saburo.....	125
Kunz, Keneva.....	175
Kuron, Jacek.....	93, 201
Kvinder for fred.....	39, 43f., 50, 60, 65, 110, 132, 188, 190f., 199, 207
Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed.....	10, 15
Se også International Liga for Fred og Frihed	
Landskampagnen Stop Atomrakterne.....	195, 197f.
Latinamerika.....	152
Lennon, John.....	92
Libanon.....	202
Lidell, Basil Henry Liddell Hart	16
Lis, Ladislav.....	91
Liversage, Toni.....	11, 63, 122
Lumsden, Malvern.....	8
Luxembourg.....	203
Lærere for fred.....	115
Mars og Merkur114.....	71
Marvanova, Anna.....	91
McBundy, George.....	75
Mellemfølkeligt Samvirke.....	152, 199
Miklos, Deszo.....	137
Myrdal, Alva.....	13
Møller Christensen, Søren.....	11, 48
NATO.....	28, 32, 49
Napoleon, Bonaparte.....	13
NATO.....	19, 23, 25ff., 37ff., 46, 48f., 52f., 57f., 62f., 65, 67, 69ff., 74ff., 93, 110, 115, 120f., 125, 128, 130, 153, 170, 172, 176ff., 185, 188, 191, 193, 195, 197, 201, 205f.
NATO Alert Network.....	181, 206
Nei til Atomvåben.....	66, 70, 171
Nej til Atomvåben.....	10, 30, 38ff., 52, 63, 65, 74, 82, 116, 122, 127, 132, 141f., 188
New Zealand.....	20, 25, 44, 51, 62, 125, 143, 145, 164, 168, 170, 173f., 176
Auckland.....	173
Next Stop Nevada.....	188
Nielsen, Palle.....	190
Nordisk Råd.....	141
Nordland, Eva.....	132
Norge...20, 29, 31, 49, 52, 66, 70, 79, 113, 132, 140f., 144, 146, 166ff., 170f., 196, 198,	

203, 206

Oslo.....	43, 140, 195, 199
Tromsø.....	168
North Atlantic Network.....	167
Nott, John.....	69f.
Nuclear Weapons Freeze Campaign.....	119
Olesen, Kjeld.....	30, 53, 68, 83
Onkruit.....	177
Oprør fra Midten.....	188
Oxford Research Group.....	182
Papandreou, Andreas.....	137
Pax Christi International.....	66
Peace Pledge Union.....	16, 18
Petersen, Gert.....	53, 83
Philippinerne.....	64, 125, 138, 175
Physicians for Social Responsibility.....	111
Ploughshares.....	138
Polen... 33, 51, 60, 72, 81ff., 93 ff., 95, 130, 133, 150, 153, 156, 158, 160, 180, 201, 204	
Warszawa.....	95, 154
Portugal.....	51, 60, 204
Pugwash Conferences on Sciences and World Affairs.....	18
Reitman, Mark.....	97
Ret mod Atomvåben.....	114
Rostow, Eugene.....	37
Rumænien.....	33, 150
Rusland.....	13, 38
Russell, Bertrand.....	18
Ruzsa, Ferenc.....	137
Sakharov, Andrei.....	156
Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed.....	23, 30, 39
Scandilux.....	52
Schmidt, Helmut.....	26f., 29, 39, 77
Schwäbisch-Gmünd.....	107
Shaw, Bernard.....	16
Det Sikkerheds-og nedrustningspolitiske Udvalg.....	75
Simon, Paul.....	180
Simonet, Henri.....	31
SIPRI.....	36
Sivard, Ruth Leger.....	55
Socialdemokratiet.....	30-31, 52f., 78f., 123, 141, 173
Socialistisk Folkeparti.....	78
Sovjetunionen..... 18, 25, 27ff., 31, 38, 52, 56, 63, 67ff., 71-72, 74, 77, 82, 85, 87, 93, 96f., 101, 106, 111, 119ff., 125, 130, 132, 134f., 137, 149f., 153, 156f., 160f., 163, 166, 176ff., 182ff., 193, 198, 200f., 204f.	
Kiev.....	96
Leningrad.....	96, 134
Minsk.....	132, 135
Moskva.....	23, 25, 96f., 103, 132f., 161, 178

Sibirien.....	96, 135
Spanien.....	137, 145, 176
Madrid.....	63, 154, 195
Montebello.....	206
Stillehavet.....	19, 64, 125, 168, 174, 176, 200f.
Belau.....	51, 138, 175
Bikini.....	19
Moruroa.....	64, 139, 193
Pacific Campaign to Disarm the Seas.....	168
Vanuatu.....	138
Storbritannien.....	146
Aldermaston.....	21, 51
Brighton.....	101
Coventry.....	143
Greenham Common.....	62, 90, 100ff., 105, 161, 198, 203
London.....	18, 102f., 181, 195, 199
Hyde Park.....	195f.
Manchester.....	143
Newbury.....	198
Skotland.....	102, 167f., 175
Glasgow.....	166
Upper Heyford.....	104
Wales.....	62, 100, 105, 144
Cardiff.....	62
Sundsberg, Olof.....	113
Svejts.....	20, 109, 186
Svenska Freds och Skiljedomsföreningen.....	14
Sverige.....	14, 20, 49, 66, 141, 166f., 170ff., 198, 203
Karlskrona.....	191
Lund.....	201
Stockholm.....	132, 194, 198, 203
Uppsala.....	113
Swierzewska, Malgorzata.....	95
Sydamerika.....	15, 125
Søgaard, Poul.....	53, 79
Sölle, Dorothee.....	59, 108
Sømændenes Forbund.....	116
Sørensen, Bent.....	111
Tanter, Richard.....	125
Tjekkoslaviet.....	51, 64, 81, 83, 86, 90f., 149-150, 156, 201
Brno.....	91
Prag.....	92, 153f., 157f., 160
Toftkær, Troels.....	11, 84
Tome, Gregor.....	158
Traktat NU.....	140
Tyrkiet.....	85, 152, 186
Ufer, Nils.....	200
Uhl, Petr.....	91

Ungarn.....	33, 81, 86, 89f., 137, 149f., 157f., 160, 201
Budapest.....	90
USA.....	13, 20, 23ff., 27ff., 38f., 44, 46, 48, 52ff., 60, 63f., 67ff., 75ff., 83, 96f., 104ff., 109, 114, 116f., 119ff., 125f., 129, 134f., 137f., 140, 147, 150, 153, 161, 166f., 172ff., 180f., 185, 193, 195ff., 202f., 205
Alaska.....	138
Amherst.....	147
Boston.....	147
Californien.....	147
Chicago.....	147
Honolulu.....	202
Kansas.....	119
Madison.....	147
Massachusetts.....	119, 147
Minnesota.....	119
New York.....	29, 103, 109, 119, 129, 134, 147, 167, 195, 202f.
Oakland.....	147
Ohio.....	119
Oregon.....	119
Philadelphia.....	202
San Francisco.....	147, 167, 202
Seattle.....	64
Seneca Falls.....	109, 202
Utah.....	57
Vermont.....	119
Wisconsin.....	120
Venstresocialisterne.....	78, 141
Verdensfredsrådet.....	20, 23, 83f., 160
Vesttyskland.....	18, 20, 27, 30, 44, 52, 55, 60, 63, 66-67, 70, 77ff., 85, 87, 105, 107f., 113, 116-117, 122, 129, 131, 134, 137, 145, 151, 180, 196, 198, 202f.
Baden Württemberg.....	145
Bremen.....	145
Bonn.....	63, 67, 87, 195, 202
Dortmund.....	202
Dresden.....	89
Flensburg.....	140, 192
Fulda.....	202
Grossenstingen.....	107
Hamborg.....	63, 140, 145
Holsten.....	140
Itzehoe.....	140
Meyn.....	140, 192
Mutlangen.....	107-108, 117, 202
München.....	145, 202
Ramstein.....	80, 202
Slesvig.....	140
Saarbrücken.....	202
Voigt, Carsten.....	180

Værn om Danmark.....	71
Wagner, Richard.....	80
War Resister's International.....	15, 49
Warszawapagten.....	30, 87, 163, 205
Wehner, Hans.....	27
Weidekamp, Egon.....	164
Weinberger, Casper.....	151
Weizsäcker, Carl von.....	27
Wells, Herbert George.....	16
Wilhjelm, Preben.....	200
Wilson, Woodrow.....	13
Wæver, Ole.....	11, 38
Yates, Ronald.....	179
Zar Nikolaj II.....	13
Zhukov, Yuri.....	202
Økumenisk Fællesråd.....	113, 180
Østrig.....	20, 129, 137
Wien.....	135
Østtyskland.....	27, 84, 86ff., 91, 113, 137, 149, 151, 193, 201